

ประสมการณการพินผาอุปสรรคของชาวนาไทย

นายสิทธิพร ครามานนท์

ศนย์วิทยทรพยากร

วิทยานพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

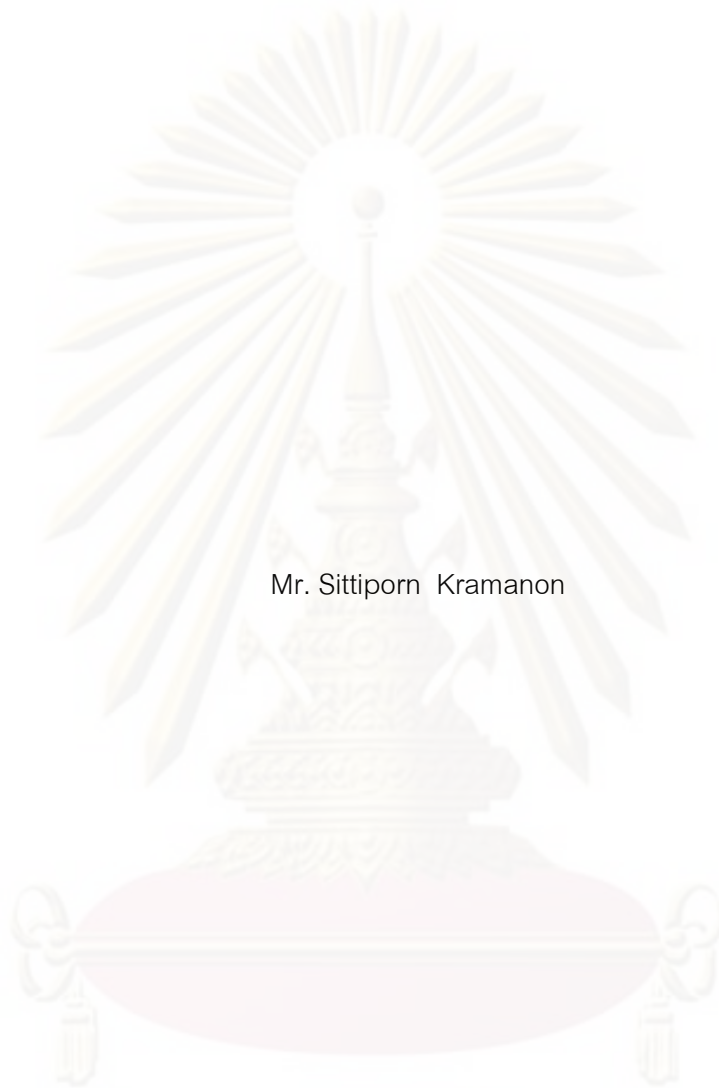
สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ADVERSITY COPING EXPERIENCES OF THAI FARMERS

Mr. Sittiporn Kramanon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Counseling Psychology

Faculty of Psychology

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ประสบการณ์การฟื้นผ้าอุปสรรคของชาวนาไทย

โดย

นายสิทธิพร ครามานนท์

สาขาวิชา

จิตวิทยาการศึกษา

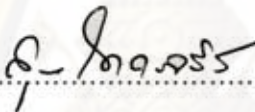
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

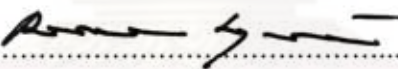
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กวรรณิการ์ นลราชสุวัจน์

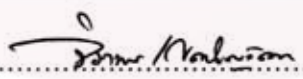
คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.... คณบดีคณะจิตวิทยา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณางค์ มณีศรี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุภาพรรณ โคตรจรัส)

.... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กวรรณิการ์ นลราชสุวัจน์)

.... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิราพร เกศพิชญวัฒนา)

.... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.นิรนาท แสนสา)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิทธิพร ครามานนท์: ประสบการณ์การฟื้นฝ้าอุปสรรคของชาวนาไทย.

(ADVERSITY COPING EXPERIENCES OF THAI FARMERS)

อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ. ดร. กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์, 251 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปสรรค ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค และประสบการณ์การฟื้นฝ้าอุปสรรคของชาวนาไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา สัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวชาวนาในตำบลลำพะเนียง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนทั้งสิ้น 12 ครอบครัว นำเทปบันทึกสัมภาษณ์ถอดความแบบคำต่อคำ ถอดรหัสความ แล้วจัดหมวดหมู่เพื่อสรุปประเด็นย่อยและประเด็นหลักตามลำดับ ผลการวิจัยแบ่งได้เป็นสองประเด็นหลักคือ อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาและเส้นทางสู่การฟื้นฝ้าอุปสรรค

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชาวนาได้แก่ สภาพดินฟ้าอากาศ การรบกวนของศัตรูข้าว ความผันผวนด้านปัจจัยราคา ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง ความยากจน พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม การเจ็บป่วยทางกาย และการสูญเสียบุคคลในครอบครัวหรือทรัพย์สินมีค่า

เส้นทางสู่การฟื้นฝ้าอุปสรรคเริ่มต้นจากการที่ชาวนารับรู้ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งจำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ สภาวะบีบคั้นทางจิตใจและผลกระทบต่อวิถีชีวิต จากนั้นชาวนาจึงก้าวสู่ประสบการณ์ในการฟื้นฝ้าอุปสรรค ซึ่งจำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ้าได้แก่ สภาวะการเกิดสติ แรงใจจากในหลวง การนึกถึงหน้าลูกเมีย กำลังใจจากเพื่อนชาวนา การช่วยเหลือจากภาครัฐ การสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพ ความรักในอาชีพชาวนา การตั้งเป้าหมายในอนาคต 2) ลักษณะการเผชิญอุปสรรคได้แก่ มองว่าสามารถจัดการได้ ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง ฮึดสู้ด้วยความอดทนอดกลั้น ทำใจยอมรับความจริง มองเห็นข้อดีในปัญหาที่เกิดขึ้น และ 3) คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์ ได้แก่ มานะบากบั่นไม่ท้อถอย ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง ใช้สติในการแก้ไขปัญหา มองเห็นความจริงของชีวิต ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

ผลการศึกษาช่วยให้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในธรรมชาติของอุปสรรคและการฟื้นฝ้าอุปสรรคของชาวนาไทย

สาขาวิชา ...จิตวิทยาการปรึกษา... ลายมือชื่อนิติศ

ปีการศึกษา ...2552... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

4978126338 : MAJOR COUNSELING PSYCHOLOGY

KEYWORDS : ADVERSITY COPING EXPERIENCES / THAI FARMERS

SITTIPORN KRAMANON : ADVERSITY COPING EXPERIENCES OF THAI FARMERS . THESIS ADVISOR : ASST. PROF. KANNIKAR NOLRAJSUWAT, Ed.D., 251 pp.

The research is aimed to study adversity, psychological state and adversity coping experiences of Thai farmers. The phenomenological qualitative research method was used. Twelve farmers in Sam-Pa-Niang district, Pranakornsiyudhya province, as key informants, were in-depth interviewed through interview guidelines. The interviews were coded from verbatim transcript and categorized into themes. The findings are divided into two themes: adversity in farmers' life and journey of adversity coping.

The adversity in Thai farmers' life are: unpredictable weather, pests, fluctuation of rice's price, problem with irrigation system, problematic behaviors of family members, physical illness, loss of family members and loss of property.

The journey to adversity coping was divided into 2 themes: psychological state of oppressiveness, and impact on their life. The adversity coping experiences of Thai farmers were consisted of 3 parts: 1) the beginning step of adversity coping included: awareness, inspiration from King Bhumibol, encouragement from a family and friends, government support, gratitude for Mother Earth Goddess, love for the career, and future goal setting; 2) adversity coping were: self efficacy in managing the adversity, commitment and responsibility, hope, fight with tolerance, facing reality and ability to see positive side of the problems; 3) Outcome of adversity coping experiences consisted of: hard effort, living adequate life, realizing truth of life, and realizing value of marriage life.

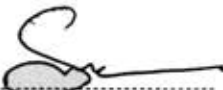
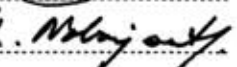
The findings yielded deep understanding in nature of the adversity and the adversity coping of Thai farmers.

Field of Study : Counseling Psychology

Academic Year : 2009

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้จากความอนุเคราะห์ของบุคคล 3 กลุ่มดังจะได้เอ่ยถึงต่อไปนี้

กลุ่มแรกคณาจารย์สาขาวิชาต่าง ๆ จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะจิตวิทยา ได้แก่ รองศาสตราจารย์ สุภาพรพรณ โคตรจรัส รองศาสตราจารย์ ดร.โสริช โพธิแก้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กวรรณิการ์ นลราชสุวัจน์ คณะพยาบาลศาสตร์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.จิราพร เกศพิชญวัฒนา คณะรัฐศาสตร์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะศึกษาศาสตร์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พาสนา จุฬรัตน์ และวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง ได้แก่ ดร.นิรนาท แสนสา บุคคลเหล่านี้เอื้ออำนวยความรู้ทางวิชาการและช่วยดับคมความคิดจนนำมาสู่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

กลุ่มที่ 2 เป็นปัจจัยต้นน้ำของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่ ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล ครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครอบครัวของนายสมบัติ ห่องนาค ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านสันป่า ซึ่งคอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

กลุ่มที่ 3 กัลยาณมิตรในสาขาอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ เพื่อนร่วมสาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษาประกอบด้วย นายครรชิต แสนอุบล นายกสิณชาญ ถ้ำเสือ นางสาวศศิพันธ์ กัญยง นางสาวอภิญญา เจริญฉ่ำ นางสาวรุจิรัตน์ กำมะหะยี่ นางสาวเรวดี สกุลอารียะ นายแพทย์บัลลังค์ เหลืองวรานนท์ เพื่อนจากสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ นางสาวสิริกัญจน์ จินตบัญญัติ เพื่อนจากสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คือ นายสุรวิทย์ อัสสพันธ์ เพื่อนจากสาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลและองค์การ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ คือ นายธีรชัย จิรแพทย์สกุล เพื่อนจากสาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คือ นางสาวชินานาฏ นิจจะยะ บุคคลเหล่านี้ช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งการแลกเปลี่ยนแง่มุมความคิดและการจัดทำรูปเล่มเป็นอย่างดี บุคคลทั้งสามกลุ่มดังกล่าวถือเป็นผู้มีพระคุณแก่ผู้วิจัย และหากส่วนหนึ่งส่วนใดของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คุณค่าแก่ผู้อ่าน ผู้วิจัยขออุทิศกุศลทั้งหมดแก่บุคคลที่กล่าวไว้ในกิตติกรรมประกาศนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	5
คำถามการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดและทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	9
ความหมาย.....	9
ทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	10
ความสำคัญของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	11
องค์ประกอบของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	13
ประเภทของบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	15
ประเภทของอุปสรรคในชีวิต.....	17
คุณลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	17
เทคนิคในการช่วยพัฒนาความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	18
ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทย.....	19
อัตลักษณ์ของชาวนาไทย.....	19
ลักษณะการประกอบอาชีพ.....	20
สภาพปัญหาของชาวนาไทย.....	24

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	27
ลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพ.....	27
หลักสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	28
การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา.....	31
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค.....	35
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชานาไทย.....	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	48
การเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนาม.....	48
การฝังตัวเก็บข้อมูลเชิงลึก.....	50
การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	53
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ.....	56
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	58
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	60
อุปสรรคในวิถีชีวิตของชานา.....	60
สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย.....	61
การรบกวนจากศัตรูข้าว.....	62
ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง.....	63
ความผันผวนด้านปัจจัยราคา.....	64
ความยากจน.....	66
พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม.....	67
อาการเจ็บป่วยทางกาย.....	68
การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน.....	68
เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค.....	69
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต.....	70
สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ.....	70
ผลกระทบต่อวิถีชีวิต.....	76

ประสพการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรค.....	79
จุดเริ่มต้นสู่การฟันฝ่า.....	80
ลักษณะการเผชิญอุปสรรค.....	85
คุณค่าชีวิตจากประสพการณ์.....	90
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล.....	99
สรุปผลการวิจัย.....	99
อภิปรายผล.....	106
อุปสรรคในวิถีชีวิตของชาวนา.....	106
เส้นทางสู่การฟันฝ่าอุปสรรค.....	108
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต.....	108
ประสพการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรค.....	110
ข้อเสนอแนะ.....	115
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	115
ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติงานในฐานะนักจิตวิทยา.....	115
ประสพการณ์การเรียนรู้ของผู้วิจัย.....	116
รายการอ้างอิง.....	119
ภาคผนวก.....	129
ภาคผนวก ก สนามในการวิจัย.....	130
ภาคผนวก ข ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	135
ภาคผนวก ค การปฏิบัติงานในสนามของผู้วิจัย.....	165
ภาคผนวก ง การวิเคราะห์ข้อมูล.....	173
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	251

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 สรุปลักษณะนักสู้ 3 ประเภท.....	16
ตารางที่ 3.1 แสดงลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	55

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 2.1 แสดงความเชื่อมโยงของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค (AQ) กับ คุณสมบัติทั้ง 3 ประการตามแนวคิดของสโตรทซ์.....	12
แผนภาพที่ 3.1 วิธีดำเนินการวิจัย.....	59
แผนภาพที่ 5.1 อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา.....	100
แผนภาพที่ 5.2 แสดงเส้นทางแห่งการฟื้นฟ้อุปสรรค.....	102

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งเกษตรกรรมหรือเมืองแห่งข้าวอันนำมาซึ่งความอันจะสังเกตได้จากความอุดมสมบูรณ์ของผลิตผลทางการเกษตรพื้นที่ในการประกอบเกษตรกรรมและจำนวนประชากรของประเทศกว่า 34 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 55.7 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2546) นอกจากนี้หากมองในมุมเศรษฐกิจจะพบว่ารายได้จากการส่งออกสินค้าที่สร้างมูลค่าให้ประเทศสูงสุดในแต่ละปีก็คือสินค้าภาคเกษตรโดยเฉพาะข้าว แต่เกษตรกรซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังการส่งออกสินค้าเหล่านี้กลับเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนที่สุด โดยพบว่าประชากรภาคเกษตรถึง 6.8 ล้านคนประสบกับภาวะยากจน (กุศล สุนทรธาดา, 2545) และประชากรในกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่มิใช่พ้นเกษตรกรที่มาจากประกอบอาชีพชาวนานั่นเอง ดังนั้นข้อมูลเชิงประจักษ์ในลักษณะนี้จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่เบื้องหลังรากฐานทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความเจริญในลักษณะต่างๆ แทนที่จะได้รับความสะดวสบายในการดำรงชีวิตหรือมีเงินทองสำหรับจับจ่ายใช้สอยอย่างไม่ขาดมือ พวกเขากลับเป็นกลุ่มบุคคลที่ตกอยู่ในภาวะต้องเผชิญกับความยากจนอันนำไปสู่ความยากลำบากในวิถีชีวิตของชาวนา (สุนทร นายเหมือนวงศ์, 2538; สมพร เทพสิทธิ์า, 2541)

ความยากลำบากในวิถีชีวิตของชาวนานั้นอาจปรากฏในลักษณะของความยากจน แต่มิได้หมายความว่าความยากจนจะเป็นปัจจัยเพียงหนึ่งเดียวที่ส่งผลต่อความยากลำบาก เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมายังพบอีกว่าความยากลำบากของชาวนาปรากฏในลักษณะอื่นๆ อีกด้วย เช่น ปัจจัยด้านการตลาด กล่าวคือ ชาวนาเป็นบุคคลที่อยู่ในฝั่งของผู้ผลิตข้าวแต่กลับไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาขายข้าวของตนเองได้ ขณะที่ต้นทุนที่ชาวนาใช้ในการผลิตก็ขึ้นกับผู้ผลิตเช่นกัน (ชาย โพธิสิตา, 2528) ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าชาวนาไม่สามารถเข้าไปควบคุมปัจจัยการตลาดได้เลย นอกจากนี้ชาวนายังต้องเผชิญความยากลำบากจากสภาพการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่แน่นอน บางปีน้ำมากเกินความต้องการของพันธุ์ข้าว บางปีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก บางปีเกิดภาวะศัตรูข้าว เช่น วัชพืช โรคพืช หรือสัตว์รบกวน (สมพร เทพสิทธิ์า, 2541) ชาวนาก็ตกอยู่ในสภาวะที่ต้องก้มหน้ารับกรรมต่อไปอีก และสภาวะเหล่านี้ก็ส่งผลไปให้ชาวนาต้องตัดสินใจกู้หนี้ยืมสินซึ่งเมื่อหนี้สินพอกพูนขึ้นเรื่อยๆ ชาวนาก็จำเป็นต้องนำที่ดินของตนเองไปจำนอง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2540; ปารีชาติ รัตนกิจ, 2549) และเมื่อเกิดความยากลำบากติดต่อกันหลายปี ชาวนาก็ไม่มีอำนาจในการใช้คืนเงินต้น ส่งผลทำให้ทรัพย์สินของชาวนาต้องหลุดมือไป ทั้งนี้แม้ความยากลำบากดังกล่าวจะมีได้เกิดขึ้นกับชาวนาทุกราย แต่ชาวนาทุกรายล้วนเคย

เผชิญความยากลำบากในลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาแล้วทั้งสิ้น ดังนั้นความยากลำบากจึงเป็นอุปสรรคที่คอยกีดขวางความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพของชาวนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กึ่งกานต์ เลิศอนันต์, 2542; บัณฑิต พรหมพักพิง, 2546; มณีมัย ทองอยู่ และคณะ, 2546)

การพิจารณาว่าบุคคลใดประสบภาวะยากจนนั้นโดยทั่วไปจะพิจารณาจากบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายเพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำที่ทุกคนในสังคมควรได้รับในการดำรงชีวิตตามอัตราซึ่งความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำนั้นถูกเทียบเคียงให้เป็นค่าของจำนวนเงินที่ครัวเรือนต้องใช้ในการหาซื้ออาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีพค่าของจำนวนเงินดังกล่าวเรียกว่า “เส้นความยากจน” บุคคลใดที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน บุคคลนั้นถือว่าเป็นประสบภาวะยากจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือสภาพัฒน์ใช้เส้นความยากจนเป็นเครื่องมือในการวัดภาวะความยากจนของประชากร ซึ่งสภาพัฒน์คำนวณจากค่าใช้จ่ายของแต่ละบุคคลในการได้มาซึ่งสินค้าอุปโภคบริโภคและบริการจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยในปี 2549 เส้นความยากจนกำหนดไว้ที่ 1,386 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งสูงกว่าในปี 2547 ที่กำหนดไว้ที่ 1,242 บาทต่อคนต่อเดือน (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้, 2549)

จากข้อมูลดังกล่าวสังเกตได้ว่าในแต่ละปีเส้นความยากจนจะถูกปรับเพิ่มขึ้น ซึ่งการปรับเพิ่มแสดงให้เห็นว่ามูลค่าเงินที่ถือครองอยู่ลดลง บุคคลต้องจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้สินค้าหรือบริการในปริมาณเท่าเดิม ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมอย่างชัดเจน โดยผลกระทบจากมูลค่าเงินที่ลดลงส่งผลถึงต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น แต่ราคาพืชผลในส่วนผู้ผลิตกลับไม่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง ผู้ได้รับผลประโยชน์กลับเป็นพ่อค้าคนกลางสำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546; 2547) ดังนั้นเกษตรกรซึ่งอยู่ในฐานะผู้ผลิตจึงต้องเป็นผู้แบกรับปัญหาขาดทุนต่อเนื่อง หรือในเกษตรกรบางคนมีรายได้ไม่เพียงพอชำระหนี้สินสร้างความทุกข์ใจทั้งกับตัวเกษตรกรเองและครอบครัว (ทิพวัลย์ สีจันทร์, 2546; สุกิจ ธีรกิจพรวณ, 2544) ในรายที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองก็ตัดสินใจยุติบทบาทเกษตรกรโดยขายหรือให้เช่าที่ดินต่อแก่บุคคลอื่น ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนยอมอดทนเผชิญความยากลำบากในวิถีชีวิตสายเกษตรกรนั้นต่อไป (กึ่งกานต์ เลิศอนันต์, 2542; บัณฑิต พรหมพักพิง, 2546; มณีมัย ทองอยู่, 2546)

ลักษณะของการเผชิญความยากลำบากในวิถีชีวิตชาวนานั้น ในมิติทางจิตวิทยา กล่าวถึงในเรื่องของความสามารถในการฝ่าอุปสรรค (Adversity Quotient) ซึ่งความหมายตามแนวคิดของ Stoltz (2002) คือความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือความลำบาก ขณะที่นักวิชาการในประเทศไทยเองก็กล่าวถึง

ความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคไว้สอดคล้องกับ Stoltz เช่นกัน อาทิ วิทยา นาควัชระ (2544) กล่าวว่าความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคเป็นความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคของบุคคล มีความอดทนและสามารถฟื้นฟ้อุปสรรคไปได้อย่างคนมีกำลังใจและมีความหวังอยู่เสมอ แต่สันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2545) ให้ความหมายในเชิงวิทยาศาสตร์ โดยมองว่าเป็นรูปแบบการตอบสนองหรือพฤติกรรมของบุคคลนั้นต่อปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกลไกของสมองจากใยประสาทต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ถูกฝึกฝนขึ้น และเชื่อว่าสามารถพัฒนาได้เกิดขึ้นได้ในทุกช่วงอายุ ขณะที่ศิริรัตน์ แอดสกุล (2545) เน้นให้ความหมายไปที่ความสามารถในการอดทนต่อความยากลำบาก ความทุกข์ยาก ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนภดล คำเต็ม (2545) และสอดคล้องกับภิเชก จันท์เอี่ยม (2546) ที่ให้ความหมายไปที่ความมุ่งมั่นอดทนต่อความยากลำบากที่แสนสาหัสแต่สามารถฟื้นฟ้อไปได้ทั้งนี้ความอดทนดังกล่าวต้องประกอบด้วยสติปัญญาเอาชนะอุปสรรคเพราะเชื่อว่าสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์จะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ประสบความสำเร็จจากการฟื้นฟ้อุปสรรค

Stoltz (2000) สรุปลักษณะความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคในแต่ละบุคคลว่า บุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคสูงจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมจัดการเรื่องต่างๆ ได้ มองว่าต้นเหตุของปัญหาอุปสรรคหรือความยากลำบากมาจากปัจจัยภายนอกตน รับผิดชอบต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้น หลีกเลี่ยงการตำหนิตนเองจนเกินไป พิจารณาว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากมีผลเฉพาะเรื่องนั้นไม่ส่งผลต่อประเด็นอื่นในชีวิตรวมถึงพิจารณาว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากนั้นเป็นสิ่งที่ไม่คงทนถาวรใช้เวลาช่วงหนึ่งก็จะผ่านพ้นไป บุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคจะมองโลกในแง่ดี มีแรงจูงใจ มีพลัง มีความอดทน มีความเข้มแข็งสูงเมื่อต้องเผชิญอุปสรรคที่เกิดขึ้นมองว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากทั้งหลายทำให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ท้าทายชีวิต จะเห็นได้ว่ามุมมองทั้งหมดของบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคสูงนั้นจะตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคต่ำนั่นเอง

การศึกษาวิจัยในกลุ่มชาวนาถือว่าเป็นกลุ่มที่มีผู้สนใจศึกษากันอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาในประเด็นต่างๆ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชาวนา (ฉัตรวรัญ อดคลังห์, 2545) การปรับตัวของชาวนา (เดโช ไชยทัพ, 2539) การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชาวนา (วันชนะ ห่วงเจริญ, 2546) ความอยู่รอดและทุนทางสังคม (มณีมีชัย ทองอยู่ และคณะ, 2546) การแก้ไขปัญหาหนี้สิน (เตชชีษฐ์ วรรณภรณ์, 2551) ความเปราะบางและการปรับตัวของชาวนา (วิเชียร เกิดสุข, วชิราพร เกิดสุข และ สมศักดิ์ สุขจันทร์, 2548) การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจสังคมชนบท (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ, 2552) คุณภาพทางเศรษฐกิจของ

ครอบครัวชาวนา (ข้าवाल วงษ์ประเสริฐ, 2543) แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนา (มาลินี สมงาม, 2543) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ พฤติกรรมแก้ปัญหา (ยุติธรรม ศิริ ภัทร, 2544) และวัฒนธรรมการทำนา (สุรศักดิ์ ศิริ, 2532) งานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมายังไม่พบการทำวิจัยเกี่ยวกับความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรคซึ่งเป็นประเด็นด้านจิตใจของชาวนาแต่อย่างใด

ในขณะที่ความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรคเป็นหัวข้อที่มีผู้วิจัยใน 2 บริบทใหญ่คือ บริบททางการศึกษาและจิตวิทยา และบริบททางธุรกิจและองค์กร โดยทั้งหมดเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรคกับตัวแปรต่างๆ อาทิ ความสามารถทางสติปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถทางคุณธรรมจริยธรรม (MQ) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ภูมิ บดินทร์ หัตถนิรันดร์, 2547) การรับรู้ความสามารถของตนด้านการเรียน นิสัยในการเรียน (อนันต์ ดุลยพีรดิศ, 2547) รูปแบบการเลี้ยงดูแบบต่างๆ (เกษร ภูมิดี, 2546; อนันต์ นวลใหม่, 2549 ; ศศิธร แสงใส, 2550) ลักษณะบุคลิกภาพแบบต่างๆ ตัวแปรคัดสรรต่างๆ (เมธาวดี สังขะมาน, 2548) การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุ (วิสุทธิ วนาอินทราวุธ, 2548) การวิจัยเชิงทดลองเพื่อเพิ่มระดับความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรค (นันทิยา วชิรลภไพฑูรย์, 2547) และการพัฒนาแบบวัดความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรค (รัชนิดา สบายวรรณ, 2547 ; อริษา ฤทธิบาล, 2548) ซึ่งส่วนใหญ่จะศึกษาในกลุ่มนักเรียน (เกษร ภูมิดี, 2546; ศศิธร แสงใส, 2550 ; สมใจ จุฑาผาด, 2549) นิสิตนักศึกษา (อรรถพล ระวีโรจน์, 2547) และพนักงานในองค์กร (วันเพ็ญ สมภพรุ่งโรจน์, 2547) เท่านั้น ยังไม่พบว่ามีการศึกษาในกลุ่มชาวนา

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรคและกลุ่มเกษตรกรซึ่งหมายรวมถึงชาวนาด้วยนั้น สร้างองค์ความรู้ในแง่มุมต่างๆ อย่างน่าสนใจ แต่ยังคงขาดข้อมูลที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะจิตใจและลักษณะการเผชิญความยากลำบากของชาวนาไทย ซึ่งในมิติทางจิตวิทยาแล้ว การส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจถือเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ทุกช่วงวัย ทุกวิชาชีพ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549) เฉกเช่นชาวนาที่นอกจากการส่งเสริมทางวิชาการเกษตร การจัดสวัสดิการต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันแล้ว การส่งเสริมจิตใจและการเห็นคุณค่าจากการเรียนรู้โลกและชีวิตก็ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาที่ต้องเผชิญความยากลำบากจากการถูกบีบคั้นจากภาวะเศรษฐกิจและความยากจนที่เกิดขึ้น

การศึกษาประสบการณ์การฟื้นฟูปศุภรรคของชาวนาไทยครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อมุ่งทำความเข้าใจภาวะจิตใจและลักษณะประสบการณ์การเผชิญความยากลำบากที่เกิดในชีวิตของชาวนา ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ เป็นการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาจากปรากฏการณ์สังคมในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือจากข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย แต่ถือตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม เป็นต้น เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล และมุ่งการตีความเพื่อทำความเข้าใจความหมายของพฤติกรรม หรืออธิบายปรากฏการณ์ในทัศนะของผู้ถูกศึกษา โดยมีจุดยืนอยู่บนบริบททางปรากฏการณ์ของผู้ที่ศึกษาเหล่านั้น (ชาย โปธิสิตา, 2550 ; สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

ดังนั้นการศึกษาประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาไทยในครั้งนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจภาวะจิตใจและลักษณะประสบการณ์การเผชิญความยากลำบากในวิถีชีวิตของชาวนาไทย เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาในการเยียวยาจิตใจเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากในวิถีชีวิตควบคู่การช่วยเหลือทางสังคมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาไทย
2. เพื่อศึกษาภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชาวนาไทย
3. เพื่อเข้าใจประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาไทย

คำถามในการวิจัย

1. ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชาวนาไทยเป็นอย่างไร
2. ประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาไทยเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ เพราะขอบเขตที่ชัดเจนจะส่งผลถึงคุณภาพของข้อมูลที่จะได้ในอนาคต ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องคัดเลือกองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ สนามในการวิจัย (Field of Study) ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล (Gate Keeper) และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sample) ซึ่งมีรายละเอียดของหลักเกณฑ์ดังนี้

สนามในการวิจัย (Field of Study)

การศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษากับประชากรที่ประกอบอาชีพชาวนา ซึ่งอาชีพนี้ปรากฏอยู่ในทุกภาคของประเทศ ผู้วิจัยจึงคัดเลือกภาคที่จะใช้เป็นสนามในการวิจัยเป็นลำดับแรก การคัดเลือกดังกล่าวพิจารณาจากวัฒนธรรมทางภาษาเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นมีผลให้ประชากรในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ถูกตัดออกจากสนามในการวิจัย ต่อเมื่อพิจารณาทุนทางสังคมซึ่งบรรพบุรุษของผู้วิจัยมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลางของประเทศและพิจารณาแรงบันดาลใจที่ตนเองต้องการกลับไปสร้างคุณค่าแก่ชุมชนอันเป็นภูมิลำเนาของบิดามารดาและเป็นสถานที่พักอาศัยของผู้วิจัยช่วงวัยเด็ก ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกสนามในการวิจัยอยู่ที่ตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมแก่การศึกษาคั้งนี้ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพชาวนา ชาวดอน ชาวไร่ ซึ่งชาวนาก็มีในปริมาณมากเพียงพอต่อการคัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล (Gate Keeper)

หลังจากผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกสนามในการวิจัยเรียบร้อยแล้วจึงเริ่มมองหาบุคคลซึ่งเหมาะสมที่จะเป็นผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล ทั้งนี้แม้ว่าผู้วิจัยจะเคยพักอาศัยในชุมชนนี้ช่วงวัยเด็ก แต่การออกจากชุมชนไปศึกษาในพื้นที่อื่นเป็นระยะเวลานานทำให้ความคุ้นเคยกับชุมชนแตกต่างจากบุคคลในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงพิจารณาคัดเลือกผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลโดยพิจารณาจากบุคคลที่ชาวบ้านยอมรับนับถือมากที่สุด ซึ่งปรากฏว่าบุคคลที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดตำบลลำพะเนียงคือผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านสันป่า จึงพิจารณาให้เป็นผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

หลังจากผู้วิจัยติดต่อแจ้งความประสงค์กับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยและผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลร่วมกันวางแผนคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังนี้

- 1) ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบอาชีพชาวนาซึ่งมีรายได้จากการทำนาเป็นรายได้หลัก
- 2) ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุคคลที่มีที่พักอาศัยหรือที่นาในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) ผู้เคยผ่านประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคมาด้วยตนเอง

4) ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นชาวนาซึ่งมีอำนาจในการวางแผนการเพาะปลูกในแต่ละฤดูกาลและเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนการเพาะปลูกทั้งหมดด้วยตนเอง

5) ผู้ให้ข้อมูลหลักสมัครใจเข้าร่วมการศึกษาคั้งนี้

ทั้งนี้เกณฑ์การคัดเลือกในข้อ 4 ถือเป็นข้อกำหนดซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการลงสนาม เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าจากการศึกษาคั้งนี้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำนา แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ *กลุ่มแรก* เป็นบุคคลที่มีที่นาเป็นของตนเองแต่หารายได้จากการปล่อยเช่าที่นาของตนเอง บุคคลในกลุ่มนี้จึงมีหน้าที่เพียงเก็บค่าเช่าในที่นาของตนมิได้มีส่วนได้เสียกับผลผลิตที่เกิดขึ้น *กลุ่มที่สอง* เป็นบุคคลซึ่งไม่มีที่นาเป็นของตนเองและไม่มีเงินในการเช่าที่นาของบุคคลอื่น จึงต้องอาศัยการรับจ้างทำนา บุคคลกลุ่มนี้จะไม่เรียกตนเองว่าเป็นชาวนาเพราะมิได้ทำนาเป็นกิจวัตร การกระทำเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลว่าจ้างให้ทำ บุคคลในกลุ่มนี้จะไม่มีอำนาจในการวางแผนสั่งการเพาะ ปลูกใดๆ ทั้งสิ้น พวกเขาจึงเรียกตนเองว่าเป็นผู้รับจ้างในการทำนา และ *กลุ่มที่สาม* บุคคลกลุ่มนี้อาจมีหรือไม่มีที่นาเป็นของตนเองก็ได้ ในรายที่ไม่มีที่นาเป็นของตนเองก็จะอาศัยเช่าบุคคลอื่น แต่การเช่านั้นจะมีอำนาจในการวางแผนการเพาะปลูก และเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนการเพาะปลูกทั้งหมด ดังนั้นการศึกษาคั้งนี้เลือกศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลักใน *กลุ่มที่สาม* ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็นชาวนา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

อุปสรรค หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก อันนำมาสู่ความยากลำบากทางกายหรือทางจิตใจ

ประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรค หมายถึง การรับรู้ความหมายภายใต้ความยากลำบากที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต ซึ่งความหมายดังกล่าวนี้เกิดจากการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การรับรู้ภาวะจิตใจและการรับรู้แนวทางในการจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยประสบการณ์ทั้งหมดอ้างอิงจากการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นเกณฑ์

ชาวนาไทย หมายถึง บุคคลผู้มีความสัมพันธ์ตามหลักเกณฑ์ผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

- 1) ประกอบอาชีพชาวนาซึ่งมีรายได้จากการทำนาเป็นรายได้หลัก
- 2) มีที่พักอาศัยหรือที่นาในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) เคยผ่านประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคมาด้วยตนเอง
- 4) เป็นชาวนาซึ่งมีอำนาจในการวางแผนการเพาะปลูกในแต่ละฤดูกาล และเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนการเพาะปลูกทั้งหมดด้วยตนเอง

5) สมัครใจเข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้

สนามในการวิจัย หมายถึง พื้นที่ที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งในการศึกษาครั้งนี้หมายถึงพื้นที่เกษตรกรรมในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล หมายถึง บุคคลที่พักอาศัยในสนามในการวิจัย ซึ่งสามารถนำผู้วิจัยเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักได้ และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในขอบเขตของการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง บุคคลที่มีประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรค ซึ่งประสบการณ์นี้อาจเกิดขึ้นและสิ้นสุดไปแล้วหรือเกิดขึ้นและยังดำเนินอยู่ ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักจะต้องมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในขอบเขตของการวิจัยด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ความเข้าใจอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาไทย
2. ความเข้าใจภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชาวนาไทยในตำบลลำพะเนียง
3. ความเข้าใจประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาไทยในตำบลลำพะเนียง
4. เป็นแนวทางปฏิบัติงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาในการเยียวยาจิตใจเกษตรกรไทยที่ประสบความยากลำบากในวิถีชีวิต
5. เป็นแนวทางแก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการช่วยเหลือทางสังคมต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่มีลักษณะพื้นฐานมุ่งเน้นทำความเข้าใจโลกภายในของมนุษย์ตามลักษณะอัตวิสัยของแต่ละคน จึงมีความเชื่อว่าผู้วิจัยจะต้องทำตัวเองให้วางเปล่าจากความคาดหวัง กรอบแนวคิด หรือกระทั่งอคติต่าง ๆ เพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านั้นมีผลกระทบต่อข้อมูลที่จะได้มาและเพื่อให้เข้าถึงโลกแห่งข้อมูลอย่างแท้จริง (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) แต่ในความเป็นจริงแล้วแทบเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้วิจัยเชิงคุณภาพจะปฏิเสธประสบการณ์ที่มีมาก่อน (Heidegger, 1996) ดังนั้น Heidegger (1996) จึงเสนอว่าผู้วิจัยเชิงคุณภาพควรแสดงจุดยืนของตนเอง ความรู้ ความเชื่อและอคติของตนเองไว้ในส่วนของ “แนวคิดเบื้องต้น” เพื่อเป็นฐานก่อนเข้าสำรวจโลกแห่งประสบการณ์ที่กำลังจะเดินทางไปถึง การแสดงจุดยืน ความรู้ ความเชื่อ ความคาดหวังไว้อย่างชัดเจนจะช่วยให้ผู้วิจัยเชิงคุณภาพเห็นถึงความชัดเจนของข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาครั้งนั้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอฐานความรู้ ความเชื่อเดิมที่มีอยู่เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคำถามปลายเปิด แต่แนวทางที่นำเสนอเหล่านี้มิได้เป็นตัวสกัดกั้นข้อค้นพบใหม่ที่จะเกิดขึ้น โดยแนวคิดเบื้องต้นประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทย แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเทียบความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคกับคำว่า Adversity Quotient (AQ) ตามแนวคิดของ Stoltz (2000)

คำว่า “ความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค” หรือ Adversity Quotient (AQ) ถือเป็นคำที่มาจากแนวคิดที่ Stoltz บัญญัติและนำเสนอไว้ในปี 1997 ซึ่งเชื่อว่าคนที่สามารถเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคได้ดีจะต้องมีแนวคิดและทัศนคติต่ออุปสรรคว่าเป็นความท้าทาย ทำให้เกิดโอกาสอันเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ แนวคิด AQ ประกอบด้วย 2 หลักการ คือ หลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้และหลักการในการประยุกต์ใช้ในโลกแห่งความเป็นจริง (Stoltz, 1997)

1. ความหมาย

Stoltz (2000) ผู้ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่นำเสนอแนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค (AQ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลใน

การตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือความลำบาก โดยผู้ที่มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคสูงจะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ย่อท้ออุปสรรคใด ๆ แม้จะพ่ายแพ้หรือล้มเหลวไปก็สามารถลุกขึ้นสู้ใหม่ได้ ส่วนผู้ที่มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคต่ำ เมื่อพบกับอุปสรรคหรือความทุกข์ยากก็จะพ่ายแพ้ ละทิ้งความรับผิดชอบของตนไปกลางคัน

ดังนั้นในการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำไปใช้เป็นแนวคิดในการตั้งแนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกชาวนาไทยตามวิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายตามแนวคิดของ Stoltz (2000) ว่า ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคหมายถึงการรับรู้และควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา เข้าใจจากเหง้าของสถานการณ์อย่างพร้อมร่วมรับผิดชอบ มองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง อันนำไปสู่พฤติกรรมตอบสนองที่มุ่งสู่ความสำเร็จ

2. ทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค

ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคมีพื้นฐานมาจากหลักการทางวิทยาศาสตร์ 3 สาขา ได้แก่ จิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychology) สรีระวิทยาทางระบบประสาท (Neurophysiology) และอิมมูโนวิทยาของจิตประสาท (Psychoneuroimmunology) (Stoltz, 1997)

1) จิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychology) กล่าวถึงมุมมองของบุคคลที่ทอดยอดต่ออุปสรรคว่าพวกเขาจะมองอุปสรรคเป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกสิ้นหวัง ท้อแท้ ไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาหรืออุปสรรคนั้นให้ลุล่วงไปได้ สะสมเป็นสนิมเกาะกินใจนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิต ในขณะที่บุคคลที่ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคจะมองว่าปัญหาที่เข้ามามีระยะเวลาเพียงชั่วคราว ซึ่งเมื่อผ่านพ้นช่วงเวลานั้นไปแล้วกลับส่งผลให้เขาเติบโตขึ้น บุคคลกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยกำลังใจที่จะมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ

2) สรีระวิทยาทางระบบประสาท (Neurophysiology) เชื่อว่าสมองของมนุษย์ประกอบด้วยโครงสร้างที่สามารถสร้างความเคยชินได้ หากเรามีวิธีการเปลี่ยนจิตสำนึกใหม่หรือสร้างทัศนคติทางบวกก็จะสามารถสร้างความเคยชินใหม่และพัฒนาความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคได้

3) อิมมูโนวิทยาของจิตประสาท (Psychoneuroimmunology) เชื่อว่าความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคของมนุษย์เกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและสุขภาพจิตโดยตรง เพราะความเข้มแข็งทางจิตใจและการรู้จักควบคุมตนเองจะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันต้านทานโรคภัยไข้เจ็บทางร่างกาย

จะเห็นได้ว่าความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นเรื่องของการเชื่อมโยงจากองค์ความรู้เดิม ได้แก่ จิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive

Psychology) สรีระวิทยาทางระบบประสาท (Neurophysiology) และอิมมูโนวิทยาของจิตประสาท (Psychoneuroimmunology) ส่องค์ความรู้ใหม่ ทำให้ทราบว่าสิ่งใดที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ เป็นแนวคิดที่วัดได้ว่าบุคคลจะตอบสนองต่ออุปสรรคและปัญหาอย่างไร ในขณะเดียวกันก็สามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลได้อีกด้วย

นอกจากนี้หลักการทางวิทยาศาสตร์ทั้ง 3 สาขาดังกล่าวได้พัฒนาต่อยอดในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความเชื่อในอำนาจควบคุม (Locus of Control) ความเข้มแข็งอดทน (Hardiness) ความสามารถในการฟื้นคืนพลัง (Resilience) การรับรู้ความสามารถของตน (Self-efficacy) ทฤษฎีการอธิบายสาเหตุ (Attributional Theory) หรือการมองโลกในแง่ดี (Optimism) เป็นต้น (อนันต์ ดุลยพีรติส, 2547)

ความสามารถในการฝ่าอุปสรรคไม่เพียงเหมาะสมกับการพัฒนาบุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพที่มั่งงาม ความสัมพันธ์ ครอบครัว องค์กร ชุมชน วัฒนธรรม สังคม ได้อีกด้วย (Stoltz, 1997)

3. ความสำคัญของความสามารถในการฝ่าอุปสรรค

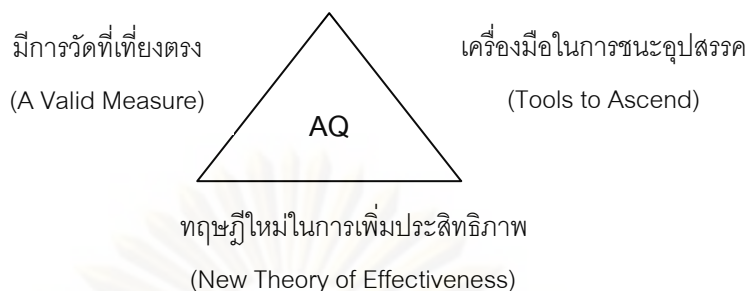
ความสามารถในการฝ่าอุปสรรค (AQ) ตามแนวคิดของ Stoltz (2000) ระบุว่า ความสามารถในการฝ่าอุปสรรค (AQ) สามารถบอกถึงความอดทน ความพากเพียรและความสามารถในการผ่านพ้นความยากลำบาก พร้อมทั้งพยากรณ์ได้ว่าใครจะสามารถฝ่าอุปสรรคและใครจะแพ้ง่าย ช่วยพยากรณ์ว่าใครจะทำงานได้และมีศักยภาพมากกว่ากันและใครจะล้มเหลวในเวลาอันสั้น รวมทั้งสามารถพยากรณ์ได้ว่าใครจะล้มเลิกการทำงานและใครจะได้รับชัยชนะ

นอกจากนี้คุณสมบัติของความสามารถในการฝ่าอุปสรรค (AQ) ยังแบ่งออกเป็นคุณสมบัติทั้ง 3 ประการ (Stoltz, 2000) คือ

1) AQ เป็นโครงสร้างกรอบแนวคิดใหม่เพื่อการเข้าใจและขยายแ่งมุมแห่งความสำเร็จให้กว้างขึ้น โดยสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานที่พิสูจน์ได้จากงานวิจัยที่โดดเด่น เสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ผสมผสาน และสามารถประยุกต์ใช้ได้ การได้รับการฝึกหัดเป็นการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ทำให้ทราบว่า สิ่งใดที่ทำให้คนพบกับความสำเร็จ

2) AQ คือเครื่องวัดประเมินว่าคนแต่ละคนจะตอบสนองต่ออุปสรรคและปัญหาอย่างไร ซึ่งสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้

3) AQ มาจากพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และเป็นเครื่องมือพัฒนาว่าเราจะตอบสนองต่ออุปสรรคได้อย่างไร และผลของมันจะเพิ่มประสิทธิภาพให้กับทั้งด้านส่วนตัวและด้านอาชีพ เราสามารถเรียนรู้และประยุกต์ใช้ทักษะนี้ทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่นและองค์กรได้ ซึ่งสามารถแสดงการเชื่อมโยงของคุณสมบัติทั้ง 3 ประการข้างต้นได้ดังภาพ

แผนภาพที่ 2.1 แสดงความเชื่อมโยงของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (AQ) กับคุณสมบัติทั้ง 3 ประการ ตามแนวคิดของ Stoltz (1997)

ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (AQ) ไม่จำเป็นจะต้องใช้ในระดับตัวบุคคลอย่างเดียวกันเท่านั้น แนวคิดนี้สามารถช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของทีมงาน สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน วัฒนธรรม และสังคมได้อีกด้วย

ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (AQ) สามารถใช้พยากรณ์ความสำเร็จด้านต่าง ๆ ได้ถึง 17 ประการ ได้แก่

1. ผลการปฏิบัติงาน (Performance)
2. แรงจูงใจ (Motivation)
3. การสร้างเสริมพลังอำนาจ (Empowerment)
4. ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)
5. การเพิ่มผลผลิต (Productivity)
6. การเรียนรู้ (Learning)
7. กำลังงาน (Energy)
8. ความหวัง (Hope)
9. ความสุข ความมีชีวิตชีวา และความสนุกสนาน (Happiness, vitality and Joy)
10. สุขภาพอารมณ์ (Emotional Health)
11. สุขภาพกาย (Physical Health)
12. ความมุ่งมั่น (Persistence)
13. ความสามารถในการฟื้นพลัง (Resilience)
14. การพัฒนา (Improvement over time)
15. เจตคติ (Attitude)

16. การมีอายุยืน (Longevity)

17. การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง (Response to Change)

4. องค์ประกอบของความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค

ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 มิติ เรียง
สั้น ๆ ว่า CORE (Stoltz, 2000) ซึ่งในแต่ละมิตินี้มีลักษณะดังนี้

มิติที่ 1 : C = Control หรือ การควบคุม หมายถึง ระดับการรับรู้ความสามารถใน
การควบคุมตนเองเพื่อผ่านพ้นอุปสรรคความยากลำบาก หรือเหตุการณ์ที่คับขัน

ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคด้านการ
ควบคุมสูง จะสามารถควบคุมตนเองให้ผ่านพ้นอุปสรรคและความยากลำบากสูงได้ เป็นผู้ที่มี
ความคิดเชิงรุก ไม่ย่อท้อ มีความหนักแน่น ไม่ลดละความตั้งใจ มีความกระฉับกระเฉงในการเผชิญ
กับปัญหา และพยายามหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ผู้ที่มีมิติด้านนี้สูงเปรียบเสมือน
นักปีนเขาที่ชอบความท้าทาย คนกลุ่มนี้มักคิดว่า “มันยากลำบากแต่ฉันก็จะอดทน” “ฉันสามารถ
ทำได้ ฉันเชื่อว่าจะไม่มีใครช่วยฉันได้” “ทุกอย่างมีหนทางเสมอ และไม่มีอะไรที่เป็นการเสี่ยงอีก
ต่อไป” ตัวอย่างเหล่านี้ทำให้ใจฮึกเหิม มีภูมิคุ้มกันความรู้สึกสิ้นหวัง ทำให้เกิดพลังและมีความคิด
ที่จะกระทำต่อไป คนเหล่านี้จะมีพลังอำนาจ คิดเชิงบวกและควบคุมปัญหาได้ จะส่งผลดีในการ
ทำงานระยะยาว ส่งผลต่อผลผลิตของงาน

ในขณะที่บุคคลที่มีมิติด้านนี้ต่ำจะรับรู้ปัญหาอุปสรรคความยากลำบาก
แม้เพียงเล็กน้อยก็ทำลายความรู้สึกฮึกเหิมให้หมดไป หหมดพลังที่จะต่อสู้ เพิกเฉย เย็นชาต่อปัญหา
และอาจเชื่อถือโชคกลางหรือเคราะห์กรรม มักไม่ดิ้นรน ไม่กระตือรือร้น อิดโรยและเป็นผู้ที่อ่อนแอ
กับความยากลำบาก มีชีวิตไปวัน ๆ ในรายที่ระดับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคต่ำมาก อาจ
ล้มเลิกความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาไปในที่สุด ในคนที่มิตินี้ต่ำมักคิดว่า “นี่เป็นสิ่งที่เกินกว่าฉันจะ
ไปถึง” “ฉันไม่สามารถทำอะไรได้”

มิติที่ 2 : O = Ownership ความรับผิดชอบต่อปัญหาของตนเอง หมายถึง การที่
บุคคลมองว่าปัญหาขององค์กรเป็นปัญหาของตนเอง พยายามคิดหาทางแก้ไข ตระหนักว่าเป็น
ความรับผิดชอบของตนในการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วง ไม่ผลักความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น
พิจารณาปัญหาจากตนเองและปัจจัยภายนอก เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งที่ผิดพลาด การ
พิจารณารับผิดชอบต่อปัญหาของตนเองนั้น พิจารณาจากคำถาม 2 ข้อ คือ 1) ใครหรืออะไรทำให้เกิด
ความยากลำบาก และ 2) เราเป็นเจ้าของปัญหาและทำให้ตนเกิดความยากลำบากหรือไม่

ลักษณะของผู้ที่มีมิติด้านนี้สูง ได้แก่ ผู้ที่วิเคราะห์ตนเองและสิ่งแวดล้อม
และกำหนดบทบาทตนเองให้เป็นเจ้าของปัญหา เรียนรู้จนสามารถแก้ปัญหาได้ดี การพิจารณา
จากสิ่งแวดล้อมนั้นก็เป็นการมองในแง่บวก ส่วนการมองตนเองนั้นจะเป็นการตำหนิตนเองเพื่อเป็น

การกระตุ้นการเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเองจากความผิดพลาดที่ผ่านมา ทั้งนี้จะไม่โทษตนเองพร่ำเพรื่อเพราะจะทำให้หมดกำลังใจ ผู้ที่มีมิติด้านนี้สูงจะแปรความเสียใจเป็นพลังในการผลักดันตนเอง ทำให้เกิดการรับรู้ความสามารถและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะเมื่อเราพูดหรือทำอะไรที่ไม่ดีกับผู้อื่นแล้วสำนึกได้ เราจะเกิดประสบการณ์การเรียนรู้จากความเสียใจ ความผิดพลาด คนที่มักคิดถึงต้นเหตุของปัญหานั้นมักคิดว่า “ทุกคนต่างก็ทำงานหนักด้วยกันทั้งนั้น” “เขากำลังอารมณ์เสียอยู่” “แม้จะไม่มีใครเห็นความดีที่ฉันทำ แต่ฉันก็จะทำต่อไป”

ส่วนผู้ที่มีมิตินี้ต่ำมักจะตำหนิหรือโทษตนเองเกินควร การตำหนิตนเองมากเกินไปจะทำให้รู้สึกผิดกับตนเองและทำลายกำลังใจในตนเอง หลายคนคิดว่าตนเองเป็นเจ้าของปัญหาแต่เพียงผู้เดียว คิดว่าทุกอย่างเลวร้ายและเป็นความผิดของตนเองเสียส่วนใหญ่ เมื่อสะสมนานวันเข้าจะเป็นสนิมที่เกาะกินใจ รู้สึกท้อแท้ ท้อถอย นำมาซึ่งอาการถอดใจในที่สุด

มิตินี้ 3 : R = Reach การรับรู้การแผ่ขยายเป็นการวัดผลกระทบปัญหาความยุ่งยากที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของแต่ละคนว่ามีมากน้อยเพียงใด และสามารถควบคุมอารมณ์ด้านลบ ควบคุมผลกระทบและความเสียหายต่อการดำรงชีวิต เมื่อเกิดปัญหาความยุ่งยากขึ้นจะเป็นผู้ที่พร้อมรับความยุ่งยากทุกสถานการณ์ด้วยสติอยู่เสมอ

ลักษณะของบุคคลที่มีมิติด้านนี้สูง ได้แก่ ผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ด้านลบ ควบคุมผลกระทบและความเสียหายต่อการดำรงชีวิต เมื่อเกิดปัญหาความยุ่งยากขึ้นจะเป็นผู้ที่พร้อมรับความยุ่งยากทุกสถานการณ์ ไม่หวั่นไหว ไม่คิดมากหรือจมอยู่กับความทุกข์ แต่มองว่าอุปสรรคเป็นเพียงเหตุการณ์หนึ่งที่ผ่านมาในชีวิตแล้วก็ผ่านไป ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งอื่นในชีวิต คนกลุ่มนี้จะตอบสนองต่อปัญหาด้วยความฉลาด เป็นผู้ที่ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคได้อย่างเหนียวแน่น ทำให้มองเห็นหนทางในการจัดการกับปัญหาอุปสรรค มองปัญหาและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถ ไม่มีอะไรที่เหนือปากว่าแรงและเป็นผู้ที่มีความทรหดอดทน ไม่ล้มเหลว รักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นไว้ได้

ในขณะที่ผู้ที่มีมิติด้านนี้ต่ำจะมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นตัวทำลายชีวิต เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดวิกฤตต่อวิชาชีพของตนเอง ทำลายหน้าที่ความรับผิดชอบให้ล้มเหลว เชื่อมโยงความลำบากที่เกิดขึ้นกับทุกสิ่งในชีวิต

มิตินี้ 4 : E = Endurance ความคงทน หมายถึง การรับรู้ถึงความคงทนของอุปสรรคและการรับมือกับความยืดหยุ่นของปัญหา พยายามขจัดให้หมดไปอย่างถูกวิธี มิตินี้จะเป็นการประเมินว่าปัญหาอุปสรรคนั้นมีระยะเวลาอันสั้นแค่ไหน

ลักษณะของผู้ที่มีความคงทนสูง ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาการเกิดขึ้นชั่วคราว สามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกฝนทักษะและความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่มีความหวังในชีวิต พยายามที่จะหาหนทางแก้ไขอุปสรรคให้ออกไปโดยเร็ว และพยายาม

ทำให้ความสำเร็จอยู่กับตัวได้นาน แต่ถ้าไม่สามารถรักษาไว้ให้คงทนได้นาน ก็จะพิจารณาว่า ปัญหาและเหตุแห่งปัญหาเป็นเรื่องธรรมดา จะผ่านไปได้อย่างรวดเร็วและไม่กลับมาอีก สิ่งเหล่านี้ จะส่งเสริมพลังงานทำให้มองโลกในแง่ดี มองเห็นแสงสว่างในการดำรงชีวิต ซึ่งต่างจากผู้ที่ไม่มีดี ด้านความคงทนต่ำ ที่จะมองว่าปัญหาอุปสรรคที่เข้ามาจะคงทนถาวรยาวนาน เป็นคนที่สิ้นหวังใน ชีวิต คิดแค่ว่าไม่มีใครหรืออะไรที่จะช่วยได้ ไม่พยายามที่จะหาทางแก้ไขปัญหา มักคิดเสมอว่า ปัญหาคือปัญหาและอยู่กับตนเองตลอดไป คนที่ไม่มีมิติด้านนี้ต่ำมักคิดว่า “ปัญหามักเกิดขึ้นเสมอ” “ฉันไม่ดีไม่เก่งเหมือนคอมพิวเตอร์” “ชีวิตฉันมันมีแต่ความยากลำบาก” “ชีวิตเต็มไปด้วยเคราะห์กรรม” “คงไม่มีใครอยากทำงานร่วมกับฉันหรอก” ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่มีผลให้การทำงานล้มเหลว และไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้นเลย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงจะเป็นผู้ที่ สามารถควบคุมจัดการเรื่องต่าง ๆ ได้ มองว่าต้นเหตุของปัญหาอุปสรรคหรือความยากลำบากมา จากปัจจัยภายนอกตน รับผิดชอบต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้น หลีกเลี่ยงการตำหนิตนเอง จนเกินไป พิจารณาว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากมีผลเฉพาะเรื่องนั้นไม่ส่งผลต่อประเด็นอื่นใน ชีวิต รวมถึงพิจารณาว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากนั้นเป็นสิ่งที่ไม่คงทนถาวร ใช้เวลาช่วงหนึ่งก็ จะผ่านพ้นไป บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคจะมองโลกในแง่ดี มีแรงจูงใจ มีพลัง มีความอดทน มีความเข้มแข็งสูงเมื่อต้องเผชิญอุปสรรคที่เกิดขึ้น มองว่าอุปสรรคหรือความ ยากลำบากทั้งหลายทำให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ท้าทายชีวิต จะเห็นได้ว่ามุมมองทั้งหมดของบุคคลที่มี ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงนั้นจะตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่า อุปสรรคต่ำนั่นเอง

5. ประเภทของบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

Stoltz (1997; อ้างถึงใน ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2545) เปรียบเทียบการฟันฝ่า อุปสรรคของมนุษย์ว่ามีคุณลักษณะเดียวกันกับคนที่ปั่นป่วนภูเขา หากต้องการประสบความสำเร็จ ก็ต้องมีความมุ่งมั่น อดทน และเพียรพยายาม เพราะบางครั้งการปีนก็เชื่องช้า บางครั้งนำมาซึ่งความเจ็บป่วย ดังนั้นด้วยความที่บุคคลมีความไม่เท่ากัน Stoltz จึงแบ่งประเภท คนไว้ 3 ประเภท ดังนี้ (Stoltz, 1997; อ้างถึงใน ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2545)

1) The Quitter เป็นพวกหลีกเลี่ยงและปฏิเสธความยากลำบากเสียตั้งแต่ยังไม่ เริ่มออกเดินทาง คนกลุ่มนี้ขาดวิสัยทัศน์และขาดศรัทธาต่ออนาคต ในชีวิตคนกลุ่มนี้จึงขาดความ กระตือรือร้น ไม่ชวนขวย ชอบความสบายเป็นที่ตั้ง เมื่อทำงานจะเป็นผู้ที่ขอเลิกทำงานที่เหนื่อย น้อยที่สุด

2) The Camper เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจในระดับหนึ่ง เป็นพวกที่มีแรงบันดาลใจอยู่ในบ้างซึ่งต่างจาก The Quitter ความพยายามในส่วนนี้ทำให้คนส่วนใหญ่หลงผิดคิดว่าเป็น

ความสำเร็จแล้ว แท้จริงเป็นความสำเร็จที่อยู่ในวงจำกัดเท่านั้น หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า The Camper จะไม่สามารถรักษาความสำเร็จที่แท้จริงเอาไว้ได้ เพราะยังไปไม่ถึงยอดเขาซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดนั่นเอง ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้เปรียบได้กับผู้ที่ทำงานตามหน้าที่ งานที่ทำได้ผลพอสมควรแต่ไม่ได้เสียสละหรือทำด้วยความตั้งใจจริง ทั้งที่ศักยภาพสามารถทำได้

3) The Climber คนกลุ่มนี้จะมีความเพียรพยายาม เป็นผู้ตั้งใจจริงที่จะขึ้นสู่ยอดเขาตามที่ตั้งใจไว้ แม้ว่าจะมีอุปสรรคใด ๆ ชัดขวางก็ไม่ทำให้บุคคลกลุ่มนี้เกิดความรู้สึกท้อใจ ยิ่งพบอุปสรรคมากเท่าไร ยิ่งทำให้รู้สึกฮึกเหิม ดังนั้น The Climber จะเป็นผู้ที่มีศรัทธาแรงกล้าในการดำรงชีวิต มีวิถีชีวิตที่กระตือรือร้น มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคนทุกระดับ บุคคลกลุ่มนี้เปรียบได้กับผู้ที่ทำงานด้วยความเสียสละทุ่มเททำงานให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกไม่ว่าจะทำอาชีพใด บุคคลกลุ่มนี้จะมุ่งมั่นทำงานจนได้เข้าสู่บุคคลระดับสำคัญขององค์กร ดังนั้นแต่ละหน่วยงานควรส่งเสริมให้บุคลากรเป็น The Climber

ตาราง 2.1 สรุปลักษณะนักสู้ 3 ประเภท (Stoltz, 1997)

	The Quitter	The Camper	The Climber
วิถีชีวิต	ไม่ชวนชววย ชีวิตเรียบง่าย น่าเบื่อ	กระตือรือร้นบ้าง ชีวิตขึ้นลงบ้าง แต่จะอยู่หนึ่ง ๆ ในที่สุด	กระตือรือร้นอย่างมาก ชีวิตท้าทายมีรสชาติ พบความสำเร็จ
การทำงาน	ไม่ทะเยอทะยาน ไม่กระตือรือร้น เกียจคร้าน	มีความคิดสร้างสรรค์ ในระดับปานกลาง แต่นานวันก็ฝ่อไปเอง	วิสัยทัศน์กว้างไกล พัฒนาการตนเองอยู่ตลอดเวลา
มนุษยสัมพันธ์	โดดเดี่ยวเดียวดาย	กลัว ๆ กล้า ๆ	อิมเมกับมิตรภาพ
การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง	ลังเลและรอคอย ความหวัง	มีข้อจำกัดต่าง ๆ เมื่อต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต	รู้สึกท้าทายเมื่อพบความเปลี่ยนแปลง ปรับตัวได้ดีกับทุกเหตุการณ์
ภาษาสนทนา	มักปิดกั้นตนเอง ปฏิเสธสิ่งที่เกิดขึ้น	ประนีประนอม ไม่ชี้ชัด ฟันธง	ชัดเจน เป็นจริงเสมอ
การฟันฝ่าอุปสรรค	ยอมแพ้อุปสรรคเป็นอาเจิน	อ้างข้อจำกัด	ชนะและประสบ ความสำเร็จ
ความมุ่งหวังในชีวิต	ปัจจัย 4	ความมั่นคงปลอดภัย และการยอมรับ	เป็นประโยชน์ต่อสังคม

6. ประเภทของอุปสรรคในชีวิต

ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์สามารถแบ่งได้ 3 ระดับ (Stoltz, 1997) ดังนี้

1) อุปสรรคระดับสังคม (Social Adversity) คือ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ เช่น รู้สึกหวาดกลัวกับปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความไม่มั่นคงของเศรษฐกิจและการเมือง ปัญหาศีลธรรมในบุคคลน้อยลง เป็นต้น

2) อุปสรรคระดับการทำงาน (Workplace Adversity) คือ ความรู้สึกไม่มั่นคงในอาชีพการงานที่ตนรับผิดชอบ ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวเกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันที่บีบคั้นความรู้สึกของคนทำงาน ทำให้คนทำงานรู้สึกหวาดหวั่นกับความไม่มั่นคงของตน ซึ่งคาดว่าความไม่มั่นคงอันเป็นอุปสรรคดังกล่าวนี้เกิดจากการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรที่เข้กลไกทดแทนมนุษย์เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิผลนั่นเอง

3) อุปสรรคระดับบุคคล (Individual Adversity) คือ ความรู้สึกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลต่อตนเอง ซึ่งเป็นผลพวงมาจากอุปสรรคระดับสังคมและระดับการทำงาน

อุปสรรคหรือความยากลำบากเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้บุคคลพยายามหรือล้มเลิกภาระหน้าที่ของตน

7. คุณลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคนอกจากจะเป็นบุคคลที่มีองค์ประกอบของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะที่เรียกว่า CORE ดังที่กล่าวมาแล้ว Stoltz (1997; อ้างถึงในตะวัน วาทกิจ, 2547) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคในภาพรวม ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ มีการปฏิบัติ มีการกระตุ้น มีอำนาจ มีความคิดสร้างสรรค์ มีผลงาน มีการเรียนรู้ตลอดเวลา มีพลังความสามารถ มีความหวังอยู่เสมอ มีชีวิตชีวาและรื่นเริง มีสุขภาพจิตดี มีความมุ่งมั่น มีความพากเพียร มีความยืดหยุ่น ฟันตัวได้เร็ว มีการพัฒนาตลอดเวลา สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงได้ดี

นอกจากนี้ มัณฑรา ธรรมบุศย์ (2544) ได้วิเคราะห์คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นมหาบุรุษ 40 ประการซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง “มหาบุรุษ” ของหลวงวิจิตรวาทการ แล้วพบว่าองค์ประกอบที่ทำให้มหาบุรุษทั้งหลายสามารถก้าวขึ้นไปสู่ความเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของโลกส่วนหนึ่งที่ขาดเสียมิได้คือ ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ซึ่ง มัณฑรา ธรรมบุศย์ (2544) ได้ยกตัวอย่างคุณลักษณะบางข้อไว้ เช่น

1) Aim หมายถึงบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคมักตั้งเป้าหมายหรือตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าในสิ่งที่ต้องการไว้ล่วงหน้า แล้วพยายามมุ่งไปยังจุดมุ่งหมายนั้นได้

2) Strong-Minded หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคเป็นคนที่มีความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตราย และไม่คิดว่าตนเกิดมาเคราะห์ร้าย แม้จะต้องเผชิญกับความทุกข์ยากแสนสาหัสก็ไม่ใจเสีย ถึงจะถูกคนอื่นทำร้าย กลั่นแกล้ง ก็ทำร้ายได้แต่ร่างกายแต่ทำร้ายหัวใจไม่ได้ หากถูกประทุษร้ายจนย่อยยับก็สามารถก่อร่างสร้างตนให้กลับดีขึ้นอย่างรวดเร็ว

3) Self-Confidence หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคมักเชื่อว่าตนเองสามารถกระทำในสิ่งที่ตั้งความมุ่งหวังไว้ได้จนสำเร็จ ลักษณะข้อนี้ไม่ใช่คนอวดดี แต่เป็นลักษณะของคนที่พึ่งตนเอง ไม่กลัวที่จะทำผิดพลาด แต่จะถือเอาความผิดพลาดนั้นมาเป็นบทเรียนเพื่อสอนให้ทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อไป

4) Will-Power หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคเป็นคนที่มีความอำนาจของความคิดและพลังจิตที่แรงกล้า คือมีอิสระในการเลือกที่จะตอบสนองอย่างไรต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ไม่วิตกกังวลเกี่ยวกับสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ สามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ และเรียนรู้ที่จะยิ้มแย้มและมีชีวิตอยู่กับสิ่งที่เขาควบคุมไม่ได้ (ซิน โคเวย์, 2545)

8. เทคนิคในการช่วยพัฒนาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

Stoltz (2000) ได้เสนอแนะแนวทางในการช่วยพัฒนาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคที่เรียกว่า LEAD Sequence ดังนี้

L=Listen to your Adversity Response เป็นการพูดหรือบอกให้ตัวเองได้รับรู้ว่าคุณขณะนี้ปัญหาหรืออุปสรรคใดเกิดขึ้นกับตนเองและตอบสนองต่ออุปสรรคนั้นด้วยความเข้มข้นระดับใดจึงจะแก้ไขได้

E=Explore all Origin and Your Ownership of the Result เป็นการค้นหาว่าสิ่งใดคือต้นตอสาเหตุของอุปสรรคที่เกิดขึ้น ระบุให้ชัดเจนว่าตนเองต้องทำอะไรที่เฉพาะเจาะจงลงไปเพื่อให้สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ตัดสินลงไปว่าสิ่งใดที่อยู่ในความรับผิดชอบของเรา และสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือความรับผิดชอบหรือการตัดสินใจของเรา

A=Analyze the Evidence คือ การวิเคราะห์ให้เกิดความชัดเจนโดยการค้นหาหลักฐานหรือภาวะแวดล้อมมาสนับสนุนว่าสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือการควบคุมจริง ๆ แล้วมีอะไรบ้าง อุปสรรคจะเยื้องย่างมาสู่ชีวิตอีกนานเท่าใด ทำอย่างไรจึงจะไม่ทำให้ปัญหาอยู่ในชีวิตมานานเกินควร พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการแก้ไขและศักยภาพของตนเอง

D=Do Something เป็นการเลือกวิธีการและลงมือดำเนินการเพื่อให้อุปสรรคอยู่กับเราให้นานน้อยที่สุด ด้วยการหาข้อมูลที่เป็นเพิ่มเติม และวิธีที่จะสามารถควบคุมไม่ให้อุปสรรคเข้ามามีบทบาทต่อชีวิต

วิทยา นาควัชระ (2537) ได้เสนอแนะแนวคิดในการพัฒนาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคไว้ว่า วิธีการที่จะพัฒนาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคให้ดีขึ้นนั้นคือ

1) ต้องคิดว่าความอดทน คือ ความกล้าหาญ เพราะเมื่อเรารู้สึกว่าเราเป็นผู้กล้าหาญ ผู้ชนะ มีเกียรติที่สามารถทนต่ออุปสรรคและความคับแค้นใจได้ หากทุกครั้งที่มีการอุปสรรคเข้ามาในชีวิตก็ทนได้มากขึ้นโดยไม่ยากนัก

2) สร้างความภาคภูมิใจในตัวเองบนความเป็นจริงให้ได้ โดยการค้นหาความดีพื้นฐาน (Basic Goodness) ของตนเอง ความดีพื้นฐานดังกล่าวคือสิ่งที่เราเคยทำดีมาแล้วและจบไปแล้วโดยไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่นที่ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ก็นับว่าเป็นความดีพื้นฐานได้ เช่น เคยช่วยเหลือหมาตักน้ำ เคยให้เงินขอทาน ฯลฯ การเชื่อว่าเราเป็นคนดี เพราะเคยทำความดีพื้นฐานมาแล้ว จะทำให้เกิดความมั่นใจ ภาคภูมิใจในตนเอง รักตัวเองเป็น และมีภูมิคุ้มกันชีวิตตัวเอง เกิดพลังที่จะอยากมีชีวิตอยู่ต่อไปและสามารถต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ได้

3) รู้จักสร้างจินตนาการหรือความเชื่อที่ดี ๆ เสมอ เช่น เชื่อว่าอุปสรรคที่มีอยู่จะลดลงและเชื่อว่าตนเองจะสามารถแก้ไขอุปสรรคได้แน่ ๆ หรือเชื่อว่าพรุ่งนี้จะดีกว่านี้ เพื่อให้เกิดความเชื่อนี้ เราต้องคิดซ้ำ ๆ จึงเกิดได้ เพราะความเชื่อเกิดจากการได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ เมื่อเกิดความเชื่อนี้แล้วจะทำให้เราอยากมีชีวิตอยู่ เกิดพลังที่สร้างสรรค์ เกิดกำลังใจในการอดทนรอคอย

4) รู้จักพัฒนาความเชื่อให้เกิดความเป็นไปได้ โดยคิดว่า การที่เราจะมีชีวิตที่ดีนั้น เราต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองบางอย่างให้เหมาะสมขึ้นดีขึ้น โดยการลดสิ่งที่ไม่ดีในตัวออกไป เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้ดี สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ดีขึ้น

การพัฒนาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคจะเริ่มพัฒนาได้ จะต้องเริ่มจากจิตใจหรือความคิดของบุคคลก่อน และการจะปรับเปลี่ยนความคิดของบุคคลได้จะเกิดจากการศึกษา ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา การควบคุมสติปัญญาของบุคคลนั้น

ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทย

1. อุดมลักษณะของชาวนาไทย

ชาวนาไทยเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมไทยที่ดำรงชีวิตและยังชีพด้วยการทำนา มีระบบเศรษฐกิจของตนเองจากการทำการเกษตรแบบยังชีพเลี้ยงชีพตนเองเป็นหลัก อยู่นอกในสังคมโดยการปลูกข้าวเพื่อบริโภคและเพื่อค้าขายเป็นหลัก ชาวนาถือเป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ในชนบท

เป็นผู้ผลิตข้าวนำไปเลี้ยงคนในเมือง ครอบครองที่นาหรือเช่าที่นาทำการเพาะปลูกข้าว ใช้แรงงานของคนภายในครอบครัวหรือภายนอกตามความจำเป็นบางฤดู ผลผลิตส่วนใหญ่มักใช้บริโภคโดยตรงภายในครอบครัวหรือไม่ก็ขายในเชิงพาณิชย์ ชาวนาไทยจึงได้รับการขนานนามว่า “กระดูกสันหลังของชาติ” เป็นผู้ที่ทำงานแบบเอาหลังสู้ฟ้า เอาหน้าสู้ดิน สร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมาทุกยุคทุกสมัย (ธันวา ใจเที่ยง, 2546)

2. ลักษณะการประกอบอาชีพ

มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (การทำนา, 2549) ได้กล่าวถึงการทำนาไว้ว่า หมายถึงการปลูกข้าวและการดูแลรักษาต้นข้าวในนา ตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเก็บเกี่ยว การปลูกข้าวในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามสภาพของดินฟ้าอากาศ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ในแหล่งที่ต้องอาศัยน้ำจากฝนเพียงอย่างเดียว ก็ต้องกะระยะเวลาการปลูกข้าวให้เหมาะสมกับช่วงที่มีฝนตกสม่ำเสมอ และเก็บเกี่ยวในช่วงที่ฤดูฝนหมดพอดี เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน

ธิดา สาระยา (2544) ได้รวบรวมเทคนิคการเพาะปลูกในโลกเท่าที่จำแนกกันมา มี 5 ระบบ คือ

- 1) ระบบการทำไร่เลื่อนลอย (Swidden System) เป็นการใช้วิธีบุกเบิกที่ดินแปลงใหม่เพื่อการเพาะปลูกด้วยวิธีเผา แล้วเพาะปลูกด้วยจอบ ผลิตจนกระทั่งผลผลิตลดลงในพื้นที่เดียวกันนี้ จึงย้ายไปแสวงหาที่ใหม่
- 2) ระบบแบ่งที่ดินบางส่วนเพาะปลูก โดยใช้จอบหรือไม้แหลมขุดพื้นดินแล้วเพาะปลูกในที่ที่แบ่งไว้สำหรับเพาะปลูก ปล่องบางส่วนที่ใช้เพาะปลูกแล้วว่างไว้ ก่อนกลับมาใช้ใหม่ภายใน 3-4 ปี วิธีนี้พบในแอฟริกาตะวันตกและที่ราบสูงเม็กซิโก
- 3) ระบบปล่องที่ดินว่างเปล่าไว้ระยะสั้นแล้วกลับมาใช้ใหม่ เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้เพาะปลูกคือ ไม้ใช้สั้วควาก พืชที่นิยมปลูกคือเมล็ดธัญพืช และข้าว วิธีนี้พบในยุโรปและเอเชียกลาง
- 4) ระบบการเพาะปลูกถาวร โดยอาศัยพลังน้ำจากคูคลองส่งน้ำและการทดน้ำ
- 5) ระบบการเพาะปลูกในที่ดินที่เหมาะสมถาวร เช่น ดินดี หรือ บางพื้นที่สามารถทดน้ำเข้ามาได้สม่ำเสมอ

จากที่กล่าวมานั้นเป็นวิธีการที่เพาะปลูกที่นิยมทำกันทั่วโลก แต่เมื่อกล่าวถึงวิธีการทำนานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 วิธี คือ (ธิดา สาระยา, 2544)

- 1) การทำนาหยอด ใช้สำหรับปลูกข้าวไร่ในพื้นที่ไม่พอสำหรับตกกล้าและปักดำ ในการหยอดใช้ 3-5 เมล็ดต่อหลุม แล้วกลบทิ้งไว้เมื่อฝนตกข้าวจะงอกงามต่อไป

2) **การทำนาดำ** วิธีนี้เหมาะสำหรับบริเวณที่มีฝนตกหรือน้ำท่วม วิธีนี้ต้องเตรียมดินด้วยการไถและคราดให้พื้นนาเป็นโคลนตม นำกล้าที่ตกไว้ในแปลงกล้ามาปักดำ

3) **การทำนาหว่าน** วิธีนี้เหมาะสำหรับข้าวขึ้นน้ำ แต่จะใช้กับข้าวไร่หรือข้าวนาสวนก็ได้ มีทั้งวิธีหว่านข้าวแห้งบนดินซึ่งเตรียมไถตะและไถแปรแล้วข้าวจะงอกเมื่อฝนตกหรือปล่อยน้ำเข้า อีกวิธีเรียกว่า หว่านข้าวงอก โดยให้เตรียมดินแบบเดียวกับการทำนาดำ แล้วหว่านเมล็ดข้าวที่เพาะไว้จนเริ่มงอกลงไป วิธีนี้ใช้ได้ทั้งในพื้นที่ดอนและที่ลุ่ม

สำหรับข้าวที่ชาวนาเพาะปลูกกันนั้น ม.ร.ว.สுவพรรณ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2477; อ้างถึงใน ธิดา สาระยา, 2544) ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะการเพาะปลูก คือ

1) **ข้าวที่ชาวนาปลูกบนที่สูง** ใช้วิธีทำนาบนเขา โดยถางตัดต้นไม้ใหญ่ลง ปรับที่ให้เตียน (ข้าวประเภทนี้คือข้าวไร่นั่นเอง)

2) **ข้าวนาสวน** มีหลายร้อยชนิด ที่สำคัญคือ ข้าวเบา ข้าวกลาง และข้าวหน่ง โดยในแต่ละชนิดนี้ยังมีเลือกได้อีกหลายชนิดเป็นข้าวเมล็ดยาว ข้าวที่คนไทยส่งออกไปขายต่างประเทศโดยมากเป็นข้าวนาสวน การปลูกข้าวนาสวนใช้วิธีดำนา (ยกเว้นบางพื้นที่ที่ดินดีและน้ำไม่ท่วมจึงใช้วิธีหว่าน) การทำนาในพื้นที่ดินระหว่างเขาทางภาคเหนือนิยมรดน้ำตามลำห้วยเข้าไปใช้ สำหรับข้าวนาสวน ถ้าน้ำท่วมเร็วหรือท่วมลึกก็ทนไม่ได้ งอกไม่ทันน้ำ

3) **ข้าวนาเมือง** การปลูกข้าวชนิดนี้ใช้วิธีหว่าน งอกเร็ว งอกทันน้ำ ขึ้นในที่นาลุ่ม เฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณปริมณฑล (เดิม) บางต้นยาวถึง 3-4 วามีช่องทางกินอาหารได้มาก ในท้องที่ลุ่มน้ำลึกมาก ๆ นิยมใช้พันธุ์ข้าวอีกชนิดหนึ่ง ต้นข้าวออกเป็นกอมีรากลอยอยู่ใต้น้ำตื้น ๆ ในน้ำตมเก็บกินอาหาร ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวส่วนน้อยที่ส่งไปขายต่างประเทศในเวลานั้น ข้าวนาเมืองนี้มีลักษณะเมล็ดสั้น ๆ

มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (การทำนา, 2549) ได้กล่าวถึงการทำนาในประเทศไทยไว้ว่ามีปัจจัยหลัก 2 ประการที่เป็นพื้นฐานของการทำนาและเป็นตัวกำหนดวิธีการปลูกข้าว และพันธุ์ข้าวที่จะใช้ในการทำนาด้วยหลัก 2 ประการ คือ

1. สภาพพื้นที่ (ลักษณะเป็นพื้นที่สูงหรือต่ำ) และภูมิอากาศ
2. สภาพน้ำสำหรับการทำนา

ฤดูทำนาปีในประเทศไทยปกติจะเริ่มราวเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคมของทุกปี ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน เมื่อ 3 เดือนผ่านไป ข้าวที่ปักดำหรือหว่านเอาไว้จะสุกงอมเต็มที่พร้อมเก็บเกี่ยว ส่วนนาปรัง สามารถทำได้ตลอดปี เพราะพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ที่ไม่ไวต่อช่วงแสง เมื่อข้าวเจริญเติบโตครบกำหนดอายุก็จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ ซึ่งการทำนานั้นมีหลักสำคัญ คือ

1) การเตรียมดิน ก่อนการทำนาจะมีการเตรียมดินอยู่ 3 ขั้นตอน

1.1 การไถตะ เป็นการไถครั้งแรกตามแนวยาวของพื้นที่ที่กระตนา (กรณีทีแปลงนาเป็นกระตงยอย ๆ หลายกระตงในหนึ่งแปลงนา) เมื่อไถตะจะช่วยเหลือดินเพื่อให้อินชั้นล่างได้ขึ้นมาสัมผัสผออากาศ ออกซิเจน และเป็นการตาดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด การไถตะจะเริ่มทำเมื่อฝนตกรั้งแรกในปีฤดูกาลใหม่ หลังจากไถตะจะตาดินเอาไว้ประมาณ 1-2 สัปดาห์

1.2 การไถแปร หลังจากทีตาดินเอาไว้พอสมควรแล้ว การไถแปรจะช่วยเหลือดินทีกลบเอาขึ้นการอั้งรั้ง เพื่อทำลายวัชพืชทีขึ้นใหม่ และเป็นการยอยดินให้มีขนาดเล็กลง จำนวนรั้งของการไถแปรจึงขึ้นอยู่กัชนิดและปริมาณของวัชพืช ลักษณะดินและระดับน้ำ ในพื้นที่ขึ้นอยู่กัปริมาณน้ำฝนด้วย แต่โดยทั่วไปแล้วจะไถแปรเพียงรั้งเดียว

1.3 การคราด เพื่อเอาเศษวัชพืชออกจากระตงนา และยอยดินให้มีขนาดเล็กลงอั้ง จนเหมาะแก่การเจริญของข้าว ทั้งยังเป็นการปรับระดับพื้นที่ให้มีความสม่ำเสมอ เพื่อสะดวกในการควบคุม ดูแลการให้น้ำ ไถคราดด้วยควาย

2) การปลูก การปลูกข้าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ การปลูกด้วยเมล็ดโดยตรง ได้แก่ การทำนาหยอดและนาหว่าน และ การเพาะเมล็ดในที่หนึ่งก่อน แล้วนำต้นอ่อนไปปลูกในที่อื่น ๆ ได้แก่ การทำนาดำ

2.1 การทำนาหยอด ใช้กัการปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขาหรือในที่สูง วิธีการปลูกหลังการเตรียมดินให้ขุดหลุมหรือทำร่อง แล้วจึงหยอดเมล็ดลงในหลุมหรือร่อง จากนั้นกลบหลุมหรือร่อง เมื่อต้นข้าวงอกแล้วต้องดูแลกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

2.2 การทำนาหว่าน ทำในพื้นที่ควบคุมน้ำได้ลำบาก วิธีหว่านทำได้ 2 วิธี คือ

2.2.1 การหว่านข้าวแห้ง แบ่งตามช่วงระยะเวลาของการหว่านได้ 3 วิธี

คือ

ก. การหว่านหลังขึ้ไถ ใช้ในกรณีทีฝนมาล่าช้าและตกรุก มีเวลาเตรียมดินน้อย จึงมีการไถตะเพียงรั้งเดียวและไถแปรอั้งรั้งหนึ่ง แล้วหว่านเมล็ดข้าวลงหลังขึ้ไถ เมล็ดพันธุ์อาจเสียหายเพราะหนู และอาจมีวัชพืชในแปลงนามาก

ข. การหว่านคราดกลบ เป็นวิธีทีนิยมมากที่สุด จะทำหลังจากทีไถแปรครั้งสุดท้ายแล้วคราดกลบ จะได้ต้นข้าวทีงอกสม่ำเสมอ

ค. การหว่านไถกลบ มักทำเมื่อถึงระยะเวลาทีต้องหว่าน แต่ฝนยังไม่ตกและดินมีความชื้นพอควร หว่านเมล็ดข้าวหลังขึ้ไถแล้วไถแปรอั้งรั้ง เมล็ดข้าวทีหว่านจะอยู่ลึกและเริ่มงอกโดยอาศัยความชื้นในดิน

2.2.2 การหว่านข้าววงอก (หว่านน้ำตม) เป็นการหว่านเมล็ดข้าวที่ถูกเพาะให้รากงอกก่อนที่จะนำไปหว่านในที่ที่มีน้ำท่วมขัง เพราะหากไม่เพาะเมล็ดเสียก่อน เมื่อหว่านแล้วเมล็ดข้าวอาจเน่าเสียได้ การเพาะข้าวทอดกล้า ทำโดยการเอาเมล็ดข้าวใส่กระบุง ไปแช่น้ำเพื่อให้เมล็ดที่มีน้ำหนักเบาหรือลีบลอยขึ้นมาแล้วคัดทิ้ง แล้วนำเมล็ดถ่ายลงในกระบุงที่มีหญ้าแห้งกรุไว้ หมั่นรดน้ำเรื่อยไป อย่าให้ข้าวแตกหน่อ แล้วนำไปหว่านในที่นาที่เตรียมดินไว้แล้ว

2.3 การทำนาดำ เป็นการปลูกข้าวโดยเพาะเมล็ดในหังอกและเจริญเติบโตในระยะหนึ่ง แล้วย้ายไปปลูกในที่หนึ่ง สามารถควบคุมระดับน้ำ วัชพืชได้ การทำนาดำแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

2.3.1 การตกล้ำ เพาะเมล็ดข้าวเปลือกให้มีรากงอกยาว 3-5 มิลลิเมตร นำไปหว่านในแปลงกล้า ช่วงระยะ 7 วันแรก ต้องควบคุมน้ำไม่ให้ท่วมแปลงกล้า และจะสามารถถอนกล้าไปปักดำได้เมื่อมีอายุประมาณ 20-30 วัน

2.3.2 การปักดำ ชาวนาจะนำกล้าที่ถอนแล้วไปปักดำในแปลงปักดำ ระยะห่างระหว่างกล้าแต่ละหลุมจะมีความแตกต่างกันขึ้นกับลักษณะของดิน คือ ถ้าเป็นนาลุ่มปักดำระยะห่าง เพราะข้าวจะแตกกอใหญ่ แต่ถ้าเป็นนาดอนปักดำค่อนข้างถี่ เพราะข้าวจะไม่ค่อยแตกกอ

3) การเก็บเกี่ยว หลังจากที่ยาวออกดอกหรือออกรวงประมาณ 20 วัน ชาวนาจะเร่งระบายน้ำออก เพื่อเป็นการเร่งให้ข้าวสุกพร้อม ๆ กัน และทำให้เมล็ดมีความชื้นไม่สูงเกินไป จะสามารถเก็บเกี่ยวได้หลังจากระบายน้ำออกประมาณ 10 วัน ระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเก็บเกี่ยว เรียกว่า ระยะพลับพลึง คือสังเกตที่ปลายรวงจะมีสีเหลือง กลางรวงเป็นสีทองอ่อน การเก็บเกี่ยวในระยะนี้จะได้เมล็ดข้าวที่มีความแข็งแรง มีน้ำหนัก และมีคุณภาพในการสี

4) การนวดข้าว หลังจากตากข้าว ชาวนาจะขนเข้ามาในลานนวด จากนั้นก็นวดเอาเมล็ดข้าวออกจากรวง บางแห่งใช้แรงงานคน บางแห่งใช้ควายหรือวัว แต่ปัจจุบันมีการใช้เครื่องนวดข้าวมาช่วยในการนวด

5) การเก็บรักษา เมล็ดข้าวที่นวดฝัดทำความสะอาดแล้วควรตากให้มีความชื้นประมาณ 14% จึงนำเข้าเก็บในยุ้งฉาง ยุ้งฉางที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

5.1 อยู่ในสภาพที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก การใช้ลวดตาข่ายกันให้มีร่องระบายอากาศกลางยุ้งฉางจะช่วยให้การถ่ายเทอากาศดียิ่งขึ้น คุณภาพเมล็ดข้าวจะคงสภาพดีอยู่นาน

5.2 อยู่ใกล้บริเวณบ้านและติดถนน สามารถขนส่งได้สะดวก

5.3 เมล็ดข้าวที่จะเก็บไว้ทำพันธุ์ ต้องแยกจากเมล็ดข้าวบริโภค โดยอาจบรรจุ กระสอบ มีป้ายบอกวันบรรจุ และชื่อพันธุ์แยกไว้ส่วนใดส่วนหนึ่งในยุ้งฉาง เพื่อสะดวกในการขน ย้ายไปปลูก

5.4 ก่อนนำข้าวเข้าเก็บรักษา ควรตรวจสอบสภาพยุ้งฉางทุกครั้ง ทั้งเรื่องความ สะอาดและสภาพของยุ้งฉาง ซึ่งอาจมีร่องรอยของหนูกัดแทะจนทำให้นกสามารถลอดเข้าไปจิกกิน ข้าวได้ หนูหรือร่องต่าง ๆ ที่ปิดไม่สนิทเหล่านี้ต้องได้รับการซ่อมแซมให้เรียบร้อยก่อน

3. สภาพปัญหาของชาวนาไทย

ถึงแม้ว่าชาวนาไทยจะเป็นผู้ผลิตแหล่งอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงคนในสังคมได้เป็น จำนวนมาก แต่ก็เป็นเรื่องน่าคิดที่ชาวนาไทยยังประสบปัญหาหลายอย่าง โดยเฉพาะที่เด่นชัดคือ ความยากจน นอกจากปัญหาความยากจนแล้ว ชาวนาไทยยังประสบกับสภาพปัญหาด้านต่าง ๆ ที่พอสรุปได้ดังนี้

3.1 การผลิต ความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนในเศรษฐกิจชาวนาเกิดจากลักษณะการผลิต แบบยังชีพของชาวนาเอง และเกิดจากสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ใน ประเทศกำลังพัฒนา ส่วนมากเกษตรกรได้แก่ผู้ทำการผลิตขนาดเล็ก ทำการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ใน ครัวเรือน ผลผลิตส่วนเกินอาจนำไปขายในตลาดบ้าง ชาวนาจำนวนไม่น้อยที่ผลิตเพื่อยังชีพ เหล่านี้ ไม่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเองหรือไม่เพียงพอ จึงมีการเช่าที่ดินและเครื่องมือที่ใช้ใน การผลิต ดังนั้น พฤติกรรมของชาวนาจึงสะท้อนออกมาในรูปแบบความพยายามลดความเสี่ยงไว้ ก่อน (Guillet, 1981) เช่น ชาวนามักปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดในเวลาเดียวกัน หรือปลูกพืชชนิดเดียว แต่หลาย ๆ พันธุ์ เช่น การปลูกข้าว ชาวนามักปลูกข้าว 2 หรือ 3 พันธุ์เป็นข้าวหนัก ข้าวเบา หรือข้าวพันธุ์ใหม่ซึ่งข้าวที่ปลูกนี้อาจจะเป็นพันธุ์ทนแล้ง ทนน้ำท่วมได้ดี หรือให้ผลดี ในนาลุ่มหรือนา ดอน ซึ่งเป็นการลดความเสี่ยงอย่างหนึ่งถ้าพืชชนิดหนึ่งไม่ได้ผล ชนิดอื่นๆ อาจจะให้ผลบ้าง การทำเช่นนี้ทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ แต่ภาวการณ์เสี่ยงก็ต่ำด้วย เพราะการปลูกพืชหลาย ๆ พันธุ์ พร้อมๆ กันเป็นการกระจายความเสี่ยง วิธีการเช่นนี้ทำให้ความล้มเหลวที่อาจจะรุนแรงสำหรับ เศรษฐกิจครัวเรือน กลายเป็นเบาบางลงได้บ้าง (ชาย โปธิสิตา, 2528)

3.2 การตลาด เป็นเรื่องของความสัมพันธ์อันเกิดขึ้นโดยผ่านกลไกทางการตลาด ซึ่งใน ปัจจุบัน ตลาดมีบทบาทมากขึ้นในเศรษฐกิจชาวนา ซึ่งแต่เดิมเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นอยู่กับการตลาด มากนัก ชาวนาในปัจจุบันอาศัยตลาดแบบใหม่เป็นที่ขายผลผลิตส่วนเกิน และยังพึ่งตลาด เพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ระดับของการพึ่งตลาดสูงขึ้นตามอัตราการพัฒนา ด้านการขนส่งและสื่อสารในชนบท ความเสี่ยงเกิดขึ้นเพราะว่าชาวนาเป็นผู้ผลิต ไม่สามารถ กำหนดราคาผลผลิตของตนในตลาดได้ การกำหนดราคาอยู่ในมือของผู้ซื้อโดยสิ้นเชิง ตรงกัน ข้ามกับสิ่งอุปโภคบริโภคที่ชาวนาซื้อจากตลาดซึ่งราคาของสิ่งเหล่านั้นถูกกำหนดโดยผู้ผลิตหรือ

ผู้ชาย ชาวนาจึงไม่อยู่ในภาวะที่รู้ล่วงหน้าได้เลยว่าราคาผลผลิตที่จะขายนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้นไม่ว่าจะผลิตเพื่อขายหรือมีส่วนเกินที่จะขายได้ในตลาด ชาวนาก็ประสบกับความเสียหายอย่างแน่นอน (ชาย โพธิ์สีตา, 2528)

3.3 ความยากจน เมื่อเอ่ยถึงชาวนา สถานะหนึ่งที่มาคู่กับคำนี้ก็คือคำว่า ยากจน ซึ่งล้วนมีสาเหตุมาจากหลากหลายปัจจัยที่ทำให้ชาวนายังอยู่ในภาวะยากจน สุนทร ฉายเหมือนวงศ์ (2537) ได้ศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังอยู่ในฐานะยากจนนั้นเป็นเพราะการมีที่ดินทำกินต่อครอบครัวมีขนาดเล็ก ที่ดินด้อยคุณภาพ มีน้ำไม่เพียงพอในฤดูเพาะปลูกเนื่องจากฝนตกน้อยในรอบปี ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง นอกจากนี้ชาวนาอีสานยังประสบกับปัญหาราคาพืชผล โรคพืช โรคสัตว์ และการสูญเสียที่ดิน เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร เทพสิทธิ (2541) ที่ได้สรุปสาเหตุแห่งความยากจนของชาวนาไว้ว่ามี 8 ประการด้วยกันคือ

1. ต้องพึ่งพาธรรมชาติและดินฟ้าอากาศในการเกษตร
2. ขาดปัจจัยการผลิต เช่น ขาดที่ดินทำกิน ขาดแคลนทุนและวัสดุอุปกรณ์การผลิตทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินเงินจากธนาคารและนายทุน
3. ขาดอำนาจต่อรองเพราะผู้กำหนดราคาสินค้าคือผู้มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าและภาวะของตลาดเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มสหกรณ์
4. ขาดความรู้และทักษะ
5. ขาดความขยันหมั่นเพียร
6. ขาดการประหยัดและอดออมและใช้จ่ายเกินกว่ารายได้
7. ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ
8. มั่วเมาในอบายมุขโดยเฉพาะการพนันและสุรา

เมื่อสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2540) ได้สำรวจสาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็พบข้อสรุปตรงกันว่า ความยากจนของชาวนาอีสานนั้นเกิดจาก

1. มีปัญหาเรื่องคุณภาพของดิน
2. การเกษตรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ
3. รายได้ทางการเกษตรขึ้นอยู่กับผลผลิตไม่ที่ชนิด
4. รายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำ

3.4 หนี้สิน เกษตรกรเป็นหนี้ในระบบ ได้แก่ สหกรณ์ภาคการเกษตร ธนาคารพาณิชย์ ธ.ก.ส. และนอกระบบ ได้แก่ เครือญาติ พ่อค้าคนกลาง นายทุนเงินกู้ รวมทั้งสิ้นกว่า 4 แสนล้านบาทซึ่ง

หากพิจารณาเฉพาะการปล่อยสินเชื่อกจาก ธ.ก.ส. จะพบว่ามียากกว่า 5 ล้านครัวเรือน (สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ, 2544) สอดคล้องกับงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) (อ้างถึงใน ธันวา ใจเที่ยง, 2546) ที่กล่าวว่า ภาระหนี้สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเร็วกว่ารายได้ โดยเฉพาะครัวเรือนที่ยากจนและมีรายได้น้อย และทุนที่สำคัญของชาวนาอย่างเช่นที่นาที่เริ่มสูญหาย เมื่อชาวนาไม่มีที่นา เท่ากับว่าเป็นชาวนาที่หมดสภาพ สูญเสียความมั่นคง อีกทั้งระบบนิเวศธรรมชาติ ก็ถูกทำลายโดยชาวนาเอง เช่น กบ เขียด ปู ปลา ในหนอง ถูกจับเอาไปขายเป็นเงินตราจนหมด ทำให้ระบบนิเวศในผืนนาใกล้ล่มสลาย

3.5 ที่ดินทำกิน ชาย โปธิสิตา (2528) ได้ศึกษาพบว่า ชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองนั้นมักเป็นที่ดินผืนเล็ก เพราะถูกแบ่งออกเป็นทอด ๆ มาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ ที่ดินก็มักมีคุณภาพต่ำ เพราะขาดการลงทุนในการปรับปรุง ทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ ทำให้มีพื้นที่เหลือจากการบริโภคน้อย ทำให้เศรษฐกิจครัวเรือนชาวนาขนาดเล็ก ได้รับความกระทบกระเทือนได้ง่าย เช่น ถ้าดินฟ้าอากาศผิดปกติไป ก็อาจทำให้เศรษฐกิจของครัวเรือนถูกกระทบกระเทือนได้มาก ดังนั้น ชาวนาจึงลดความเสี่ยงด้วยการเลือกเช่าที่นาที่สามารถลดหย่อนค่าเช่าให้เมื่อยามผลผลิตตกต่ำ ซึ่งเป็นการประกันสวัสดิการขั้นต่ำของชาวนา แม้ว่าค่าเช่าจะแพงก็ตามมากกว่าการที่จะจ่ายค่าเช่าแบบคงที่เพราะการทำนามีความเสี่ยงสูง ไม่ได้ผลดีของทุก ๆ ปีการผลิต (อนัญญา ภูซงคกุล, 2530)

3.6 สภาพภูมิอากาศ ได้แก่ ความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ (เช่น ฝนตก น้ำท่วม ฯลฯ) แผลงและโรคพืช การขาดระบบควบคุมน้ำและศัตรูพืชที่ดี ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนมากความไม่แน่นอนอันเกิดจากรวมชาติเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร

3.7 อัตลักษณ์ของความเป็นชาวนา หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวนาและลูกหลานชาวนาต้องการหลุดพ้นจากอัตลักษณ์ของชาวนาผู้ต่ำต้อยไร้ศักดิ์ศรี ไปสู่ข้าราชการผู้ทรงเกียรติ พนักงานบริษัทเอกชนที่น่าสมัย นักธุรกิจที่ผู้คนนับหน้าถือตา ฯลฯ โดยปล่อยพื้นที่นาให้รกร้างหรือขายให้กับภาคการผลิตอื่น ๆ หรือมีเพียงคนชราที่อยู่เฝ้าสวนเฝ้าบ้าน ทั้ง ๆ ที่พื้นฐานระบบการผลิต ระบบเศรษฐกิจ และทรัพยากรชุมชนท้องถิ่นมีจำนวนไม่น้อย มีศักยภาพพอที่จะรองรับหรือสามารถปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาต่อไปได้ (กฤษฏา บุญชัย และคณะ, 2547) แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ปัญหานี้คลี่คลายลงด้วย “เกษตรกรรมแบบยั่งยืน” เพราะเกษตรกรรมแบบยั่งยืนไม่เพียงแต่เป็นรูปแบบหรือเทคนิคการเกษตรที่เกื้อกูลสภาพแวดล้อม มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ มีความเป็นธรรมทางสังคม และมีมนุษยธรรม ซึ่งช่วยคลี่คลายปัญหาการผลิต ตลาดระบบนิเวศ รวมทั้งสภาพสังคม รวมทั้งไม่ได้เป็นเพียงแบบแผนการจัดการทรัพยากรโดยตรง ซึ่งช่วยคลี่คลายปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินและสิทธิในที่ทำกินเท่านั้น หากแต่ยังเป็นระบบคุณค่า โลกทัศน์ วิถีชีวิต กฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ ฯลฯ หรือเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่ง

ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนัยและสถานะของเกษตรกร รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับฝ่ายต่าง ๆ ในทิศทางที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรในหลายลักษณะ ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้กลุ่มต่าง ๆ อาทิ ชนชั้นกลาง กลุ่มทางศาสนา เข้ามามีส่วนร่วมในปฏิบัติการด้านการเกษตรได้มากขึ้นอีกด้วย ได้ (กฤษฎา บุญชัย และคณะ, 2547)

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ เป็นการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาจากปรากฏการณ์สังคมในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือจากข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย แต่ถือตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม เป็นต้น เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นสูง ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักตรรกะแบบอุปนัย (Inductive) คือไม่ตั้งสมมติฐานก่อนที่จะได้เริ่มลงมือเก็บข้อมูลในภาคสนามแล้ว สมมติฐานที่ตั้งไว้สามารถปรับปรุงได้ เมื่อข้อมูลที่มีความจำเป็นต้องปรับเพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้การวิเคราะห์และการเก็บข้อมูลเป็นกระบวนการที่สามารถกระทำไปพร้อมกันได้ ในสนาม การวิเคราะห์เริ่มจากการพินิจพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างละเอียด จนมองเห็นมโนทัศน์หรือแนวคิดที่มีความหมายจากข้อมูล และเห็นความเชื่อมโยงของมโนทัศน์เหล่านั้น จนสามารถสรุปเป็นคำอธิบาย แนวคิดหรือทฤษฎีเบื้องต้นได้ การวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งการตีความเพื่อทำความเข้าใจความหมายของพฤติกรรม หรืออธิบายปรากฏการณ์ในทัศนะของผู้ถูกศึกษา โดยมีจุดยืนอยู่บนบริบทของปรากฏการณ์หรือของคนที่ถูกศึกษาเหล่านั้น (ชาย โพธิ์สิตา, 2550 และ สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2550)

การวิจัยเชิงคุณภาพได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองของความต้องการของนักวิจัยที่ต้องการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยคำนึงถึงลักษณะทางสังคมที่แตกต่างจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้ปฏิเสธข้อมูลเชิงประจักษ์หรือข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณตามแนวปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่เป็นหลักของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ เพียงแต่ให้ความสำคัญมากขึ้นกับข้อมูลเชิงพรรณนาด้วยถ้อยคำที่เหมาะสมกว่าในการทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม (Phenomenon) และพฤติกรรมมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพสรุปได้ดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2550)

1) การวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมต้องพิจารณาหลายแง่มุม หรือแนวคิดทฤษฎีที่

หลากหลายมากกว่าการยึดอันใดอันหนึ่งเป็นหลัก อีกทั้งไม่ควรพิจารณาปรากฏการณ์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง จึงควรมองปรากฏการณ์ในลักษณะขององค์รวม ดังนั้นการวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีตัวแปรมากและเป็นสหวิทยาการ

2) การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาแบบเจาะลึกเพื่อเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่มีความเป็นพลวัต จึงใช้เวลานานเพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในระยะต่าง ๆ หรืออาจเป็นการศึกษาแบบลึกซึ้ง เช่น การศึกษาเฉพาะกรณี หรือเฉพาะบุคคล เพื่อทำความเข้าใจอย่างลุ่มลึกทุกแง่มุม

3) การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ จึงมักศึกษาในสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง ซึ่งมักเป็นการวิจัยในสนามหรือพื้นที่ (Field Research) ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะไม่มีกรอบควบคุมหรือทดลองในห้องปฏิบัติการ เพราะทำให้ผู้วิจัยไม่เห็นปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

4) การวิจัยเชิงคุณภาพคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยเนื่องจากการศึกษาที่เกี่ยวกับมนุษย์โดยตรง นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงให้ความสำคัญและเคารพผู้เข้าร่วมการวิจัยในฐานะเพื่อนมนุษย์ การเข้าไปสัมผัสข้อมูลนักวิจัยจะอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ไว้นั่นเอง เขาใจเขามาใส่ใจเรา มากกว่าจะใช้เครื่องมือใดเป็นสื่อกลาง ไม่นำข้อมูลที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมการวิจัยไปใช้ในทางที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่ผู้เข้าร่วมการวิจัย ไม่บังคับหรือฝืนใจหากผู้เข้าร่วมการวิจัยไม่ยินดีให้ข้อมูลต่อไป

5) การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การพรรณนา และวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive) นักวิจัยเชิงคุณภาพจะให้ข้อมูลแบบละเอียดเกี่ยวกับสภาพทั่วไปหรือลักษณะของกรณีศึกษาในลักษณะของการพรรณนา เพื่อให้ผู้อ่านงานวิจัยสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ได้ดีขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นั่นคือ การนำข้อมูลที่เป็นรูปธรรมย่อย ๆ หลายกรณีมาสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบ มักเน้นการวิเคราะห์แบบอุปนัยมากกว่าการใช้สถิติตัวเลข

6) การวิจัยเชิงคุณภาพเน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้านความรู้สึนึกคิด จิตใจและความหมาย ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าองค์ประกอบด้านความคิด จิตใจและความหมายคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกมา จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนจึงจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้

2. หลักสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีหลายรูปแบบ โดยหนึ่งในนั้นคือการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งเป็นรูปแบบที่อาศัยแนวความคิดและโลกทัศน์จากปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์และประสบการณ์ของมนุษย์

(Holloway, 1997 อ้างถึงในชาย โพรธิสิตา, 2550) เมื่อแรกเริ่มปรากฏการณ์วิทยาเป็นปรัชญาหรือทัศนศาสตร์ต่อภาวะการณ์มีอยู่ ดำรงอยู่ของมนุษย์ซึ่งไม่ใช่วิธีการวิจัย แต่ถูกนักวิจัยนำแนวคิดมาใช้เสมือนว่าเป็น “วิธีการ” เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ในชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา (Live Experience) การวิจัยแบบนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจความหมายประสบการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบเป็นหลัก ซึ่งเป็นความหมายในทัศนะของผู้ที่ได้ประสบกับปรากฏการณ์นั้น โดยเป้าหมายสำคัญของการวิจัยแบบนี้ คือการหาคำตอบสำหรับคำถามว่า การได้ประสบกับเหตุการณ์นั้นมีความหมายอย่างไรกับตนเอง ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะผ่านมาแล้วหรือกำลังประสบอยู่ (cohen, Kahn and Steeves, 2000 อ้างถึงในชาย โพรธิสิตา, 2550)

ดังนั้นหลักสำคัญของกระบวนการศึกษาเชิงประสบการณ์วิทยาโดยสรุปมีดังนี้ (ชาย โพรธิสิตา, 2550; สุภางค์ จันทวานิช, 2550; Banister, 1994; Streubert & Carpenter, 2002)

1) เลือกรับประสบการณ์ที่ต้องการศึกษา (Descriptive Phenomenology) โดยผู้วิจัยตั้งคำถามวิจัยที่เหมาะสมกับการศึกษาด้วยวิธีนี้ ความรู้สึกและประสบการณ์ที่ศึกษาจะทำให้เข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของมนุษย์ ดังเป้าหมายที่จะค้นหา วิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องที่ศึกษา ยอมรับความไม่รู้และมุ่งที่จะศึกษาคำตอบให้กับตนเอง สังเกตความแตกต่างและความเหมือนของสิ่งที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์โดยอิสระจากการตั้งสมมติฐาน เพื่อรับรู้สิ่งที่เป็นจริงตามการรับรู้ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล (Participants) โดยไม่วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ประเมินหรือให้ความเห็นที่ถูกต้อง

2) การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยต้องกำหนดคุณสมบัติ คือ มีประสบการณ์ มีความรู้ในประสบการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา สามารถสื่อสารภาษากับผู้วิจัยได้ ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อมูลในประเด็นที่วิจัยได้และต้องสมัครใจให้ข้อมูล

3) ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Researcher Instrument) ต้องมีความตระหนักในการรับรู้ข้อมูลที่เป็นจริง จึงต้องมีทักษะที่จะช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลระลึกถึงความรู้สึกและเล่าข้อมูลที่เป็นจริง มีรายละเอียดมากที่สุด (Drew, 1993) เช่น การสัมภาษณ์ ทักษะการสนทนาเชิงแลกเปลี่ยนไม่วิพากษ์วิจารณ์ สร้างความไว้วางใจและสนิทสนม การติดต่อสื่อสารและการนัดหมาย เป็นผู้เคารพสิทธิและความเป็นมนุษย์ของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยต้องเป็นผู้ไวต่อความรู้สึก มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ มีความรู้ในเรื่องที่ศึกษาเป็นอย่างดี เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนมากกว่ามุ่งควบคุมปฏิสัมพันธ์ของการสนทนา การสัมภาษณ์ควรเอื้อให้ผู้ให้ข้อมูลตอบโดยไม่ชี้แนะ หรือให้อภิปรายโดยใช้คำถามปลายเปิด คำถามเพื่อความกระจ่าง (Clarifying Question) พร้อมสังเกตท่าทางการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล หยุดสัมภาษณ์เมื่อผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเหนื่อยเกินไป ควรอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจกระบวนการสัมภาษณ์ให้ตรงกับผู้วิจัย

เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ เป็นผู้ฟังอย่างตั้งใจ ไม่ถามคำถามในลักษณะชักใช้ปฏิบัติต่อผู้ให้ข้อมูลด้วยความเคารพ จริงใจ และสนใจอย่างแท้จริง

4) วิธีการเก็บข้อมูลมีหลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกภาคสนาม แต่วิธีที่นิยม คือ วิธีการสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลต้องอ่านบทสนทนาซ้ำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์องค์ประกอบที่ได้ บางกรณีอาจต้องสัมภาษณ์หลายครั้งเพื่อตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหายไป โดยก่อนสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 ผู้วิจัยควรฟังเทปสัมภาษณ์เดิมซ้ำเพื่อตรวจสอบประเด็นคำถามที่ต้องการเพิ่มเติม และผู้วิจัยเป็นผู้บอกเมื่อใดที่ข้อมูลเพียงพอแล้ว ข้อมูลอิ่มตัวแล้ว คือ ไม่มีองค์ประกอบที่สำคัญเกิดขึ้นและข้อมูลเริ่มซ้ำ ทั้งนี้จะไม่ใช้เวลานานเกินไป เพราะข้อมูลอิ่มตัวได้จากข้อมูลส่วนหนึ่ง และช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปมีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิหลัง อายุ สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล

5) การจัดการกระทำกับข้อมูล วิธีการที่ดีที่สุดและควรเลือกใช้ คือ เทคนิคการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด บันทึกเทป และถอดเทปคำสนทนาแบบคำต่อคำ ร่วมกับการบันทึกภาคสนามและบันทึกความคิด ความรู้สึกของผู้วิจัยขณะเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

6) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมดประกอบการวิเคราะห์อาทิ บทถอดความการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ บันทึกสนาม โดยอ่านซ้ำหลาย ๆ รอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม แล้วจึงลงรหัส (Coding) ประโยคที่แสดงถึงความหมายที่เกิดขึ้น และจัดลำดับข้อมูลทั้งหมดให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน (Category) ต่อไป

ดังนั้นการเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยาในครั้งนี้ถือว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับคำถามวิจัย เนื่องจากคุณสมบัติต่อไปนี้ (Janesick, 1998)

1) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งทำความเข้าใจ และสำรวจแง่มุม ความหมาย กระบวนการและประสบการณ์ของเหตุการณ์ชีวิตหรือประสบการณ์ของบุคคล จึงเหมาะกับการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนหรือประสบการณ์ของบุคคลที่ต้องการความเข้าใจจากมุมมองของบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงซึ่งเป็นประสบการณ์ที่จะศึกษาของบุคคลผู้นั้น

2) การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตในการศึกษากลุ่มประชากร หรือพื้นที่ที่แน่นอน และใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การฟังตัวเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาความเป็นไป ทั้งนี้เพื่อสำรวจและทำความเข้าใจอย่างลุ่มลึกละเอียดละไมกว่าข้อมูลเชิงปริมาณ

3) การวิจัยครั้งนี้ข้อมูลที่ได้มีลักษณะหลากหลาย ทั้งจากการสังเกตของผู้วิจัย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และจากการศึกษาเอกสารหลักฐานอื่น ๆ ทำให้ข้อมูลมีความเป็นกลางและมีความเป็นส่วนตัวจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล

4) การวิจัยครั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมได้เมื่ออยู่ระหว่างดำเนินการวิจัย เมื่อเห็นเหมาะสมตามสถานการณ์ข้อมูล และผู้ที่ให้ข้อมูล

Guba & Lincoln (1985) ได้กำหนดคำว่า “Trustworthiness” หรือ “ความน่าเชื่อถือ” เพื่อแสดงถึงคุณภาพและความจริงของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งแต่เดิมงานวิจัยเชิงคุณภาพมักถูกโจมตีในประเด็นความเที่ยงและความตรงของข้อมูล เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาจากความจริงที่เป็นมุมมองส่วนบุคคลเป็นหลัก Leininger (1985) จึงเทียบเคียงการวิจัยเชิงคุณภาพด้านความน่าเชื่อถือกับเกณฑ์โดยทั่วไปที่ใช้ตัดสินการวิจัยเชิงปริมาณ โดยความตรง (Validity) ในมุมมองของการวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึง การได้ความรู้หรือความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติที่แท้จริง แก่น ความหมาย หรือลักษณะปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ ในขณะที่ความเที่ยง (Reliability) ในมุมมองของการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การสามารถบอก ระบุ หรือมีหลักฐานที่แสดงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ครอบคลุม ชัดเจน ผลการวิจัยที่พบต้องสามารถแสดงหรือบอกสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน

3. การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยาเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีพื้นฐานจากแนวคิดปรากฏการณ์นิยม เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการให้ความหมายประสบการณ์ต่างๆ ตามสถานการณ์ที่เป็นจริง และตามการรับรู้ของผู้ที่อยู่ในสถานการณ์นั้นๆ เน้นความเป็นธรรมชาติ และความเป็นจริงของประสบการณ์ และสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของประสบการณ์นั้นๆ อย่างลึกซึ้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์หรือประสบการณ์ที่ต้องการศึกษา

3.1 แนวคิดปรากฏการณ์นิยม

แนวคิดปรากฏการณ์นิยมมีลักษณะโน้มเอียงไปในทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งสนใจชีวิตด้านในของมนุษย์ จึงเน้นในเรื่องของคุณค่า อารมณ์ และนามธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เอง เช่น ความดี ความงาม แต่มีลักษณะเฉพาะเพิ่มขึ้นอีก นักปรากฏการณ์นิยมคิดว่าความรู้ที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้อื่นและจากสังคมนั้นอาจผิดพลาดได้ การรับรู้อาจเกิดจากการถูกบังคับหรือยึดเยียด มนุษย์ควรศึกษาโลกและสังคมด้วยตัวของตัวเอง และสร้างระบบความรู้ที่เป็นส่วนตัวขึ้นมา จากนั้นมนุษย์ก็จะมีระบบความคิด วิจรรณญาณ โลกทัศน์ ค่านิยม อุดมการณ์เฉพาะของตนโดยการได้สัมผัสกับโลกโดยตรง พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลจากวิธีการที่มนุษย์ให้ความหมายแก่โลกของเรา ด้วยความเชื่อเช่นนี้นักปรากฏการณ์นิยมจะให้ความสำคัญแก่ข้อมูลที่เป็นความรู้สึกนึกคิด และคุณค่าของมนุษย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความหมาย” ที่มนุษย์มีให้ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว นอกจากนั้นนักปรากฏการณ์นิยมจะใช้วิธีการสกัดความเชื่อหรือระบบความคิด

เดิมของผู้วิจัยออกไปให้หมดสิ้น เพื่อรับรู้ความเชื่อ ระบบความคิดและความหมายที่เป็นของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลและใช้ความรู้สึกนึกคิดนั้นอธิบายพฤติกรรมของเขา (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2545)

แนวคิดเชิงปรากฏการณ์นิยมเชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมโดยไม่สามารถแยกจากกันได้ เป็นตัวก่อกำเนิดและให้ความหมายซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต่างกับสิ่งแวดล้อมเนื่องจากมีความลึกซึ้งซึ่งเชิงประสบการณ์ และเป็นผู้เลือกในสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความคิด รูปแบบการดำเนินชีวิต การมองโลกแต่ละบุคคล และความมุ่งมั่นของบุคคลซึ่งแตกต่างกันไปและติดตัวในแต่ละบุคคล สิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญซึ่งจะทำให้เราเข้าใจประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เพราะความหมายของประสบการณ์ต่างๆ ของบุคคลจะสะท้อนออกมาจากความคิดหรือแบบแผนที่ฝังลึกอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล ความคิดที่ติดตัวบุคคลนั้นเป็นรากฐานของความหมายต่างๆ ของบุคคลนั้นๆ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความหมายของประสบการณ์คือ เงาสะท้อนสิ่งที่อยู่ภายในบุคคล (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2545)

งานวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจความคิดภายในหรือความหมายของบุคคลต่อประสบการณ์ที่มีคุณค่า เป็นการทำความเข้าใจบุคคลทั้งโครงสร้างความคิดภายในของเขาและความหมายที่เขาให้ต่อประสบการณ์ที่ประสบ โดยเชื่อว่าทั้งสองส่วนเชื่อมต่อกันและไม่สามารถแยกจากกันได้ บุคคลจะเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของบุคคลอีกคนหนึ่งได้ถ้าให้ความสนใจต่อการรับรู้และการให้ความหมายของบุคคลนั้นอย่างแท้จริง (Braud, 1998; อ้างถึงใน วลี ศรีชลาคม, 2547)

3.2 หลักการของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

หลักการของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้ (เจริญพร ตรีเนตร, 2543; อ้างถึงใน วลี ศรีชลาคม, 2547)

1. การเปิดรับความรู้หรือประสบการณ์ หมายถึง ผู้วิจัยจะต้องยอมรับหรือทำตนเองเป็นผู้ไม่รู้ เพื่อสามารถตรวจจับสิ่งที่ต้องการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และต้องทำอย่างมีสติและเป็นระบบ โดยใช้ประโยชน์จากประสาทสัมผัสทั้งห้าเปิดรับประสบการณ์ที่ศึกษาจนเกิดเป็นประสบการณ์ที่ซึมเข้าสู่จิตสำนึกของผู้วิจัย เกิดเป็นความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์นั้นว่าอะไรคือสาระสำคัญของปรากฏการณ์นั้น และสาระสำคัญนั้นสัมพันธ์กันอย่างไร

2. การรับรู้ต้องเป็นไปอย่างรอบด้าน หมายความว่า การศึกษาปรากฏการณ์นั้นจะต้องทำไปทุกแง่มุม ทั้งตัวปรากฏการณ์เองและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้น นักปรากฏการณ์วิทยาเชื่อว่า มนุษย์แต่ละคนมีความเป็นเอกภาพทั้งในแง่ความคิดและการกระทำซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลจำเป็นต้องทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของเขาไปพร้อมๆ กับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมและความคิดซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้พฤติกรรมของเขา

3. การเปิดรับความรู้จะต้องมีอิสระ หมายความว่า ในการวิจัยปรากฏการณ์ใด ๆ ผู้วิจัยจะต้องไม่ให้ทฤษฎี ความรู้เดิม หรือข้อสันนิษฐานของผู้อื่นมามีอิทธิพลต่อการรับรู้ของผู้วิจัยได้

3.3 องค์ประกอบในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา

ในการวิจัยทางปรากฏการณ์วิทยามีองค์ประกอบที่สำคัญที่เกี่ยวข้องการได้ข้อมูลหรือผลการวิจัยมาดังนี้ (อ้างถึงใน นุสรา วรภัทรพร, 2547)

1. **ผู้วิจัย:** ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยมีหน้าที่ในการทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลและนำข้อมูลเหล่านั้นมานำเสนอตามความเป็นจริงของข้อมูลในโลกทัศน์ (World View) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ตัวผู้วิจัยจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัยรูปแบบนี้ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยต้องเป็นผู้เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง

2. **ผู้ให้ข้อมูลหลัก:** ผู้ให้ข้อมูลหลักถือว่าเป็นเจ้าของประสบการณ์ ผู้วิจัยจึงต้องให้ความเคารพและพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างเคร่งครัด งานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยาส่วนใหญ่จึงมักไม่นำเสนอชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักหรือสถานที่ที่ผู้วิจัยทำการวิจัย นอกจากนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยจะไม่ทำตัวเป็นเพียงผู้ที่เข้าไปเก็บข้อมูลอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นผู้ให้ด้วย เช่น ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลประสบการณ์ ความทุกข์ใจของบุคคลผู้สูญเสียอวัยวะในขณะที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยอาจต้องให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาและหาแหล่งสนับสนุนทางสังคม (Social Support) แก่ผู้ให้ข้อมูลด้วยเป็นต้น

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล:** ในงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยต้องเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ในเรื่องที่ศึกษาเป็นคนใน (Emic) ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยสามารถใช้กลวิธีที่หลากหลายในการคัดเลือกรวมทั้งอาจใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเข้าช่วยในการให้ได้มาซึ่งข้อมูลด้วยก็ได้ นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังต้องคำนึงถึงความสามารถในการสื่อสาร ความเข้าใจในเรื่องภาษา และที่สำคัญที่สุดคือความสมัครใจและยินยอมเข้าร่วมวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การสังเกต การบันทึกภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นต้น

4. **การจัดการข้อมูล:** การจัดการกับข้อมูล ผู้วิจัยต้องรู้จักการจัดเก็บข้อมูลอย่างถูกต้อง ซึ่งงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยามักใช้การบันทึกภาคสนาม และการบันทึกเทปการสัมภาษณ์ เป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดทำบันทึกภาคสนามหรือการจดบันทึกทั้งฉากของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ โดยผู้วิจัยต้องบรรยายรายละเอียดที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้ชัดเจนและมากที่สุดรวมทั้งบันทึกปัญหา ความรู้สึกของผู้วิจัยที่เกิดขึ้นขณะเข้าสู่สนามการวิจัย สำหรับการบันทึกเทปการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยต้องเตรียม

ความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องบันทึกเทปและเทปบันทึกให้ดีเพื่อป้องกันปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้ และภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยต้องจัดการกับข้อมูลการสัมภาษณ์โดยทันทีโดยต้องฟังเทปและตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนของเนื้อหา เพื่อการสัมภาษณ์เพิ่มเติม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังต้องนำข้อมูลมาจัดเก็บเป็นแฟ้มข้อมูลที่เป็นระเบียบเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล: การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ

ปรากฏการณ์วิทยาจะกระทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยต้องกระทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยสามารถเลือกวิธีวิเคราะห์ข้อมูลที่สอดคล้องกับปัญหาและแนวคิดการวิจัย

นอกจากองค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา การตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาก็ถือว่ามีค่าอย่างยิ่งเรียกกันในทางวิจัยเชิงคุณภาพว่า Trustworthiness หรือการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล เป็นคำที่ Guba & Lincoln (1985; อ้างถึงใน ธีรจุฑา จรัสโยธินนุวัฒน์, 2547) กำหนดขึ้นมาเพื่อแสดงถึงคุณภาพและความจริงของงานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งแต่เดิมนักนักวิจัยมักมีข้อสงสัยในเรื่องการยืนยันความน่าเชื่อถือและความตรง ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นการศึกษาที่อิง “ความจริงจากมุมมองส่วนบุคคล” หรือ “อัตวิสัย” เป็นหลักพร้อมกันนี้ Leininger (1985; อ้างถึงใน ธีรจุฑา จรัสโยธินนุวัฒน์, 2547) ได้พยายามเทียบเคียงลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพในด้านความน่าเชื่อถือกับเกณฑ์โดยทั่วไปที่ใช้ตัดสินงานวิจัยเชิงปริมาณโดย “ความตรง” (Validity) ในแง่ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ คือการได้ความรู้ หรือการเข้าใจลักษณะธรรมชาติที่แท้จริง แก่น ความหมายหรือลักษณะของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ในขณะที่ “ความเที่ยง” (Reliability) ของงานวิจัยเชิงคุณภาพก็คือการที่สามารถบอก ระบุ หรือมีหลักฐานเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ครบคลุม ชัดเจน ผลการวิจัยที่พบต้องสามารถแสดงหรือบอกสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน

3.4 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Trustworthiness)

ในงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Trustworthiness) จะประกอบไปด้วยความถูกต้องของระเบียบวิธีวิจัย การทอนความคิดของผู้วิจัย การยืนยันความถูกต้อง ความครบถ้วนของความหมายจากผู้ให้ข้อมูล และความรู้สึกมีอารมณ์ร่วมไปกับปรากฏการณ์ของผู้วิจัย Trustworthiness จะเกิดขึ้นได้จากการที่ผู้วิจัยมี Bracketing and intentionally (Streubert & Carpenter, 1999 ; Priest, 2002; อ้างถึงใน นุสรารัตราทร, 2547) ซึ่งผู้วิจัยสามารถทำการตรวจสอบโดยวิธีการดังนี้

1. คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงตามคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล
2. วางแผนการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปรากฏการณ์

3. เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยตระหนักถึงการป้องกันและลดอคติจากผู้วิจัยตลอดเวลา

4. ทำการถอดเทปจากการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim)

5. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการเขียนกลุ่มประเด็นคำสำคัญจากการวิเคราะห์ข้อมูล ยกตัวอย่างประโยคที่สื่อความเข้าใจในประเด็นนั้นๆ โดยใช้ถ้อยคำของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด หากมีความจำเป็นต้องตัดคำบางคำของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยต้องกระทำเพื่อให้มีการสื่อความหมายที่กระชับชัดเจนโดยความหมายเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

6. ให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง โดยคำนึงถึงความสามารถทางการอ่านและภาวะของผู้ให้ข้อมูล จากนั้นเปิดโอกาสให้อธิบายเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลไม่ชัดเจนและเก็บรวบรวมเพิ่มในส่วนที่ไม่ครบ จากนั้นจึงปรับตามความคิดของผู้ให้ข้อมูลและให้ผู้ให้ข้อมูลรับรอง

7. ตรวจสอบการดำเนินการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลแบบมีผู้วิเคราะห์ร่วม (Collaborative Analysis) โดยวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา

8. ตรวจสอบโดยคิดทบทวน ประเมินตนเอง จุดบันทึกความคิด ความรู้สึก เหตุการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสนามทุกครั้งและอ่านทบทวนเป็นระยะ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค

นภดล คำเต็ม (2545) ศึกษาความสำเร็จในวิชาชีพตามการรับรู้ของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลศูนย์ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัว กับความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์ และศึกษาตัวแปรที่ร่วมกันพยากรณ์ความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์ กลุ่มตัวอย่างคือหัวหน้าหอผู้ป่วยจำนวน 345 คน ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วยได้ คือ การสนับสนุนจากครอบครัว และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค โดยสามารถร่วมกันพยากรณ์ได้ร้อยละ 18.6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วินัส ภัคตินรา (2546) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางบุคลิกภาพ 16 ด้านของเรย์มอนด์ บี แคทเทล และสร้างสมการพยากรณ์ความฉลาดทางอารมณ์และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2545 สังกัดโรงเรียนในจังหวัดยโสธร จำนวน 328 คน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

ความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคพบว่า ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคของนักเรียนมีความสัมพันธ์กันทางบวกกับคุณลักษณะทางบุคลิกภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบ B (สติปัญญา) องค์ประกอบ E (การกล้าแสดงออก) องค์ประกอบ G (มโนธรรม) องค์ประกอบ H (ความกล้าหาญ) องค์ประกอบ Q₁ (ความอิสระเสรี) องค์ประกอบ Q₂ (ความพึ่งตนเอง) และองค์ประกอบ Q₃ (ความควบคุมตนเอง) ส่วนองค์ประกอบ O (ความวิตกกังวล) มีความสัมพันธ์กันทางลบ และตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคได้คือ คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ ด้านการกล้าแสดงออก (x_4) ด้านความกล้าหาญ (x_7) ด้านความพึ่งตนเอง (x_{14}) และด้านสติปัญญา (x_2) สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) และสามารถอธิบายการผันแปรของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคได้ร้อยละ 8.6 (R^2)

อรพินท์ ตราโต (2546) ศึกษาระดับการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในงาน และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค และความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในงาน ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคกับการปฏิบัติงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลศูนย์ กลุ่มตัวอย่างคือ พยาบาลประจำการที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลศูนย์จำนวน 455 คน ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติงานของพยาบาลประจำการในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ภูมิบดีนทร์ หัตถนิรันดร์ (2547) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค (AQ) และเชาวน์ปัญญาทางคุณธรรมจริยธรรม (MQ) กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และสร้างสมการพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2547 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 3 จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 420 คน ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีความสัมพันธ์กันทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค (AQ) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรรถพล ระวีโรจน์ (2547) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคของนิสิตนักศึกษาคณะสัตวแพทยศาสตร์ ชั้นปีที่ 6 ในประเทศไทย โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยส่งแบบประเมินความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางของ Stoltz (2000) และแบบสอบถามความคาดหวังในวิชาชีพสัตวแพทย์ไปให้นิสิตนักศึกษาที่เป็นประชากรจำนวน 498 ชุด ได้รับกลับคืนมาจำนวน 328 ชุดแล้วจึงทำการวิเคราะห์

ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ค่าระดับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคมีคะแนนรวมอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงสูง นอกจากนี้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงคู่ทำให้พบว่าภูมิปัญญาที่เติบโตและคาดหวังในวิชาชีพสัตวแพทย์มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ตามลำดับ แต่เมื่อวิเคราะห์การถดถอย พบคุณลักษณะเพียงความคาดหวังในวิชาชีพสัตวแพทย์เท่านั้นที่สามารถทำนายความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคของนิสิตนักศึกษาสาขาสัตวแพทย์ในประเทศไทย

อนันต์ ดุลยพีรดิศ (2547) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนเองด้านการเรียน และนิสัยในการเรียนในนิสิตนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากนิสิตที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 761 คน พบว่า นิสิตนักศึกษามีความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคอยู่ในระดับสูง ในขณะที่ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคพบว่า นิสิตชั้นปีที่ 3 มีความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคด้านการรับรู้ความคงทนสูงกว่านิสิตชั้นปีที่ 1 นิสิตหญิงชั้นปีที่ 1 มีความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคด้านความรับผิดชอบสูงกว่านิสิตชายชั้นปีที่ 1 และ 4 และนิสิตหญิงชั้นปีที่ 2 ส่วนนิสิตหญิงชั้นปีที่ 3 มีความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคด้านความรับผิดชอบสูงกว่านิสิตหญิงชั้นปีที่ 2

ตะวัน วาทกิจ (2547) ศึกษาผลของโปรแกรมฝึกความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคที่มีต่อความหวังและความเข้มแข็งในการมองโลกของเยาวชน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพายัพ ซึ่งมีอายุระหว่าง 17-20 ปี จำนวน 24 คน ผลการวิจัยพบดังนี้ 1) นักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคมีระดับความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคในระยะหลังการทดลองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) นักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคมีระดับความหวัง และระดับความเข้มแข็งในการมองโลกในระยะหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคมีระดับความหวัง และมีระดับความเข้มแข็งในการมองโลกในระยะหลังการทดลองสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมธาวดี สังขะมาน (2548) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคัดสรรกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค รวมทั้งสร้างสมการพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค โดยตัวแปรคัดสรรของผู้วิจัย ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) อึดทนโน้ทน อดทน ความเครียด ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น การมุ่งอนาคต

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความรับผิดชอบ และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็นตัวพยากรณ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2547 จังหวัดหนองคาย จำนวน 384 คน ผลการวิจัยพบดังนี้ 1) มีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างตัวพยากรณ์กับความสามารถในการเผชิญ และฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ภายใน ระหว่างตัวพยากรณ์พบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ อุตมโนทัศน์ ความเครียด ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความรับผิดชอบและการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในขณะที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การมุ่งอนาคต การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยและการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปรเกณฑ์ คือ ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคทั้ง 4 ตัวแปร (CO₂RE) มีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สามารถอธิบายการผันแปรของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคได้มากที่สุดถึงร้อยละ 17.6 3) ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความเครียดและอุมโนทัศน์ สามารถอธิบายการผันแปรความสามารถในการควบคุมอุปสรรคได้มากที่สุด

อริษา ฤทธิบาล (2548) ได้สร้างแบบวัดความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคสำหรับวัยรุ่นขึ้น โดยวัยรุ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยประกอบด้วยนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและนักเรียนอาชีวศึกษา (ปวช.) ในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,259 คน ผลการวิจัยพบว่า ค่าความตรงเชิงโครงสร้าง ค่าความตรงตามเกณฑ์สัมพันธ์ได้มาตรฐานตามหลักการสร้างเครื่องมือวัดทางจิตวิทยา และมีค่าความเที่ยงเท่ากับ .96 ในขณะที่คะแนนที่ได้จากแบบวัดความอดทน แบบวัดอิทธิบาท 4 และแบบวัดความเชื่อในแหล่งอำนาจควบคุม มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิสุทธิ วนาอินทรายุธ (2548) พัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของเชาวน์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) เชาวน์ปัญญาทางคุณธรรมจริยธรรม (MQ) และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุที่สร้างขึ้นกับกลุ่มข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2548 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 1 และ 2 จำนวน 576 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) โมเดลเชิงสาเหตุของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเชาวน์ปัญญา (IQ) ปัจจัยความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ปัจจัยเชาวน์ปัญญาทางคุณธรรมจริยธรรม (MQ) และปัจจัย

ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) และปัจจัยความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) ไม่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมใจ จุฑาผาด (2549) ศึกษาความสัมพันธ์และปัจจัยที่สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2548 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1-3 จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 1,314 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ตัวแปรระดับนักเรียนที่สัมพันธ์กันทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ความรับผิดชอบ ลักษณะมุ่งอนาคต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความเชื่อมั่นในตนเอง 2) ตัวแปรระดับห้องเรียนที่สัมพันธ์กันทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ บรรยากาศในชั้นเรียน 3) ปัจจัยที่สามารถพยากรณ์ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคในระดับนักเรียน ได้แก่ ความรับผิดชอบและลักษณะมุ่งอนาคต ส่วนในระดับห้องเรียน คือ บรรยากาศในชั้นเรียน

อนันต์ นวลใหม่ (2549) ศึกษาความสัมพันธ์และค่าน้ำหนักความสำคัญที่ส่งผลของตัวแปรปัจจัยห้าตัว คือ เพศ การอบรมเลี้ยงดูสามแบบ และสัมพันธภาพในครอบครัวกับความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรค (AQ) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 ของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดอ่างทอง จำนวน 976 คน ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และสัมพันธภาพในครอบครัวตามลำดับ

ธิดา จูติพานิชยางกูร (2550) ศึกษาความสัมพันธ์และค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรปัจจัยได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูแบบมีเหตุผล สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู บรรยากาศการเรียนการสอน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอารมณ์ และความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรค กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 ของโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร เขต 3 จำนวน 475 คน ผลการวิจัยพบว่า ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน การอบรมเลี้ยงดูแบบมีเหตุผล และสัมพันธภาพในครอบครัว ส่วนบรรยากาศการเรียนการสอนและสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิลภา สุอังคะ (2550) ศึกษาผลของกระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาแบบผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมและปัญญานิยมที่มีต่อความคิดเชิงบวกและความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคของเยาวชน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสันทรายวิทยาคม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีระดับความคิดเชิงบวกในระดับต่ำ จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แบบวัดความคิดเชิงบวก แบบวัดความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และโปรแกรมกระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาแบบผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมและปัญญานิยม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นบนพื้นฐานของการให้คำปรึกษาตามแนวมนุษยนิยมและปัญญานิยม ผลการวิจัยพบว่า 1) เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาแบบผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมและปัญญานิยมมีความคิดเชิงบวกและความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคในระยะหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 2) เยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาแบบผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมและปัญญานิยมมีความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคในระยะหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศศิธร แสงใส (2550) ศึกษาความสัมพันธ์ ค่าน้ำหนักความสำคัญ และระดับคุณลักษณะของปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว ความทะเยอทะยาน การมองโลกในแง่ดี ความฉลาดทางอารมณ์ ปัจจัยด้านวิธีการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบ คือ แบบทะนุถนอม แบบพึ่งตนเอง แบบรักตามใจ และตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2549 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ เขต 1 จำนวน 310 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ตัวแปรปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว การมองโลกในแง่ดี ความฉลาดทางอารมณ์ และปัจจัยด้านวิธีการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ แบบทะนุถนอม แบบพึ่งตนเอง แบบรักตามใจ มีความสัมพันธ์กันทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยตัวแปร 8 ตัวร่วมกันอธิบายความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค 2) ตัวแปรปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี ความสามารถในการปรับตัว และปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเอง ส่งผลทางบวกต่อความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความทะเยอทะยาน ส่งผลทางลบต่อความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยการมองโลกในแง่ดีส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคมากที่สุด รองลงมาคือ ความสามารถในการปรับตัว การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเองตามลำดับ ส่วนความทะเยอทะยานส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคน้อยที่สุด สำหรับความมี

วินัยในตนเอง ความฉลาดทางอารมณ์ การอบรมเลี้ยงดูแบบทะนุถนอม และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจไม่ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค นอกจากนี้ตัวแปรปัจจัยด้านการมองโลกในแง่ดีสามารถอธิบายความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคได้สูงสุด รองลงมาคือความสามารถในการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเองตามลำดับ ส่วนความทะเยอทะยานส่งผลในทิศทางตรงกันข้าม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบอีกว่าปัจจัยด้านจิตลักษณะที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี ความสามารถในการปรับตัวและความทะเยอทะยาน สามารถอธิบายความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค ปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเองสามารถอธิบายความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคได้เพิ่มขึ้น

อสมมา มาตยาบุญ (2550) ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเรยีนาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเรยีนาวิทยาลัย ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 จำนวน 40 คน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคเพิ่มขึ้นหลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

กนกพร อ่อนศรี (2551) ศึกษาเชาวน์อารมณ์และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 จำนวน 476 คน จากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐบาลจำนวน 2 สถาบัน และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจำนวน 2 สถาบัน ผลการศึกษาพบว่า เชาวน์อารมณ์มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ปฏิสัมพันธ์ของประเภทของสถาบันกับระดับชั้นที่ร่วมกันส่งผลต่อเชาวน์อารมณ์ และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่พบว่า นักศึกษาที่ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐกับเอกชนมีเชาวน์อารมณ์ และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักศึกษาที่ศึกษาในแต่ละระดับชั้นมีเชาวน์อารมณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพบว่านักศึกษาชั้นปีที่ 2 กับชั้นปีที่ 3 มีเชาวน์อารมณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และไม่พบความแตกต่างของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ัญญามาศ คำมาตา (2551) ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะชีวิตสังคมต่างกัน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางจิต และลักษณะทางสังคมกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร และศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่สามารถทำนายความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ นักเรียนอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2550 จำนวน 393 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนที่มีลักษณะชีวิตสังคม ได้แก่ เพศ และสาขาวิชาที่เรียนแตกต่างกันมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) ลักษณะทางจิต ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะบ่งอนาคต ภาวะผู้นำ และประสบการณ์ความสำเร็จในชีวิต มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) ลักษณะทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ตัวแปรแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ภาวะผู้นำ และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนสามารถร่วมกันทำนายความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคโดยรวม โดยแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นตัวทำนายความสามารถในการเผชิญปัญหาที่สูงสุด รองลงมาคือภาวะผู้นำ และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนตามลำดับ

อัปษรศรี ธนไพศาล (2551) ได้ศึกษาความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค การตั้งเป้าหมายและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคและการตั้งเป้าหมายกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี และเพื่อหาอำนาจในการพยากรณ์ของความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคและการตั้งเป้าหมายที่มีต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นที่ติดเชื้อเอชไอวีและเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงรายที่ได้รับการสุ่มแบบอนุทินจำนวน 143 คน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการตั้งเป้าหมายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการตั้งเป้าหมายสามารถพยากรณ์พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวีได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคไม่สามารถทำนายพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวีได้

จิราพร สุขेमโอบุฐ (2552) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการรับรู้ความสามารถของตนเอง การมองโลกในแง่ดี การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและการ

สนับสนุนทางสังคม กับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลเชิงสาเหตุที่สร้างขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเพื่อวิเคราะห์ขนาดของผลกระทบรวม ผลกระทบตรง และผลกระทบทางอ้อมของตัวแปรสาเหตุภายในโมเดลที่มีต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยช่างศิลปะ และวิทยาลัยนาฏศิลป์ สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เขตภาคกลาง จำนวน 576 คน ผลการวิจัยพบว่าตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคตามสมมติฐานมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคได้รับอิทธิพลรวมสูงสุดจากการรับรู้ความสามารถของตนเอง รองลงมาคือ การมองโลกในแง่ดี การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการสนับสนุนทางสังคม ตามลำดับ ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงสูงสุด คือ การรับรู้ความสามารถของตนเอง รองลงมาคือ การมองโลกในแง่ดี และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยตามลำดับ และตัวแปรที่มีอิทธิพลทางอ้อมสูงสุด คือ การสนับสนุนทางสังคม การมองโลกในแง่ดี และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ตามลำดับ โดยตัวแปรเชิงสาเหตุทั้ง 4 ตัวแปรร่วมอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคได้ร้อยละ 3

งานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า มีผู้วิจัยใน 2 บริบทใหญ่คือ บริบททางการศึกษาและจิตวิทยา และบริบททางธุรกิจและองค์กร โดยทั้งหมดเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคกับตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ความสามารถทางสติปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถทางคุณธรรมจริยธรรม (MQ) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ภูมิบดีนทร์ หัตถนิรันดร์, 2547) การรับรู้ความสามารถของตนด้านการเรียน นิสัยในการเรียน (อนันต์ ดุลยพีรดิศ, 2547) รูปแบบการเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ (เกษร ภูมิดี, 2546; อนันต์ นวลใหม่, 2549 ; ศศิธร แสงใส, 2550) ลักษณะบุคลิกภาพแบบต่าง ๆ และตัวแปรคัดสรรต่าง ๆ (เมธาวดี สังขะมาน, 2548) การวิจัยเชิงพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุ (วิสุทธิ วนาอินทรายุทธ, 2548) การวิจัยเชิงทดลองเพื่อเพิ่มระดับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค(นันทิยา วชิรลาภไพฑูริย์, 2547) และการพัฒนาแบบวัดความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค (รัชนิดา สบายวรรณ, 2547; อริษา ฤทธิบาล, 2548) ซึ่งส่วนใหญ่จะศึกษาในกลุ่มนักเรียน (เกษร ภูมิดี, 2546; ศศิธร แสงใส, 2550 ; สมใจ จุฑาผาด, 2549) นิสิตนักศึกษา (อรรถพล ระวิโรจน์, 2547) และพนักงานในองค์กร (วันเพ็ญ สมภพรุ่งโรจน์, 2547) ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีการศึกษาในกลุ่มชานาแต่อย่างใด

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวนาไทย

บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ (2552) ได้ศึกษาสังคมชาวนาภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางโครงสร้างจากสังคมโครงสร้างแบบเกษตรไปสู่สังคมที่มีโครงสร้างแบบอุตสาหกรรม พบประเด็นร่วมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ครัวเรือนชาวนาเป็นหน่วยการผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพ และมีแนวโน้มที่จะล่มสลายไปภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยครัวเรือนชาวนาดกอยู่ภายใต้การเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่มีโครงสร้างแบบเกษตรกรรม ไปสู่สังคมที่มีโครงสร้างแบบอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมก็ยังมีลักษณะเป็น “เศรษฐกิจสองขา” นอกจากนั้นยังมีแนวคิดในทำนองที่ว่า เศรษฐกิจที่เป็นขาที่สองเป็นภาคเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม จะเป็นภาคเศรษฐกิจที่สนับสนุนไม่ให้ “วิธีการผลิต” แบบชาวนาล่มสลายหรือทำให้ครัวเรือนชาวนาดำรงอยู่นั่นเอง ครัวเรือนชาวนาอีสานภายใต้การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและสังคมมีวิธีการยังชีพที่หลากหลาย ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการปรับตัวและดำรงอยู่ได้ต่อไป โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังเปลี่ยนผ่าน มิได้เป็นปัจจัยที่จำกัดหรือกำหนด (Constraining) คุณลักษณะของครัวเรือนชาวนาเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยที่สนับสนุนระบบกระทำการ (Enabling) ของครัวเรือนชาวนาด้วย

ฉัตรวรรณี อองคสิงห์ (2545) ได้วิจัยเชิงคุณภาพมุ่งศึกษาวิถีชีวิตและการทำนาของชาวนา เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวนา และกระบวนการทัศน์ที่เป็นฐานคิดของกระบวนการเรียนรู้ การทำนาของชาวนามีได้เป็นเพียงการปลูกข้าว แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้บริบทที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างสรรพสิ่ง ซึ่งรวมถึงธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติและมนุษย์ ดังนั้น ชาวนาจึงไม่อาจแยกตัวเองอย่างโดดเดี่ยว หากต้องนำตัวเองเข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งชาวนาสามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งชาวนาสามารถรับรู้ได้ทางจิตใจ และสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยตนเอง ภายใต้ระบบความสัมพันธ์นี้ ชาวนาจึงเป็นผู้สร้างสรรพคุณที่ขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความรู้ที่สร้างขึ้นมาก็ไม่แยกออกจากชีวิตและเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม เมื่อสร้างความรู้ขึ้นมาแล้ว ชาวนาก็มีการสะสมความรู้เพื่อถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ และอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต วิธีการที่ชาวนาจะเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้มีอยู่หลากหลาย แต่การเรียนรู้อย่างแท้จริงนั้น เกิดขึ้นเมื่อชาวนาสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงแล้วเห็นผลจากการปฏิบัติว่าสามารถทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้จริงภายใต้บริบทที่มีความเชื่อมโยงกัน กระบวนการเรียนรู้ของชาวนาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตของชาวนา และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตโดยมีพลวัตในตัวของมันเอง กระบวนการเรียนรู้นี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์ที่เป็นองค์รวมของชาวนา ซึ่งเป็นมุมมองโลก มองสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวของชาวนา รวมถึงตัวของชาวนาว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

ยุติธรรม ศิริภัท (2544) ได้ศึกษาพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ของชาวนา ศึกษาสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของชาวนา ศึกษาพฤติกรรม การแก้ปัญหาของชาวนา และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และพฤติกรรมแก้ปัญหาของชาวนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ชาวนา ในเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำนวน 7 ตำบล 379 ครัวเรือน ซึ่งได้มา จากการสุ่มแบบ หลายขั้นตอน (Multi - Stage Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม มีทั้งหมด 3 ตอน (1) สภาพทั่วไป (2) ข้อมูลสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของ ชาวนา (3) พฤติกรรมที่แสดงถึงวิธีการ แก้ปัญหา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้โปรแกรม สำเร็จรูป SPSS/FW ผลการวิจัยพบว่า

(1) ชาวนาส่วนใหญ่ในเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีพื้นฐาน การศึกษาในระดับประถมต้น จำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่เฉลี่ย 5 คน มีพื้นที่ทำนา 43 ไร่ โดยเป็นของตนเองเฉลี่ยครอบครัวละ 24 ไร่ ส่วนใหญ่มีเงินไม่พอใช้และมีหนี้สิน ชาวนาส่วนใหญ่มี อาชีพเสริม มีการรับข้อมูล ข่าวสารอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ในระดับ มาก การมีส่วนร่วมกิจกรรมกับชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่จะร่วมกิจกรรมงานของเพื่อน บ้าน ด้านสุขภาพของครอบครัวมีการเจ็บป่วยบ้าง เมื่อเจ็บป่วยจะไปรักษาที่โรงพยาบาล ของรัฐ มีการเจ็บป่วยจากสารเคมีมากถึงร้อยละ 25.5 และเมื่อมีปัญหา ชาวนาส่วนใหญ่จะปรึกษากับญาติ พี่น้อง

(2) สภาพปัญหาของชาวนาพบว่าชาวนามีปัญหาด้านเศรษฐกิจโดยภาพ รวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัญหาเรื่องผลผลิตและราคาผลผลิตมากที่สุด สภาพปัญหา ด้าน สุขภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยมีปัญหาเรื่องการบริการด้านสาธารณสุข สภาพปัญหา ด้านสังคมโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยมีปัญหาเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา

(3) สภาพพฤติกรรมแก้ปัญหาของชาวนา โดยแบ่งได้ดังนี้

(3.1) ชาวนาใช้พฤติกรรมในการแก้ปัญหาแบบมุ่งแก้ไขปัญหายุ่งอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่จะ ยอมรับปัญหาและพยายามควบคุมสถานการณ์บางส่วนที่ทำได้ (3.2) ชาวนาใช้พฤติกรรมการ แก้ไขปัญหาแบบมุ่งแก้ไขอารมณ์อยู่ในระดับปฏิบัติน้อย ส่วนใหญ่จะมองโลกในแง่ดี และหาความ สบายใจจากคนใกล้ชิด

(4) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และพฤติกรรมแก้ปัญหาของชาวนา สรุปได้ดังนี้ (4.1) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสภาพปัญหา ด้านเศรษฐกิจที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว

สถานภาพทางเศรษฐกิจ การปรึกษากับบุคคลอื่น ระดับราคาผลผลิต การรับข้อมูลข่าวสาร สภาพ
 สุขภาพของสมาชิกในครอบครัว (4.2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสภาพปัญหาด้านสังคม ที่มี
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ จำนวนผลผลิต ขนาดของครอบครัว การมีส่วนร่วมใน
 กิจกรรม (4.3) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสภาพปัญหาด้านสุขภาพที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
 0.05 ได้แก่ ระดับการศึกษา จำนวนผลผลิต การปรึกษากับบุคคลอื่น สถานภาพสุขภาพของ
 สมาชิกในครอบครัว การเจ็บป่วยจากสารเคมี (4.4) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกา
 แก้ปัญหาโดยรวม ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจ จำนวน
 ผลผลิต ระดับราคาผลผลิต การปรึกษากับบุคคลอื่น การรับข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมใน
 กิจกรรม

มาลินี สมงาม (2543) ได้ศึกษาสภาพกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้ง
 สาเหตุความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางแก้ปัญหา
 ความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อันประกอบไปด้วย จังหวัดชัยภูมิ
 นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร และมุกดาหาร การ
 ดำเนินการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค) ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือก
 หมู่บ้านชาวนายากจนคือ ในหมู่บ้านต้องมีครัวเรือนทำนามากกว่า 50 ไร่หรือพื้นที่ของครัวเรือน
 ทั้งหมด ต้องเป็นหมู่บ้านระดับการพัฒนาในระดับ 1 (ล่างลง) และรายได้ของชาวนาในหมู่บ้านนั้น
 ต้องต่ำกว่า 10,200 บาทต่อคนต่อปี ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ สามารถคัดเลือกหมู่บ้านชาวนา
 ยากจนได้ 36 หมู่บ้าน จาก 21 อำเภอ 6 จังหวัด จากผลการศึกษาพบว่าสาเหตุของความยากจน
 ในพื้นที่ศึกษาคือ ขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินและปัจจัยการผลิต ขาด
 แคลนสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผลผลิตข้าวต่อไร่ แนวทางที่เหมาะสม
 สำหรับการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ การพัฒนา
 แหล่งน้ำผิวดิน ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน และส่งเสริมปัจจัยการผลิต พัฒนาสถานศึกษาระดับ
 ประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

เดโช ไชยทัพ (2539) ได้ศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ใช้ข้อมูล
 ปริมาณและคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบความสัมพันธ์
 ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการปรับตัวของชาวนา ภายใต้เงื่อนไขระบบ
 เศรษฐกิจสมัยใหม่ว่ามีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างไร โดยอาศัยหลักคิดในการศึกษา
 2 ลักษณะคือ แนวการศึกษาว่าด้วยลักษณะการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยมของประเทศทุนนิยม
 ชายขอบ และแนวการศึกษาว่าด้วยการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมในการเปลี่ยนแปลง
 เศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า การปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็น

กระบวนการปรับเปลี่ยนเข้าสู่กระบวนการสูญเสียความสามารถในการควบคุมการผลิตของตนเองมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ชาวนาก็ได้สร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในการดำรงชีพ ไม่สามารถพึ่งพาอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นหลักได้อย่างเดียว พร้อมกับจำยอมเข้าสู่เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบอุปถัมภ์ในแนวตั้งกับกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเหนือกว่าตน และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์แบบการช่วยเหลือต่างตอบแทนในกลุ่มครัวเรือนเครือญาติ และกลุ่มอาชีพเดียวกัน ฐานะใกล้เคียงกัน ขึ้นมาเพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพสมัยใหม่

ดังนั้น ในงานวิจัยในกลุ่มชาวนาที่ผ่านมา มีผู้สนใจศึกษากันอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชาวนา (ฉัตรขวัญ ออคลังห์, 2545) การปรับตัวของชาวนา (เดโช ไชยทัพ, 2539) การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชาวนา (วันชนะ ห่อรายเจริญ, 2546) ความอยู่รอดและทุนทางสังคม (มณีมัย ทองอยู่ และคณะ, 2546) การแก้ไขปัญหาหนี้สิน (เตชชีษฐ์ วรรณภรณ์, 2551) ความเปราะบางและการปรับตัว (วิเชียร เกิดสุข และคณะ, 2548) การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจสังคมชนบท (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ, 2552) คุณภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนา (ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ, 2543) แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนา (มาลินี สมงาม, 2543) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ พฤติกรรมแก้ปัญหา (ยุติธรรม ศิริภัทร, 2544) และวัฒนธรรมการทำนา (สุรศักดิ์ ศิริ, 2532) งานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมายังไม่พบการทำวิจัยเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งพาอุปสรรค ซึ่งเป็นประเด็นด้านจิตใจของชาวนาแต่อย่างใด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยทั้งในทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง คือวิธีดำเนินการวิจัยเพราะจะแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างที่มาของข้อมูลทั้งหมด การนำเสนอในส่วนนี้จึงถือว่าผู้วิจัยต้องตระหนักถึงความสำคัญในการนำเสนอที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือสูงสุด ดังนั้นเพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือสูงสุด ผู้วิจัยจึงขอแนะนำวิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนาม การฝังตัวเก็บข้อมูลเชิงลึก การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และข้อจำกัดในการวิจัย

การเตรียมความพร้อมก่อนลงสู่สนาม

การศึกษาวิจัยในแต่ละครั้งผู้วิจัยจะต้องมีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพที่เครื่องมือสำคัญจะอยู่ที่ตัวของผู้วิจัยเอง การเตรียมความรู้พื้นฐาน ความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ รวมถึงระเบียบวิธีวิจัยจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องตักตวงไปให้มากที่สุด ก่อนลงสนามจริง ดังนั้นก่อนการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเริ่มขึ้น ผู้วิจัยจึงได้เตรียมความพร้อมตนเอง โดยการลงทะเลียนเรียนวิจัย ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้อง และลงสนามสำรวจพื้นที่

1. ลงทะเลียนเรียนวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีความลุ่มลึก การศึกษาจากการอ่านตำราวิชาการด้วยตนเองอาจไม่เพียงพอต่อการตกตะกอนของความรู้ ผู้วิจัยจึงตัดสินใจลงทะเลียนเรียนวิชาการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล สังกัดคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550 และต่อยอดความรู้ให้ตนเองด้วยการลงทะเลียนเรียนวิชาสัมมนาการวิจัยเชิงคุณภาพทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สังกัดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2551 ซึ่งตลอดระยะเวลาการศึกษาทั้ง 2 วิชา ผู้วิจัยพยายามค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมทั้งทางด้านแนวคิดทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย รวมถึงงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ผ่านมามีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ความรู้เหล่านี้เมื่อผสมผสานกับการบรรยายของอาจารย์ผู้สอนวิทยากรพิเศษที่เชี่ยวชาญในมิตินั้นการแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดระหว่างอาจารย์และศิษย์ต่างสาขาวิชา ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นเฉพาะบุคคล กอปรกับมีโอกาสได้ทดลองทำแบบฝึกหัดการวิจัยเชิงคุณภาพ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการลงสนามจริงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความสนใจที่แท้จริงของตนเอง ความสนใจที่พุ่งเป้าไปที่ชาวนาซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของคนไทย แต่กลับเป็นบุคคลที่กำลังจะถูกกลืนเลื่อนไปจากสังคมไทย โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวนา ซึ่ง

เป็นวิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยอุปสรรค ผู้วิจัยจึงพุ่งประเด็นไปที่ประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของ ชาวนา และเมื่อปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ทางการวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็เห็น พ้องต้องกันว่าประเด็นดังกล่าวมีความน่าสนใจและมีคุณค่าต่อการศึกษาในทางจิตวิทยา

2. ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้อง

หลังจากผู้วิจัยได้ประเด็นที่สนใจแล้วจึงเริ่มศึกษาข้อมูลใน 2 มิติ โดยมิติแรกมุ่ง สนใจชาวนาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ มิติที่ 2 มุ่งที่ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยใช้ แนวทางตามแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของ Stoltz (1997) ทั้งนี้ การศึกษาข้อมูลดังกล่าวเป็นไปเพียงเพื่อให้ผู้วิจัยได้เห็นแนวทางการทำงานคร่าว ๆ มิได้นำข้อมูล จากการศึกษาเป็นโครงสร้างหลักในการทำงาน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็น ช่องว่างในการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นแก่สังคม รวมถึงช่องว่างของตนเองในการเลือกพื้นที่เก็บ ข้อมูล กล่าวคือชาวนาเป็นอาชีพที่มีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ซึ่งแต่ละภาคก็จะมีลักษณะทาง วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมทางภาษา ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเฉพาะพื้นที่ภาคกลาง อัน เป็นภูมิภาคของบรรพบุรุษ ความรู้สึกสำนึกตอบแทนบุญคุณเมล็ดข้าวแต่ละเมล็ดที่หล่อเลี้ยงพ่อ แม่ปู่ย่าตายายมาจนมีผู้วิจัยในวันนี้ แม้ผู้วิจัยจะเติบโตในกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าครั้งหนึ่งมี โอกาสสักขอให้ได้ทดแทนบุญคุณพวกเขาบ้าง ด้วยแรงบันดาลใจนี้จึงทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือก พื้นที่ศึกษาในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ลงสนามสำรวจพื้นที่

ตำบลลำพะเนียงเป็น 1 ใน 6 ตำบลของอำเภอบ้านแพรง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 100 กิโลเมตร (รายละเอียดเกี่ยวกับ สนามในการวิจัยแสดงในภาคผนวก ก) การเดินทางเข้าสู่ตำบลลำพะเนียงค่อนข้างสะดวกกว่า สมัยก่อน โดยเฉพาะการเดินทางจากกรุงเทพมหานครที่มีรถตู้บริการออกจากต้นทางที่ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ไปสิ้นสุดที่ปลายทางลพบุรี ซึ่งเส้นทางให้บริการจะผ่านตำบลลำพะเนียงพอดี สามารถขอลงระหว่างทางได้ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ ที่ต้องการเดินทางระหว่างจังหวัดลพบุรีและพระนครศรีอยุธยา สามารถเดินทางโดยใช้บริการรถ โดยสารเอกชนที่ส่วนใหญ่เรียกกันติดปากว่า “รถเขียว” เนื่องจากเรียกตามสีรถ รถเขียวนี้อาจจะวิ่ง บริการระหว่างจังหวัดลพบุรีและพระนครศรีอยุธยา ในบางช่วงเวลาอาจมีรถให้บริการน้อย แต่ก็ถือ ว่าช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี สำหรับการเดินทางรูปแบบอื่น เช่น เรือ ปัจจุบันไม่มีให้บริการในเชิงพาณิชย์แล้ว แม้จะมีแม่น้ำลพบุรีเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชาวบ้าน แต่ เมื่อความเจริญต่าง ๆ เริ่มเข้ามา รูปแบบการเดินทางจึงเปลี่ยนไป

การเดินทางขึ้นล่องกรุงเทพไปลำพะเนียงในชีวิตของผู้วิจัยอาจนับครั้งไม่ถ้วน แต่ครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่ผู้วิจัยเดินทางมาในบทบาทของนักวิจัย การนัดหมายต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องตระเตรียมให้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยนัดหมายทางโทรศัพท์กับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล ซึ่งในที่นี้คือผู้ใหญ่อำเภอ 4 บ้านสันป่า ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้ใหญ่อำเภอท่านนี้เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในตำบลลำพะเนียง ในตำบลนี้ไม่มีใครไม่รู้จักผู้ใหญ่อำเภอท่านนี้และอาจหมายถึงชาวบ้านในตำบลใกล้เคียงก็เป็นได้ ผู้วิจัยนัดหมายผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อเข้าไปแนะนำตนเองและแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในตำบลในช่วงเช้าของวันที่ 15 สิงหาคม 2551 การเดินทางในเช้าวันนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยไปถึงก่อนเวลานัดหมายประมาณครึ่งชั่วโมง การสนทนาเริ่มต้นขึ้นที่บ้านพักของคุณป้าของผู้วิจัย เนื่องจากผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลต้องการนำผักที่ปลูกไว้มาให้คุณป้าของผู้วิจัยพอดี การพูดคุยต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลยินดีที่จะช่วยเหลือการวิจัยในครั้งนี้พร้อมทั้งกล่าวแนะนำครอบครัวชาวนาที่เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ผู้วิจัยรับฟังความคิดเห็นทั้งหมดก่อนขออนุญาตให้พาผู้วิจัยสำรวจพื้นที่ทั้งหมดของตำบลลำพะเนียง ซึ่งผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลไม่ขัดข้อง ผู้วิจัยใช้เวลาสำรวจพื้นที่ทั้งหมดถึงเวลาประมาณบ่ายโมงจึงกลับเข้าที่พัก ระหว่างทางมีโอกาสได้พูดคุยกับชาวนา 2 ราย การพูดคุยครั้งนี้เป็นการพูดคุยที่ผู้วิจัยมิได้เตรียมตัวมา จึงได้แต่เพียงใช้ทักษะทางจิตวิทยาในการพูดคุย แม้จะไม่ได้ข้อมูลทางการวิจัย แต่ก็ทำให้ผู้วิจัยเห็นแนวทางในการสร้างข้อคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อไป

การฝังตัวเก็บข้อมูลเชิงลึก

หลังจากผู้วิจัยเดินทางไปฝากฝังตนเองกับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลและเดินทางกลับกรุงเทพมหานครในเย็นวันนั้นแล้ว ผู้วิจัยก็ได้กลับไปอีกเลยเป็นระยะเวลาร่วม 3 เดือน จะมีเพียงการโทรศัพท์พูดคุยสรวลทักทายบ้างเป็นครั้งคราว จวบจนเมื่อผู้วิจัยจัดการสะสางภาระรับผิดชอบของตนเองแล้วเสร็จ จึงได้ตัดสินใจเดินทางเข้าสู่สนามอีกครั้ง ผู้วิจัยนัดหมายผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อเข้าเก็บข้อมูลในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2551 การเดินทางครั้งนี้ถือเป็นครั้งที่สำคัญที่สุดในชีวิตเพราะเป็นการเดินทางบนถนนสายนักวิจัยคุณภาพครั้งแรกในชีวิต เป็นการเริ่มต้นฝังตัวในสนามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทางการวิจัย ตลอดระยะเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล จึงสามารถถอนตัวออกจากสนามได้

1. เริ่มฝังตัวในสนาม

เช้าวันแรกของการเข้าฝังตัวผู้วิจัยแต่งกายด้วยชุดลาลอง เสื้อยืดคอปก กางเกงวอร์มขายาว รองเท้าแตะ พร้อมหมวกแก๊ป ก่อนที่ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลจะพาผู้วิจัยขึ้น

รถจักรยานยนต์ที่วิ่งเวียนรอบตำบล เขาเป็นคนที่มีความดีจึงมีชาวบ้านทักทายกันตลอดทาง ผู้วิจัยจึงมีโอกาสได้พูดคุยกับชาวบ้านเหล่านั้นด้วย แม้ผู้วิจัยจะเป็นลูกหลานของชาวบ้านในตำบล แต่ผู้วิจัยก็ออกไปเรียนต่างพื้นที่ การกลับมาพักผ่อนในแต่ละครั้งมีไม่บ่อยนัก ชาวบ้านจึงไม่ค่อยรู้จักผู้วิจัย สิ่งหนึ่งที่เป็นข้อน่าสังเกตคือ เมื่อชาวบ้านทราบวัตถุประสงค์การมาของผู้วิจัย ชาวบ้านต่างไม่ถามรายละเอียดการวิจัย แต่จะไต่ถามถึงต้นตระกูลของผู้วิจัย หลายรายพยายามลำดับญาติกันจนควุ่นวาย แต่กระนั้นการลำดับญาติกลับทำให้พวกเขา รู้สึกสนุกที่ได้พูดคุยเรื่องเก่า ๆ บางรายพยายามพูดคุยวีรกรรมของตนเองมาเล่าให้ผู้วิจัยฟัง ซึ่งผู้วิจัยเองก็ไม่รู้สึกเบื่อ กลับยิ่งเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ลักษณะการใช้ชีวิตเช่นนี้ คือเข้าประมาณ 6 โมงตื่นนอนกินข้าวเช้า แล้วออกเดินไปพบปะชาวบ้านก่อนกลับมาอีกที่ช่วงค่ำ ๆ ลักษณะเช่นนี้หมุนเวียนอยู่ประมาณ สัปดาห์หนึ่งก็มีโอกาสได้พูดคุยกับชาวบ้านได้ประมาณ 20-30 ครอบครัว โดยในสัปดาห์แรกนี้ยังมิได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเลย จะมีเพียงการสังเกตวิถีชีวิต จดบันทึกเรื่องราวเล็ก ๆ น้อย ๆ และปรึกษากับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เท่านั้น

สัปดาห์แรกผ่านไป ผู้วิจัยเริ่มสัมผัสได้ถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับชาวบ้าน การชักชวนให้ร่วมรับประทานอาหารระหว่างที่ผู้วิจัยแวะไปเยี่ยมเยียนเริ่มปรากฏในชาวบ้านหลายราย ขณะที่ผู้วิจัยเองก็เริ่มเกริ่นนำเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล พร้อมแจ้งสิทธิ์และขออนุญาตบันทึกเสียง การสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อพวกเขาได้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงยกฐานะจากชาวบ้านทั่วไปมาสู่ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยคำถามที่ใช้ในช่วงแรกจะเป็นคำถามกว้าง ๆ เพื่อค้นหาเรื่องราวที่เป็นอุปสรรคในวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นชาวนา ตัวอย่างคำถามในช่วงแรกมีดังนี้

- คำถามเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว เช่น อายุ ลักษณะการทำงาน ระยะเวลาประกอบอาชีพ
- คำถามเกี่ยวกับลักษณะการทำงานในอดีตกับปัจจุบัน
- อุปสรรคหรือความยากลำบากที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
- ความรู้สึกต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
- แนวทางในการจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้น

ลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิดที่สามารถตอบได้หลากหลายทิศทาง แต่การตอบคำถามส่วนใหญ่จะกล่าวถึงอุปสรรคในการทำงานเสียมาก เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ศัตรูข้าว ระบบชลประทาน ปัจจัยราคาทั้งราคาต้นทุนและราคาขาย อาจจะมีบ้างที่พูดถึงความยากลำบากจากความยากจน การดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเช่นนี้ดำเนินการสืบเนื่องจากสัปดาห์ที่ 2 เรื่อยมาจนถึงสัปดาห์ที่ 6 สายสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ค่อย ๆ ถักทอขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในบทบาทพ่อแม่ก็ขยับมาพูดคุยกับ บุตรหลาน คู่สมรส ความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับสมาชิกในครอบครัวเริ่มแน่นแฟ้นขึ้นเรื่อย ๆ เพียงแค่ ตอนเย็นผู้วิจัยนั่งรถจักรยานยนต์ของผู้ให้ข้อมูลหลักอีกรายผ่านหน้าบ้านแล้วตะโกนบอกว่าพุ่มนี้ จะเข้าไปพูดคุยด้วย พุ่มนี้เข้าผู้ให้ข้อมูลหลักรายนั้นก็ขับรถจักรยานยนต์มารับถึงหน้าบ้านพักของผู้วิจัย หรือในบางวันที่ผู้วิจัยนัดสัมภาษณ์ช่วงเช้า ส่วนช่วงบ่ายจะไปอีกบ้านหนึ่งก็พบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักช่วงเช้าเดินทางไปส่งผู้วิจัยถึงบ้านพักหรือพื้นที่เกษตรกรรมของผู้ให้ข้อมูลหลักช่วงบ่าย ลักษณะความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรเช่นนี้ส่งผลถึงข้อมูลที่มีความลุ่มลึกยิ่งขึ้น จากเดิมที่ความ ยากลำบากจะเอ่ยถึงเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับการทำนา ก็เริ่มลงลึกถึงเรื่องราวส่วนตัว เช่น ความ ปีบคั้นทางจิตใจจากพฤติกรรมของบุคคลในบ้านที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ความปีบคั้นทางจิตใจ จากอาการเจ็บป่วยทางกาย รวมไปถึงปมในใจซึ่งเกิดจากความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เรื่องราว เหล่านี้มีความละเอียดอ่อนมากแม้แต่ผู้วิจัยเองก็คาดไม่ถึงว่าเรื่องราวเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคที่บั่น ทอนวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่งผลให้สัปดาห์ที่ 7 เป็นต้นไปผู้วิจัยเจาะลึกในเรื่องราวทางจิตใจ กับผู้ให้ข้อมูลหลักมากขึ้นขณะเดียวกันลักษณะคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกก็ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม เช่น

- ผมอยากให้ป่าเล่าให้ฟังนิดนึงได้มั๊ยครับ กับเรื่องราวที่เกิดขึ้นที่บอกว่าคุณตอนนั้น ทุกข์มาก ตอนนั้นมันเป็นยังไงครับ
- แล้วใจเราละครับ เจอเข้าไปแบบนี้ มันเป็นยังไงบ้าง
- เรื่องราวที่เกิดขึ้นมันมีผลกระทบต่อชีวิตมั๊ยครับ..อย่างไรครับ
- จากวันนั้นถึงวันนี้ผ่านมายังไงครับ
- ในกรณีที่คุณให้ข้อมูลหลักผ่านเรื่องราวนั้นมาแล้วจะถามต่อว่า..ที่นี้พอมันผ่านมา เราผ่านมาแล้วมองย้อนกลับไปวันนั้น เราเห็นอะไรบ้างครับ

ตัวอย่างคำถามเหล่านี้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการเข้าถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวิถี ชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งคำถามเหล่านี้ดูผิวเผินอาจคิดว่าไม่น่าส่งผลกระทบต่อการพูดคุย แต่ในความเป็นจริงการนึกถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตก็ถือเป็นการสะกิดบาดแผลทางจิตใจขึ้นมา อีกครั้ง การสัมภาษณ์ในหลายครั้งจึงต้องถูกขัดจังหวะ ซึ่งผู้วิจัยเองก็ยินดีให้การขัดจังหวะเกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยคำนึงถึงสถานะของตนเองอยู่ตลอดว่าขณะนี้กำลังอยู่ในบทบาทของนักวิจัย มิได้เป็น นักจิตวิทยาที่จะเข้าไปช่วยเหลือ แต่กระนั้นในบางรายก็ประสบความสำเร็จที่ให้นักหนาสาหัส ผู้วิจัยจึงต้องตัดสินใจเข้าช่วยเหลือด้วยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ซึ่งในผู้ให้ข้อมูลหลักที่ ผู้วิจัยเข้าให้ความช่วยเหลือนั้น ผู้วิจัยจำต้องตัดทิ้งจากการวิจัยทันที เนื่องจากอาจส่งผลกระทบต่อข้อมูล ที่ได้รับ ดังนั้นเมื่อสรุปยอดการเข้าถึงครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีถึง 22 ครอบครัว แต่ใช้ในการ

วิจัยครั้งนี้เพียง 12 ครอบครัวเท่านั้น (รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 12 ครอบครัว แสดงในภาคผนวก ข)

2. ถอนตัวจากสนาม

ภารกิจหลักในฐานะนักวิจัยที่ปฏิบัติงานตั้งแต่สัปดาห์แรกจนถึงสัปดาห์ที่ 16 นั้น อาจจำแนกได้ใน 3 ประเด็นใหญ่ ได้แก่ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ซึ่งภารกิจดังกล่าวผู้วิจัยทยอยดำเนินการเรื่อยมาจนปรากฏความอึดตัวของข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ครั้นผู้วิจัยนี้ทบทวนเรื่องราวที่ผ่านมาเกี่ยวกับความทุกข์ใจของผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเกิดขึ้นขณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยขณะนั้นผู้วิจัยมิได้ให้ความช่วยเหลือใด ๆ เนื่องจากเกรงว่าจะกระทบต่อผลการวิจัยที่จะเกิดขึ้น ต่อเมื่อกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ผ่านมาระยะหนึ่งและผู้วิจัยเห็นว่าการให้ความช่วยเหลือจะไม่ส่งผลกระทบต่อผลการวิจัย ผู้วิจัยจึงใช้ช่วงเวลาในสัปดาห์ที่ 17-18 ในการให้ความช่วยเหลือ ผู้วิจัยให้ความช่วยเหลือผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตนเองโดยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ทั้งนี้สาเหตุที่ผู้วิจัยให้ความช่วยเหลือด้วยตนเองแทนที่จะมอบหมายให้นักจิตวิทยามาให้บริการเต็มรูปแบบ เนื่องจากผู้วิจัยเล็งเห็นว่าเรื่องราวความทุกข์ใจของผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายมีความละเอียดลึกซึ้งมาก หากไม่เข้าใจพื้นฐานวิถีชีวิตมาก่อนจะทำให้การทำงานของนักจิตวิทยา มีความยากลำบากยิ่งขึ้น กอปรกับผู้ให้ข้อมูลหลักมีความไว้วางใจในตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงตัดสินใจให้ความช่วยเหลือทั้งตัวของผู้ให้ข้อมูลหลักเองและสมาชิกในครอบครัวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น

การช่วยเหลือด้วยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา แก่ครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นไปด้วยความเรียบร้อยในสัปดาห์ที่ 18 ผู้วิจัยจึงตัดสินใจถอนตัวออกจากสนาม ผู้วิจัยแจ้งความประสงค์แก่ผู้แนะนำแหล่งข้อมูลก่อนเข้าไปว่าลาครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลหลักจนครบถ้วน ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายอวยพรให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จกับการศึกษาครั้งนี้พร้อมแลกเปลี่ยนของที่ระลึกกัน ซึ่งของที่ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้แก่ผู้วิจัยจะเป็นผักและปลาต่าง ๆ บางรายนำผลไม้ในสวนมามอบให้ ผู้วิจัยรู้สึกติดพันกับสิ่งที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจของครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลัก แม้จะใช้เวลาในพื้นที่เพียง 18 สัปดาห์หรือประมาณ 4 เดือนครึ่งเท่านั้น (รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในสนามตลอดระยะเวลา 18 สัปดาห์แสดงในภาคผนวก ค)

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยวางแผนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักร่วมกับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล ภายหลังจากสำรวจพื้นที่และพบปะชาวบ้านในชุมชนในสัปดาห์แรกของการฝังตัว ซึ่งการสำรวจพื้นที่ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพรวมของประชากรทั้งหมดในตำบลลำพะเนียงโดยเฉพาะชานนาที่จะใช้เป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยมองเห็นอย่างเด่นชัดคือลักษณะ

ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำนา กล่าวคือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำนา แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ *กลุ่มแรก* เป็นบุคคลที่มีที่นาเป็นของตนเอง แต่หารายได้จากการปล่อยเช่าที่นาของตนเอง บุคคลในกลุ่มนี้จึงมีหน้าที่เพียงเก็บค่าเช่าในที่นาของตนเองและไม่มีส่วนได้เสียกับผลผลิตที่เกิดขึ้น *กลุ่มที่สอง* เป็นบุคคลซึ่งไม่มีที่นาเป็นของตนเองและไม่มีเงินในการเช่าที่นาของบุคคลอื่น จึงต้องอาศัยการรับจ้างทำนา บุคคลกลุ่มนี้จะไม่เรียกตนเองว่าเป็นชาวนาเพราะมิได้ทำนาเป็นกิจวัตร การกระทำเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลว่าจ้างให้ทำ บุคคลในกลุ่มนี้จะไม่อำนาจในการวางแผนสิ่งการเพาะปลูกใด ๆ ทั้งสิ้น พวกเขาจึงเรียกตนเองว่าเป็นผู้รับจ้างในการทำนา และ *กลุ่มที่สาม* บุคคลกลุ่มนี้อาจมีหรือไม่มีที่นาเป็นของตนเองก็ได้ ในรายที่ไม่มีที่นาเป็นของตนเองก็จะอาศัยเช่าบุคคลอื่น แต่การเช่านั้นจะมีอำนาจในการวางแผนการเพาะปลูก และเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนการเพาะปลูกทั้งหมด ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เลือกศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลักใน *กลุ่มที่สาม* ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็นชาวนา และมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

- 1) ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบอาชีพชาวนาซึ่งมีรายได้จากการทำนาเป็นรายได้หลัก
- 2) ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุคคลที่มีที่พักอาศัยหรือที่นาในตำบลลำพะเนียง อำเภอ บ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) ผู้เคยผ่านประสบการณ์การฟื้นฟูอาชีพมาด้วยตนเอง
- 4) ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นชาวนาซึ่งมีอำนาจในการวางแผนการเพาะปลูกในแต่ละฤดูกาลและเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนการเพาะปลูกทั้งหมดด้วยตนเอง
- 5) ผู้ให้ข้อมูลหลักสมัครใจเข้าร่วมการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

หลังจากผู้วิจัยกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลจึงอาสาพาผู้วิจัยเข้านัดหมายการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูลเกิดขึ้นคู่ขนานกันและเป็นการดำเนินการที่ละครอบครัว ซึ่งเมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์มาถึงครอบครัวที่ 10 ผู้วิจัยเริ่มการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ การตรวจสอบครั้งนี้ทำให้มองเห็นปมภายในใจอันเป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิต ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการช่วยเหลือด้วยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาควบคู่กับการสัมภาษณ์ ส่งผลให้ข้อมูลที่ได้มีความคลาดเคลื่อนซึ่งเกิดจากการให้ความช่วยเหลือของผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องตัดข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับความช่วยเหลือรวมทั้งสิ้น 8 รายออกจากการศึกษา จากนั้นจึงเริ่มกระบวนการศึกษากับผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ ซึ่งระหว่างนั้นก็ยังพบผู้ให้ข้อมูลหลักบางรายที่สมควรให้ความช่วยเหลือทางจิตใจก่อน ดังนั้นหากสรุปยอดการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักครั้งนี้จึงมีจำนวนรวม 22 ครอบครัว ซึ่งแบ่งเป็นครอบครัวที่ผู้วิจัยให้ความช่วยเหลือในฐานะนักจิตวิทยา 10 ครอบครัวและครอบครัวที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในฐานะนักวิจัย 12 ครอบครัว โดยรายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ID	เพศ	อายุ (ปี)	การศึกษา	สถานภาพ	ประสบการณ์ การทำงาน (ปี)	ลักษณะการทำงาน		
						รูปแบบ	การ ครอบครอง	พื้นที่ (ไร่)
1	หญิง	67	ป.4	หม้าย	57	นาปี	เช่า	25
2	หญิง	44	ป.6	สมรส	20	นาปี	เช่า	17
	ชาย	40	ป.6		6			
3	หญิง	62	ป.4	โสด	52	นาปรัง	เช่า	18
4	ชาย	41	ม.3	สมรส	6	นาปรัง	เช่า	9
5	ชาย	75	-	หม้าย	51	นาปี	เช่า	50
6	หญิง	64	ป.4	สมรส	39	นาปี	เช่า/ ตนเอง	21/ 6
	ชาย	71	ป.4		46			
7	หญิง	48	ม.3	สมรส	35	นาปี	เช่า	50
8	หญิง	50	ม.3	สมรส	31	นาปี/ นาปรัง	เช่า	20
9	หญิง	56	ป.4	สมรส	45	นาปี	เช่า	27
10	หญิง	60	ป.4	สมรส	50	นาปี	เช่า/ตนเอง	70/ 10
	ชาย	65	ป.4		50			
11	ชาย	65	ป.4	สมรส	30	นาปี	เช่า	80
12	ชาย	47	ป.6	สมรส	37	นาปี/ นาปรัง	เช่า	10

จากตารางแสดงลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมที่สมาชิกประกอบอาชีพชาวนารวมทั้งสิ้น 12 ครอบครัวยุ่งานกรายบุคคลได้ 15 ราย เนื่องจากบางครอบครัวประกอบอาชีพชาวนาท้งสามี่และภรรยา เช่น ครอบครัวยุ่งานกรายที่ 2, 6 และ 10 จำแนกตามเพศพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักเพศชายจำนวน 8 รายและเพศหญิงจำนวน 7 ราย อายุของผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่ระหว่าง 40-75 ปี การศึกษาเริ่มตั้งแต่ไม่มีการศึกษาเลยไปจนถึงสูงสุดที่มัธยมศึกษาตอนต้นหรือม.3 อยู่ในสถานภาพโสด 1 ราย และหม้าย 2 ราย ที่เหลืออยู่ในสถานภาพสมรส ประสบการณ์การทำงานอยู่ระหว่าง 6-57 ปี การทำงานมีทั้งในรูปของนาปีและนาปรัง แต่ส่วนใหญ่อยู่ในรูปนาปี โดยมีพื้นที่ในการทำงานตั้งแต่ 9-80 ไร่ ขณะที่ลักษณะการถือครองที่ดินมีทั้งที่

ตนเองเป็นเจ้าของและถือครองโดยการเช่า (รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 12 ครอบครัว แสดงในภาคผนวก ข)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ช่วงเวลากลางวันผู้วิจัยพบปะพูดคุยในกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้น ช่วงเวลากลางคืนผู้วิจัยจะนำเสียงที่บันทึกไว้มาเปิดฟังเพื่อถอดความบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim) ผู้วิจัยจะพยายามถอดความให้แล้วเสร็จภายในคืนนั้นและจัดบันทึกข้อมูลบางส่วน เพิ่มเติมที่นีกออก แต่ไม่ได้บันทึกไว้ช่วงกลางวัน การรีบดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งคืน เป็นไปเพื่อความสดใหม่ของข้อมูล แต่กระนั้นในบางคืนผู้วิจัยก็ไม่สามารถทำตามความตั้งใจได้ เนื่องจากความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็ต้องยกยอดในวันถัดไป

หลังจากผู้วิจัยถอดความบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยนำบทถอดความดังกล่าวมาตรวจทานกับเสียงที่บันทึกไว้ กรณีมีคำผิดหรือการถอดความที่ไม่ตรงตามเสียงที่บันทึก ก็ดำเนินการแก้ไขจนไม่พบที่ผิดพลาด จากนั้นผู้วิจัยเริ่มกระบวนการถอดรหัสข้อความ (Coding) โดยผู้วิจัยอ่านบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 1 อย่างละเอียด จากนั้นคัดเลือกประโยคที่ เห็นว่ามีคุณค่าและน่าสนใจ ก่อนนำมาจัดหมวดหมู่ย่อย เมื่อได้หมวดหมู่ย่อยแล้วหาความสัมพันธ์ ระหว่างหมวดหมู่ย่อยนั้นเพื่อจัดเป็นประเด็นหลักของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 1 จากนั้น ผู้วิจัยจึงเริ่มลงมืออ่านบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 2 ในลักษณะเดียวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก รายที่ 1 นำหมวดหมู่ย่อยที่ได้ไปเชื่อมโยงกับข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 1 ซึ่งการเชื่อมโยง ดังกล่าวทำให้มองเห็นว่าในบางประเด็นของผู้ให้ข้อมูลหลักรายหนึ่งก็ไม่ปรากฏในข้อมูลของผู้ให้ ข้อมูลหลักอีกรายหนึ่ง ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไปเพื่อค้นหาแง่มุมอื่นที่ อาจเกิดขึ้น การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวเป็นไปจนถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล หลักรายที่ 12 ซึ่งภายหลังจากการสัมภาษณ์และถอดความแล้วนำมาวิเคราะห์ตามวิธีข้างต้น ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลในแง่มุมใดเพิ่มเติม หรืออาจกล่าวได้ว่าข้อมูลได้ซ้ำกับข้อมูลในชุดที่ผ่านมาแล้ว ผู้วิจัยจึงสรุปว่าข้อมูลต่าง ๆ ได้มาถึงจุดอิ่มตัวตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว แต่อย่างไรก็ตามความอิ่มตัวที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นภายใต้มุมมองของผู้วิจัยเอง ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับเป็นลำดับต่อไป

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

หลังจากผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามกระบวนการข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มให้ ความสำคัญกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้มาควบคู่กับการวิเคราะห์ ซึ่งการ

ตรวจสอบดังกล่าวเป็นไปในหลายลักษณะเริ่มตั้งแต่การฟังเสียงสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Playback Method) ผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ถอดความและจัดหมวดหมู่รายบุคคลแล้วไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้ผู้ช่วยในการอ่านบทวิเคราะห์ที่ได้รวมถึงบทสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลหลักฟัง แทนการให้ผู้ให้ข้อมูลหลักอ่านเอง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักบางคนมีสายตาฝ้าฟาง กอปรกับผู้วิจัยเองก็มีความบกพร่องทางมองเห็นจึงใช้ผู้ช่วยในกรณีดังกล่าว ซึ่งเมื่อผู้ให้ข้อมูลหลักได้ฟังรายงานดังกล่าวแล้ว พวกเขาจะเพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหายไปจากการสัมภาษณ์สัมภาษณ์ ข้อดีประการหนึ่งที่เราเห็นคือ บางครั้งการสัมภาษณ์ในช่วงแรกผู้ให้ข้อมูลหลักมองไม่เห็นประเด็นสำคัญ การทบทวนทำให้มุมมองของข้อมูลมีความลึกซึ้งยิ่งขึ้นและในบางรายก็เป็น การเปิดพื้นที่ให้ผู้ให้ข้อมูลใหม่ไหลเข้ามาเพิ่มเติมได้อีกด้วย ขณะที่บางประเด็นที่มีบุคคลอื่นใน ครอบครัวเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะขออนุญาตสัมภาษณ์บุคคลเหล่านั้นเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบความ น่าเชื่อถือและสร้างสมดุล หรือในบางกรณีที่บุคคลนั้นมิใช่บุคคลในครอบครัวแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยก็จะขออนุญาตเข้าไปพูดคุย บางรายก็นำข้อมูลที่ได้ออกไป ตรวจสอบกับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การตรวจสอบใน หลากหลายลักษณะดังกล่าวทำให้ข้อมูลที่ได้อามีความน่าเชื่อถือสูงสุด แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ การทำงานมีความยากลำบากและซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลักรายหนึ่งจะต้อง ตรวจสอบความน่าเชื่อถือจากบุคคลแวดล้อมถึง 2-4 ราย และในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยใช้ เวลา 1-3 ชั่วโมงขึ้นกับปัจจัยแวดล้อมขณะนั้น ขณะที่จำนวนครั้งจะอยู่ที่ประมาณ 3-4 ครั้งต่อผู้ให้ ข้อมูลหลักหนึ่งราย

นอกจากการตรวจสอบความน่าเชื่อถือดังที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำบทถอดความการสัมภาษณ์เชิงลึกและรายละเอียดต่าง ๆ ให้เพื่อนนิสิตที่มีความรู้ด้านการวิจัย เชิงคุณภาพจำนวน 2 คนร่วมพิจารณาข้อมูลทั้งหมด (Peer Review) ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็นำ ข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยพิจารณาเพิ่มเติม ได้แก่ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ อาจารย์ที่มีความรู้เกี่ยวกับการวิจัยและมีความสนใจในประชากรที่ผู้วิจัยศึกษา และ เพื่อนนิสิตระดับปริญญาเอกที่มีความเชี่ยวชาญการวิจัยเชิงคุณภาพจากสถาบันอื่น ผลปรากฏว่า แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลจากบุคคลต่าง ๆ มีความใกล้เคียงกันมีความสอดคล้องไปในทิศทาง เดียวกันจึงแสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือตามระเบียบวิธีวิจัยเชิง คุณภาพ

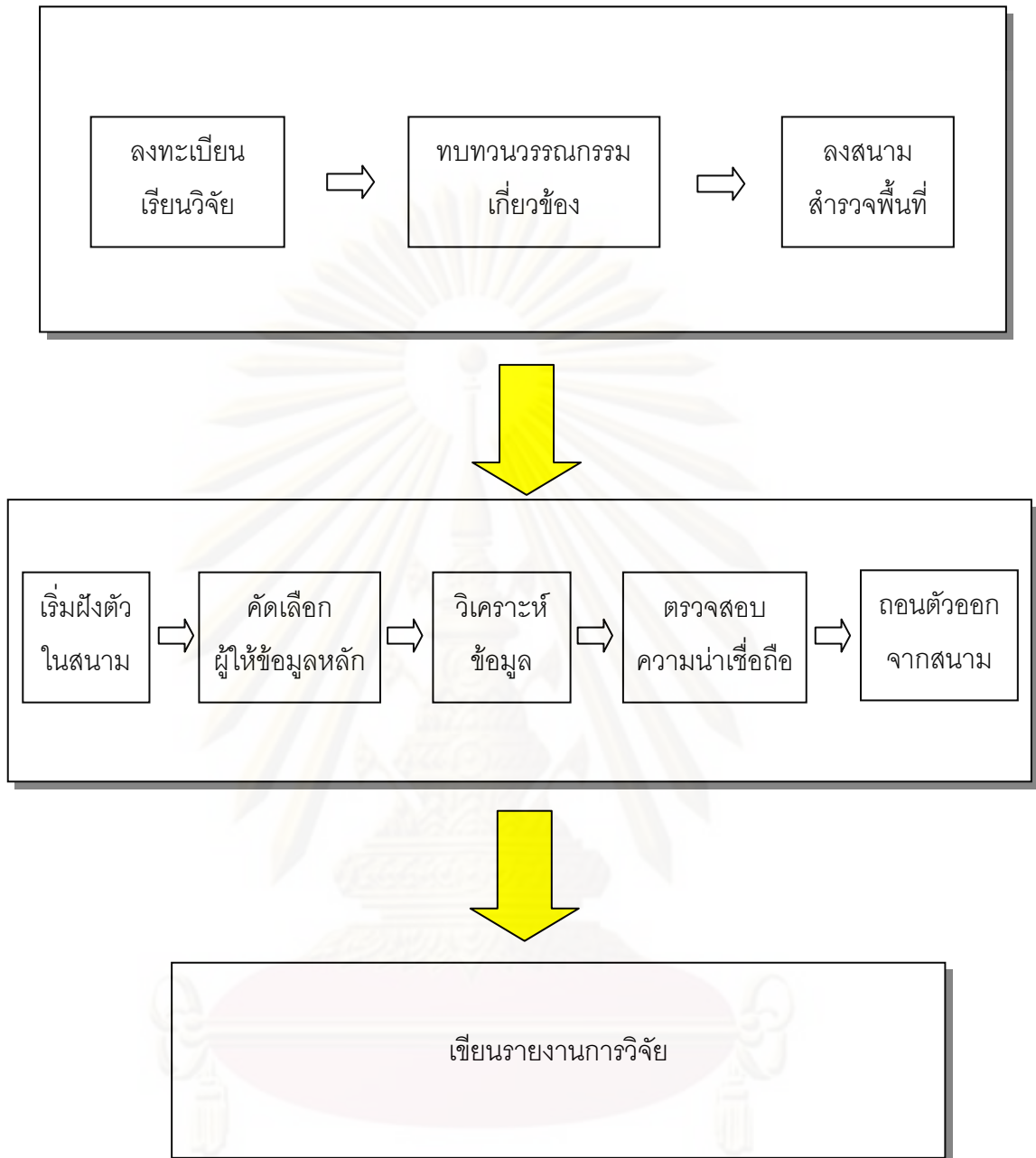
ข้อจำกัดในการวิจัย

แม้ว่าผลการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลจะมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน แต่กระนั้นผู้วิจัยก็ยังมองเห็นข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก) การเก็บข้อมูลครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาซึ่งเป็นเรื่องราวที่ละเอียดอ่อนมากโดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับภาวะจิตใจส่งผลให้การเก็บข้อมูลในผู้ให้ข้อมูลหลักบางรายเมื่อนึกถึงเรื่องราวดังกล่าวแล้วเกิดความรู้สึกสะเทือนใจจนไม่อาจให้ข้อมูลต่อไปได้ ผู้วิจัยจึงเข้าให้ความช่วยเหลือในฐานะนักจิตวิทยาในทันที ต่อเมื่อระยะเวลาผ่านไปผู้วิจัยกลับมาเก็บข้อมูลอีกครั้งพบว่าการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อผลการวิจัยโดยเฉพาะในประเด็นประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคที่พบว่าผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นสู่การฟันฝ่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องแก้ไขสถานการณ์โดยการตัดข้อมูลที่เกิดจากการช่วยเหลือในฐานะนักจิตวิทยาทิ้งทั้งหมด และเริ่มเก็บข้อมูลภายใต้บทบาทนักวิจัยที่ชัดเจนอีกครั้ง และส่งผลถึงการทำงานของผู้วิจัยที่ต้องเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักถึง 22 ครอบครัว

ข) การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการวิจัยทั้งหมดที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อาจไม่สามารถนำไปอ้างอิงหรือเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นได้หรือแม้แต่ในพื้นที่ตำบลลำพะเนียงเอง หากเป็นการเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน ผู้วิจัยต่างคนกันก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าผลการวิจัยที่ได้จะตรงกันจึงเป็นข้อจำกัดที่ชัดเจนของการศึกษาในลักษณะนี้แต่สิ่งที่จะได้จากการศึกษาครั้งนี้คือผลการวิจัยที่ลุ่มลึกโดยเฉพาะลักษณะของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ การให้ความหมายประสบการณ์และการอธิบายเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับนักจิตวิทยาที่จะต้องปฏิบัติงานกับบุคคลในกลุ่มนี้

จะเห็นได้ว่าวิธีดำเนินการวิจัยในการศึกษาประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาไทยนั้นมีขั้นตอนที่ซับซ้อนและละเอียดลึกซึ้งมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมตนเองในด้านต่าง ๆ จนถึงการฝังตัวเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก ซึ่งการฝังตัวนี้ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพของข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ขณะเดียวกันการวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือก็เป็นสิ่งที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจะละทิ้งมิได้ ดังที่ผู้วิจัยอธิบายขั้นตอนการทำงานไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา ดังนั้นหากสรุปวิธีดำเนินการวิจัยเป็นแผนภาพสามารถแสดงได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ชาวนาถือเป็นอาชีพสำคัญที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน แต่บุคคลในกลุ่มอาชีพนี้กลับมีวิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยอุปสรรคท้าทายให้พวกเขาก้าวเดินไปด้วยความยากลำบาก การศึกษาที่ผ่านมาอาจศึกษาอุปสรรคในรูปแบบต่าง ๆ แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาถึงภาวะจิตใจของบุคคลในกลุ่มนี้เลย ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชาวนาถือ และประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคในวิถีชีวิตของชาวนาถือเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องเหมาะสมที่จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดยการศึกษาในครั้งนี้คัดเลือกจากตัวแทนครอบครัวชาวนาถือจำนวน 12 ครอบครัว ซึ่งทั้งหมดพักอาศัยในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำพะเนียงเป็นหนึ่งในหกตำบลที่ขึ้นตรงกับอำเภอบ้านแพรง พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเป็นพื้นที่เกษตรกรรมไว้อย่างเหนียวแน่น แม้ความเจริญทางวัตถุจะค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาทีละเล็กทีละน้อย ส่งผลถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงหาเลี้ยงปากท้องด้วยวิถีชีวิตทางการเกษตรเป็นหลักจึงไม่แปลกที่จะเห็นการท้าทายปราศรัยกันระหว่างชาวนาถือกับชาวสวน ชาวสวนกับคนเลี้ยงเป็ดไก่ คนเลี้ยงเป็ดกับคนหาปลา โดยเฉพาะชาวนาถือที่พบได้เรียงรายบริเวณแนวพื้นที่ ซึ่งจากการสัมผัสวิถีชีวิตของชาวนาถือมาเป็นระยะเวลา 18 สัปดาห์ ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและปราศจากความซับซ้อนในการดำรงชีวิต แต่กระนั้นภายใต้ความเรียบง่ายก็แฝงไว้ด้วยความยากลำบากที่พวกเขาจะต้องผ่านมันไปให้ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอผลการวิจัยจากศึกษาประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของชาวนาถือไทยในสองประเด็นหลักได้แก่อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาถือ และเส้นทางสู่การฟันฝ่าอุปสรรค

อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาถือ

ความยากลำบากเป็นอุปสรรคที่ปรากฏขึ้นในหลากหลายรูปแบบ มีทั้งอุปสรรคที่คาดคะเนได้ล่วงหน้าว่าจะต้องเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวนาถือ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย การรบกวนจากศัตรูข้าว ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง และความผันผวนด้านปัจจัยราคา แต่เมื่อลองสัมผัสสัจธรรมจริงกลับพบว่าวิถีชีวิตของชาวนาถือไม่ได้มีอุปสรรคเพียงที่คาดคะเนไว้เท่านั้น อุปสรรคยังปรากฏในลักษณะอื่นเพิ่มเติมด้วย ซึ่งหากมองผิวเผินอาจไม่เคยได้ตระหนักว่าเหตุการณ์เหล่านั้นจะสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวนาถือ แต่ในความเป็นจริงอุปสรรคเหล่านั้นล้วนสร้างความยากลำบากให้แก่ชีวิตของพวกเขาอย่างมากมาย ในส่วนแรกนี้ผู้วิจัยจึงขอขยายความเกี่ยวกับ

อุปสรรคทั้งหมดที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาในตำบลลำพะเนียง แบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ 8 ประการ ดังนี้

1. สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย

การทำนาในแต่ละฤดูกาลจำเป็นยิ่งที่ชาวนาจะต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศให้เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิต หากปีใดดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย ปีนั้นชาวนาเตรียมรับความบีบคั้นได้ทันที ซึ่งสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำนา ได้แก่ ฝนแล้ง น้ำท่วมและลม เป็นต้น

1.1 ฝนแล้ง

สำหรับชาวนาที่ทำนาปีนั้นถือว่าเรื่องฝนเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดชีวิตของต้นข้าวในฤดูกาลนั้น ๆ เพราะนาปีจะทำกันเพียงครั้งเดียวในรอบปี เริ่มต้นกันตั้งแต่ช่วงต้นของฤดูฝน ซึ่งถ้าหากปีนั้นฝนไม่ตกตามฤดูกาล เมล็ดข้าวที่หว่านไปก็ได้รับความเสียหาย ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ดินฟ้าอากาศนะ หว่านไปแล้วฝนไม่ตก มันก็ไม่ขึ้น พอมันไม่ขึ้นมันก็เสีย” (ID 3)

“ฝนมันไม่ตกตามฤดูกาลนะ พอเราต้องการฝนเนี่ย มันไม่ได้ มันไม่ตกให้เรา” (ID 7)

“พวกฟ้าฝนบางที่มันก็แล้ง ข้าวตาย บางที่เราหว่านฝนไม่ตกข้าวมันก็ไม่ขึ้น” (ID 8)

“อย่างปีหนึ่งนะฝนไม่ค่อยดี ฝนแล้ง หว่านข้าวขึ้นมาก็อยากจะตาย แต่มันก็ต้องเสี่ยงอะเป็นปี ๆ ไป ชีวิตชาวนาอย่างเรามันก็ต้องขึ้นอยู่กะฟ้ากะฝนอยู่แล้ว” (ID 11)

“ฝนแล้ง คือเรื่องฝนี่สำคัญ ฝนแล้งก็อุปสรรค บางปีฝนมาไม่ทันตั้งตัว ข้าวทะเล้งไม่ทันก็จมเสียไป” (ID 11)

1.2 น้ำท่วม

น้ำถือเป็นปัจจัยสำคัญที่คอยหล่อเลี้ยงการเจริญเติบโตของต้นข้าว ซึ่งปริมาณจะต้องมีความสอดคล้องกับพันธุ์ข้าวที่เลือกใช้ หากปีใดมีปริมาณน้ำมากหรือฝนตกมากเกินไปจนเกิดภาวะน้ำท่วมก็จะส่งผลโดยตรงต่อต้นข้าวสร้างความเสียหายแก่ชาวนา ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“แต่ปัญหาหลัก ๆ ก็จะเป็นเรื่องน้ำเพราะมันเป็นทีลุ่ม ปีหนึ่งทำได้แค่ครั้งเดียว ปีไหนที่น้ำมาก นาก็จะลุ่ม ปีนั้นก็จะไม่ได้เลย สูญไปเลย” (ID 2)

“หว่านแล้วก็เสียหายหมดเลย ข้าวยังไม่ท้องเลยนะ น้ำขึ้นจำได้ว่าสามสี่เดือนนะ กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม แต่น้ำนั้นนอนอยู่ในทุ่งสองเดือนไม่เขี่ยออกไปไหนเลย” (ID 3)

“พอหว่านปุ๋ย ผงตกลงม ล่มไปเลย โชคดียังไม่ได้ใส่ปุ๋ยนะ ก็ไปเลยหมื่นห้าพัน ก็รวมค่าไถ ค่าหว่าน ค่าสูบน้ำ ค่าข้าวปลูกอยู่ในหมื่นห้าพัน” (ID 4)

1.3 ลม

ลมถือเป็นปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบในการทำงาน หากพัดในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น ช่วงที่ข้าวกำลังจะออกรวงหรือเป็นลักษณะของลมหนาวก็จะส่งผลกระทบต่อเมล็ดข้าวที่จะออกไม่เต็มที่ ผลผลิตที่ได้ก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ตอนนี้เลยเนี่ยนะก็เรื่องลม ช่วงข้าวกำลังจะออกรวงนะ มันก็ทำให้ข้าวออกไม่สุดบ้าง ออกครึ่งรวงบ้าง” (ID 4)

“ช่วงนี้ลมโยกข้าวมันก็ขาวเลยทีนี้ มันก็เลยมีเสียบ้าง ไม่เต็มร้อย ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย” (ID 11)

2. การรบกวนจากศัตรูข้าว

สิ่งหนึ่งที่ชาวนาจะต้องเผชิญอย่างเลี่ยงไม่ได้และถือเป็นปัญหาใหญ่สำหรับชาวนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นคือศัตรูข้าว ได้แก่ วัชพืช โรคพืช และสัตว์ เหล่านี้สร้างความเสียหายให้แก่ชาวนาและส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจอีกด้วย

2.1 วัชพืช

ลักษณะของวัชพืชที่ชาวนาพบจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และรูปแบบการทำนา แต่ทั้งหมดล้วนนำมาซึ่งความเดือดร้อนในการเพาะปลูก เกิดสภาวะขาดทุน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ละมาน¹มันคล้าย ๆ ข้าวเราที่แหละแต่มันจะมีหาง มีดอกเป็นหาง ๆ ที่นี้พอมันมีปุ๋ย มันจะกินข้าวหมดเลย” (ID 1)

“ข้าวดีด ข้าวแดง² หญ้าลิเก³ นี่แหละ ถ้าไม่เกี่ยวออกนะไม่ได้กินเลย” (ID 1)

“ชาวนาถ้าสังเกตน้อยจะดูออกนะเพราะสีมันจะมืดกัน ข้าวนาปรังนี่สีออกเขียวดำ ข้าวดีดนี่ปลายจะออกแหลมจะเหลือง ใส่ปุ๋ยยังไงมันก็ไม่เขียวดำ แล้วมันจะโตกับข้าวนา

¹ ละมาน หมายถึง หญ้าชนิดหนึ่งที่ลำต้นตั้งตรง ขอบขึ้นในที่น้ำท่วมขัง มักจะขึ้นปนกับข้าวในนาข้าว หรือตามคันคูน้ำทั่วไป มีลำต้นกลมแข็ง สูงไล่เลี่ยกับข้าว มีใบและหูใบคล้ายข้าวมาก แต่ขนาดใบใหญ่กว่า ดอกและช่อดอกมีลักษณะคล้ายข้าว แต่เมล็ดสีมากกว่าไม่พองเต็มเหมือนข้าวและปลายเมล็ดมีหางเป็นเส้นยาวยื่นออกมา

² ข้าวดีด ข้าวแดง เป็นข้าววัชพืชไร่แรงในนาข้าว ที่มีลักษณะเหมือนต้นข้าวจนแยกไม่ออกในระยะต้นกล้า ในระยะเริ่มต้นของการระบาดจะแฝงตัวเข้ามาในนาข้าวเพียงไม่กี่ต้น หากไม่มีการกำจัดในระยะเวลา 2-3 ถูเท่านั้น จะสามารถเพิ่มจำนวนเป็นหลายล้านต้นปกคลุมจนมองไม่เห็นต้นข้าว

³ หญ้าลิเก เป็นละมานชนิดหนึ่ง

ปริง แล้วพอออกรวงมาอาทิตย์กว่า ๆ น้ำมันจะร่วงเลย ที่นี้ระบาคเต็มก็เตรียมขาดทุนเลย” (ID 4)

2.2 โรคพืช

โรคพืชถือเป็นส่วนหนึ่งซึ่งนำความเสียหายมาสู่ชาวนาและผู้ประกอบอาชีพเพาะปลูก โรคพืชในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างกัน บางรายร้ายแรงจนต้องทำลายผลผลิตทั้งหมดก็มี ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“โรคนั้นเกิดขึ้นเยอะ ไบร่งใบราไรเงี้ย รายได้เราไม่คุ้มกับค่ายา ค่าปุ๋ย พอจะได้ฝักมันก็เป็นโรคตาย หนอนบ้าง กินตัน กินฝักบ้าง บางที่ได้ฝักมากก็กินไม่ได้หนอนมันกินก็ต้องทิ้งหรือบางที่มันเป็นโรค อันนี้มันเป็นตอนหลัง 7 วันไปแล้วสิ เราใส่ปุ๋ยไปแล้ว ลงทุนค่าปุ๋ยไปแล้ว แล้วมันมาเป็นโรคใบเหลือง มีเชื้อรา เราก็ตองไถทิ้งสิเพราะมันฉีดไม่หาย” (ID 4)

“อีกปีก็เป็นโรคคอจ้อ¹ ข้าวออกมาคาคอจ้อ ก็ไม่ได้กินทั้ง 2 ปี” (ID 1)

2.3 สัตว์

สัตว์ถือเป็นศัตรูข้าวที่มีในบางพื้นที่เพาะปลูก เช่น นก หนู ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ตอนนี้ที่เป็นศัตรูเลยนะก็เรื่องนก นกพิราบนี่ต้องคุมหลายวันเลยนะ” (ID 9)

“พวกแมลง พวกโรค ถ้าเป็นสัตว์วันะก็จะมึหนู นี่ก็อุปสรรคนะ” (ID 9)

3. ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง

ระบบชลประทานเป็นระบบการจัดส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกของทางภาครัฐเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เกษตรกร ซึ่งสำหรับชาวนาแล้วถือเป็นส่วนสำคัญในการเพาะปลูก ชาวนาบางรายอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากระบบชลประทานส่งผลให้เกิดปัญหาในการเพาะปลูก หรือในรายที่ทำนาปีและนาปรังในบริเวณต่อเนื่องกัน คาบเกี่ยวกัน ก็มักพบปัญหาในการเปิดปิดประตูน้ำ เนื่องจากการระบายน้ำเข้าออกสำหรับนาปีและนาปรังมีความแตกต่างกัน เหล่านี้นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างชาวนาด้วยกันและกลายเป็นความบีบคั้นแก่ตัวชาวนาที่กำลังเผชิญ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“น้ำมันเข้าไม่ถึงก็เลยต้องดูน้ำเข้านา แล้วอีตอนจะเกี่ยวต้องดูอีกนะ ที่มันดอนน้ำไม่ออกอีก ดูลิ..เลยกลายเป็นเสียสองต่อ” (ID 3)

“เวลาใกล้ ๆ เขาก็จะปล่อยน้ำมา มันก็มานาเราสิ ก็นาเรามันเป็นที่ลุ่ม” (ID 6)

¹ โรคคอจ้อ ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลักหมายถึง ลักษณะของต้นข้าวที่แคระแกรน

“เราก็พูดอะไรไม่ได้ นาปีมันสู่นาปรังไม่ได้ เพราะนาปรังเขาเยอะ นาปีเรามันพูดอะไรไม่ขึ้น นาปีน้ำเข้าน้ำออกมึงทำได้ไม่ได้ไม่สนใจหรอก เขานี้ก็จะเปิดก็เปิดนี่ก็จะปิดก็ปิด มันมั่วไปหมด มันถึงได้ลำบากใจ” (ID 5)

“เวลาเราต้องการน้ำ ทางเหนือเขาไม่ต้องการ เขาให้เราปล่อยออก คือทุ่งเรามันเป็นทุ่งรับน้ำ เราต้องการน้ำนาปีแต่ทางเหนือเขาเป็นนาปรังเขาต้องการให้เราปล่อยน้ำออกมันก็ขัดกัน” (ID 7)

“เรื่องชลประทานเนี่ย มันไม่ให้ความสะดวกกับประชาชน มันเน้นแต่นาปรัง เปิดน้ำแล้วก็ไม่ยอมปิด คือประตุมันไม่ดี แล้วก็ไม่ได้คิดจะแก้ไขอะไร” (ID 11)

“ชาวนาเราก็จะมีปัญหาเรื่องน้ำที่แหละมาก โดยเฉพาะช่วงเมษาเนี่ย เรื่องน้ำเรื่องชลประทานเนี่ยถ้าไม่จัดการกันดี ๆ บางปีถึงกับมีปัญหาขัดแย้งกันก็มี” (ID 12)

4. ความผันผวนด้านปัจจัยราคา

ราคาถือเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดชะตาชีวิตของชาวนา ไม่ว่าจะเป็นในฝั่งของต้นทุนการผลิตหรือค่าใส่หุ้ยในการทำนา และราคาขาย

4.1 ค่าใส่หุ้ยในการทำนา

ชาวนาเกือบทุกรายต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันถึงค่าใส่หุ้ยในการทำนาหรือต้นทุนการผลิตที่ในปัจจุบันเพิ่มขึ้นจากอดีตมาก ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ย ค่ายาฉีด ค่าเช่ารถเกี่ยว ค่าแรงในการเกี่ยว การหว่าน การไถ บางรายเปรียบเทียบกับอดีตที่ค่าใส่หุ้ยต่ำเพราะส่วนใหญ่ขอแรงกัน จึงไม่มีต้นทุน ขณะที่บางรายค่าใส่หุ้ยเพิ่มขึ้นเนื่องจากพื้นที่ไม่เอื้ออำนวย ขณะที่บางรายอยู่ในภาวะบีบบังคับให้ทำนาในปริมาณพื้นที่ที่มากขึ้น เนื่องจากค่าใส่หุ้ยที่เพิ่มขึ้นทำให้เมื่อหักราคาขายแล้วยังไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่าชาวนาบางส่วนถูกบังคับจ่ายค่าเช่านาในราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากเจ้าของพื้นที่มองว่าชาวนาขายข้าวในราคาที่สูงขึ้น เหล่านี้นำมาซึ่งความบีบบังคับแก่ชาวนาในยุคปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ข้าวราคาแพงขึ้น ไร่ แต่ต้นทุนก็แพงขึ้น เออ..นี่น้ำมันราคาลง ข้าวก็ราคาลงตามน้ำมันนะ แต่ปุ๋ยยาไม่ลง” (ID 3)

“ตอนนี้ราคามันกำลังจะตกลง แต่ของไม่ลง อย่างปุ๋ยยังแพงอยู่ พันธุ์ข้าว ค่าไถ ค่าอะไรยังแพงอยู่” (ID 4)

“สมัยนี้นะจ้างลูกเดียว ใส่หุ้ยมันเลยเยอะ ทีนี้ไม่จ้างได้ไงมันไม่ทันเขาสิ ไปมั่วแล้ว ๆ เขาไปถึงไหนหมดแล้ว ไม่ได้ แล้วเดี๋ยวนี้แขกเกี่ยวก็ไม่มี” (ID 5)

“น้ำมันเข้าไม่ถึงก็เลยต้องคูดน้ำเข้านา แล้วอีตอนจะเกี่ยวต้องคูดอีกนะ ที่มันคูดน้ำไม่ออกอีก คูสิ..เลยกลายเป็นเสียสองต่อ น้ำมันก็แพง ทุนมันถึงเยอะไง” (ID 3)

“ต้นทุนก็แพง แล้วเราก็อ้อ เหนื่อยใจว่าเอามาขายแล้วก็ราคาถูก” (ID 7)

“ค่าเช่านาถูกแต่ไ้ค่าอื่น ๆ มันก็แพง บัญแพง ยาแพงมันก็ลำบาก” (ID 8)

“ปีที่แล้วหนอนใบขาวมันมาตอนฝนตกกินใบขาว หัววันฉิด เจ็ดวันฉิด มันก็หมดเยอะเนี่ย ๆ ฉิดไปเจ็ดแปดเที่ยวอะ หมดไปเป็นหมื่น” (ID 8)

“สมัยนี้น้ำมันไม่เหมือนเมื่อก่อน เดี่ยวนี้จ้างเขาทั้งนั้น ค่าใส่หุ้ยมันเลยสูงมาก เหมือนมันบังคับว่าถ้าทำ 10-20 ไร่เนี่ยอยู่ไม่ได้ หักกำไรแล้วแทบไม่เหลือ” (ID 10)

“เขาเห็นเราทำนาได้ดีใช่ไหม เขาก็ขอลูกค้าเราแล้วนะ จาก 500 นี่ตอนนี้อยู่เป็น 1000 แล้วนะ” (ID 12)

“อีคนใหม่ที่เขาไม่ได้ดูเหตุการณ์เลยนะ อยากจะโทรให้เขามาดูจ้งเลยที่ว่าข้าวปลามันเป็นไง เขาจะเอาข้างเดียวเลยอะ เห็นว่าข้าวราคาดีก็จะเอาราคาเข้าขึ้น” (ID 1)

4.2 ราคาขาย

ราคาขายข้าวของชาวนาในปัจจุบันถือว่าปรับเพิ่มขึ้นจากอดีตมาก แต่หากพิจารณาถึงต้นทุนการผลิตที่ก็ปรับเพิ่มขึ้นเช่นกัน ทำให้เมื่อหักส่วนต่างแล้วชาวนาเองไม่ได้รับผลกำไรเท่าที่ควร ขณะที่บางรายกล่าวถึงราคาที่ชาวนาไม่สามารถกำหนดเองได้แม้จะเป็นผู้ผลิตก็ตาม มีการหักความชื้น สิ่งเจือปนต่าง ๆ ส่งผลให้ราคาขายจริงลดต่ำลงจากราคาที่กำหนด นอกจากนี้ยังมีชาวนากล่าวถึงนโยบายของภาครัฐที่ไม่สามารถทำได้จริง สร้างความบีบคั้นแก่ชาวนา ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“บางทีที่แรกดีใจแทบตายเห็นข้าวดีมาก แต่พอไปขายกลับราคาถูกสุด ๆ” (ID 7)

“ส่วนที่ผ่าน ๆ มาเรื่องราคาก็เป็นปัญหามาบ้างปีได้ข้าวเยอะแต่ราคาตกมาก หักทุนกำไรแล้วแทบไม่เหลือ” (ID 2)

“เวลาไปขาย ข้าวเปียกโดนตัดราคาอีก” (ID 3)

“เรากำหนดราคาเองไม่ได้ อันนี้เป็นอุปสรรคเลยนะสำหรับพวกเกษตรกร” (ID 4)

“รัฐประกันราคาที่ลั้กหมื่นนะ ถ้าฟังข่าวมันหมื่นกว่า แต่ในความจริงนะไม่ได้ เพราะมันถูกหักความชื้น ค่าโน่นนี่นั่น เหลือหมื่นหนึ่งอย่างเก่ง บางทีเก้าพันกว่า ๆ คือนี่คือระดับราคาที่เราพออยู่ได้ แต่ถ้าลงไปแปดพันนี่เราชักหนาว ๆ ร้อน ๆ แล้วถ้าไปที่ห้าพันพันเหมือนแต่ก่อนตาย ชาวนาตายจริง ๆ” (ID 4)

“ข้าวนี่เป็นคนทำนะ แต่ราคาเราเองไม่ได้นะ เป็นหน้าที่ของโรงสี” (ID 9)

“รัฐบาลประกันราคาได้แต่คำพูดแต่ทำไม่ได้ พอไปขายโรงสีจริง เขาตีเราเรื่อง
สิ่งเจือปนเยอะ ความชื้นเยอะ เราก็ถูกกดราคา” (ID 9)

5. ความยากจน

ความยากจนถือเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งรุมเร้าให้เกิดความบิบบิ้นในวิถีชีวิตของชาวนา เพราะความยากจนนำมาสู่ความยากลำบากในชีวิต ปัญหาเงินทุน และภาวะหนี้สินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5.1 ความยากลำบากในชีวิต

ความยากลำบากในชีวิตที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของชาวนานั้นถ่ายทอดให้เห็นอย่างชัดเจน จากเรื่องราวในอดีตที่แม้ชาวนาจะทำนาแต่ก็ต้องซื้อข้าวสารกิน ราคาข้าวสารต่อถังอาจราคาไม่แพง แต่สำหรับคนจนก็ไม่สามารถซื้อหาในปริมาณที่เกินความจำเป็นได้ ขณะที่ในฤดูหนาวชาวนาจะใช้เพียงผ้าขาวม้าหรือผ้าถุงของผู้เป็นพ่อแม่เท่านั้นในการป้องกันตนเองจากความเหน็บหนาว เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ถ้านามาเปรียบเทียบกับผ้าชีวรี่ในปัจจุบันก็ดูแยกว่า ส่วนชาวนาที่มีลูกเมียก็จะยอมกัดฟันเจียดเงินที่มีเพียงเล็กน้อยเพื่อซื้อผ้าห่มเป็นเครื่องกันหนาวให้แก่ลูก ๆ แม้ตนเองจะต้องซุกตัวนอนภายใต้กระสอบป่านเก่า ๆ ก็ตาม ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ชีวิตลำบากมาชั่วโงก สมัยก่อนนะข้าวสารถังละ 20 บาทยังไม่มีเงินซื้อเป็นถังเลย”
(ID 1)

“ผ้ายังไม่มีจะห่ม หน้าเกี่ยวข้าวนอนกันใต้ถุนเอากระโถน¹ แม่มานอนห่มกันสามคน
หน้าหนาว เห็นผ้าชีวรี่ที่ไอ้พวกนี้มันทิ้งบอกดีกว่าเสื้อกุสมัยไปเรียนอีก” (ID 5)

“ตะกอนเงินไม่มี หน้าหนาวก็เจียดเงินนะไปซื้อผ้าห่มให้ลูก ส่วนเราก็กระสอบป่านห่ม
ไป” (ID 11)

5.2 เงินทุน

ความยากจนเป็นส่วนหนึ่งซึ่งบีบบังคับชาวนาให้จมปลักอยู่ในอาชีพนี้ ครั้นจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางอื่น เช่น ค้าขายก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากขาดแคลนเงินทุน หรือในรายที่มีเงินทุนอยู่ในระดับจำกัดก็ไม่อาจคิดหาทางขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้นได้ และยังส่งผลถึงโอกาสในการเข้าถึงปุ๋ย ยาที่ไม่สามารถซื้อหามาใช้ได้ ต้องปล่อยให้ต้นข้าวไว้ตามธรรมชาติ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

¹ กระโถน ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลักหมายถึง ผ้าขาวม้า

“ไอ้คนจนเนี่ยนะลูก เรื่องไปค้าขายไม่ต้องพูดเลยนะ ไม่มีเพราะมันไม่มีทุน คนจนอย่างเดียวที่ทำได้คือใช้แรง เอาแรงแลกเงินเท่านั้น” (ID 1)

“ทำไม่เยอะ มันก็ได้ไม่เยอะ ไม่มีทุน มีเท่านี้ก็ทำเท่านี้” (ID 2)

“พวกที่เขาคว่านบู้ย ข้าวมันจะแกร่ง น้ำหนักมันจะดี ถ้าไม่หว่านข้าวมันจะไม่แกร่ง ดูเมล็ดมันจะลีบจะแฟบ แต่ก็คิดว่าคงไม่หว่านละสู้ราคาไม่ไหว” (ID 5)

5.3 หนี้สิน

ชาวนาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเผชิญภาวะหนี้สินมาโดยตลอดเนื่องจาก ความผันผวนของสภาพดินฟ้าอากาศ ค่าใช้จ่ายที่ปรับเพิ่มขึ้น แม้แต่ในรายที่เคยทำไร่มาก่อนก็ประสบภาวะหนี้สิน ลักษณะใกล้เคียงกับชาวนา เหล่านี้สร้างความบีบคั้นให้ชาวนาเป็นอย่างมาก ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“3 ปีเป็นหนี้แสนสอง มันมาจากปีสองปีแรกเนี่ยมันก็เป็นหนี้เขาพันสองพันบ้าง ห้าพันแปดพันบ้าง อีเดือนสุดท้ายเนี่ยรวมเป็นหนี้เขาแสนสองเลย เพราะมันทำปีหนึ่ง 4 เทียวไถปีนั้นอะนะ พออีครั้งสุดท้ายนี้มันตกเข้าหกหมื่นเลย” (ID 4)

“ถ้าข้าวไม่มีน้ำมา แล้วจะไปเอาเงินจากตรงไหนละ ไหนจะกู้เงินเขามา ข้าวก็ไม่ได้ ชาวนาส่วนใหญ่ก็เลยจะเป็นหนี้เป็นสินกันซะเยอะ” (ID 12)

“เงินทองเราไม่ได้มีเองมันต้องกู้ยืมเขามา เงินลงทุนก็ต้องกู้เขามา นาก็ต้องเช่า ทุกอย่างมันเป็นค่าใช้จ่ายหมด” (ID12)

“พอ ธ.ก.ส. เขาเปิดให้กู้เราก็กู้ไปกู้กะเขา ตามชาวบ้านก็ไม่มี มันก็ต้องกู้หนี้ลูกเพราะอย่างทำนาเดี๋ยวนี้อะไรห่วยมันก็แพงนะลูก ถ้าไม่กู้ก็ไมรู้ทำไงละ” (ID 1)

6. พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม

พฤติกรรมของบุคคลในหลายครอบครัวที่เห็นได้เด่นชัดมาจากผู้เป็นคู่ชีวิตและลูกหลาน บางรายมีคู่ชีวิตที่ติดเหล้า บางรายมีลูกเกเร คบเพื่อนที่ซุกซนกันไปในทางเสื่อมเสีย บางรายอดทนทำงานส่งเรียน แต่ลูกกลับไปคบหาเพื่อนต่างเพศและมีสัมพันธ์ก่อนวัยสมควร บางรายลูกหลานเถลไถล กลับบ้านไม่ตรงเวลา เหล่านี้สร้างความบีบคั้นทางจิตใจให้แก่ชาวนา ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ที่แรกที่แต่งงานกันใหม่ ๆ ก็ไม่กินเหล้านะ พอลูกโต ๆ หน้อยก็เริ่มมากินแล้วก็เริ่มติดเลย ตะก่อนก็กินนิดหน้อย ก็หนึ่งก็ตกห้าสลึงหกสลึง พอเหนื่อยมากก็กินก็หนึ่ง หนักเข้าก็หนึ่งซึกไม่พอซะแล้ว จากก็กลายเป็นขวดซะแล้ว กินวันยันค่ำ” (ID 1)

“แต่ลูกจบแล้วไม่ได้เข้างานซะนี่สิ อุตส่าห์ส่งเรียนจนจบบัญชี ยังไม่ได้เข้างานทำงาน ก็ดันมาแต่งงานซะนี่” (ID 10)

“เรื่องผู้หญิงไง จะไปเอาเขามาข่มขืน ใ้ลูกเราเนะไม่ได้ทำกับเขาหรอก แต่ไปกันเป็นกลุ่มไ้ แล้วรักเพื่อน ก็เลยโดนเป็นกลุ่มเลย” (ID 9)

“เนี่ยที่เก็บเงินมาขนาดนี้เพื่อใครล่ะถ้าไม่ใช่ลูก อยากให้มันได้เรียนสูง ๆ อย่างน้อยปริญญาเนี่ยมันต้องมี แต่นี่อะไรส่งไปเรียนดันไปมีแฟน มันนอกกลุ่มนอกทางสิอย่างงี้” (ID 2)

“ป่าละหนักใจจริง ๆ มันบอกไปทำรายงาน บ้านช่องไม่อยากจะกลับ ไปที่สองคืนสามคืนคิดดูสิมันไปทำรายงานอะไรของมัน” (ID 1)

7. อาการเจ็บป่วยทางกาย

อาการเจ็บป่วยทางกายเป็นสภาวะซึ่งเกิดกับตัวของชาวนาเอง เกิดจากความเสื่อมถอยของระบบอวัยวะภายในร่างกาย ขณะที่รายละเอียดอาการเจ็บป่วยเกิดจากรู้เท่าไม่ถึงการณ์จนเกือบทำให้สูญเสียอวัยวะสำคัญที่ใช้ในการมองเห็น เหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความบีบคั้นแก่ชาวนา ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ลูกคนเล็กอะนะเอาน้ำผึ้งมาหยอดที่ตา หยอดไปมันก็แสบ ลูกก็เข้าใจว่ามันคงเข้าไปกัดไอที่เคือง ๆ มั้ง ก็ไม่ได้คิดอะไร ตะนี้มันยังงี้เริ่มตามัวสิ แล้วมัวขึ้น ๆ ชักใจไม่ดีแล้วก็ไปโรงพยาบาลบ้านแพรงหมอบอกเขาว่ารักษาไม่ได้แล้วตาบอดแน่ ๆ” (ID 11)

“ลองจับดูสิ หลังมือมันบวม แล้วปลายนิ้วเนี่ยมันก็ชา ใ้เราก็อึ้งสงสัยว่ามันจะเป็นพวกอัมพฤกษ์ อัมพาตไ้” (ID 3)

“แล้วทำเนี่ยนะ เวลาเดินไปมันก็ชาไปแถบหนึ่ง ใ้ส่วนอื่นนะ หมอบอกเขาว่าไม่เป็นไร แต่มือเนี่ยต้องผ่า” (ID 3)

“เรามันเป็นต่อมลูกหมาก นี้ก็เป็นมา 2-3 ปีแล้ว ที่แรกเนี่ยนะฉี่ออกเป็นเลือดเลย” (ID 5)

“ตั้งกะไปผ่านิวมานะสิ ก็ใ้ก่อนนะพอเหยี่ยวมามันก็แสบ ๆ ชัด ๆ นะ มันก็ปวด มันก็ไม่ได้อะนะ” (ID 6)

8. การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน

การสูญเสียเป็นสภาวะที่บุคคลต้องพลัดพรากจากสิ่งที่ตนยึดถือถือว่าเป็นเจ้าของ สำหรับชาวนานั้นก็ต้องเผชิญกับการสูญเสียเช่นกัน ทั้งการสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน ซึ่งการสูญเสียนี้เมื่อเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

8.1 บุคคลในครอบครัว

การสูญเสียบุคคลในครอบครัวของชาวนามีทั้งการสูญเสียแบบกะทันหันหรือการสูญเสียจากอุบัติเหตุ และการสูญเสียแบบรู้ตัวล่วงหน้าหรือการสูญเสียจากการเจ็บป่วย ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เขาถูกรถชน เขาทำงานทอกระสอบอยู่สระบุรีแล้วเขาก็ไปโดนรถชนตาย” (ID 1)

“คนเราเนี่ยนะมันร่วมสุขร่วมทุกข์กันมา พอจะดีขึ้นจะล้มตาอำปากได้หน่อยแถมมาจากไปซะอีก” (ID 5)

“เขาโทรมาว่าไอ้เหรอกับรถชนเสาไฟฟ้าซะแล้ว รถก็พังยับเลย คนก็ตายคาที่” (ID 8)

8.2 ทรัพย์สิน

การสูญเสียทรัพย์สินของชาวนามี 2 ลักษณะ คือ การสูญเสียทรัพย์สินจากการลักขโมย และการสูญเสียด้วยความจำใจ โดยที่การสูญเสียจากการลักขโมยจะเป็นทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า สัตว์เลี้ยงที่ใช้หาเลี้ยงชีพ และพันธุ์ข้าวปลูก ส่วนทรัพย์สินที่สูญเสียแบบจำใจ คือ ที่นาและที่มรดกตกทอด ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เพราะของมันถูกขโมยไป เราก็ต้องไปเสียเงินซื้อใหม่ใช้มัยละ” (ID 3)

“ข้าวปลูกนะสิ เอาไปตากไว้ที่ลานตากโรงเรียนกะว่าพายุหัดจะไปเก็บ เอาไว้สัก 4-5 แดด ดันมาหายซะก่อน” (ID 7)

“เปิดตัวเมียนะสิ กำลังไข่เลย ถูกลักไปซะแล้ว” (ID 12)

“พอค่อยยังชั่ว แม่ไอ้พวกนี้ก็มาเจ็บ ลูกก็รักษา มา 35 ปี 85 ไร่ หมดเลย” (ID 5)

“ไอ้บ่อกลางทุ่งนะสิ พวกเขาหวังดีมาลักซื้อตชะไม่เหลือเลย” (ID 9)

เส้นทางสู่การพึ่งพาอุปสรรค

อุปสรรคที่กล่าวไว้ทั้งหมดข้างต้นนำมาซึ่งความยากลำบากในชีวิต ความยากลำบากนี้ชาวนาบางรายอาจใช้เวลาเพียงชั่วครู่ก็ผ่านมันมาได้ แต่กับบางรายอาจใช้เวลาแรมเดือนหรือแรมปีจึงสามารถหลุดพ้นความทุกข์นั้นมา ทั้งนี้ในชาวนาบางรายและในบางอุปสรรคก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นภวะนั้นมาได้ ดังนั้นในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอเส้นทางสู่การพึ่งพาอุปสรรคซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ภวະจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต และประสบการณ์ในการพึ่งพาอุปสรรค

1. ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาแม้จะเป็นลักษณะที่เกิดภายนอก แต่เมื่อเหตุการณ์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันมาถึงตัวของพวกเขา การหลีกเลี่ยงมิให้กระทบกับภาวะจิตใจ จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคเหล่านั้นก่อให้เกิดสภาวะบีบคั้นทางจิตใจในลักษณะต่าง ๆ ขณะเดียวกันสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก็ส่งผลกระทบไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะต่าง ๆ เช่นกัน

1.1 สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ

สภาวะบีบคั้นทางจิตใจเป็นแรงกระตุ้นของใจที่มีต่อเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ แรงกระตุ้นนี้แม้จะมองไม่เห็นด้วยตา แต่ก็เกิดขึ้นในหลากหลายลักษณะตามสิ่งเข้ามากระทบและภาวะจิตใจที่ผูกพันอยู่ขณะนั้น แบ่งลักษณะการกระตุ้นได้เป็น 9 ลักษณะ ได้แก่ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค ตระอมใจในความผิดหวัง เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ เสียหายทรัพย์สินที่สูญเสีย และรู้สึกผิดคิดโทษตนเอง

1.1.1 น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต

ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจเป็นแรงกระตุ้นของใจที่เกิดจากบุคคลอื่นถึงเรื่องราวที่ผ่านเข้ามาในชีวิต แล้วนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นเช่นเดียวกับชาวนาที่รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในชีวิตของตนเอง เมื่อพิจารณาถึงความยากจนอันทำให้ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง มานอนคิดว่าเพราะตนเองไม่รวยจึงต้องมาเผชิญเหตุการณ์เช่นนี้ ขณะที่ชาวนารายหนึ่งก็นึกน้อยเนื้อต่ำใจชีวิตคู่ของตนเองที่ต้องมารับผิดชอบนาไร่เพียงลำพัง ขณะที่เพื่อนบ้านออกมาทำนากันเป็นคู่ หรือนอกจากนี้ชาวนารายหนึ่งยังรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจกับความเป็นชาวนาของตนเอง ซึ่งไม่สามารถกำหนดราคาขายสินค้าที่ตนเป็นผู้ผลิตเองได้ ซึ่งแตกต่างจากสินค้าประเภทอื่น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“บางครั้งมันน่าน้อยใจนะ มานอน ๆ คิด หรือเป็นเพราะชีวิตมันไม่เกิดมารวยกับเขา ถึงต้องเจอแบบนี้ ชีวิตคนจนที่มันไม่มีที่ทางเป็นของตัวเองเนี่ยมันเลือกอะไรไม่ได้เลยนะ” (ID 1)

“นึกน้อยใจชีวิตตัวเองเหมือนกันนะ เห็นผ้าเย็บคนอื่นเขาออกไปดูนาดูไร่กันเป็นคู่ ๆ ไร่เราเดินงก ๆ ไปคนเดียว” (ID 5)

“มันน่าเข้าใจมัยหละเราทำของมา แทนที่เราจะเป็นคนกำหนดราคาเหมือนของแบบอื่น” (ID 9)

1.1.2 ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค

ความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่ายเป็นแรงกระเพื่อมของใจที่บุคคลนึกถึงสิ่งที่ตนได้ทำไปแล้ว ไม่ได้ผลสมควร ทำให้หมดกำลังใจ และนำมาสู่ความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่ายในชีวิต เช่นเดียวกับ ชาวนาที่รู้สึกท้อเมื่อนึกถึงหนี้สินของตนเอง ท้อเมื่อนึกถึงต้นทุนการผลิตที่ราคาสูง แต่ราคาขาย กลับตกต่ำ หรือปริมาณข้าวที่ผลิตได้มีมาก แต่เมื่อนำไปขายราคากลับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่ง ปัจจุบันนี้ชาวนาเองมองว่าการทำนาเป็นอาชีพที่รายล้อมไปด้วยอุปสรรคส่งผลให้ชาวนาหลายราย มองตรงกันว่าหลายครั้งที่ตนรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น หมดกำลังใจในการ ประกอบอาชีพ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“มันท้อ ลูกระชี่หนีไม่ไหว เสียดอกไม้ไหว” (ID 10)

“ก็ท้อใจนะตอนที่ว่ารัฐบาลประกันราคามาก แต่ก็ตัดเราเหมือนกัน บางครั้งเคย คิดว่านะว่าเราทำแทบตาย เหนื่อยไม่เอาแล้ว” (ID 7)

“ตอนแกลอยู่อะนะไอ้เราก็โมโห มันหงุดหงิด เหนื่อยใจนี้มันไม่เท่าเหนื่อยกายนะ คน เราเนี่ยพอเหนื่อยใจมันเหนื่อยหน่ายไปหมด เห็นอะไรมันไม่อยากได้ไปหมด ไม่อยากทำ ไปหมด” (ID 5)

“เครียดไปหมด หงุดหงิด แล้วมันพาลท้อไปหมด ทำอะไรก็ขาดทุนนะ” (ID 4)

“ชาวนาเนี่ยนะถ้าราคาข้าวไม่พอทุนนะ มันหมดแรงใจเลยนะ” (ID 9)

“ตอนนั้นเครียด กลุ้มใจมาก มันหมดกำลังใจที่จะทำต่อเลยนะ ทุนที่ลงไปมันมันเป็น เงินเป็นทอง ถ้ามาเจอแบบนี้เป็นใครก็ต้องกลุ้มใจมัยยะ” (ID 7)

“เบื่อ ๆ เหมือนกัน เซ็งมานั่งนึกว่านาเดี๋ยวนีมันไม่ค่อยดีเลยนะ ไอ้พวกอุปสรรคมัน รอบไปหมด” (ID 6)

“ตอนนั้นรู้สึกเบื่อชีวิตไปเลยนะ เพราะที่เราทำเนี่ยะก็เพื่อเขาอะ ไม่ได้ทำเพื่อ ตัวเอง คิดจะเลิกทำมันเลยนาไรนี่” (ID 2)

1.1.3 ตระอมใจในความผิดหวัง

ความรู้สึกผิดหวังเป็นแรงกระเพื่อมของใจที่เกิดจากบุคคลตั้งความหวังกับสิ่งหนึ่งสิ่ง ใดไว้มากแล้วสิ่งนั้นไม่เป็นดังความต้องการของตน เช่นเดียวกับชาวนายหนึ่งที่รู้สึกผิดหวังกับ อุปสรรคครั้งใหญ่ในชีวิตของตนที่ต้องเผชิญกับภาวะน้ำท่วมนาข้าวจนกลายเป็นนาทุ่งนา ปลาไปแล้ว ตอนนั้นรู้สึกผิดหวังเสียใจมากจนต้องนั่งกอดเขาร้องไห้ทำอะไรไม่ถูก ขณะที่ความรู้สึก

¹ ชี่หนี ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง ภาระหนี้สินที่ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องรับผิดชอบ

ผิดหวังนี้ก็ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับอุปสรรคจากการทำนาเท่านั้นเพราะยังปรากฏในพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัว โดยชาวนารายหนึ่งเคยถึงเรื่องราวที่บุตรสาวมีแฟนก่อนวัยอันควร มีผลให้ตนซึ่งอยู่ในฐานะพ่อแม่รู้สึกผิดหวังเสียใจมาก ขณะที่ชาวนาอีกรายก็รู้สึกผิดหวังกับพฤติกรรมของหลานที่ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“นั่งกอดเขาร้องไห้ ข้าวเรากลายเป็นนาทุ่งนาปลาไปแล้วหรือวะเนี่ย เงินทุนที่กู้เขามาของเต็มมา” (ID 12)

“เสียใจ เสียใจมาก ไม่คิดว่าลูกเราจะจะมีแฟนก่อนเรียนจบ อะไร ๆ เขาก็ดีหมดนะ เชื้อฟังกูทุกอย่าง แต่เรื่องนี้เขาขอ เราก็เลยเสียใจ” (ID 2)

“ไอ้เราเป็นยาย ก็มาซ้ำใจ บอกกับมันให้อีกปี ถ้าไม่ผ่านก็เลิกกัน ไม่อนุญาตแล้วเรื่องเรียน แล้วจะไปทำอะไร โรงงานเขาก็ปิดกันเป็นร้อยเป็นพัน” (ID 1)

1.1.4 เคื่องแค้นบุคคลต้นเหตุ

ความรู้สึกเคื่องแค้นเป็นแรงกระตุ้นของใจที่บุคคลนึกถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งเกิดจากการล่วงเกินของบุคคลอื่น เช่นเดียวกับชาวนาที่รู้สึกเคื่องแค้นบุคคลที่เข้ามาล่วงเกินตน เช่นชาวนารายหนึ่งรู้สึกเจ็บใจและเคื่องแค้นหวัชโมยที่เข้ามาขโมยพันธุ์ข้าวปลูกที่ตนเองตากไว้ในบริเวณเดียวกับเพื่อนชาวนาคนอื่น แต่มีเพียงตนเท่านั้นที่ถูกขโมยพันธุ์ข้าวไป และในรายเดียวกันนี้เขายังต้องเผชิญกับการรุกล้ำพื้นที่ดินบริเวณหัวคันนาของตนจึงกลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นซ้อนกันในช่วงเวลาเดียวกันของชาวนารายนี้ ขณะที่ชาวนารายหนึ่งก็เคยถึงความรู้สึกเคื่องแค้นบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการเปิดปิดประตูน้ำระบบชลประทานที่ปฏิบัติงานไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวนาที่ทำนาปี ส่งผลให้ชาวนารายนี้เกิดความยากลำบากในการทำนา อันนำมาสู่ความรู้สึกเคื่องแค้นบุคคลนั้น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“มันก็น่าเจ็บใจนะ ของคนอื่นไม่หาย ตากด้วยกันตั้งหลายคนไม่หาย ดันมาเป็นของเรา ช่วยจริง ๆ” (ID 7)

“เจ็บจิตเข้าไปข้างในเลย มันเจ็บใจ มันทำเหมือนเราไม่มีค่าทำอะไรเลย เราพูดไรนี่ไม่มีคนฟัง คำพูดเป็นน้ำลายเลย ถ่มขึ้นฟ้า รดหน้าตัวเอง” (ID 5)

“ใจเราก็ไม่ชอบนะสิ เขามารุกของเราไป นาเราอยู่อย่างนี้ เราก็ไม่โห่ละสิ ใจเราก็คือเคื่องเลยนั่นแหละ ว่าทำอย่างนี้ไม่ได้ จะมารุกหัวคันนากันแบบนี้ไม่ชอบ” (ID 7)

“พูดแล้วจะชวนให้ล้มขึ้นนะเนี่ย ข้าวนาปีใช้เรื่องที่จะต้องมาวิดน้ำเลย มันก็เฉอะแฉะไป คือมันจะรออีกสักนิด รอหลังปีใหม่แล้วค่อยปิดอันนี้ไม่ว่า มันไม่สมควรจะมาทำช่วงนี้เลย รอปีใหม่อีกเดียวรอไม่ได้” (ID 11)

นอกจากนี้ความรู้สึกเคืองแค้นยังอาจเกิดขึ้นได้จากบุคคลในครอบครัวที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ความรู้สึกขุ่นเคืองภายในใจอันเกิดจากบุตรชายของตนมีนิสัยเกเรจนครั้งหนึ่งหลงผิดจนต้องเข้าไปรับโทษในคุก ซึ่งความรู้สึกนี้เกิดจากมุมมองที่ชาวนามองว่าบุตรชายของตนรักเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ส่งผลให้ยิ่งรู้สึกเคืองแค้นบุตรชายของตนมากขึ้นไปอีก ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ใจก็นึกโมโหสิ ว่ามึงรักเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ที่ปล่อยนะ เพราะโมโห ปล่อยเลยไม่ติดตาม” (ID 9)

จะเห็นได้ว่าจากคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นความรู้สึกเคืองแค้นนี้มีพื้นฐานมาจากความรู้สึกไม่พอใจ เจ็บใจ ขุ่นเคืองใจ โกรธ แต่เมื่อพิจารณาลงไปอีกขั้นหนึ่งจะพบว่า พวกเขา รู้สึกแค้นบุคคลซึ่งเป็นต้นเหตุของอุปสรรค ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มคำว่า “เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ” เป็นตัวแทนสภาวะบีบคั้นทางจิตใจลักษณะนี้

1.1.5 หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต

ความรู้สึกหวาดหวั่นเป็นแรงกระตุ้นของใจที่บุคคลนึกถึงสถานการณ์อันไม่มั่นคง ซึ่งมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่นเดียวกับชาวนาที่กล่าวถึงความรู้สึกหวาดหวั่นในลักษณะของความกลัว ตกใจ เมื่อตนเองต้องเผชิญกับอุปสรรคที่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย อันจะส่งผลถึงผลผลิตของพวกเขา และความกลัวนี้ยังปรากฏในชาวนาที่ต้องเผชิญกับอาการเจ็บป่วยทางกาย ซึ่งแพทย์เจ้าของไข้แนะนำให้รักษาด้วยวิธีการผ่าตัด แต่ชาวনারายนี้รู้สึกกลัวการผ่าตัดดังกล่าว ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ตอนที่โดน¹ก็ตกใจ กลัวจะเจ็จ เครียด” (ID 4)

“ใจไม่ดีนะสิ น้ำมันไม่พอกันเนี่ย ทำเข้าไปแล้ว คือเรากลัวว่าจะไม่ได้เท่าที่ควรนะสิ” (ID 12)

“กลัวนะ กลัวว่าข้าวจะเสีย แล้วพอมันมาจริง มันก็เสียตามที่เรากลัว” (ID 2)

“เรามันไม่เคยต้องไปนอนโรงมดโรงหมอละ มันจะยังงัวยะเนี่ย ใจนะไม่อยากเข้าเลยนะ ยังงัวยะ มันกลัวไปหมด ก็คนไม่เคยเข้านี่” (ID 6)

นอกจากนี้หากความรู้สึกหวาดหวั่นกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทวีความรุนแรงมากขึ้น บุคคลจะรู้สึกเครียดและกดดันกับอุปสรรคที่ตนเองกำลังเผชิญมากขึ้นเป็นเงา

¹ โดน ในความหมายของผู้ให้ข้อมูล หมายถึง การเผชิญอุปสรรคจากการรบกวนจากศัตรูข้าว

ตามตัว เช่นเดียวกับชวานาที่ต้องเผชิญกับสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย หรือบางรายก็เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“กดดันมากเพราะค่าเช่าหนาเนีย เขาเก็บกันก่อนที่จะเริ่มทำ” (ID 12)

“ตอนที่ที่เครียดก็เรื่องนาเช่าเนี่ยนะ ตอนนี่เจ้าของเดิมเขาขายก็เปลี่ยนคนใหม่” (ID 1)

“ตอนลูกจบใหม่ ๆ เครียดมากเลยนะ แทนที่ลูกจบเราจะยินดีนะ นี่ไม่เลยเครียดจัง เครียดมากเข้างานไม่ได้” (ID 10)

1.1.6 กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง

ความรู้สึกกังวลใจนี้เป็นแรงกระตุ้นของใจที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่นึกถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเองแล้วเกิดความรู้สึกเป็นห่วง เช่นเดียวกับชวานาที่กล่าวถึงความรู้สึกกังวลกับอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับตนเอง ขณะที่ชวานารายหนึ่งก็รู้สึกเป็นห่วงสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานเนื่องจากพฤติกรรมไม่เหมาะสม กลับบ้านไม่ตรงเวลาเถลไถล ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“มันก็กังวลเหมือนกันนา ก็คนทำงานนะนะ แล้วมือมันก็สำคัญเสียด้วยสิ” (ID 3)

“ใจเรานะนะ มันก็ห่วงนานะสิ มันยังไม่แล้วนี่ แหม..ตะอี่แค่เป็นนิ้วนี่มันมั่วไปหมดเลยนะไอ้ความรู้สึกนี่” (ID 6)

“พอน้ำขึ้น ฝนมานะ ชวานาก็กระสับกระส่ายแบบลุน ๆ ว่ามันจะเป็นยังไงวะปี่นี่” (ID 8)

“ตอนนั้นคิดมากเลย เหมือนความคิดมันวิ่งวุ่นไปหมด แล้วเมียจะอยู่ยังไง ลูกจะยังไง เป็นห่วงไปหมด” (ID 11)

“ใจหายเลยว่ามันจะหมดใหม่หว่า แบบว่าตอนนั้นร้อนใจไปหมด เหมือนมันยังงี้ละแบบนี่ไม่ติดที่เลยตอนนั้น” (ID 7)

“ป่าละหนักใจจริง ๆ มันบอกไปทำรายงาน บ้านช่องไม่อยากจะกลับ ไปที่สองคืนสามคืน คิดดูสิมันไปทำรายงานอะไรของมัน” (ID 1)

1.1.7 หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ

ความรู้สึกหงุดหงิดเป็นแรงกระตุ้นของใจที่บุคคลมีต่ออาการเจ็บป่วยของตน ซึ่งในที่นี้หมายถึงชวานาที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเท่านั้น และอาจสังเกตได้ว่าชวานาที่ต้องเผชิญอาการเจ็บป่วยทางกายไม่ว่าจะด้วยอาการอะไร จะกล่าวตรงกันว่าอาการที่เกิดขึ้นส่งผลให้ตนเองรู้สึก

หงุดหงิดกับร่างกายของตนเอง ไม่สามารถทำงานได้ตามความต้องการ ดังคำสัมภาษณ์ของ
ผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“คนป่วยนะมันหงุดหงิดไปหมด อะไรก็ไม่ได้สบายใจ” (ID 11)

“หงุดหงิดใจนะสิ แล้วหมอก็ยังมาบอกอีกว่า ใจใจของกันเนี่ยนะต้องระวังนะ เพราะ
มันเสี่ยงจะเป็นโรคหัวใจอีก” (ID 5)

1.1.8 เสียหายทรัพย์สินที่สูญเสีย

ความรู้สึกเสียหายเป็นแรงกระตุ้นของใจที่บุคคลมีต่อทรัพย์สินที่สูญเสียไปแล้ว
เช่นเดียวกับชานาที่กล่าวตรงกันถึงความรู้สึกเสียหายเมื่อตนเองต้องสูญเสียทรัพย์สินสำคัญใน
ชีวิตไป เช่น สูญเสียที่ดินทำกินจากการทนใช้ดอกเบียเงินกู้ไม่ไหว สูญเสียสัตว์เลี้ยงจากการถูก
ขโมย ขณะที่ความรู้สึกเสียหายอาจมาในลักษณะความผิดหวังของคนที่ตั้งใจจะนำเงินขายข้าวไป
ใช้ แต่เมื่อเผชิญสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยทำให้ความตั้งใจเดิมต้องยกเลิกไป ส่งผลให้เกิด
ความรู้สึกเสียหายด้วยเช่นกัน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“แต่มันก็ต้องมีบ้างละที่ต้องเสียใจ เศร้าใจที่เราจะได้เงินเนี่ยมันก็หลุดลอยไปซะแล้ว
มันก็มีความเสียใจ เสียหาย” (ID 8)

“เราเสียหายไป ที่ขายเพราะเราจำเป็นต้องขาย เพราะเราทนเสียดอกไม่ไหว” (ID 10)

“เสียหาย แต่เป็นหนี้เขา¹ แล้วเงินเป็นหมื่น ๆ นะ สมัยก่อนหาไม่ถายนะลูก คิดดูสิ
อย่างซุดดินนะหลุมละ 20-25 บาท แล้วต้องซุดสักกี่หลุม” (ID 1)

“เสียหายนะ แล้วช่วงนี้ข้าวราคา มันก็ดีด้วย พอเขามาเอาคืน² เราก็เสียหายเหมือนกัน”
(ID 5)

“เสียหายนะสิ แล้วเราใช้ทำพันธุ์ด้วยไง” (ID 12)

1.1.9 รู้สึกผิดคิดโทษตนเอง

ความรู้สึกผิดเป็นแรงกระตุ้นของใจที่บุคคลนึกถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเองแล้ว
เชื่อว่าตนเองเป็นต้นเหตุของเรื่องราวนั้น เช่นเดียวกับความรู้สึกผิดของชานาที่เกิดขึ้นจากการ
สูญเสียบุคคลสำคัญในชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ ซึ่งชานารายนี้กล่าวว่าทุกครั้งที่ตนเดิน
ทางผ่านจุดเกิดเหตุ ความรู้สึกผิดนี้ก็ปรากฏขึ้นภายในใจทุกครั้งและเชื่อว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นมีเหตุ
มาจากตนเอง ขณะที่ความรู้สึกผิดของชานาอีกรายเกิดขึ้นจากการตัดสินใจไม่ช่วยเหลือบุตรของ

¹ แต่เป็นหนี้เขา ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง การสูญเสียที่ดินทำกิน

² เอาคืน ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง การเรียกคืนที่นาเช่าจากผู้ให้เช่า

ตนจากการกระทำผิดทางอาญา ส่งผลให้บุตรคนนั้นต้องไปติดคุก ทั้งนี้ในช่วงแรกที่เกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมนี้รู้สึกเคืองแค้นบุตรของตน ต่อเมื่อเวลาผ่านไปความรู้สึกเคืองแค้นได้กลายเป็นความรู้สึกผิดเนื่องจากมองว่าที่บุตรต้องลำบากเช่นนี้เป็นเพราะตนไม่ให้ความช่วยเหลือ แม้ว่าจะสามารถช่วยเหลือได้ก็ตาม ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เสียใจมากเลย เพราะว่าเขาก็เป็นพี่อะนะ แล้วมันเหมือนเป็นเพราะเราด้วยไง เขามาตายเพราะงานแต่งลูกเรา” (ID 8)

“ห่วงลูกมาก รู้ตัวเองเลยว่าเราทำผิดไป นอนน้ำตาร่วงเลย ทำไงได้ละ เราทำผิดไปแล้ว” (ID 9)

จะเห็นได้ว่าสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับชานาภายหลังการเผชิญอุปสรรคนั้นมีความทับซ้อนกัน กล่าวคือ ชานาที่เผชิญอุปสรรคจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยอาจส่งผลให้เกิดความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่าย แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกหวาดหวั่นกับสถานการณ์อนาคต หรือในรายที่ต้องเผชิญอาการเจ็บป่วยทางกายหยุดนิ่งที่ไม่สามารถทำงานได้ตามต้องการ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกกังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง เป็นต้น แต่หากพิจารณาต้นเหตุที่แท้จริงของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่เกิดขึ้นทั้งหมดแล้ว พบว่าทั้งหมดมีสาเหตุมาจาก “ความคาดหวัง” ของพวกเขาเองทั้งสิ้น ซึ่งความคาดหวังนี้สะท้อนออกมาในรูปของความอยากและความยึดมั่นถือมั่นตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าชานาจะต้องเผชิญอุปสรรคทั้งสองด้านในเวลาเดียวกัน ด้านแรกเป็นอุปสรรคภายนอกจากเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ ด้านที่สองเป็นอุปสรรคภายในเป็นสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่เกิดจากความคาดหวังของตนเอง

1.2 ผลกระทบต่อวิถีชีวิต

แรงกระตุ้นของใจที่ปรากฏใน 9 ลักษณะสร้างสภาวะบีบคั้นทางจิตใจให้เกิดขึ้นกับชานาผู้กำลังเผชิญอุปสรรคในวิถีชีวิต หากสังเกตให้ลึกซึ้งจะเห็นว่าโดยลำพังอุปสรรคที่เกิดขึ้นแม้เพียงเหตุการณ์เดียวก็ถือเป็นภาระรับผิดชอบที่หนักหนาแล้ว ต่อเมื่อต้องแบกรับจิตใจที่มีต่อเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยแล้ว ยิ่งกลายเป็นว่าความหนักนั้นจะทวีคูณเป็นเท่าตัว ภาระดังกล่าวจึงตกกระทบมาถึงวิถีชีวิตที่เริ่มสั่นคลอน ลักษณะทางพฤติกรรมมีความเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับพฤติกรรมของตนเอง สัมพันธภาพในครอบครัว และภาระงานรับผิดชอบที่ต้องรับผิดชอบเสียหายจากอุปสรรคที่เกิดขึ้น

1.2.1 พฤติกรรมของตนเอง

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อตัวของชานาเอง แสดงออกในรูปของพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ได้แก่ ลักษณะใจลอยขาดสติ กินร้อนนอนทุกข์ ขณะที่บางรายก็หาทางระบายความทุกข์ด้วยการดื่มเหล้า

1.2.1.1 ใจลอยขาดสติ

ชาวนารายหนึ่งขณะเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ มองเห็นว่าตนเองขณะนั้นไม่รับรู้ถึงสิ่งที่ผ่านเข้ามา ใจลอย ขาดสติ คล้ายคนเป๋อ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“แต่พอไม่มีแก๊วเขาเนาะ ใจเราเนี่ยนะมันแว็บไปเลยนะ คล้ายเนี่ยมันลอย รู้นะเวลาที่เขาพูดมา แต่คล้ายความจำมันลอยไปไหน ๆ ไม่รู้เหมือนคนเป๋อเนาะ” (ID 5)

1.2.1.2 กินร้อนนอนทุกข์

ชาวนาหลายรายขณะเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ มองเห็นว่าตนเองขณะนั้น ข้าวปลาที่เขาเอามาเยี่ยมก็กินไม่ลง ต่อมใจ จนร่างกายผอมแห้ง ไม่มีแรงเดิน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ตอนนั้นคิดอย่างนั้นจริง ๆ มันหมดหวังไปหมดแล้วชีวิต ข้าวปลาเขาเอามาเยี่ยมนี้กินไม่ลง แค่มองตาปริบ ๆ เท่านั้น มันเหนื่อยหน่ายไปหมดชีวิต” (ID 11)

“แล้วตอนนั้นนี่กินร้อนนอนทุกข์²เลยนะ” (ID 6)

“แล้วคนแก่เนี่ยนะพอกลุ่มใจมันก็กินไม่ได้สิ แบบยังงี้ละ คล้าย ๆ ต่อมใจมั้ง ก็ว่าเหอะมันไม่น่าเป็นนี่นา เรามันแข็งแรงมาตลอดนี่จริงปะ” (ID 6)

“ไม่ทำอะไรมันแล้วตอนนั้น งานการไม่แตะเลย แล้วข้าวอะไรนี่ไม่กินเลย ให้..ตัวนี้ผอมแห้งเลย ไม่มีแรงเดินเลย นึกว่าผีเดินได้³” (ID 8)

1.2.1.3 ดื่มเหล้าระบายทุกข์

ชาวนารายหนึ่งขณะเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ มองว่าตนเองขณะนั้นเลือกที่จะระบายความบีบคั้นของตนโดยการดื่มเหล้ากับเพื่อนบ้านที่ประสบเหตุเช่นเดียวกับตน ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ก็ไประบายลงขวดกะพวกเหมือนกัน ดื่มไปเยอะเหมือนกันตอนนั้น เนี่ยข้างบ้านนี่ก็โดนเหมือนกันก็เลยชวนกันไปกินดื่มล้างชวยหน่อย” (ID 5)

¹ แก๊ว ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง ภรรยาของผู้ให้ข้อมูลหลัก

² ประโยคนี้ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง สภาวะบีบคั้นทางจิตใจของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกิดจากระบบชลประทานไม่ทั่วถึง

³ ประโยคนี้ในความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลัก หมายถึง สภาวะบีบคั้นทางจิตใจของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกิดจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัว

1.2.2 สัมพันธภาพในครอบครัว

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อผู้ให้ข้อมูลหลักหลายครอบครัว แสดงออกมาในรูปของการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งนี้ชาวนาเองมองว่าตนไม่ใช่พระอิฐพระปูน เมื่อรู้สึกหงุดหงิดหรือโกรธเคืองจึงสร้างภาวะกดดันให้ไปลงที่ครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ทะเลาะกันบ้าง ครอบครัวทะเลาะกัน มีแต่หนีมีแต่สิน” (ID 4)

“ไ้เรามันก็ไม่ใช่พระอิฐพระปูนนะ เจอใส่เข้าไปมาก ๆ ก็ไม่ไหวเหมือนกันก็พูดกะแกไปตรง ๆ เลยว่า นี่แกเมื่อไหร่จะตาย ๆ ไปเสียทีเนี่ย” (ID 5)

“คนอื่นในครอบครัวพี่น้องบอกไม่เอาแล้ว โมโหร้าย” (ID 11)

1.2.3 ภาระงานรับผิดชอบ

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อภาระรับผิดชอบนั้นแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ชาวนาจะทิ้งหน้าที่การงานนั้นไปเลย ไม่สนใจการทำงาน ขณะที่บางรายแม้จะไม่ทิ้งหน้าที่รับผิดชอบแต่ด้วยความท้อท้อหงุดหงิดก็ทำให้การงานนั้นทำไม่ได้เต็มที่

1.2.3.1 ทิ้งการทิ้งงาน

ชาวนาหลายรายขณะเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก็รู้สึกเบื่อหน่ายไปหมด เห็นอะไรไม่อยากได้ ไม่อยากทำไปหมด เห็นอะไรก็ขวางหูขวางตา งานการไม่อยากทำ ยังผลให้เกิดความเสียหายแก่นาข้าว ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“งานการไม่ทำอะไรทั้งนั้น ทั้งทุกอย่าง ข้าวปลาก็ไม่อยากกิน” (ID 1)

“ตอนแกอยู่อะนะ ไ้เราก็โมโห มันหงุดหงิด เหนื่อยใจมันไม่เท่าเหนื่อยกายนะ คนเราเหนื่อยพอเหนื่อยใจมันเหนื่อยหน่ายไปหมด เห็นอะไรมันไม่อยากได้ไปหมด ไม่อยากทำไปหมด” (ID 5)

“เห็นอะไรมันก็ขวางหูขวางตาไปหมดนะ งานการก็ไม่อยากทำ” (ID 5)

“ตอนนั้นก็พาล่านไปหมดเลยนะสิ ไ้ทำอะไรนี่ไม่เป็นอันทำอะไรเลย ปล่อยทิ้งเลย เสียหายหมดก็ยังไม่ละ คนมันไม่เคยเข้าห้ามดหาหมอนอะ” (ID 6)

“ตอนนั้นหว่านนาใช้มัยละ ก็ไม่เป็นอันทำอะไรเลย งานการไม่ทำมันละ นั่งเศร้าคนเดียว คนเขาก็เป็นห่วงว่าเราจะเป็นอะไรตามไปมัย ข้าวปลาไม่กินนะ มันกินไม่ลง คิดถึงเขา”

(ID 8)

1.2.3.2 ไม่เต็มที่กับการทำงาน

ชานานหลายรายเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจด้วยความรู้สึกกระแวง ห่วงหน้าพะวงหลัง อยู่บ้านก็ห่วงนา ครั้นอยู่นากลับห่วงบ้าน ยังผลให้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ ผลผลิตที่ได้ก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“มันไม่มีความสุข จะเรียกว่าทุกข์ก็ได้ อย่างตอนนี้ใจมันคอยกระแวงว่า เขาจะไถเข้ามาที่เรามาก บ้างครั้งทำให้ไม่เต็มที่กับการทำนา” (ID7)

“งานการก็ทำไม่ได้เต็มที่ มันห่วงหน้าพะวงหลังใจไม่รู้ อยู่นาก็คิดว่าเอ..ตอนนี้ยาย เหลียวจะเป็นไ่มั่ง อยู่บ้านก็คิดว่าเอ..นาเรามันจะไ่มั่ง” (ID 5)

“พอเราป่วยไ่มั่ง เราก็ทำงานไม่ได้ ไปดูนา ดูสวนไ่มั่ง ข้าวของเสียหายตั้งเท่าไร” (ID 6)

ลักษณะทางพฤติกรรมที่เป็นผลกระทบต่อกิจกรรมชีวิตทั้งพฤติกรรมต่อตนเอง สัมพันธภาพในครอบครัวและภาระงานรับผิดชอบนั้น เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาในทางลบทั้งสิ้น ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่เป็นภาวะจิตใจในด้านลบอันเกิดจากอุปสรรคที่เข้ามากระทบ ดังนั้นหากมองเพียงเท่านี้ก็สรุปได้ว่าต้นเหตุของเรื่องราวเหล่านี้มาจากการเกิดขึ้นของอุปสรรค แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่าอุปสรรคมิใช่ต้นเหตุที่แท้จริง เพราะถ้าอุปสรรคเป็นต้นเหตุที่แท้จริง เมื่อเหตุการณ์นั้นสิ้นสุดไปแล้ว ผลกระทบต่าง ๆ ก็ต้องยุติไปด้วย แต่ในความเป็นจริงแม้อุปสรรคจะจบไปแล้ว เช่น การสูญเสียบุคคลที่รัก เมื่อบุคคลนั้นก็จากไปแล้ว เหตุใดบุคคลจึงยังคร่ำครวญถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เหตุใดความรู้สึกผิดจึงยังไม่จางหายไปพร้อมกับการจากไปของบุคคลนั้น ผู้วิจัยขอยกประเด็นนี้ไปอภิปรายไว้ในบทต่อไป

2. ประสบการณ์ในการฟื้นฟ้อุปสรรค

ลักษณะทางพฤติกรรมของชานานที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมของตนเอง สัมพันธภาพในครอบครัว หรือภาระงานรับผิดชอบนั้น ล้วนมาจากสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญในการฟื้นฟ้อุปสรรคของชานาน จากที่ได้ศึกษาครั้งนี้พบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายเคยผ่านสภาวะบีบคั้นทางจิตใจมาแล้วทั้งสิ้น และส่วนใหญ่ผ่านมามากกว่าหนึ่งครั้ง การผ่านประสบการณ์ดังกล่าวอาจจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ประสบการณ์เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงแล้วพร้อมกับการมองเห็นคุณค่าจากประสบการณ์นั้น 2) ประสบการณ์เกิดขึ้นและยังดำเนินอยู่ แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักก็สามารถมองเห็นคุณค่าอันจะนำไปสู่แนวทางดำเนินชีวิตต่อไป และ 3) ประสบการณ์เกิดขึ้นและยังดำเนินอยู่ แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักไม่สามารถมองเห็นคุณค่าใด ๆ รวมถึงมีแนวโน้มที่ไม่สามารถผ่านประสบการณ์นั้นไปได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอทั้งประสบการณ์ที่สามารถฟื้นฟ้อุปสรรคไปได้และไม่สามารถผ่านไปได้ โดยส่วนที่ผ่านไปได้จะชี้ให้เห็นว่าอะไรคือ

ปัจจัยเริ่มต้นสู่การฟันฝ่า และเมื่อได้เริ่มต้นแล้วผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองหรือวิธีการอย่างไรในการจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นรวมถึงการมองเห็นคุณค่าชีวิตจากประสบการณ์นั้น ขณะที่ส่วนที่ผ่านไม่ได้หรือมีแนวโน้มไม่สามารถผ่านได้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงปัจจัยที่กักขังมิให้การฟันฝ่าอุปสรรคเกิดขึ้นโดยกล่าวไว้ในบทอภิปรายผล

ดังนั้นในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคที่มองเห็นคุณค่าอันเป็นความหมายในชีวิต เริ่มตั้งแต่อะไรคือจุดเริ่มต้นสู่การฟันฝ่า จากนั้นเมื่อค้นพบจุดเริ่มต้นแล้วพวกเขาใช้มุมมองหรือวิธีการอะไรในการจัดการกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น และเมื่อผ่านอุปสรรคนั้นมาแล้วหรือมีแนวโน้มว่าสามารถจัดการได้ พวกเขาจะมองเห็นคุณค่าชีวิตเป็นอย่างไรและพร้อมรับมือกับสิ่งที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต

2.1 จุดเริ่มต้นสู่การฟันฝ่า

จุดเริ่มต้นสู่การฟันฝ่าอุปสรรคถือเป็นเบื้องหลังของมุมมองและวิธีการต่าง ๆ ที่ชาวนาใช้ในการเผชิญกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จุดเริ่มต้นจึงมีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนซึ่งแบ่งได้ 8 ลักษณะ กล่าวคือชาวนาบางรายอาจได้เริ่มต้นการเผชิญปัญหาจากสภาวะการเกิด “สติ” ขณะที่หลายรายมีโอกาสได้เริ่มต้นเผชิญเหตุการณ์จากการชมพระราชกรณียกิจของในหลวงผ่านโทรทัศน์ การนึกถึงหน้าลูกเมีย เพื่อนชาวนาด้วยกัน การช่วยเหลือจากภาครัฐ การสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพ ความรักในอาชีพชาวนา และการตั้งเป้าหมายในอนาคต

2.1.1 สภาวะการเกิด “สติ”

สติ คือ การระลึกอารมณ์และยับยั้งมิให้สภาวะของจิตใจขณะนั้นตกไปอยู่ในอกุศล ชาวนาหลายรายกล่าวตรงกันว่าสติเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาได้กลับมาเริ่มต้นต่อสู้กับอุปสรรคอีกครั้งหลังจากที่ผ่านมาใช้เวลาไปกับการคร่ำครวญถึงสิ่งที่ผ่านไป แล้ว เมื่อสติเกิดขึ้นความระลึกตัวก็กลับมา ความระลึกตัวนี้ทำให้มองเห็นความจริงอีกครั้ง ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

“ตอนที่เห็นเขาทอดแหลงไข่กันในนาตัวเอง ตอนนั้นก็เลยนึกขึ้นมาว่า เออในเมื่อนามันกลายเป็นวังกุ้งวังปลาไปแล้ว ก็สู้หากุ้งหาปลาขายไปก่อนก็แล้วกัน มันก็ฮึดสู้ขึ้นมาอีก” (ID 12)

“นอนน้ำตาไหลคิดว่าที่ลูกต้องไปอยู่อย่างนั้นส่วนหนึ่งก็เพราะทิวี่เรา ถ้าเรายังปล่อยไว้แบบนี้ ปล่อยลูกไปลำบากในคุกไม่ไปเยี่ยมก็เท่ากับทำร้ายลูกทำร้ายตัวเองด้วย” (ID 9)

“แต่พอเหมือนกันได้อยู่กับตัวเองมากขึ้น พวกบ้านเขาก็เอารธรรมะมาให้อ่านให้ฟังมันก็ พอเราฟังมากขึ้น ก็ฟังนะพระท่านก็ว่า เขาหนีมาเกิดนะ ถึงเวลาเขาแล้ว เขาก็ต้องไปมาฟังสติมันมีขึ้นว่า ก็จริงที่ท่านว่านะ” (ID 1)

“แต่ที่นี้แฟนเราเขามาเตือนว่า ช่างเขาเออะ ลูกเราก็เลี้ยงได้แต่ตัวแหละ วันหนึ่งเราก็ต้องจากเขา หรือไม่เขาก็ต้องจากเรา ให้เขาเลือกชีวิตเองเออะ” (ID 2)

“ตอนนั้นคนมันเหม่อไปหมดนะ ลูกก็พาไปหาหมอก็คิดว่า เอ...จะตายตามยาย เหลียวชะละมั้ง แต่ก็มาแว็บขึ้นมาว่าแล้วมันตายยังไงล่ะ เหมือนยังงัยล่ะ ความรู้สึกตัวอะไร ๆ มันกลับมาอีกครั้ง ก็ว่าเออละยังงัยจะต้องมีชีวิตต่อกันละที่นี้” (ID 5)

“ลูกมันก็มาเตือนว่าไม่อยากแก่ตายเหวอมานั่งตีหมี่ เราก็ว่าเออจริง เลยว่าไม่เอาละ คิดชะว่าช่างมัน” (ID 5)

“แล้วเรามาเสียใจทำไม ก็เลยเหมือนสติกลับมา คนก็ตายไปแล้ว เราก็ทำอะไรได้อีก คิดว่าสู้เราหมั่นทำบุญไปให้หน้าจะดีกว่า เลยลูกมาทำบุญ ก็ค่อย ๆ กลับมาเหมือนเดิมนะ ชีวิต” (ID 8)

“วูบหนึ่งเห็นเขาแอบไปนั่งร้องไห้ ลูกก็เริ่มสำนึกว่า เฮ้ย..นี่กูทำอะไรลงไปวะ ก็เข้าไปกอดเขา กราบแทบเท้าเขาเลยว่าขอโทษ เขาไม่ถือสาเลย เรากอดกันร้องไห้ เขาว่าไม่เป็นไรตาบอดก็เลี้ยงเอง ตอนนั้นร้องไห้ไม่คิดว่าชีวิตคนนึงจะโชคดียขนาดนี้” (ID 11)

2.1.2 แรงใจจากในหลวง

เมื่อประสบภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ชาวนารายหนึ่งเลือกที่จะเฝ้าถึง “ในหลวง” ซึ่งกล่าวถึงแรงใจที่ตนได้ในยามที่ได้เห็นพระราชกรณียกิจที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินสถานที่ทั่วกันดารต่าง ๆ โดยไม่ทรงเหน็ดเหนื่อยมาตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ ภาพเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้ชีวิตชาวนาได้ก้าวต่อไปอีกครั้งอย่างไม่ย่อท้อ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เหมือนเห็นในหลวงเราเป่านกหวีดปัดไปต่อ ลำบากยังงัยเห็นท่านเราได้แรงข้างในนะ ไปต่ออีก” (ID 6)

2.1.3 การนึกถึงหน้าลูกเมีย

เมื่อเกิดภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ชาวนาหลายรายมองว่าตนเองไม่ได้มีชีวิตเพียงลำพัง แต่ยังมีครอบครัว มีลูกเมียที่ตนต้องดูแล ขณะที่ชาวนาบางรายมองถึงอดีตของตนที่ผ่านความลำบากมามาก ไม่อยากให้รุ่นลูกต้องมาลำบากแบบรุ่นตน จึงพยายามถีบตนเองทุกวิถีทางเพื่อรุ่นลูก ดังนั้นลูกเมียจึงเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นสู่การผันผา ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

“งานไร่นาไรที่ทำเนี่ย ก็ทำเพื่อพวกเขาแหละ เรามันวันหนึ่งก็แก่ลง แล้วก็ตายไป แต่ลูกเราจะยังอยู่” (ID 7)

“ลำพังตัวคนเดียวมันไม่เท่าไร ที่นี้มันมีลูกต้องดูแล เราก็ต้องดิ้นรนกันไป” (ID 2)

“เหลือบไปเห็นหน้าลูก หน้าเมียนะสิ พาลให้ตอมนั้นคิดว่า เอ...เราไม่ได้มีตัวคนเดียว
นี่หว่า ถ้าจะตัดสติใจทำอะไรไปนี่คนข้างหลังมันจะยังงัยต่อ” (ID 4)

“ส่วนหนึ่งก็เห็นลูก ๆ ด้วยละก็ว่า เขาจะยังตายไม่ได้ เลยกลับมาสู้กันอีกครั้งหนึ่ง”
(ID 5)

“ผ่านชีวิตมาลำบากคิดเพียงแต่ไม่อยากให้รุ่นลูกลำบากอยากให้เราสบาย” (ID 6)

“มันก็มีเพียงแต่ว่าเธอจะทำไมให้มีเงิน อนาคตลูกต้องเรียนหนังสือนะ” (ID 10)

“เราคนจนนะ เห็นเขามีอะไรก็อยากได้อยากมีนะ เห็นข้าราชการเขาทำงานสบาย ใจ
ก็นึกแล้วว่าชาตินี้กูไม่มีโอกาสอย่างมึง แต่กูต้องส่งลูกกูเรียนให้สูงที่สุด ลูกกูต้องไม่
ลำบากแบบกู” (ID 11)

“แต่กับผู้หญิงคนนี้เป็นใครทำไมเขาอยู่กับเราได้ ลูกก็เริ่มได้คิดว่า นี่ทำร้ายคนที่รักลูก
ที่สุดได้ไง ร้องให้เข้าไปหาแกเลย” (ID 11)

2.1.4 กำลังใจจากเพื่อนชาวนา

เมื่อเกิดอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ชาวนาบางรายนึกถึงสัญญาใจที่เคยให้
ไว้กับเพื่อนชาวนาด้วยกันที่เมื่อคราได้อดอยากลำบากกายก็จะต่อสู้ไม่ท้อถอยและถืบตนเองให้
ขึ้นมาจากอุปสรรคนั้นให้ได้ ขณะที่บางรายเมื่อเผชิญอุปสรรคแล้วพบว่าไม่ใช่ตนคนเดียวที่ต้อง
เผชิญเรื่องราวแต่มีเพื่อนชาวนามาผลัดเปลี่ยนกันช่วยเหลือก็พลันเกิดแรงบันดาลใจที่จะก้าวข้าม
ต่อไป ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“จะอดอยากลำบากแค่ไหนก็ทำแล้วเป็นสัญญาใจที่เราต้องแข่งกัน ที่แข่งเนี่ยนะไม่ได้
จะมาเอาแพ้ชนะอะไรกันนะ แต่มันคือต้องการให้เราไม่ท้อต้องถืบตัวเองขึ้นมา” (ID 6)

“พอได้เห็นว่่า ปัญหามันไม่ได้มีเราคนเดียวนะ คนอื่นก็เป็น แล้วได้เห็นคนเดือดร้อน
มาช่วยกัน ผลัดเวรกันหมุนเปิดปิดประตูน้ำเนี่ย ก็เหมือนกำลังใจกลับมา” (ID 7)

“กำลังใจเราดีใจ เห็นข้าง ๆ เขากำทำได้ เขาสำเร็จกัน เราก็ต้องทำได้” (ID 4)

2.1.5 การช่วยเหลือจากภาครัฐ

การช่วยเหลือจากภาครัฐถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยเติมแรงใจให้ชีวิต
ของชาวนา ยามที่ชาวนาประสบภัยพิบัติต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย
ธนาคารเพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) มูลนิธิต่าง ๆ ก็ระดมความช่วยเหลือมาที่ชาวนา ส่งผลให้ชาวนามี
กำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคที่กำลังเผชิญ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“หลวงเขาก็กช่วยเรื่องข้าวเบาที่มันโล่งไปเลย ก็แจ่งเสียไป ก็ได้คืนมาซื้อพันธุ์บ้าง”

(ID 2)

“กำลังใจมันมาจากความกลัวเรื่องหนี้ที่กู้มามันหมดไป เราไม่กังวลกับหนี้ที่กู้มา เพราะเขาพักหนี้ให้ กำลังใจก็กลับมา รู้สึกเหมือนลมหายใจมันถูกยึดไปอีกนะ เขาก็พักให้ 3 ปีนะ” (ID 12)

“ลำบากเลยนะ กู้คนนั้น ยืมคนนี้ ไปกู้ ธ.ก.ส.ด้วย” (ID 4)

“ชีวิตเนี่ยนะ กู้ ธ.ก.ส. มาตลอด ก็เราไม่มีเงินก้อนไง ไม่งั้นลูกเรียนไม่ได้ถ้าไม่กู้เขามา เป็นก้อน” (ID 11)

2.1.6 สำนักบุญคุณแม่โพสพ

เมื่อชาวนาเผชิญอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับข้าวนั้น ชาวนาหลายรายจะนึกถึงบุญคุณของแม่โพสพ ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของเมล็ดข้าวในผืนนา ชาวนาจะยึดมั่นกันว่าคราใดที่เกิดเหตุอันทำให้ข้าวไม่ได้ผลตามสมควร พวกเขาจะไม่ทอดทิ้งข้าวในนา แม้จะรับรู้ว่าการเกี่ยวข้าวขึ้นมาจะต้องขาดทุนก็ตาม แม่โพสพจึงเป็นแรงบันดาลใจหนึ่งที่ชาวนาใช้ขับเคลือนตนเองให้ข้ามพ้นจากความบีบคั้นทั้งปวง ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“แต่เขาก็กยังยึดมั่นว่ายังไงก็จะไม่ทิ้งแม่โพสพเว้นจะมิดจริง ๆ ถ้าเห็นแค่คอยังเงี้ย รถเกี่ยวไม่ได้ ก็ต้องให้คนลงไปเกี่ยว” (ID 4)

“ตายแล้วไม่มีต้น ลำต้นน้ำเน่ามั่งอะไรมั่งเหลือนิดหน่อย ทีนี้ถ้าเหมาเกี่ยวกันมันก็ขาดทุนอยู่ดีใจ ก็ต้องเกี่ยว ก็โบราณเขาว่าแม่โพสพ ก็บุญคุณข้าว” (ID 8)

“รับประกันไม่มีชาวนาคนไหนทิ้งข้าวเด็ดขาด ต่อให้น้ำท่วมเห็นหวอย ๆ ก็ต้องเกี่ยว ชาวนาจะไม่ทิ้งแม่โพสพ” (ID 4)

2.1.7 รักในสายเลือดชาวนา

ชาวนาหลายรายที่เมื่อเผชิญอุปสรรคก็ให้หวนนึกถึงความรัก ความผูกพันของตนที่มีให้กับข้าวในนา เป็นความรัก ความผูกพันที่มีสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และไม่ว่าจะต้องเผชิญกับเรื่องราวเลวร้ายใด ความรัก ความผูกพันในสายเลือดชาวนานี้จะเป็นแรงใจให้พวกเขาต่อสู้ไปให้จงได้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

“ชาวนาเนี่ยปกติแล้ว เขาจะไม่ทิ้งอาชีพนะ ไม่ว่าจะตกทุกข์ได้ยากยังไง ถ้าไม่สิ้นเนื้อประดาตัว” (ID 6)

“ชาวนาที่เขาทำนามากันตั้งแต่เล็ก ๆ นะ เขาไม่ทิ้งอาชีพกันหรอก อันนี้ลุงหมายถึงตัวลุงนะ ก็ทำกันมาตั้งแต่เด็ก รุ่นพ่อแม่โน้นละ มันก็ต้องทำกันไป ได้น้อยมั่งมากมั่งก็ยิ่งดีกว่าไม่ได้เลยจริงมัย” (ID 5)

“มันเป็นอาชีพของเรา เราทำมันมาตั้งกี่ปี เกือบทั้งชีวิตเชียวนะ มันต้องรักต้องผูกพันแน่ ๆ โดยเฉพาะกับข้าว” (ID 7)

“เรามีกินอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะข้าวในนา เวลาลำบากมันก็ต้องลำบากด้วยกันสิ ชาวนานะถ้าไม่ที่สุดจริง ๆ ไม่ทิ้งอาชีพหรอก จะต้องกู้หนี้ยืมสินมาทำ ก็ต้องเอากันละ มันอยู่ในสายเลือดไปแล้ว” (ID 9)

2.1.8 ตั้งเป้าหมายอนาคต

ชาวนาหลายรายเมื่อเผชิญอุปสรรคก็ประกาศร้ายกับตนเองว่าสักวันตนเองจะมีแบบคนอื่น สร้างเป้าหมายที่ชัดเจนให้กับตนเองและครอบครัว เช่น เป้าหมายที่จะมีบ้านเป็นของตนเอง มีรถยนต์เป็นของตนเอง ขณะที่รายหนึ่งสูญเสียทรัพย์สินประเภทที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากภรรยาที่ดิน เขาก็ประกาศกับตนเองเช่นกันว่าสักวันจะต้องซื้อที่ดินตนเองกลับคืนมาให้ได้ เป้าหมายที่ชัดเจนเหล่านี้จึงเป็นแรงบันดาลใจที่ขับเคลื่อนชีวิตให้ออกจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่เกิดขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ตอนนั้นลำบากเห็นเขาซื้อรถไปทำงานกัน น้ำตั้งเป้าหมายเลย สักวันต้องมีรถขับแบบเขา เขียนใส่กระดาษแล้วเผาไฟเลยว่าแผ่นดินไม่กลบหน้ากูต้องมีอย่างเขา” (ID 4)

“เก็บเงินกัน อยากมีบ้านเป็นของตัวเอง คือสมบัติอะไรจะไม่มีติดตัวเลย แม้เราจะจนแต่ขอมีที่ซุกหัวนอนสักหลังได้มัย” (ID 2)

“น้ำคิดว่าถ้าลำบากต้องมองไปที่อนาคต วางหมุดไว้แล้วไปให้ถึง” (ID 4)

“คิดอย่างเดียวดังตั้งแต่วันแรกที่ขายเลยคือต้องซื้อคืน แพงหน่อยก็เอา คือให้เขาอย่างเดียว แพงเท่าไรก็สู้ ขอให้เราได้คืนก็แล้วกัน” (ID 10)

จะเห็นได้ว่าประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมองเห็นจุดเริ่มต้นที่เหมาะสมกับตนเองและสถานการณ์ ซึ่งจุดเริ่มต้นดังกล่าวอาจแบ่งได้เป็น 8 ประการ ได้แก่ จุดเริ่มต้นจากปัจจัยภายนอกและจุดเริ่มต้นจากปัจจัยภายใน กล่าวคือ จุดเริ่มต้นจากปัจจัยภายนอกเป็นการมองเห็นสิ่งยึดเหนี่ยวใจที่เหมาะสมกับตนเองและสถานการณ์อันนำมาซึ่งพลังในการต่อสู้กับความยากลำบากในชีวิต เช่น การได้แรงใจจากในหลวง การนึกถึงหน้าลูกเมีย การช่วยเหลือจากภาครัฐ การสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพ ความรักในอาชีพชาวนา และการตั้งเป้าหมายในอนาคต ขณะที่จุดเริ่มต้นจากปัจจัยภายในเป็นสภาวะที่ตนเองระลึกได้ว่า ขณะนี้นั้น

กำลังตกอยู่ในสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ สภาวะดังกล่าวเรียกว่า “สติ” ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการเอื้ออำนวยของปัจจัยภายนอก สติจึงเป็นเสมือนด่านแรกที่บุคคลใช้ในการตั้งรับเมื่อตนเองเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ จากนั้นสติจึงส่งผลให้เกิดกระบวนการทางปัญญาคือการมองเห็นการมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหอย่างเข้าใจความจริงที่เกิดขึ้นต่อไป ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูสุขภาพของบุคคลนั้น อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งหรือหลายปัจจัยทำงานร่วมกันก็ได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสถานการณ์ขณะนั้น

2.2 ลักษณะการเผชิญอุปสรรค

หลังจากชวานาได้มองเห็นแนวทางในการเริ่มต้นสำหรับจัดการกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นแล้ว มุมมองในการจัดการกับปัญหารวมถึงวิธีการก็ผุดขึ้นภายในใจ แนวทางต่าง ๆ ที่แสดงถึงลักษณะในการเผชิญอุปสรรคปรากฏขึ้นใน 6 ลักษณะ ได้แก่ มองว่าสามารถจัดการได้ ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ มองว่าวันหน้ายังมีหวัง ฮึดสู้ด้วยความอดกลั้น ทำใจยอมรับความจริง และมองเห็นข้อดีในปัญหาที่เกิดขึ้น

2.2.1 มองว่าสามารถจัดการได้

เมื่อบุคคลเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ พวกเขาจะมองว่าสภาวะที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้นอยู่ในวิสัยที่สามารถจัดการได้ ซึ่งเกิดจากความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขเหตุการณ์ ส่งผลให้รู้สึกอีกเต็มและทำหายความบีบคั้นที่เกิดขึ้นเนื่องด้วยมั่นใจในความสามารถของตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ลองเริ่มเห็นว่าตราบอดนะถ้ายังไงก็ยังทำงานได้นี่ เดี่ยวนี้ทำนาเราก็จ้างเขาเกือบหมดอยู่แล้ว ไร่ที่เราห่วงกังวลไม่ใช่เรื่องใหญ่ เราคุมมันได้” (ID 7)

“บอกตัวเองเลยว่าเฮ้ยมีงเข้ามาเลย อะไรลำบากมีงเข้ามา ภูจัดการได้หมด เดี่ยวภูจะให้มีงตายคาตืนภูนี่ล่ะ” (ID 4)

“ความตั้งใจที่จะแก้ไขอุปสรรคใด ก็อย่างทีบอกละว่าถ้าเราสนใจมันชอบมันจริงเวลาเพลี้ยลง หรืออะไรมาเราคุมมันได้” (ID 12)

2.2.2 ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ

บุคคลเมื่อเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจจะไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบที่ตนได้รับ กล่าวเผชิญสิ่งที่เกิดขึ้นตรงหน้า โดยเฉพาะกับชวานาหลายรายที่เมื่อเผชิญเหตุการณ์พวกเขากลับไม่ทอดทิ้งอาชีพชวานา ด้วยเหตุผลที่ว่าตนทำมานาน รักและผูกพันในอาชีพ รู้สำนึกในบุญคุณข้าวแต่ละเมล็ด ซึ่งไม่เพียงเป็นหน้าที่เท่านั้นแต่ความรับผิดชอบนี้ยังหลอมรวมอยู่ในสายเลือดของชวานาอีกด้วย ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เราเกิดมาเป็นชาวนา เรามีกินอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะข้าวในนา เวลาลำบาก มันก็ต้องลำบากด้วยกันสิ ชาวนานะถ้าไม่ที่สุดจริง ๆ ไม่ทิ้งอาชีพหรอก จะต้องกู้หนี้ยืมสิน มาทำก็ต้องเอากันละ มันอยู่ในสายเลือดไปแล้ว” (ID 9)

“ในเมื่อเราคิดจะเลี้ยงแล้วต้องดูแลให้ดี ถ้าไม่รับผิดชอบ ปล่อยปละละเลย ของข้าว มันก็ไม่อยู่กับเรา จะเลี้ยงอะไร จะปลูกอะไรก็ต้องดูแลให้มันมีล่ะ” (ID 12)

“ลูกก็คิดว่ายังไงก็ต้องสู้ มันเป็นหน้าที่ที่ลูกต้องทำ ต้องรับผิดชอบไ้ปัญหาแค่นี้ไม่ได้ ทำให้เราทำงานไม่ได้นี่ ในเมื่อเราก็มีชีวิตอยู่ข้าง ๆ เราไม่กลัวอะไรหรอก” (ID 11)

“ป้าว่าหน้าที่รับผิดชอบของคนเรานี้มันสำคัญมากนะ อย่างถ้าเราหว่านข้าวไปแล้วนี่ ฝั่งชะก็จะต้องเดินร่นไปกันให้ถึงละ จะมาทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ นี่มันทำไม่ได้นะ อันนี้สำคัญมากเลย จำไว้” (ID 3)

“ทำของใครก็ต้องดูแลให้เขาด้วย ต้องดูแลนะ นาของเขาก็เหมือนนาของเรา เพราะเราคนทำ” (ID 7)

“นานี้ไม่คิดเลิกแน่นอน คือจะลำบากเข็ญใจยังไงนี่ไม่เลิกแน่ ๆ” (ID 12)

2.2.3 เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง

บุคคลขณะเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจจะไม่สนใจอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเอง แต่จะมองถึงอนาคตข้างหน้าว่ายังมีความหวังรอคอยอยู่ วันข้างหน้าจะไม่แยเหมือนวันนี้ พวกเขาจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นไปได้ เช่นเดียวกับชาวนา ซึ่งลักษณะความเชื่อว่าวันข้างหน้ายังมีความหวังเป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้ชาวนาสามารถเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจได้อย่างเข้มแข็ง ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เอาทุนคืนมาให้มากที่สุด ให้ขาดทุนน้อยสุดละกัน เดียวปีหน้าฟ้าใหม่ค่อยว่ากัน นาปีมันทำได้ครั้งเดียวใช้มันล่ะ” (ID 10)

ตอนแรกโกรธ แต่ไม่ละ ไม่เป็นไร คิดซะว่าเดี๋ยวปีหน้าเราจะได้เยอะกว่านี้ (ID 7)

“แต่ถ้าเราคิดพอดี ๆ มองแบบไปข้างหน้า แบบว่าวันข้างหน้ามันยังมีความหวัง ไม่ว่าอุปสรรคอะไรเราก็ผ่านไปได้เอง” (ID 7)

“หลายครั้งนะที่ผลผลิตมันไม่ได้ผล พวกวัชพืชไรมันลง คนอื่นเขาเห็นทำไม่ดีเขาก็ไถทิ้งเลยนะ ลงใหม่ ทุนเดิมาก็สูญเลยทีนี่ แต่เราไม่อะ หรือพอราคาถูกหน่อยก็ถอยแล้ว ประชดประชันบ้างละ เอาไปเททิ้งบ้างละ ของน้ำไม่อะ ราคาถูกเราก็สู้ คิดว่ามันคงไม่ถูกตลอดปีตลอดชาติหรอก” (ID 2)

2.2.4 ฮีตผู้ด้วยความอดทนอดกลั้น

บุคคลขณะเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจจะเรียกพลังการต่อสู้ของตนเองกลับมาอีกครั้ง ฮีตผู้ แล้วผู้ด้วยความอดทนอดกลั้น เช่นเดียวกับชาวนาขณะเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก็ไม่ล่าถอย ยอมอดคือไม่มีกิน และต้องทนคือทนทุกอย่าง ไม่ปริปากบ่น แม้จะเหนื่อยยากสักเพียงใด นอกจากนี้ความอดทนอดกลั้นของชาวนายังไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ เพศหญิงหรือชาย ชาวนาหญิงสามารถทำงานในลักษณะเดียวกับชายได้โดยไม่ปรากฏความแตกต่างให้เห็น ถือว่าหนักเอาเบาผู้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

“มีวันนี้ได้เพราะความอดทน ไม่ว่าจะอะไรจะเข้ามา ลำบากแค่ไหน น้ำหน แล้วทนจริง ๆ ไม่ปริปากบ่น อดกลั้น” (ID 2)

“เลือกไม่ได้ ยังไงก็ต้องทำนาต่อไปแม้จะขึ้นค่าเช่าแค่ไหน ไม้จั่นไม่หมัดหนี” (ID 1)

“ชีวิตต้องอด ต้องอดแล้วก็ต้องทน ต้องมีทั้งคู่ อดคือบางทีก็ไม่มีกินนะ ทนคือต้องทนทุกอย่าง แล้วชีวิตลงนี้ไม่มีคำว่าท้อนะ” (ID 10)

“สมัยก่อนลำบากกาย แต่เดี๋ยวนี้ลำบากใจ เหนื่อย แต่ที่เราก็ต้องทนนะ เพราะมันเป็นอาชีพของเรา” (ID 7)

“ต้องทนทำแบบทำทน คือสานต่อที่พ่อแม่ทำก็ทำกันมาตลอด พอพ่อแม่ตายก็สานต่อกันมา บางปีทำแล้วเสมอมูลเลนนะ อย่างลงทุนไปห้าหมื่นขายข้าวมากก็ได้ห้าหมื่นนะ เท่ากับว่าที่ลงแรงทำไปสูญเลย ถึงได้บอกว่าต้องทนทำไง” (ID 7)

“ลำบาก ต้องเอาทุกอย่าง หนักเอาเบาผู้ หลังผู้ฟ้าหน้าผู้ดินจริง ๆ เลย ทำงานทุกอย่าง รับจ้างเขาไม่มีเลือกอะนะว่าเหยยเป็นผู้หญิง ญจะเอาเฉพาะสานตะกร้า ทำขนม” (ID 1)

“ความอดทน นี่ตอนรับจ้างนะเหนื่อยมาก เหนื่อยจนท้อเลย แต่ก็สู้่อะ” (ID 2)

“เราไปขายข้าว เขากดราคาเรา บางทีก็พูดให้เราเจ็บซ้ำใจ เราก็ดอกกลั้นใจ ไม่ไปด่าเขา ไม่ทำอะไรแรง ๆ ใส่เขาไป” (ID 6)

“ต้องมีมานะอดทน มีความรู้สึกว่าจะทำได้ เรามันคนจน ไม่ทำไ่มันจะได้กิน มีดคำ ยังไงก็ต้องไปไม้จั่นเดียวพุงนี้ไม่มีกิน” (ID 5)

“เราสู้ไม่ถอยนะ แล้วพอมายาข้าวนี้มันก็พอลืมตาได้นะ” (ID 4)

“ชาวนา ทำนาเนี่ยมันเป็นอาชีพที่ลำบากอยู่แล้ว ที่เขาว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติเนี่ยนะ เหนื่อย ร้อน ลำบาก ถ้าไม่อดทนนะ ไม่ได้เลย ไม่มีกิน” (ID 6)

2.2.5 ทำใจยอมรับความจริง

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนาบางอย่างก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและจบสิ้นลงไป แล้ว สิ่งที่เหลืออยู่จึงเป็นเพียงสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ซึ่งเมื่อชาวนามองเห็นความจริงว่าอุปสรรคได้เกิดขึ้นไปแล้วและสิ้นสุดลงไปแล้ว พวกเขาจะทำใจยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วได้ ในรายที่สูญเสียทรัพย์สินก็มองว่าตนไม่สามารถทำอะไรได้มากไปกว่านี้ ในรายที่ได้รับความสะดวกเสียจากสภาพดินฟ้าอากาศก็มองตรงกันว่าทำอะไรมากกว่านี้ก็ได้ไม่ได้ หรือในรายที่สูญเสียบุคคลสำคัญในชีวิตก็เห็นว่าคนตายก็ตายไปแล้ว การเรียกร้องให้เขาฟื้นขึ้นมาคงทำไม่ได้ เมื่อความจริงเช่นนี้ประจักษ์ในใจก็ช่วยคลายความบีบคั้นที่เกิดขึ้นได้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ในเมื่อตอนนี้ของมันก็ไม่มีอยู่ตรงหน้าเราแล้ว เราก็สมควรยอมรับว่ามันไม่มีแล้ว”

(ID 3)

“ต้องยอมรับความจริง เพราะเราทำใจไว้แล้ว” (ID 2)

“จะเสียก็เสียไปไม่รู้สึกอะไร เราไปทำอะไรได้มั่งละ ไร่จะไปเจรจากับพระพิรุณว่าท่านเจ้าขาอย่าประทานน้ำมาให้ฉันเลยนะเจ้าคะ จะตายอยู่แล้วละ มันก็ไม่ได้” (ID 3)

“ก็แล้วจะให้ป่าทำไงละ ของมันก็เอาไปแล้ว ไร่จะไปนึกเรียกร้องให้เขาเอามาคืนมันก็เป็นไปไม่ได้ ไร่จะไปแจ้งตำรวจเขาก็จะหวัรอกันทั้งโรงพักว่าของแค้นี่จะมาแจ้งทำไม”

(ID 3)

“พอนึกถึงว่าเมื่อก่อนมันก็เคยมีมาแล้วเรื่องแบบนี้ ชาวนากับเรื่องพวกนี้มันเป็นของคู่กัน เราเป็นชาวนาเมื่อเลือกแล้วต้องรับตรงนี้ให้ได้ เราก็เลยคิดว่า ช่างมันก็ได้” (ID 7)

“จะไปฝืนไงละ เราไม่ดีเหมือนเมื่อก่อนแล้วนี่นา เราก็ต้องยอมรับว่ามันเป็นแบบนี้ ไร่เงินทองมันจะได้หน่อยหนอยก็ช่างมัน” (ID 5)

“ต้องอยู่กับความจริง คนตายก็คือคนตาย จะไปให้ฟื้นก็ได้ ในเมื่อคนมันหมดอายุแล้วเขาก็ต้องไปนะ” (ID 8)

“แต่ทีนี้พอมาคิด ๆ ดูแล้ว สมัยก่อนที่เราทำนาใหม่ ๆ ตอนที่พ่อแม่เขาทำ ปัญหาแบบนี้มันก็ไม่ใช่ว่าไม่เคยเกิด พ่อแม่เราเขาก็ไม่เห็นเครียดอะไร” (ID 7)

ขณะเดียวกันอุปสรรคบางอย่างก็เป็นสิ่งที่ชาวนาเข้าไปจัดการไม่ได้ ดังนั้นอุปสรรคตัวจริงจึงมาอยู่ที่สภาวะบีบคั้นทางจิตใจจากความกลัว ความกังวลใจซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นเพียงระยะเวลาหนึ่ง ต่อเมื่อเวลาผ่านไป สภาวะบีบคั้นเหล่านั้นก็หายไป จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าลักษณะการเผชิญอุปสรรคของชาวนาบางกรณีก็ไม่ได้ทำอะไรเพียงปล่อยให้เวลาผ่านไป ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ปล่อยให้เวลาผ่านไป อย่างที่น้ำบอกระว่าความรู้สึกแบบนี้มันจะเกิดช่วงเวลาหนึ่ง พอผ่านไปแล้ว พอหวนแล้วอะไรแล้วก็โล่งอก” (ID 7)

“เราเองก็ไม่อยากให้น้ำมันท่วมหรอก แต่ยังไงละมันทำอะไรไม่ได้ ใ้จะไปช่วยกันช่วยอะไรมันก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นทุ่งโล่ง เรียกว่าทำอะไรไม่ได้ธรรมชาติอย่างเดียว” (ID 2)

“มันทุกข์นะช่วงนั้น ทุกข์จริง ๆ มันจะรอดมั้ยะ แต่พอออกพรรษาแล้วมันก็โล่งใจ มันเหมือนโล่งจริง ๆ นะเป็นอันว่าได้เกี่ยว” (ID 8)

2.2.6 มองเห็นข้อดีในปัญหาที่เกิดขึ้น

ชาวนาหลายรายมองไปที่ข้อดีของสิ่งที่เกิดขึ้นกับตน มองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นยังดีกว่าแม้จะเป็นการสูญเสีย แต่ก็เป็นที่พึงพอใจเล็กน้อย หรือเป็นโอกาสที่จะได้เปลี่ยนแปลงทรัพย์สินใหม่ บางรายมองเป็นเรื่องขำขัน ดีเสียอีกที่ตนจะได้ทดลองวิธีใหม่ ๆ หรือมองว่าได้น้อยยังดีกว่าไม่ได้เลย เหล่านี้เป็นลักษณะมุมมองที่พวกเขาให้ความสำคัญไปที่ข้อดีเล็ก ๆ ซึ่งแอบซ่อนอยู่ในสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ยังดีนะแค่เสียเบ็ด ถ้าเป็นอย่างอื่นที่ใหญ่กว่านี่คงตัดใจยากเหมือนกัน” (ID 12)

“สบายใจดีนะ ดีซะอีกได้ของใหม่” (ID 3)

“คิดดี ๆ ไว้ละ น้ำท่วมดีซะอีกจะได้ออกจากบ้านทางหน้าต่าง นี่ถ้าน้ำไม่ท่วมคงใช้ประตูตามปกตินะ” (ID 3)

“ถ้าเราค่อย ๆ มาคิดมา เออคนที่ทำนี่คงแย่จริง ๆ เนี่ย แล้วอย่างเราไปโกรธเขา พยาบาทเขามันก็ไม่ได้กับเราใช้มั้ยะ เพราะเขาก็ไม่ได้มาอะไรกับเราสักหน่อย ขโมยไปแล้วก็หายจ้อยเลย” (ID 7)

“พอมมีโอกาสก็เลยได้ลองอะไรใหม่ ๆ ก็ว่าดีเหมือนกันนะ ถือว่าบางที่มันอาจเป็นช่วงชีวิตของเราที่มันต้องเป็นแบบนี้ เหมือนกับว่าเพราะคำว่าโอกาสนี้ล่ะที่ทำให้เราได้เปลี่ยนจากลูกจ้างมาลองทำเอง” (ID 2)

“ลงทุนสามหมื่นนะ เกี่ยวแล้วขายได้หมื่นหนึ่งก็ถือว่ายังดีนะได้คืนมาตั้งหมื่นหนึ่ง ถ้าไม่เกี่ยวปล่อยจม ใ้สามหมื่นที่ลงไปสูญเลยนะ คือได้น้อยนะยังดีกว่าไม่ได้เลย อย่างน้อยยังดีไปหาเงินมาใช้หนี้แค่สองหมื่น” (ID 4)

“เราต้องพยายามมองคนที่เขาแยกว่าเรานะ แยกว่าเรายังมี ถ้าเรามองสูงกว่าเรานี้แยเลยนะ” (ID 11)

“แต่นี้ก็ดีขึ้นหน่อยแฟนเขาวางใจไม่เป็นไรหรือยกป็นนี้ข้าวราคาค่อนข้างดี คงมีเงินเหลือบ้าง เดียวเจียดไปก็คงได้ ก็เบาใจมาหน่อย” (ID 7)

ในขณะที่ชาวนาหลายรายขณะเผชิญอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจจะหาเหตุผลมาปลอบใจตนเองโดยบอกกับตนเองว่าไม่ใส่ใจ แม้จะรู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้นนำความยากลำบากมาให้ แต่ก็ไม่ได้ใส่ใจตรงนั้น ไม่เป็นไร แม้ใจจะรู้สึกผิดหวัง เสียหายก็ตาม ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ลำบากนะ ไม่ได้สบายเหมือนเด็กอื่นหรือ แต่เราไม่ได้ใส่ใจกับความลำบากตรงนั้นไง (ID 8)

“ทำให้รู้ว่าไ้ตอนแรกที่เราว่าอ่อนใจ จริง ๆ มันก็อยู่ที่ความคิดของเรา ถ้าไม่ใส่ใจ มามองว่าคนอื่นก็เป็นแบบเรา แถมเขายังมาช่วยกันแก้ แล้วจะมาเครียดทำไม ก็ไม่เครียด” (ID 7)

“เปิดมันก็ไปแล้ว คงต้องตัดใจ สมบัติผัดกันซมมั่ง คงต้องคิดอย่างนั้น” (ID 12)

“ที่นี้พอนาล่มปุ๊บมันก็ไม่มีเงินตรงนั้นออกมาใช้ ตั้งใจว่าจะเอาเงินตรงนั้นมาใช้ แต่พอมันไม่ได้ก็ต้องบอกกับตัวเองว่าไม่เป็นไร” (ID 8)

ลักษณะการเผชิญอุปสรรคที่กล่าวมาทั้งหมดมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ ซึ่งแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นอาจใช้ลักษณะการเผชิญอุปสรรคมากกว่าหนึ่งแนวทาง หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลใช้ลักษณะการเผชิญอุปสรรคแบบผสมผสานเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งนี้หากสังเกตทิศทางของลักษณะการเผชิญอุปสรรคจากการศึกษาครั้งนี้จะพบว่ามี รูปแบบ คือ ลักษณะการเผชิญอุปสรรคแบบมองไปทีอนาคต และลักษณะการเผชิญอุปสรรคแบบมองมาที่ปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการเผชิญอุปสรรคตามแนวคิดความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคของ Stoltz (2000) ทั้งนี้หากพิจารณาตามบริบทของสังคมไทยจะพบว่า ลักษณะการเผชิญอุปสรรคจากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเชื่อมโยงลักษณะการเผชิญอุปสรรคจากการศึกษาครั้งนี้กับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคซึ่งเป็นแนวคิดตะวันตกและหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวคิดตะวันออกเพื่อให้เห็นภาพอย่างชัดเจนในบทต่อไป

2.3 คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์

การเผชิญอุปสรรคในลักษณะต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดความหมายกับชีวิตของชาวนาอันจะเป็นคุณค่าที่นำไปสู่แนวทางในการใช้ชีวิตในอนาคต ขณะที่ชาวนาหลายรายเมื่อผ่านอุปสรรคมาแล้วมีโอกาสได้ทบทวนถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาได้นั้นถึงวิถีชีวิตของตนอันเป็นความมั่งคั่งท่ามกลาง

ความยากลำบาก ซึ่งคุณค่าชีวิตจากประสบการณ์นี้แสดงออกมาใน 5 ลักษณะ ได้แก่ความมานะบากบั่นไม่ทอดย้อต่ออุปสรรคของชาวนา การดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง ในรายได้ที่ได้สติในการแก้ไขปัญหา ก็จะมองว่าสติจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาในอนาคตและสติยังมีส่วนช่วยให้มองเห็นความจริงของชีวิตไปพร้อมกับการตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

2.3.1 มานะบากบั่นไม่ทอดย้อ

ความมานะบากบั่นอดทนถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ เช่นเดียวกับชาวนาที่เมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรคนานัปการพวกเขาก็ต้องบอกกับตัวเองให้อดทน มานะบากบั่นไม่ทอดย้อ ไม่ว่าจะเกิดจากอุปสรรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพหรือความยากลำบากในชีวิต ขณะเดียวกันชาวนาจะผ่านความยากลำบากในชีวิตไปได้ก็ต้องรู้จักช่วยเหลือตนเอง เช่น การหารายได้เพิ่มเติมหลังจากว่างเว้นจากฤดูเพาะปลูกเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคุณค่าจะก้าวข้ามอุปสรรคไปได้ต้องมานะบากบั่นและไม่ทอดย้อ

2.3.1.1 อดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

ชาวนาหลายรายมองเห็นตรงกันว่าการเดินทางมาถึงวันนี้ของตนเกิดขึ้นได้เพราะตนเองเป็นคนสู้ชีวิตด้วยความมานะบากบั่น อดทน ไม่ว่าจะผ่านเข้ามาในนั้นจะยากลำบากแค่ไหนก็ไม่คิดปริปากบ่น อาจมีช่วงชีวิตที่กระท่อนกระแท่นบ้าง อาจมีความรู้สึกท้อแท้ หนื่อยใจบ้าง แต่ก็ไม่ถอดใจ ฮึดสู้ฮึด ก็ไปต่อได้อีก ขณะที่บางรายมองว่าเมื่อเผชิญความบีบคั้นต้องไม่ท้อเพราะความท้อจะทำให้มองไม่เห็นทางออก ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“สู้ชีวิตไง ต้องขยัน ทำนาปิดน้ำปิดท่าไปกันคู่ผู้เมีย ช่วยกันปิดท่อน้ำเข้านาจนกว่าจะได้ต้น ถ้าเราไม่มานะ ข้าวเราไม่ได้” (ID 11)

“สิ่งเดียวคือเราต้องมานะ พอมานะมา มันก็พอขลุกขลิก ๆ มาเรื่อย ๆ ก็ค่อย ๆ เก็บเงินกันไป” (ID 10)

“เคยคิดเหมือนกันตอนไปเกี่ยวข้าวอะ เอ๊ย..เมื่อไรจะล้มไปเลยวะ เอาให้มันต้องล้มแบบหามไปส่งโรงพยาบาลเลย มันเหนื่อยอะ แต่เราก็ไม่เป็นไรนะ คือชีวิตมันมีท้อบ้างเรื่องปกติทุกคนแหละ แต่ไม่ถอดใจ ฮึดสู้ฮึด ไปต่อได้อีก” (ID 2)

“เวลาเกิดเรื่องไรขึ้นมา ก็อย่าท้อ เวลาท้อมันจะทำให้เราไม่เห็นทางออก บางทีเรื่องบางเรื่องมันก็ไม่ได้แก้ไขยาก แต่ถ้าเราท้อ เรื่องง่าย ๆ ก็กลายเป็นยากขึ้นมาได้” (ID 7)

“มีวันนี้ได้เพราะความอดทน ไม่ว่าจะอะไรจะเข้ามา ลำบากแค่ไหน น้ำหนักแล้วทนจริง ๆ ไม่ปริปากบ่น อดกลั้น” (ID 2)

อย่างที่เขาวัวอย่าไปอายหมามันนะ คือเกิดเป็นคนชีวิตมันต้องสู้ นะ คืออยู่แบบสู้ เฉพาะวันนี้ (ID 5)

2.3.1.2 หารายได้เพิ่มเติมหลังฤดูเพาะปลูก

ชาวนาหลายรายที่มีลักษณะการทำนาแบบนาปีคือหนึ่งปีทำได้ครั้งเดียว มองเห็นตรงกันว่าตนจะมีช่วงเวลาว่าง สามารถทำประโยชน์ให้ตนเองและครอบครัวเพิ่มเติมได้ จึงเลือกที่จะหารายได้พิเศษ เช่น ปลูกผัก รับจ้างทำสวน รับจ้างก่อสร้าง ขณะที่บางรายเลือกทำอาชีพซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในปัจจุบันนั่นคือ การสานพัด เหล่านี้ล้วนเป็นการดิ้นรนเพื่อหารายได้เพิ่มเติมที่นอกเหนือจากการทำนา แม้จะเป็นรายได้เล็กน้อยแต่ก็ช่วยเหลือเจือจุนครอบครัวได้เป็นอย่างดี ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ก็นามันเป็นนาปีไ้หม้ยละ ปีหนึ่งมันก็ทำได้แค่ครั้งเดียว เวลาว่างถ้ามืออ้อมอเท้าก็อดตาย น้ำก็เลยทำผักไปด้วย” (ID 2)

ลำบากมาตั้งกะรุ่นพ่อแม่แล้ว ก็รับจ้างนะ เรียกว่าไม้คานต้องถึงป่า หาบข้าวหาบดิน ขึ้นป่า ไร่ให้..เรียกว่าเป็นทุกอย่างนะ ไปไร่ไปจ้างทำไร่ใครจ้างไปทำหมดแหละ (ID 11)

“ตะก่อนนะพ่ออีแมวเขาหาป่าไปออกไปก่อสร้างเงินที่ได้ก็พอเป็นค่ากับข้าว เงินในนาก็พอได้มากก็หักจ่าย ๓.๓.๕. ไป” (ID 10)

“ไปรับจ้างเขาล้างถ่วงอก ไปกับแฟนสองคนได้วันละ 120 สองคน 240 แล้วก็ไปรับจ้างฉีดยาบ้าง หว่านปุ๋ยบ้าง บางวันก็ได้เงิน บางวันก็ไม่ได้ รับจ้างมันหมดทุกอย่าง” (ID 4)

พอหมดหน้าไถนาไ้หม้ย เราก็ช่วยกันสานพัด แม่ตัดไม้ไผ่มา เราก็จักตอกย้อมสี ก็พอได้เงินค่ากับข้าวไปโรงเรียนเล็กน้อย (ID 8)

“ชีวิตก็ต้องดิ้นรนไ้หม้ยจะให้ทำนาไปอย่างเดียวก๊ไม่พอกิน ป่าเห็นที่มันว่างก็มาทำผักด้วย (ID 1)

2.3.2 ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง

ความพอเพียงถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งสำหรับบุคคลผู้ประสบความสำเร็จ บุคคลที่รู้จักความพอดีในการใช้ชีวิต ไม่มากหรือน้อยเกินไป จะสร้างรากฐานชีวิตที่มั่นคงในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับชาวนาที่มองเห็นความสำคัญของความพอดีพอเพียง ชาวนาหลายรายจึงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงเป็นอย่างมาก โดยมองว่าการมีวันนี้ของตนเกิดขึ้นได้เนื่องจากความพอใจในสิ่งที่ตนมี ลักษณะการกินอยู่ที่เป็นไปตามอัตภาพ การรู้จักการวางแผนใช้จ่ายเงิน รวมไปถึงการสะกดใจไม่เป็นหนี้

2.3.2.1 พอใจในสิ่งที่ตนมี

ชาวนารายหนึ่งยอมรับว่าคงห้ามความอยากไม่ได้ แต่เมื่อกลับมามองที่ตนเองก็เห็นความจริงถึงสิ่งที่ตนมี และยินดีพอใจกับสิ่งที่ตนมี เช่นเดียวกับชาวนาอีกรายที่มองตรงกันว่ากรรมวิบากนี้ของตนเกิดจากการที่ตนเองมองเฉพาะวันนี้ มองแบบพอดีพอใจในสิ่งที่ตนมีในวันนี้ ไม่มองว่าสิ่งที่ตนมีนั้นไม่ดี ไม่น่ามี หรือไม่มองว่าสิ่งที่ตนไม่มีว่าน่าจะมี ซึ่งแนวคิดดังกล่าวล้วนนำมาสู่ความรู้สึกสบายใจและพอใจในสิ่งที่ตนมี ตนเป็น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เราก็พอใจกับสิ่งที่เรามีตรงนี้แล้ว จากไม่มีเลยเรียกว่าจากศูนย์เลยนะ จนถึงวันนี้ก็ยังไม่ต่างจากเดิมเท่าไร แต่คิดว่าถ้าใจเราพอมันก็พอแล้ว ไม่ได้หมายความว่าเราจะเลิกทำนาปลูกผักนะ แต่ไม่ทะเยอทะยาน” (ID 2)

“เราเองแค่ว่าเรามีอยู่ เนี่ยก็บอกพวกบ้าน บอกลูกได้ว่าเอาที่เรามีอยู่เนี่ยสบายใจ ไม่ต้องไปคิดมาก” (ID 10)

“อย่าไปใส่ใจชีวิตให้มันมากนักสิ เรามองว่าวันนี้เรามีอะไร ไม่มีอะไร ถ้าไปมองสิ่งที่มีว่าไม่น่ามี หรือมองว่าที่ไม่น่าจะมี มันก็ไม่พอดีนั่นละ” (ID 3)

นอกจากนี้ชาวนาหลายรายมองว่าลักษณะความเป็นอยู่ตามอัตภาพถือเป็นส่วนสำคัญตามแนวทางความพอเพียง การกินการอยู่ที่อาศัยข้าวจากนาของตนเอง ผักหญ้าหาเก็บหากินหาปลูกกันเอง ขณะที่เนื้อสัตว์ก็อาศัยจากปลาซึ่งใช้การทอดแห้งด้วยตนเอง หรือหากเป็นปลาจ้ำ น้ำปลาก็ทำกันตามบ้าน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพอดีพอเพียงตามอัตภาพ แม้จะเป็นอาชีพที่มีรายได้หลักเพียงปีละหนึ่งครั้งแต่ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“ข้าวมันทำเอง ไม่ต้องซื้อหา กับก็พวกผักหญ้าหาเก็บหากิน หาปลูกกันเอา เราไม่ได้ไปเกินตัวไง ก็พอดี พอเพียงใช้มั๊ย” (ID 6)

“ทำงานเนี่ยทำได้เงินน้อยกว่าคนอื่นนะ แต่ว่าประหยัด ไม่จำเป็นวันนี้หรือคือไม่ได้หมายความว่าวันนี้รวยนะ ก็ยังจนเหมือนเดิม ก็เราส่งลูกเรียนได้ เรามีกินครบทุกมื้อมีชีวิตตามอัตภาพ” (ID 2)

“พอเพียงอย่างที่ในหลวงท่านว่านี่สำคัญ อย่างน้ำน้อยอย่างที่เรามีแค่นั้นใช้แค่นั้นชีวิตไม่เคยกู้เงินอย่างที่เราทำได้สบายใจ เราไม่หาหามาเพิ่ม ยิ่งกู้ยืมหาหา เอาแค่พอดีตัว สมฐานะ” (ID 2)

“ปลาไม่มีแล้ว ข้าวไม่มีแล้ว ผักก็สบายผักนึ่งสลายบัวก็กินกันไป แล้วมันจะอยู่ไม่ได้ได้
 ยังไงละ มันจะไปยากอะไรจะจริงมั๊ย แล้วอย่างปลาร้า น้ำปลามันก็มีอยู่ในครัวอยู่แล้ว”
 (ID 3)

2.3.2.2 วางแผนใช้จ่ายเงิน

การวางแผนใช้จ่ายเงินถือเป็นหัวใจสำคัญของชาวนา โดยเฉพาะชาวนาที่อยู่
 ในภาวะหนี้สิน การแบ่งสรรปันส่วนรายรับและรายจ่ายให้เหมาะสมแต่ละวัน การใช้จ่ายเงินจะ
 พุ่มเฟือยไม่ได้เพราะเดี๋ยวจะไม่มีใช้คืนเขา ซึ่งหลักการที่ง่ายที่สุดคือ หาให้มากใช้ให้น้อย ควบคู่
 กับการรู้จักกินรู้จักใช้และรู้จักเก็บ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เราเป็นหนี้เราก็ต้องประหยัด เอาเงินเขามาอะ ทุกบาททุกสตางค์นี่เราต้องใช้ให้ได้
 ประโยชน์ เราจะไปใช้พุ่มเฟือยไม่ได้เดี๋ยวเราไม่มีใช้คืนเขา” (ID 11)

“ต้องวางแผนไปเลยว่าวันนี้ใช้เงินเท่านี้ อันนี้ส่วนกิน อันนี้ส่วนรถ ที่เหลือถ้ายังเหลือ
 นะก็เป็นส่วนเก็บ” (ID 5)

“ไอ้ไหนควรซื้อก็ซื้อ อันไหนไม่ควรก็ไม่เอา ไม่ก็ปีก็หมด คือพอจังหวะปีไหนข้าวได้
 มากก็ใช้ได้มากไป หลักง่าย ๆ คือ หาให้มาก ใช้ให้น้อย มันจะเหลือไปใช้หนี้เขา” (ID 10)

“ที่ผ่านมานะเนี่ยนะ อยู่ได้ก็เพราะรู้จักกินรู้จักใช้ แล้วสังเกตนะพวกที่ทำ ๆ แต่ไม่รู้จักใช้
 นะเสร็จทุกราย” (ID 6)

“ถ้าไม่คิดจะกู้เนาะ ก็อาศัยประหยัดอย่างที่เล่าแหละ จากเงินสิบเงินร้อยค่อย ๆ เป็น
 เงินพันเงินหมื่น” (ID 2)

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า มีชาวนาเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่กล่าวถึงมุมมอง
 การใช้ชีวิตที่ก้าวข้ามสภาวะบีบคั้นทางจิตใจมาได้โดยยึดแนวทางความพอเพียงและไม่หนี้สินกับ
 ใคร ชาวนาครอบครัวนี้กล่าวว่าตนจะบอกกับครอบครัวเสมอว่าไม่เป็นหนี้ ไม่มีก็ไม่ใช้ ซึ่ง
 จุดเริ่มต้นมาจากความท้อใจที่เห็นชาวนารายอื่นทำรายได้เท่าไรก็ต้องส่งให้เจ้านั้นหมด ก่อนที่จะ
 สะกดใจตนเองว่าจะไม่ทำแบบนั้นจะไม่เป็นหนี้แบบเขา ขณะที่ตนในฐานะของพ่อแม่ไม่สร้างหนี้ ก็
 พยายามปลูกฝังแนวทางนี้ให้กับลูกด้วย โดยสอนให้ลูกเก็บเงินแทนการซื้อสินค้าแบบผ่อนชำระ
 เพื่อให้ลูกได้เห็นคุณค่าของเงินซึ่งตนต้องรู้ด้วยตนเองเท่านั้น ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก
 ต่อไปนี้

“บอกตัวเองว่าไม่เป็น ไม่เป็นหนี้ ถ้าไม่มี เราก็ไม่กินไม่ใช้ แต่ไม่ถึงขนาดอดนะ แต่
 เลือกลงเฉพาะที่สำคัญหรือจำเป็นจริง ๆ” (ID 2)

“เห็นเขาทำงานใช้หนี้กันแล้วเราเองรู้สึกท้อแทนเขาอะ มันเหมือนทำงานเท่าไรก็เอาไปให้เขาหมด เราก็เลยสะกดใจตัวเองว่าไม่ ไม่ทำแบบนั้น” (ID 2)

“ลูกอยากได้มอเตอร์ไซค์ อยากได้ notebook เราก็บอกว่าไม่ได้ ไม่มีเงิน เขาก็ขอร้องว่าผ่อนได้มัย เราก็ว่าอย่าเลย อย่าผ่อนเลย ไม่อยากให้สร้างหนี้ ถ้าวันหนึ่งเขาทำงานแล้วเก็บเงินซื้อเองแม่จะไม่ว่าเลย แต่จะให้ไปกู้หรือไปผ่อนนี่ไม่เอาเลย คือเงินแต่ละบาทแต่ละสลึงมันมีค่าอะ มันแลกมาด้วยเหงื่อเท่าไร อันนี้ต้องรู้เอง” (ID 2)

จะเห็นได้ว่าแนวทางการดำเนินชีวิตแบบความพอเพียงนี้ แต่ละบุคคลมีแนวทางที่คล้ายคลึงในบางมุมมองแต่ก็แตกต่างกันในบางมุมมองเช่นกัน ชาวนาบางรายมองว่าในความพอเพียงต้องไม่เป็นหนี้สิน ขณะที่บางรายมองว่าเมื่อเป็นหนี้สินแล้วสิ่งสำคัญอยู่ที่การวางแผนใช้จ่ายเงินมากกว่า อย่างไรก็ตามทั้งหมดล้วนให้มุมมองไปในทิศทางเดียวกันคือความบีบคั้นที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต จะก้าวข้ามไปได้จำเป็นต้องยืนอยู่บนแนวทางแห่งความพอเพียงตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

2.3.3 ใช้สติในการแก้ไขปัญหา

อุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้จะคงอยู่กับบุคคลหนึ่งนานเพียงใด ก็ขึ้นกับความสามารถในการระลึกรู้ตัวหรือที่ชาวนาเรียกว่า ความสามารถในการตั้งหลักหรือสตินั่นเอง สติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้กลับมาสู่ภาวะปกติ ดังจะเห็นได้จากมุมมองของชาวนาที่เมื่อผ่านเหตุการณ์มาแล้วจึงได้เห็นว่า สติเป็นเครื่องมือพื้นฐานสู่การแก้ไขปัญหา และด้วยสตินี้เองที่ช่วยให้ชาวนาได้รู้จักการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส

2.3.3.1 สติ : เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ไขปัญหา

ชาวนาที่เผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจหลายรายมองเห็นตรงกันว่า เมื่อตนถูกความบีบคั้นเข้ามากระทบจนจิตใจชวนเซ สติจะเป็นสิ่งที่ประคองให้ชีวิตกลับมาเดินอย่างมั่นคงอีกครั้งหนึ่ง ยิ่งเราตั้งสติได้ไวเพียงใด เราย่อมจัดการกับเหตุการณ์ได้มั่นคงเท่านั้น ในทางกลับกัน หากสติเกิดช้าก็ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ จนอาจลุกลามยากจะแก้ไข ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“วิกฤตชีวิตเกิดได้กับทุกคนนะ แต่เราต้องตั้งสติให้ไว” (ID 12)

“แต่บางที่เราก็มืดมน โพล่งออกไปมันก็อาจทำให้เราทะเลาะกันได้” (ID 9)

“ป้าว่ามนุษย์จะต้องมีความอดทนนะ ให้อุปสรรคที่มันเข้ามามันถึงจะผ่านไปได้ สำคัญคือต้องมีสติ ทำใจดี ๆ ไว้อย่างที่ผู้ใหญ่เขาพูดเคยได้ยินมัย” (ID 1)

“สติมันกลับมาอีกครั้งไง พอผ่านมามันเลยเห็นเลยนะว่าสตินี้สำคัญมากนะ เวลา มีเรื่องอะไรนี่สติต้องให้มาก่อนเลย” (ID 5)

2.3.3.2 รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส

ในช่วงสถานการณ์ที่หลายคนอาจมองว่าเป็นวิกฤตของชีวิต แต่ชาวนาที่มี ความมานะบากบั่นกลับมามองเห็นโอกาสที่สามารถถกฉวยได้จากสภาวะเช่นนั้น เช่น การระบาดของ หนูในนาข้าวสร้างความบีบคั้นทางจิตใจแก่ชาวนา แต่ชาวนายรายหนึ่งกลับมองว่าตนสามารถ มาดักหนูขายทำรายได้ให้ตนเองและครอบครัว หรือในสถานการณ์น้ำท่วมนาข้าว ชาวนาไม่ สามารถเกี่ยวข้าวขายได้ จึงตัดสินใจจับปลาขายแทนข้าว สร้างรายได้อีกรูปแบบหนึ่ง ดังคำ สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“แต่เดี๋ยวนี้นูก็เริ่มบางละ เพราะเริ่มมีตลาดรับซื้อ เราก็หาขายแทน แพงชะด้วย นี่ เขาเรียกพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส” (ID 9)

“น้ำท่วม ๆ ก็ทอดแหหาปลากินกันไป เหลือก็ไปขาย ปลามันเยอะใช้มัยละ” (ID 3)

“นั่งร้องไห้เลยเห็นนาข้าวกลายเป็นวังกุ่มวังปลา มันก็ต้องทำอะไรตอนนั้น แต่พอเห็น คนอื่นเขาออกมาหาปลาหากุ้งไปขาย ก็เลยได้คิดว่าถ้าเราอยู่เฉย ๆ นี่สงสัยจะอดตายแน่ ก็เออละเขาเรียกอะไรละพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสหรือ” (ID 12)

2.3.4 มองเห็นความจริงของชีวิต

สติเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นให้ชีวิตกลับมาก้าวเดินได้อย่างมั่นคงอีกครั้ง ซึ่ง นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการตั้งรับที่ดีเยี่ยมแล้ว สติยังช่วยให้ชาวนาหลายรายได้สัมผัสกับ มุมมองใหม่ที่พวกเขาไม่เคยพบเห็น มุมมองเหล่านี้สร้างความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ให้เกิดขึ้น ภายในจิตใจ มุมมองที่เกิดขึ้นนี้ทำให้พวกเขาได้ทราบว่าจะแท้จริงแล้วความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในใจ ล้วนเกิดมาจากตนเอง ในรายที่ต้องเผชิญภาวะแห่งการสูญเสียก็ได้พบว่าในความเป็นจริงแล้วเงิน เท่าไรก็ซื้อชีวิตไม่ได้

2.3.4.1 มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง

เมื่อสติเกิดขึ้นในช่วงที่กำลังเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจทำให้ชาวนา มองเห็นว่าแท้จริงแล้วความบีบคั้นหรือความทุกข์ที่ตนกำลังเผชิญนั้นเกิดขึ้นจากตนเอง เช่น ความหวังที่จะให้คนอื่นทำดีได้สมใจ ความกลัวใจ ความเสียดาย หรือแม้แต่ความคิดตีตนไปก่อน ไข เหล่านี้เป็นความบีบคั้นที่เกิดขึ้นจากตนเอง การที่เราจมปลักอยู่กับความรู้สึกนั้นเป็นเสมือน ทุกข์สองชั้น นั่นคือ ทุกข์เกิดจากเขาทำเราและทุกข์ที่เกิดจากเราทำตนเอง ซึ่งมุมมองเหล่านี้เป็น

มุมมองใหม่ที่เกิดขึ้นในชีวิต ส่งผลให้ชาวนาแก้วข้ามจากสภาวะบีบคั้นนั้นมาได้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เมื่อคนก็ตายไปแล้ว เรายาเสียใจก็ไม่มีประโยชน์ คนตายไม่ฟื้น คนเป็นกำลังจะตายแทน” (ID 8)

“ทุกข์จากความรู้สึกเสียตายนะ ก็อย่างว่าละ มันเหมือนทุกข์สองชั้นเลย ใจอันแรกนี่เขาทำเรา ใจอันหลังนี่เราทำตัวเอง” (ID 9)

“ทำให้รู้ว่าใจตอนแรกที่เราว่าอ่อนใจ จริง ๆ มันก็อยู่ที่ความคิดของเรา ถ้าไม่ใส่ใจ มามองว่าคนอื่นก็เป็นแบบเรา แกรมเขายังมาช่วยกันแก้ แล้วจะมาเครียดทำไม ก็ไม่เครียด” (ID 7)

“บางที่ใจที่เราคิดว่ามันเป็นปัญหาอุปสรรคอะไรนี่บางที่เราก็ตัดใจไปก่อนใช้ คือเราไปคิดล่วงหน้าไว้ว่ามันจะยังงั้นยังงี้” (ID 7)

“ความรู้สึกอยากได้เนี่ยนะ มันห้ามไม่ได้นะ จริงมัย แต่พอเรากลับมาที่ตัวเรา เออ.. เราจะมาคิดมากไม่ได้นะ” (ID 10)

2.3.4.2 เงินซื้อชีวิตไม่ได้

ในรายชื่อของชาวนาแก้วที่เผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจเนื่องจากการสูญเสียบุคคลที่รักไป การคร่ำครวญในสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ทำให้เขามองไม่เห็นความจริงของชีวิตที่ต้องมีการเกิด แก่ เจ็บและตาย แต่เมื่อสติเกิดขึ้น เขาก็มองเห็นว่าเงินอาจยืดเวลาให้คนตายช้าลง แต่ไม่อาจซื้อชีวิตไว้ได้ซึ่งเป็นมุมมองที่ลึกซึ้งแต่มองเห็นได้ด้วยสติ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“เงินเท่าไรก็ซื้อชีวิตคนไม่ได้นะจำไว้ เงินน่าจะยืดเวลาให้ตายช้าลง แต่ให้เขาอยู่กับเราตลอดไปไม่ได้หรอก” (ID 5)

“อย่างเราไปเข้าใจว่าเขาต้องดีสมใจเรา เราก็อเสียใจ ถ้าไม่อยากเสียใจเราก็ตองให้เขาเลือกชีวิตเอง” (ID 2)

2.3.5 ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

เมื่อเรื่องราวอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจผ่านไปแล้ว สิ่งหนึ่งที่ชาวนาแก้วหลายรายมองเห็นคือคุณค่าในคู่ชีวิตหรือคู่ผัวเมียที่ต่างร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ในรายที่สามีมีความทุกข์ ภรรยาที่คอยเป็นที่พึ่ง กลับกันภรรยามีความทุกข์ สามีก็เป็นเสาหลักให้ เป็นมิตรภาพที่สวยามบนสายใยแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน และในช่วงชีวิตของมนุษย์คนหนึ่งนั้นจะมีโอกาสได้พบคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์สักกี่คน แม้ได้พบเพียงคนเดียวก็เพียงพอแล้ว ไม่ได้หวังไปมากกว่านี้ ถ้อยคำเหล่านี้เป็น

มุมมองที่งดงามที่สุดในชีวิตของครอบครัวชาวนาอันเกิดจากสติที่ใช้เป็นแสงสว่างนำทางทั้งยามสุขและยามทุกข์ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“อย่างน้ำนี้มีวันนี้ได้เพราะแฟนน้ำนะ เวลาที่เราทุกข์ที่สุด เขาคอยปลอบใจเรา เป็นกำลังใจให้เรา เป็นที่ปรึกษา ขณะที่เวลาที่เขาต้องการที่พึ่ง เราก็เป็นให้เขาได้” (ID 2)

“พอมันผ่านมาแล้วนี่ถึงเริ่มเห็นว่าคู่ผัวเมียนี้ถ้าช่วงที่ลำบากนะ ไม่ช่วยเหลือเจอจนกันนะ มัวขัดแย้งขัดขากันล่มทุกราย” (ID 4)

“ชีวิตคนหนึ่งคนนะ มันจะมีโอกาสเจอคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรารู้สึกก็คนกันเดียว กับแค่คนเดียวพอแล้ว ไม่ขอมากไปกว่านี้แล้ว” (ID 11)

“ครอบครัวเนียนะต่อให้จนแสนจนแค่ไหน ลำบากแค่ไหนนะ คู่ครองก็สำคัญ ผู้ชายคอยเป็นหลักแล้วผู้หญิงคอยเก็บคอยทำ มันต้องช่วยกันนะ ถ้าผู้ชายไม่เป็นหลัก ไม่หนักแน่น หรือผู้หญิงก็ไม่คอยเก็บเงินทองที่หามาได้นะ ไม่นานพัง” (ID 11)

“มันก็ทำให้เห็นละว่าเรามีหัวหน้าครอบครัวที่ดี เราตัดสินใจเลือกคู่ชีวิตที่ไม่ผิด เรามีหัวหน้าครอบครัวที่ไม่ละเทะ สิ่งนี้สำคัญที่สุด” (ID 8)

คุณค่าในชีวิตที่กล่าวไว้ทั้งหมดอาจเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นแม้การฟันฝ่าอุปสรรคจะยังไม่เสร็จสิ้น แต่สิ่งที่สำคัญสำหรับชาวนาคือแนวทางในการดำรงชีวิตนับจากนี้ แนวทางที่ตนรับรู้แล้วว่าอุปสรรคมิใช่สิ่งที่จะก้าวผ่านอย่างง่ายตายแต่ก็สามารถผ่านไปได้หากมานะบากบั่นไม่ทอดถอย ขณะเดียวกันก็ต้องยึดแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปด้วย ซึ่งจากคุณค่าที่เกิดขึ้นก็แสดงให้เห็นแล้วว่าในชีวิตของแต่ละบุคคลอาจต้องกู่หนีเยี่ยมสินบ้าง แต่การกระทำดังกล่าวต้องอยู่บนพื้นฐานความพอดี พอเพียง ไม่ใช่จ่ายเกินตัว จึงจะสามารถนำพาครอบครัวผ่านอุปสรรคไปได้ ขณะเดียวกันอุปสรรคก็เกิดขึ้นได้ในหลายแง่มุม การตั้งสติให้ไวจะช่วยให้บุคคลผ่านพ้นปัญหาต่าง ๆ มาด้วยปัญญา และด้วยสติและปัญญานี้เองที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการประคับประคองชีวิตในวันข้างหน้าแม้อุปสรรคจะเกิดขึ้นอีกสักกี่ครั้งก็สามารถจัดการได้อย่างไม่หวาดหวั่น

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาประสบการณ์การฟื้นฟูสุขภาพของชาวนาไทยครั้งนี้ปรากฏผลการวิจัยที่เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับทฤษฎีและผลการศึกษาที่ผ่านมา จะพบว่ามีความสอดคล้องกันในหลายแง่มุม ขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกัน ในการอภิปรายผลผู้วิจัยจะสรุปภาพรวมของผลการวิจัยเชื่อมโยงกับทฤษฎีและผลการศึกษาที่ผ่านมา และเพิ่มเติมประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองซึ่งเป็นความมั่งงามในตนจากการศึกษาและข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานด้วย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาประสบการณ์การฟื้นฟูสุขภาพของชาวนาไทยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปสรรค ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค และประสบการณ์ในการฟื้นฟูสุขภาพของชาวนาไทย วัตถุประสงค์ดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา มาเป็นแนวทางในการค้นหาคำตอบ โดยผู้วิจัยเลือกครอบครัวชาวนาในตำบลลำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนทั้งสิ้น 12 ครอบครัวเป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลรวม 18 สัปดาห์ หรือตั้งแต่วันที่ 18 พฤศจิกายน 2551 – 30 มีนาคม 2552 จึงได้ความอิมตัวของข้อมูลใน 2 ประเด็นคืออุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาและเส้นทางสู่การฟื้นฟูสุขภาพ

1. อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

อุปสรรค หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวนา อันนำมาสู่ความยากลำบากทางกายหรือทางจิตใจ ซึ่งจากการศึกษาชาวนาในตำบลลำพะเนียงสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพ 5.1 : อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

จากแผนภาพแสดงอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาจะเห็นได้ว่าอุปสรรคที่รุมเร้าวิถีชีวิตของชาวนานั้นเกิดขึ้นรายล้อมตัวของบุคคล ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้อุปสรรคเกิดขึ้นถึง 8 ประการ ได้แก่ อุปสรรคจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย เช่น เกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมซึ่งเป็นภาวะที่น้ำมีปริมาณมากเกินไปเกินความต้องการ แต่หากน้อยเกินไปก็จะเข้าสู่วิกฤตการณ์จากฝนแล้ง ขณะเดียวกัน ก็ยังรวมไปถึงลมซึ่งหากลมพัดไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาในการเพาะปลูก ต้นข้าวก็ได้รับความเสียหาย อุปสรรคจากการรบกวนของศัตรูข้าว ซึ่งศัตรูข้าวนี้มีทั้งที่เกิดขึ้นในลักษณะของวัชพืชโรคพืชและสัตว์ อุปสรรคจากความผันผวนด้านปัจจัยราคา ซึ่งเป็นความไม่แน่นอนทั้งปัจจัยในฝั่งต้นทุนการผลิตและฝั่งของราคาขายข้าว อุปสรรคจากระบบชลประทานไม่ทั่วถึง อุปสรรคจากความยากจน ซึ่งเป็นความยากลำบากของชีวิต ประสบปัญหาเรื่องเงินทุนในการเพาะปลูกและหนี้สิน อุปสรรคจากพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม เช่น สามีติดเหล้า ลูกชายเกเร ลูกสาวตั้งครุฑก่อนวัยอันควร อุปสรรคจากการเจ็บป่วยทางกายอันเป็นสิ่งที่เกิดกับตัวของผู้ให้ข้อมูลหลัก และอุปสรรคจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัว หรือทรัพย์สินมีค่า

อุปสรรคทั้ง 8 ประการนี้อาจเกิดขึ้นผสมผสานกับวิถีชีวิตของชาวนา แต่กระนั้นก็ไม่พบว่าชาวนา รายใดต้องเผชิญอุปสรรคครบทั้ง 8 ประการในคราวเดียวกัน

2. เส้นทางสู่การฟื้นฟ้อุปสรรค

อุปสรรคที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชาวนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้พวกเขาต้องตัดสินใจ ลุกขึ้นมาจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการศึกษาคั้งนี้สามารถสรุปดังแสดงในแผนภาพ

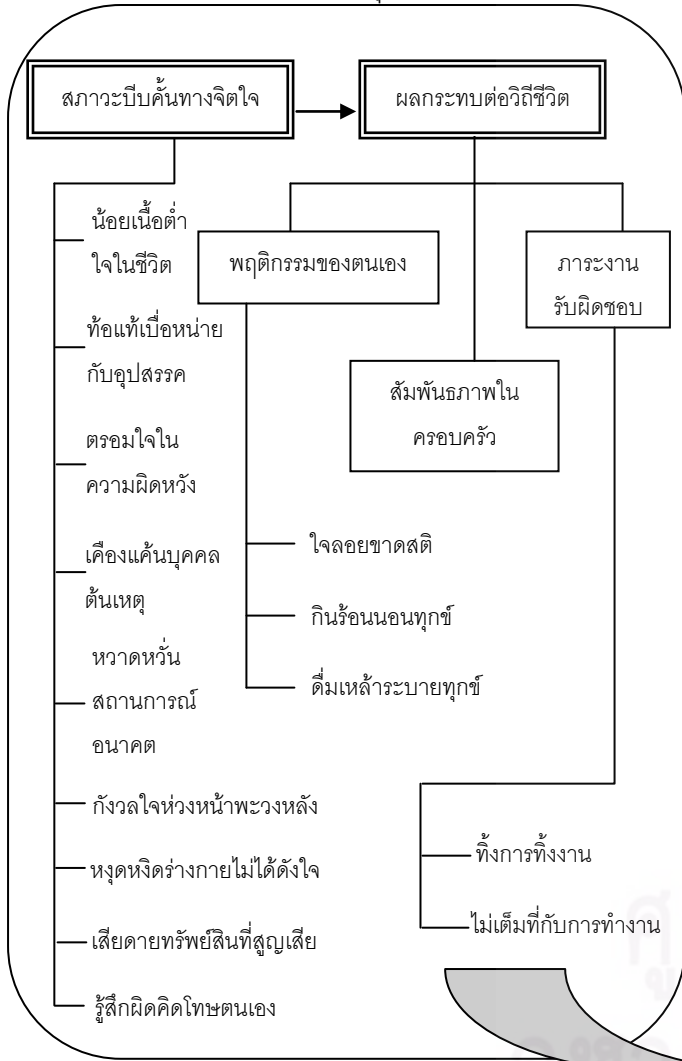
5.2

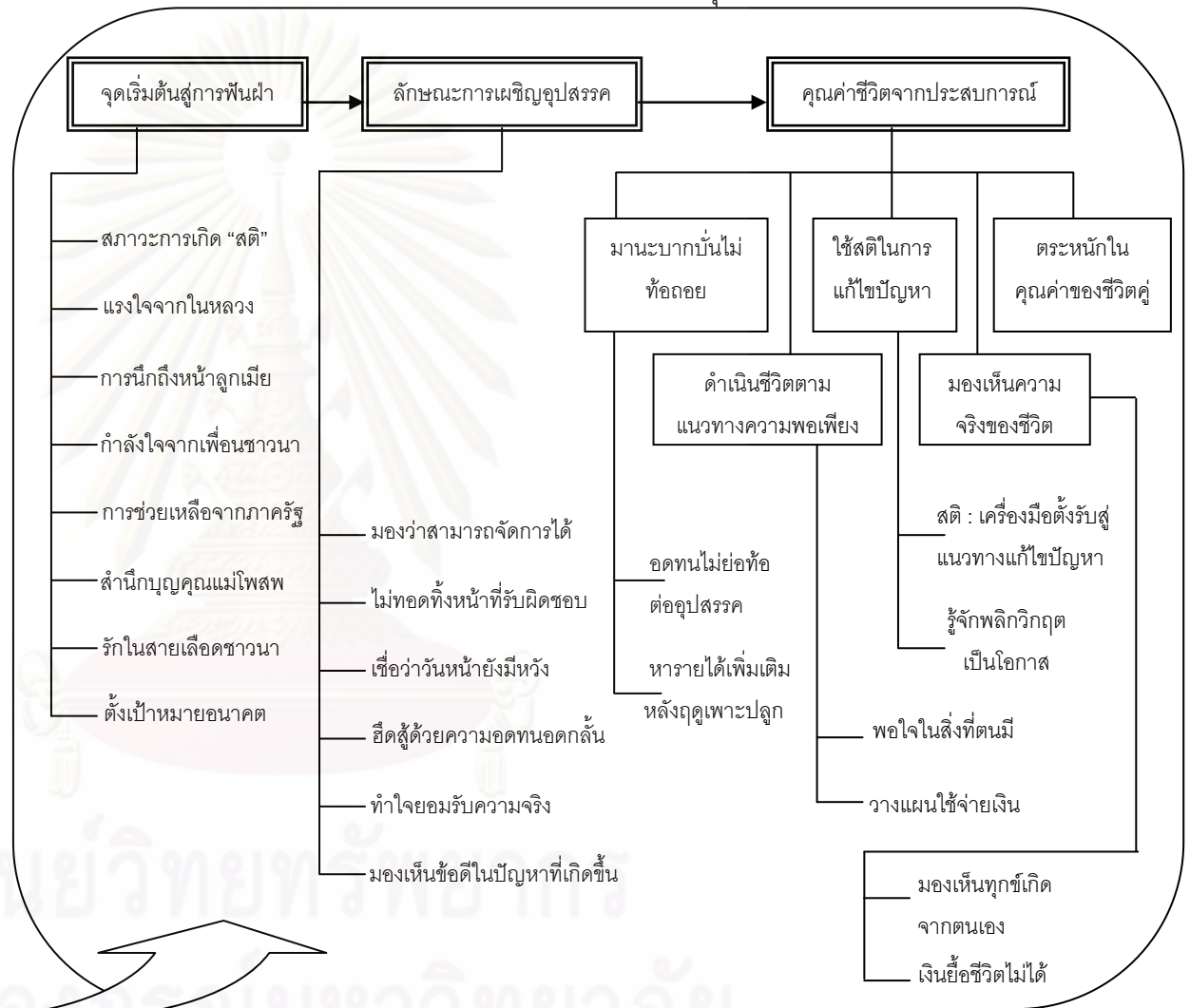
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต

ประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรค

แผนภาพ 5.2 : เส้นทางการฟันฝ่าอุปสรรค

จากแผนภาพแสดงเส้นทางสู่การฟื้นฟูสุขภาพจิตนั้นจะพบข้อมูลใน 2 ประเด็นหลัก คือ ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิตและประสบการณ์ในการฟื้นฟูสุขภาพจิต ประเด็นดังกล่าวมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต

อุปสรรคไม่ว่าจะมาจากลักษณะโดยอ้อมส่งผลโดยตรงต่อภาวะจิตใจของบุคคลนั้น ผลดังกล่าวปรากฏในรูปของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ

2.1.1 สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ

สภาวะบีบคั้นทางจิตใจเป็นแรงกระตุ้นของใจที่มีต่อเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ แรงกระตุ้นนี้แม้จะมองไม่เห็นด้วยตา แต่ก็เกิดขึ้นในหลากหลายลักษณะตามสิ่งที่เข้ามากระทบและภาวะจิตใจที่ผูกพันอยู่ขณะนั้น โดยแบ่งลักษณะการกระตุ้นได้เป็น 9 ลักษณะ ได้แก่ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค ตระหนี่ในความผิดหวัง เคียดแค้นบุคคลต้นเหตุ หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ เสียหายทรัพย์สินที่สูญเสียบ และรู้สึกผิดคิดโทษตนเอง

2.1.2 ผลกระทบต่อวิถีชีวิต

สภาวะบีบคั้นทางจิตใจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตซึ่งแสดงออกโดยลักษณะทางพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้แก่พฤติกรรมของตนเอง สัมพันธภาพในครอบครัว และภาระงานรับผิดชอบ

2.1.2.1 พฤติกรรมของตนเอง

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อตัวของชาวนาเอง แสดงออกในรูปของพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้แก่ ลักษณะใจลอยขาดสติ กินร้อนนอนทุกข์ ขณะที่บางรายก็หาทางระบายความทุกข์ด้วยการดื่มเหล้า

2.1.2.2 สัมพันธภาพในครอบครัว

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อครอบครัว แสดงออกมารูปของการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งนี้ชาวนาเองมองว่าตนไม่ใช่พระอิฐพระปูน เมื่อรู้สึกหงุดหงิดหรือโกรธเคืองจึงไปลงที่ครอบครัว

2.1.2.3 ภาระงานรับผิดชอบ

ผลกระทบจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่มีต่อภาระรับผิดชอบนั้นแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ชาวนาจะทิ้งหน้าที่การงานนั้นไปเลย ไม่สนใจการทำงาน ขณะที่บางรายแม้จะไม่ทิ้งหน้าที่รับผิดชอบแต่ด้วยความห่วงหน้าพะวงหลังก็ทำให้การงานนั้นทำได้ไม่เต็มที่

2.2 ประสบการณ์ในการฟื้นฝ่าอุปสรรค

การรับรู้ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้นถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวทางในการจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะมีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนอันนำไปสู่มุมมองหรือวิธีการซึ่งเป็นลักษณะที่บุคคลใช้ในการเผชิญอุปสรรค ทั้งนี้อุปสรรคอาจเป็นความยากลำบากที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชานาในลักษณะที่ไม่มีผู้ใดยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้น แต่เมื่อเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นแล้วชานาก็สามารถมองเห็นคุณค่าอันเป็นความหมายจากประสบการณ์เหล่านั้นซึ่งเป็นสิ่งสืบเนื่องมาจากมุมมองที่ใช้ในการเผชิญจุดเริ่มต้นและลักษณะการเผชิญอุปสรรคนั้นเอง

2.2.1 จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า

จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่าอุปสรรคถือเป็นเบื้องหลังของมุมมองและวิธีการต่าง ๆ ที่ชานาใช้ในการเผชิญกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จุดเริ่มต้นจึงมีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ที่ผ่านมาของตน ชานาบางรายอาจได้เริ่มต้นการเผชิญปัญหาจากสภาวะการเกิด “สติ” ขณะที่หลายรายมีโอกาสดำเนินการเริ่มต้นเผชิญเหตุการณ์จากการชมพระราชากรณียกิจของในหลวงผ่านโทรทัศน์ การนึกถึงหน้าลูกเมีย กำลังใจจากเพื่อนชานา การช่วยเหลือจากภาครัฐ การสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพ ความรักในอาชีพชานา และการตั้งเป้าหมายในอนาคต

2.2.2 ลักษณะการเผชิญอุปสรรค

หลังจากชานาได้มองเห็นแนวทางในการเริ่มต้นสำหรับจัดการกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น มุมมองในการจัดการปัญหารวมถึงวิธีการก็ผุดขึ้นภายในใจ แนวทางต่าง ๆ ที่แสดงถึงลักษณะในการเผชิญอุปสรรคปรากฏขึ้นใน 6 ลักษณะ ได้แก่ มองว่าสามารถจัดการได้ ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง ฮึดสู้ด้วยความอดทนอดกลั้น ทำใจยอมรับความจริง และมองเห็นข้อดีในปัญหาที่เกิดขึ้น

2.2.3 คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์

การเผชิญอุปสรรคในลักษณะต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดความหมายกับชีวิตของชานาซึ่งเป็นคุณค่าที่นำไปสู่แนวทางในการใช้ชีวิตในอนาคต ขณะที่ชานาหลายรายเมื่อผ่านอุปสรรคมาแล้วมีโอกาสดำเนินชีวิตถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาได้นึกถึงวิถีชีวิตของตนอันเป็นความงดงามท่ามกลางความยากลำบาก คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์นี้แสดงออกมจากความมานะบากบั่นไม่ทอดทิ้งอุปสรรคของชานา การดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง ในชานาบางรายที่ได้สติในการแก้ไขปัญหา ก็จะมองว่าสติเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาในอนาคตและสติยังมีส่วนช่วยให้มองเห็นความจริงของชีวิตไปพร้อมกับการตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

2.2.3.1 มานะบากบั่นไม่ทอดย

ความมานะบากบั่นอดทนถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ เช่นเดียวกับชาวนาที่เมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรคนานัปการ พวกเขา ก็บอกกับตัวเองให้อดทน มานะบากบั่นไม่ทอดย ไม่ว่าจะ เป็นอุปสรรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพหรือความยากลำบากในชีวิต ขณะเดียวกันชาวนาที่ผ่านความยากลำบากในชีวิตไปได้ก็เพราะพวกเขา รู้จักช่วยเหลือตนเอง เช่น การหารายได้เพิ่มเติมในช่วงว่างวันจากฤดูเพาะปลูก

2.2.3.2 ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง

ความพอเพียงถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งสำหรับบุคคลผู้ประสบความสำเร็จ บุคคลที่รู้จักความพอดีในการใช้ชีวิต ไม่มากหรือน้อยเกินไป จะสร้างรากฐานชีวิตที่มั่นคงในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับชาวนาที่มองเห็นความสำคัญของความพอดีพอเพียง ชาวนาหลายรายจึงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงเป็นอย่างมาก โดยมองว่าการมีวันนี้ของตนเกิดขึ้นได้เนื่องจากความพอใจในสิ่งที่ตนมี ลักษณะการกินอยู่ที่เป็นไปตามอัตภาพ การรู้จักวางแผนใช้จ่ายเงิน รวมไปถึงการสะกดใจไม่เป็นหนี้

2.2.3.3 ใช้สติในการแก้ไขปัญหา

อุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวนี้จะคงอยู่กับบุคคลหนึ่งนานเพียงใด ก็ขึ้นกับความสามารถในการระลึกรู้ตัวหรือที่ชาวนาเรียกว่าความสามารถในการตั้งหลักหรือสตินั่นเอง สติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้กลับมาสู่ภาวะปกติ ดังจะเห็นได้จากมุมมองของชาวนาที่เมื่อผ่านเหตุการณ์มาแล้วจึงได้เห็นว่าสติเป็นเครื่องมือพื้นฐานสู่การแก้ไขปัญหา และด้วยสติเเองที่ช่วยให้ชาวนาได้รู้จักการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส

2.2.3.4 มองเห็นความจริงของชีวิต

สติเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นให้ชีวิตกลับมาก้าวเดินได้อย่างมั่นคงอีกครั้ง ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการตั้งรับที่ดีเยี่ยมแล้ว สติยังช่วยให้ชาวนาหลายรายได้สัมผัสกับมุมมองใหม่ที่พวกเขาไม่เคยพบเห็น มุมมองเหล่านี้สร้างความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ มุมมองที่เกิดขึ้นนี้ทำให้พวกเขาได้ทราบว่าแท้จริงแล้วความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในใจล้วนเกิดมาจากตนเอง ในรายที่ต้องเผชิญภาวะแห่งการสูญเสียก็ได้พบว่าในความเป็นจริงแล้วเงินเท่าไรก็ซื้อชีวิตไม่ได้

2.2.3.5 ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

เมื่อเรื่องราวอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจผ่านไปแล้ว สิ่งหนึ่งที่ชาวนาหลายรายมองเห็นคือคุณค่าในคู่ชีวิตหรือคู่ผัวเมียที่ต่างร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ในรายที่สามีมีความทุกข์ ภรรยา ก็คอยเป็นที่พึ่ง กลับกันภรรยามีความทุกข์ สามีก็เป็นเสาหลักให้ เป็นมิตรภาพที่สวยามบนสายใยแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน

จะเห็นได้ว่าเส้นทางสู่การฟื้นฟ้อุปสรรคนั้นเริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้ภาวะจิตใจของตนเองท่ามกลางอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งการรับรู้เป็นการรับรู้ทั้งสภาวะบีบคั้นทางจิตใจและการรับรู้ผลกระทบต่องิ๊ตชีวิต ต่อเมื่อรับรู้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว บุคคลจะเกิดประสบการณ์ในการฟื้นฟ้อุปสรรค ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวมาจากประสบการณ์ในอดีต จุดเริ่มต้นนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะการเผชิญอุปสรรคอันมีผลสืบเนื่องไปถึงคุณค่าของชีวิตจากประสบการณ์นั่นเอง

อภิปรายผล

ภาพรวมจากผลการวิจัยที่ได้ทั้งหมดในหัวข้อที่ผ่านมาทำให้เห็นโครงสร้างของการฟื้นฟ้อุปสรรคของชาวนาไทยที่ศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับผลการศึกษาในอดีตหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยขออภิปรายผลในประเด็นอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาและเส้นทางสู่การฟื้นฟ้อุปสรรค ดังนี้

1. อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ความยากลำบากเป็นอุปสรรคที่ปรากฏขึ้นในหลากหลายรูปแบบ มีทั้งอุปสรรคที่คาดคะเนได้ล่วงหน้าว่าจะต้องเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวนา เช่น สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย การรบกวนจากศัตรูข้าว ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง และความผันผวนด้านปัจจัยราคา แต่เมื่อลงสัมผัสสนามจริงกลับพบว่าวิถีชีวิตของชาวนามีได้มีอุปสรรคเพียงที่คาดคะเนไว้เท่านั้น อุปสรรคยังปรากฏในลักษณะอื่นเพิ่มเติมด้วยซึ่งหากมองผิวเผินอาจไม่ตระหนักว่าเหตุการณ์เหล่านั้นจะสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวนา แต่ในความเป็นจริงอุปสรรคเหล่านั้นล้วนสร้างความยากลำบากให้แก่วิถีชีวิตของพวกเขาอย่างมากมาย ซึ่งหากนำไปเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าผลการวิจัยจากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมาอยู่หลายประการ ได้แก่

1.1 สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย

ชาวนาหลายรายกล่าวตรงกันว่าการทำงานในแต่ละฤดูกาลจำเป็นต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศให้เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิต หากปีใดสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย เช่น น้ำท่วมหรือฝนแล้ง ปีนั้นชาวนาเตรียมรับมือกับความยากลำบากที่จะเข้ามาในชีวิตได้เลย สอดคล้องกับที่สุนทร นายเหมื่อนวงศ์ (2537) สมพร เทพสิทธิ์า (2541) และ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2540) กล่าวไว้ตรงกันว่าปัจจัยเชิงสาเหตุประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งหมายรวมถึงชาวนาด้วยคือความไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศ เกิดภาวะน้ำท่วมหรือฝนแล้ง

1.2 การรบกวนจากศัตรูข้าว

สิ่งหนึ่งที่ชาวนาจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และถือเป็นปัญหาใหญ่สำหรับชาวนาหลายราย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นคือศัตรูข้าว ได้แก่ วัชพืช โรคพืช และสัตว์ ถึงแม้ว่าลักษณะของศัตรูข้าวจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่และรูปแบบการทำนา แต่ทั้งหมดล้วนนำมาซึ่งความเดือดร้อนในการเพาะปลูกจนทำให้ชาวนาต้องประสบกับภาวะขาดทุนในที่สุด สอดคล้องกับสุนทร ฉายเหมือนวงศ์ (2537) ที่กล่าวว่าศัตรูข้าวไม่ว่าจะเป็นวัชพืชหรือโรคพืชนั้นสร้างความเสียหายต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก และหากความเสียหายเกิดขึ้นกับเกษตรกรหลายพื้นที่ย่อมนำไปสู่ผลกระทบต่อภาวะโดยรวมของเศรษฐกิจภายในประเทศ

1.3 ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง

ระบบชลประทานเป็นระบบการจัดส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกของทางภาครัฐ ช่วยอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกร ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าชาวนาหลายรายประสบปัญหาเกี่ยวกับระบบชลประทานที่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ขณะที่ชาวนาบางรายก็ถูกเอารัดเอาเปรียบจากชาวนาด้วยกันที่มักไม่รู้จักราชการเอื้อเพื่อเอื้อแก่ซึ่งกันและกัน นำมาสู่ความขัดแย้งและกลายเป็นความยากลำบากในวิถีชีวิตชาวนา สอดคล้องกับสุนทร ฉายเหมือนวงศ์ (2537) ที่กล่าวว่าระบบน้ำเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตทางการเกษตร หากไม่พร้อมอาจส่งผลไปถึงความยากลำบากในชีวิตอันนำไปสู่ความยากจนในที่สุด

1.4 ความผันผวนด้านปัจจัยราคา

ราคาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดชะตาชีวิตของชาวนา ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของชาวนาเกือบทุกรายที่กล่าวตรงกันว่าปัจจุบันราคาต้นทุนการผลิตข้าวเพิ่มสูงขึ้นจากอดีต แม้ราคาขายจะปรับเพิ่มขึ้น แต่หากหักส่วนต่างแล้วชาวนายังคงต้องประสบภาวะขาดทุนอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจของชาวนาที่มองว่าตนเองเป็นผู้ผลิตแต่ไม่สามารถกำหนดราคาขายสินค้าของตนเองได้ การกำหนดราคาอยู่ที่นายทุนหรือพ่อค้าคนกลางซึ่งแตกต่างจากสินค้าประเภทอื่น สอดคล้องกับการศึกษาของชาย โพธิ์สีตา (2528) พบว่าการตลาดถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจของชาวนา ซึ่งชาวนาจำเป็นต้องพึ่งพาระบบการขาย แต่การขายของชาวนาไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาให้กับสินค้าของตนเองได้ การกำหนดราคาอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ซื้อโดยสิ้นเชิง ตรงข้ามกับราคาสินค้าอุปโภคบริโภคซึ่งชาวนาซื้อจากตลาดแต่ราคาขาย ผู้ผลิตสินค้าชนิดนั้นสามารถกำหนดราคาได้เอง ชาวนาจึงต้องตกอยู่ในภาวะความเสี่ยงตลอดเวลาเพราะไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้เลยว่าข้าวที่ตนผลิตจะมีราคาขายอยู่ที่เท่าใด ดังนั้นปัญหาดังกล่าวนี้จึงเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นกับชาวนามาอย่างยาวนานดังจะสังเกตได้จากผลการศึกษาที่ทำไว้ตั้งแต่ปี 2528 แล้ว แต่ปัจจุบันปัญหาก็ยังปรากฏอยู่แม้เวลาจะผ่านไปถึง 25 ปีแล้วก็ตาม

1.5 ความยากจน

ความยากจนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นกับชาวนา ชาวนาหลายรายกล่าวว่าความยากจนทำให้ตนเองไม่สามารถเข้าถึงต้นทุนการผลิต เช่น ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงที่จำเป็นได้ พวกเขาจะต้องแก้ไขปัญหาโดยการกู้เงิน ซึ่งการกู้เงินนี้ก็มีทั้งในระบบและนอกระบบ ต่อเมื่อเผชิญกับสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยหรือการรบกวนจากศัตรูข้าว ชาวนาจึงต้องเผชิญความยากลำบากเป็นสองเท่า สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมพร เทพลีธา (2541) และปาริชาติ รัตนกิจ (2549) ที่เห็นตรงกันว่าความยากจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชาวนาต้องจมปลักอยู่ในวงจรแห่งการเป็นหนี้ ไม่ว่าจะเป็นหนี้สินที่มาจากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือเงินกู้นอกระบบ ซึ่งหากพิจารณาเป็นรายครัวเรือนแล้วจะพบว่าครัวเรือนเกษตรหลายล้านครัวเรือนตกอยู่ในภาวะหนี้สินและยังไม่มีแนวโน้มว่าจำนวนดังกล่าวจะลดลงในอนาคต

จะเห็นได้ว่าผลการศึกษานี้ในด้านอุปสรรคของชาวนาไทยมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมาและหากสังเกตอย่างลึกซึ้ง จะเห็นว่าแม้อุปสรรคดังกล่าวได้เกิดขึ้นมาแล้วนับสิบปีแต่ในปัจจุบันก็ยังปรากฏอยู่เช่นเดิม นอกจากนี้การศึกษารังนี้ยังพบอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนาเพิ่มเติมจากการศึกษาที่ผ่านมาอีกหลายประเด็น ได้แก่ พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม อาการเจ็บป่วยทางกายของชาวนาเอง และการสูญเสียบุคคลสำคัญในชีวิตหรือทรัพย์สินมีค่า ประเด็นเหล่านี้หากพิจารณาเพียงผิวเผินอาจดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวข้องกับการทำนา แต่เมื่อพิจารณาผลกระทบต่อวิถีชีวิตแล้วจะเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตชาวนา ส่งผลให้บุคคลรับผิดชอบกับภาระงานของตนเองได้ไม่เต็มที่ หรือบางรายถึงกับต้องละทิ้งงานของตนเองไปเลย ดังนั้นปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตชาวนาเป็นวิถีชีวิตที่ต้องก้าวเดินบนความยากลำบาก และเป็นความยากลำบากที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงเมื่อใด

2. เส้นทางการพัฒนาอุปสรรค

อุปสรรคที่กล่าวไว้ทั้งหมดข้างต้นนำมาซึ่งความยากลำบากในชีวิต ความยากลำบากนี้ชาวนาบางรายอาจใช้เวลาเพียงชั่วครู่ก็ผ่านมันมาได้ แต่กับบางรายอาจใช้เวลาแรมเดือนหรือแรมปีจึงสามารถหลุดพ้นความทุกข์นั้นมา ทั้งนี้ในชาวนาบางรายและในบางอุปสรรคก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นภาวะนั้นมาได้ ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีมุมมองน่าสนใจควรแก่การหยิบยกมาอภิปรายผลดังนี้

2.1 ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรคของชีวิต

การศึกษาเกี่ยวกับอุปสรรคหรือความยากลำบากของชาวนานั้นมีการศึกษาอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่การศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่ภาวะจิตใจของบุคคลยามที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือความยากลำบากนั้นยังไม่ปรากฏรายงานชัดเจน การศึกษาที่ใกล้เคียงปรากฏเพียงลักษณะทางพฤติกรรมของ

บุคคลที่ส่งผลต่ออุปสรรคซึ่งเป็นกรกล่าวของ สมพร เทพสิทธิ์ (2541) สรุปสาเหตุแห่งความยากจนไว้ประการหนึ่งว่าเกิดจากเกษตรกรรมกัมพูชาในอบายมุข เช่น การพนันหรือการดื่มสุราซึ่งสอดคล้องกับผลกระทบต่อวิถีชีวิตอันเป็นประเด็นหนึ่งของการศึกษาครั้งนี้ แต่ความสอดคล้องดังกล่าวมีความแตกต่างกันบางบริบท กล่าวคือ ในเรื่องการดื่มสุรา จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าพฤติกรรมนี้มีต้นตอมาจากสภาวะบีบคั้นทางจิตใจที่ยังไม่สามารถหาแนวทางแก้ไขได้ สภาวะบีบคั้นทางจิตใจดังกล่าวจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อลักษณะทางพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงออกเมื่อเผชิญความยากลำบากที่เกิดขึ้น

สภาวะบีบคั้นทางจิตใจเป็นแรงกระตุ้นของใจที่มีต่อเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ สภาวะดังกล่าวปรากฏในหลากหลายลักษณะ ได้แก่ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค ตระทมใจในความผิดหวัง เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ เสียหายทรัพย์สินที่สูญเสีย และรู้สึกผิดคิดโทษตนเอง ซึ่งหากมองเพียงผิวเผินอาจเข้าใจว่าต้นเหตุของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจมาจากอุปสรรคที่เกิดขึ้น แต่ข้อเท็จจริงจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าแม้เมื่ออุปสรรคผ่านไป บุคคลยังคงเผชิญสภาวะบีบคั้นทางจิตใจอยู่ สภาวะเช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่าอุปสรรคเป็นเพียงปัจจัยให้เกิดสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ แต่อุปสรรคมิใช่สาเหตุที่แท้จริงของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ ขณะเดียวกันหากพิจารณาสาเหตุของสภาวะบีบคั้นทางจิตใจตามแนวทางที่ปรากฏในหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งระบุไว้ชัดเจนว่าสาเหตุแห่งความทุกข์หรือตามรูปศัพท์ในภาษาบาลีเรียกว่า ทุกขสมุทัย เกิดจากปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ ตัณหา หมายถึง ความอยาก อุปาทาน หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่น และ อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้ตามจริง ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับสภาวะบีบคั้นทางจิตใจจากการศึกษาครั้งนี้จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องอย่างชัดเจน ดังนี้

ก) ตัณหา หมายถึง ความทะยานอยาก แบ่งเป็น กามตัณหา (ความทะยานอยากในกามคุณ 5) ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ หรือ ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง) ออยากเป็น ออยากคงอยู่ตลอดไป) วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ หรือความไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเมื่อพิจารณากับสภาวะบีบคั้นทางจิตใจแล้วจะเห็นได้ว่าความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและความรู้สึกผิดคิดโทษตนเองเกิดขึ้นเนื่องจากบุคคลที่อยากให้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเป็นตามความคาดหวัง อันสอดคล้องกับองค์ธรรมภวตัณหา และความน้อยเนื้อต่ำใจ ความท้อแท้เบื่อหน่าย ความผิดหวัง ความเคืองแค้น ความหวาดหวั่น ความกังวลใจ ความหงุดหงิด ความเสียใจ และความรู้สึกผิด เกิดขึ้นจากความไม่อยากให้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตนแล้วเกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับองค์ธรรมวิภวตัณหา

ข) อุปาทาน หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส แบ่งเป็น กามุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่ น่าพอใจ) ทิฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น

ในทฤษฎีหรือทฤษฎี) สิ้นพัทพุดาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นในศีลและพรต) อัดตวาทุดาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นหรือสำคัญหมายอยู่ในภายในว่า มีตัวตน ที่จะได้ จะเป็น จะมี จะสูญสลาย) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเมื่อพิจารณากับสภาวะบีบคั้นทางจิตใจแล้วจะเห็นได้ว่าความรู้สึกเสียดายและรู้สึกผิดอันเกิดจากความเห็นว่าบุคคลหรือทรัพย์สินที่สูญหายไปเป็นของตนอย่างแท้จริงและพยายามยึดมิให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับองค์ธรรมอัดตวาทุดาทาน

ค) อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง แบ่งเป็น ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ไม่รู้อดีต ไม่รู้อนาคต ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต และไม่รู้ปฏิจสุมุปาต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเมื่อพิจารณากับสภาวะบีบคั้นทางจิตใจแล้วจะเห็นได้ว่าสภาวะทั้ง 9 ลักษณะจัดอยู่ในอวิชชาทั้งหมด กล่าวคือความน้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต ความท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค ความตรอมใจในความผิดหวัง ความเคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ ความหวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต ความกังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง ความหงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ ความเสียดายทรัพย์สินที่สูญเสีย และความรู้สึกผิดคิดโทษตนเองนั้นเป็นภาวะจิตใจที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่ผ่านไปแล้วสอดคล้องกับความไม่รู้ตามจริงว่าอดีตได้ผ่านไปแล้ว ขณะที่ความรู้สึกกังวลและความรู้สึกหวาดหวั่นนั้นเป็นภาวะจิตใจที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลไปคิดคำนึงถึงอนาคตจนหลงลืมปัจจุบันสอดคล้องกับความไม่รู้ตามจริงว่าอนาคตก็เป็นสิ่งที่ยังมาไม่ถึง

จะเห็นได้ว่าอวิชชาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ชาวขนาดอยู่ในสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ โดยเฉพาะในรายที่คร่ำครวญกับสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ คร่ำครวญถึงอดีตที่ผ่านไปแล้วและอนาคตที่ยังมาไม่ถึงจนหลงลืมการใช้ชีวิตปัจจุบันให้ดีที่สุด ผลที่ตามมาคือบุคคลจะไม่สามารถก้าวออกจากอุปสรรคและสภาวะบีบคั้นทางจิตใจนั้นได้เลย เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่สามารถผ่านอุปสรรคมาได้เพราะพวกเขามักจะคร่ำครวญถึงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วว่าไม่น่าเกิดขึ้น ขณะที่สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นก็คาดหวังว่าสิ่งนั้นจะต้องเกิด พวกเขาจึงต้องจมปลักอยู่ในความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.2 ประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรค

ประสบการณ์การฟันฝ่าอุปสรรคของชาวขนาดจากการศึกษาครั้งนี้เกิดจากจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์และอุปสรรคที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ลักษณะการเผชิญอุปสรรคและการมองเห็นคุณค่าก็แตกต่างกันไปด้วย ผู้วิจัยจึงขอเชื่อมโยงผลการวิจัยจากการศึกษาครั้งนี้กับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยเลือกเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของ Stoltz (1997) และหลักธรรม “พละ 5” ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาอภิปราย ดังนี้

ก) ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (Adversity Quotient)

ผลวิจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคจากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค (A.Q.) ของ Stoltz (2000) ซึ่งกล่าวถึงความหมายของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคว่าเป็นความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือความลำบาก ซึ่งหากพิจารณาองค์ประกอบ 4 มิติ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า CORE นั้นอาจแบ่งได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 C – Control การควบคุม หมายถึง ระดับการรับรู้ความสามารถในการควบคุมตนเองเพื่อผ่านพ้นอุปสรรคความยากลำบากหรือเหตุการณ์ที่คับขัน ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการควบคุมสูง จะสามารถควบคุมตนเองให้ผ่านพ้นอุปสรรคและความยากลำบากสูงได้ เป็นผู้ที่มีความคิดเชิงรุก ไม่ย่อท้อ มีความหนักแน่น ไม่ลดละความตั้งใจ มีความกระฉับกระเฉงในการเผชิญกับปัญหา และพยายามหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลักที่มองอุปสรรคที่เข้ามาว่าสามารถจัดการได้ ซึ่งเกิดจากความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขเหตุการณ์ส่งผลให้เกิดความรู้สึกอีกหิมและทำทลายความบีบคั้นที่เกิดขึ้นเนื่องด้วยมั่นใจในความสามารถของตนเอง และหากพิจารณาถึงการให้ความหมายจากประสบการณ์ก็จะพบว่ามีความสอดคล้องกันเพราะพวกเขามองว่าอุปสรรคทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นจะผ่านไปได้ต้องอาศัยความมานะบากบั่นไม่ทอดถอย ความบากบั่นไม่ทอดถอยนี้เกิดจากความอดทนอดกลั้น ซึ่งพวกเขาให้ความหมายไว้ว่าความอดทน คือ ไม่ล่าถอย ยอมอด คือ ไม่มีกิน และต้องทน คือ ทนทุกอย่างไม่ปริปากบ่น แม้จะเหนื่อยยากสักเพียงใด นอกจากนี้ความอดทนอดกลั้นของพวกเขายังมิได้มีการแบ่งชั้นวรรณะ เพศหญิงหรือเพศชาย ชาวนาหญิงสามารถทำงานได้ไม่แตกต่างจากชาวนาชาย ถ้อยแนวคิดว่าหนักเอาเบาสู้ คุณลักษณะนี้จึงสอดคล้องกับมิติการควบคุมตามองค์ประกอบของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

องค์ประกอบที่ 2 O = Ownership การรับรู้ความรับผิดชอบต่อปัญหาของตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของตนเอง พยายามคิดหาทางแก้ไข และตระหนักว่าเป็นความรับผิดชอบของตนในการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วง ไม่ผลักความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น ซึ่งตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วจะเห็นได้ว่าเมื่ออุปสรรคเกิดขึ้นกับพวกเขา พวกเขาจะไม่ปฏิเสธสิ่งที่เกิดขึ้น ยินดียอมรับพร้อมค้นหาแนวทางในการแก้ไขอุปสรรคบางประการ เช่น อุปสรรคในเชิงอาชีพอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นซ้ำซากแต่พวกเขาก็ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ของความเป็นชาวนาเนื่องด้วยความรักและความผูกพันที่มีต่อวิชาชีพ ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายทำนามากว่าครึ่งชีวิตจนอาชีพนี้ได้ฝังรากลึกลงไปในสายเลือดเสียแล้ว การไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พวกเขามองเห็นข้อดีที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ซึ่งข้อดีดังกล่าวช่วยบรรเทาสภาวะบีบคั้นทางจิตใจ มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับความหมายตามองค์ประกอบนี้

องค์ประกอบที่ 3 R – Reach การแผ่ขยายไปในทุกด้านของชีวิตเป็นการวัดผล
 กระทบปัญหาความยุ่งยากที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของแต่ละคนว่ามีอย่างน้อยเพียงใด ลักษณะของบุคคลที่มี
 มิติด้านนี้สูง ได้แก่ ผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ด้านลบ ควบคุมผลกระทบและความเสียหายต่อการ
 ดำรงชีวิต เมื่อเกิดปัญหาความยุ่งยากขึ้นจะเป็นผู้ที่พร้อมรับความยุ่งยากทุกสถานการณ์ ไม่หวั่นไหว ไม่คิด
 มากหรือจมอยู่กับความทุกข์ ซึ่งหากพิจารณาจากคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วจะเห็นได้ว่าอารมณ์
 ด้านลบได้แก่สภาวะบีบคั้นทางจิตใจนั่นเอง การที่บุคคลควบคุมอารมณ์ด้านลบได้นี้เนื่องเพราะสภาวะ
 การเกิดของ “สติ” สติจึงทำหน้าที่ทั้งควบคุมอารมณ์ทางลบและผลกระทบต่อวิถีชีวิตอันเกิดจากอุปสรรค
 และสภาวะบีบคั้นทางจิตใจให้เกิดขึ้นในขอบเขตที่จำกัด นอกจากนี้สติยังถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยจัดการ
 ปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายอาจเรียกสติว่าเป็นเครื่องมือในการตั้ง
 หลักเมื่อเผชิญกับปัญหาซึ่งก็สอดคล้องกับองค์ประกอบนี้ และหากพิจารณาการให้ความหมายจาก
 ประสบการณ์จะเห็นได้ก็ว่าสติสร้างคุณค่าในชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการมองเห็น
 แนวทางในการแก้ไขปัญหาลำดับต่อไปจากการตั้งสติ การมองเห็นความจริงของชีวิต หรือการตระหนักใน
 คุณค่าของชีวิตคู่ ซึ่งความหมายที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้นได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากสติ แต่ในความเข้าใจของ
 ผู้ให้ข้อมูลหลักอาจเข้าใจว่าสติเป็นส่วนเดียวที่สร้างความหมายให้ชีวิต แม้จะไม่ใช่ความเข้าใจที่ถูกต้อง
 ทั้งหมดแต่ความเข้าใจก็ได้ขัดแย้งกับองค์ประกอบของความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคที่หยิบยกมา
 กล่าวถึงนี้

องค์ประกอบที่ 4 E – Endurance ความคงทน หมายถึง การรับรู้ถึงความคงทน
 ของอุปสรรคและการรับมือกับความยืดหยุ่นของปัญหา พยายามขจัดให้หมดไปอย่างถูกวิธี มิฉะนั้นจะเป็นการ
 ประเมินว่าปัญหาอุปสรรคและสาเหตุนั้นมีระยะเวลาอันแคบ ลักษณะของผู้ที่มีความคงทนสูง ได้แก่ ผู้
 ที่รับรู้ว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาการเกิดขึ้นชั่วคราว สามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกฝนทักษะ ความรู้
 ความสามารถ และเป็นผู้ที่มีความหวังในชีวิต ซึ่งความหมายและคุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมอง
 ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เชื่อว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเองแล้วจะเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่จำกัด เมื่อ
 เกิดขึ้นได้ก็สิ้นสุดลงได้ มุมมองนี้จึงเป็นการมองไปที่อนาคตข้างหน้าด้วยหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความหวังและ
 ไม่ใส่ใจกับความยากลำบากที่เกิดขึ้นกับตนเองในปัจจุบัน อันเป็นแรงผลักดันให้พวกเขาก้าวไปสู่วันพรุ่งนี้
 อย่างมั่นใจ

ข) “พละ 5” หลักธรรมทางพุทธศาสนา

ประสบการณ์ในการฟันฝ่าอุปสรรคซึ่งเป็นผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสอดคล้องกับ
 หลักธรรมทางพุทธศาสนาอยู่หลายหลักธรรม แต่หลักธรรมที่สอดคล้องอย่างเด่นชัดนั้นตรงกับหลักธรรมที่
 มีชื่อว่า “พละ 5” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงพลังหรือสิ่งที่เป็นกำลังภายในจิตใจของบุคคลประกอบด้วย

องค์ธรรม 5 ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งองค์ธรรมแต่ละประการล้วนปรากฏใน ผลการวิจัยทั้งสิ้นแต่อาจกระจายกันอยู่ตามประเด็นย่อยต่าง ๆ ดังนั้นหากจัดในรูปองค์ธรรมของพละ 5 จะมีรายละเอียดดังนี้

องค์ธรรมที่ 1 ศรัทธา มีความหมายตามรูปศัพท์ทางพุทธศาสนาว่าความรัก ความเชื่อมั่น ความปักใจลง ความปักใจเชื่อ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ซึ่งความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับจุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูอุปสรรคของผู้ให้ข้อมูลหลักที่กล่าวถึง ความรักในสายเลือดความเป็นชาวนา ความผูกพันในความเป็นชาวนามแม้ว่าตนเองจะต้องเผชิญหน้ากับความยากลำบากเพียงใดก็ไม่ปฏิเสธในสิ่งที่เกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายทำนามาเกินกว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตด้วยเหตุผลง่าย ๆ เพียงแคร์รักและผูกพัน ซึ่งด้วยความรักและผูกพันอันเป็นศรัทธาแรงกล้านี้เองที่ส่งผลไปถึงการเผชิญอุปสรรคในลักษณะที่ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับข้าวในนาก็ไม่ละทิ้ง กล้าเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นตรงหน้า ซึ่งการไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบนี้มิได้เกิดจากการมองถึงความรับผิดชอบของตน แต่เป็นเลือดเนื้อและความรักยิ่งของชาวนานั่นเอง

องค์ธรรมที่ 2 วิริยะ มีความหมายตามรูปศัพท์ทางพุทธศาสนาว่าความ ขยันหมั่นเพียร ความบากบั่นไม่ย่อท้อ ความพยายามไม่ลดละ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ซึ่งความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับลักษณะการเผชิญอุปสรรคของผู้ให้ข้อมูลที่เผชิญ ปัญหาด้วยความอดทนอดกลั้น ยอมอด คือ ไม่มีกิน และทน คือ ทนทุกอย่าง ไม่ปริปากบ่นแม้จะเหนื่อย ยากลำบากเพียงใด นอกจากนี้ความอดทนอดกลั้นของผู้ให้ข้อมูลหลักยังไม่มีแบ่งขงวรรณะ เพศหญิงหรือ เพศชาย โดยชาวนาหญิงสามารถทำงานได้เท่าเทียมกับชาวนาชาย พวกเขาถือว่าชีวิตต้องหนักเอาเบาผู้ ซึ่งความอดทนอดกลั้นนี้เองที่ส่งผลไปถึงการให้ความหมายจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยพวกเขาเองว่า ความมานะบากบั่นไม่ย่อท้อเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตคุณลักษณะดังกล่าวจึงสอดคล้องกับวิริยะตาม หลักธรรมพละ 5 อย่างชัดเจน

องค์ธรรมที่ 3 สติ มีความหมายตามรูปศัพท์ทางพุทธศาสนาว่าความระลึกนึกถึง ขึ้นได้ ความรู้สึกตัว (สติสัมปชัญญะ) (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ซึ่ง ความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับจุดเริ่มต้นในการฟื้นฟูอุปสรรคของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เห็นว่าสติเป็น เครื่องมือสำคัญในการตั้งรับกับปัญหาที่เข้ามา พวกเขาจะมองว่าปัญหาหรือเหตุการณ์ที่เข้ามาสร้างความ กระทบกระเทือนทางจิตใจจนบางครั้งอาจทำให้วิถีชีวิตมีความเปลี่ยนแปลง แต่หากสติเกิดขึ้นทันท่วงทีการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตก็ส่งผลกระทบไม่มากหรืออยู่ภาวะที่จัดการได้ ซึ่งจุดเริ่มต้นจากสติคู่คล้ายจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการแก้ไขปัญหานั้นนำไปสู่การให้ความหมายชีวิตจากประสบการณ์ ซึ่งเห็นได้ ชัดเจนว่าสติเป็นความหมายที่กล่าวถึงในหลายแง่มุม ทั้งมองเห็นว่าการแก้ไขปัญหานั้นต้องเริ่มจากการใช้สติ

การให้ความหมายที่เกิดจากการมองเห็นความจริงของชีวิต และการให้ความหมายที่เกิดจากการตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่ จึงอาจกล่าวได้ว่าสติเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาแบบเบ็ดเสร็จ คือเริ่มตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปถึงการรับรู้ความหมาย และด้วยตัวของสติเองยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการก้าวข้ามอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชีวิต เช่น การสูญเสียบุคคลสำคัญ ดังนั้นสติตามหลักธรรมในพละ 5 จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยอย่างชัดเจน

องค์ธรรมที่ 4 สมาธิ มีความหมายตามรูปศัพท์ทางพุทธศาสนาว่าความตั้งใจมั่น ความตั้งใจแน่วแน่ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ซึ่งความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายแม้จะมีได้มีข้อความตอนใดระบุชัดเจน แต่อาจอ้างอิงได้จากลักษณะการเผชิญอุปสรรค เช่น มองว่าสามารถจัดการได้ ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ มองว่าวันหน้ายังมีหวัง หรือฮึดสู้มีความความอดทนอดกลั้น เพราะคุณลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลมีความแน่วแน่ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และยิ่งเห็นได้ชัดเจนเมื่อบุคคลให้ความหมายจากประสบการณ์ในประเด็นเกี่ยวกับมานะบากบั่นไม่ทอดถอย การไม่ทอดถอยนี้แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจมั่นในการแก้ไขปัญหายอย่างแท้จริงและสอดคล้องกับหลักสมาธิในพละ 5

องค์ธรรมที่ 5 ปัญญา มีความหมายตามรูปศัพท์ทางพุทธศาสนาว่าการเข้าใจโลก และชีวิตตามความเป็นจริง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ซึ่งความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับการให้ความหมายจากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก กล่าวคือ บุคคลที่มีปัญญาจะมองเห็นความจริงของชีวิตว่าสรรพสิ่งใด ๆ ในโลกล้วนต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในรูปการเกิด การแก่ การเจ็บ และการตาย ไม่มีสิ่งใดเหนียวรั้งไว้ได้ และปัญญานี้เองก็ทำให้บุคคลเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอันนำไปสู่การทำใจยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ปัญญาตามหลักธรรมนี้จึงสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างสมบูรณ์ที่สุด

จะเห็นได้ว่าผลการวิจัยจากประสบการณ์ในการฝ่าอุปสรรคมีความสอดคล้องกับองค์ธรรมทั้ง 5 ประการของพละ 5 และหากพิจารณาเพิ่มเติมจะพบว่าบุคคลจะก้าวผ่านอุปสรรคไปได้นั้นจะมีองค์ธรรมหนึ่งในห้าเป็นหลักในชีวิต เช่น บุคคลจะผ่านอุปสรรคไปได้ด้วยการเหนียวแน่นของศรัทธาเป็นหลัก ขณะที่องค์ธรรมอื่นก็จะมีบทบาทรองลงมา หรือในบุคคลที่มีสติเป็นหลักก็จะมีองค์ธรรมอื่น เช่น วิริยะหรือศรัทธาในบทบาทที่รองลงมา ทั้งนี้บุคคลสามารถมีองค์ธรรมทั้ง 5 อยู่ในตนเองได้และถือเป็นคุณลักษณะอันประเสริฐเพราะองค์ธรรมทั้ง 5 ประการจะเป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จไม่ว่าจะประกอบกิจการใดก็ตาม

การหยิบยกแนวคิดทางตะวันตกและตะวันออกมิได้มีเจตนาเพื่อตรวจสอบแนวคิดนั้น ๆ แต่เป็นการหยิบยกมาเพื่อเชื่อมโยงความสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดทั้งสองก็มีได้

ครอบคลุมผลการวิจัยทั้งหมดดังจะสังเกตได้จากการให้ความหมายประสบการณ์ที่จะกล่าวถึงความหมายจากการดำเนินชีวิตบนแนวทางความพอเพียง แนวทางดังกล่าวถือเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะกับอาชีพชาวนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายกล่าวตรงกันว่ามิใช่อาชีพที่จะสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้ชีวิต ความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและการวางแผนใช้จ่ายเงินจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ความหมายดังกล่าวจึงสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นทฤษฎีใด ๆ ก็อาจไม่ครอบคลุมในทุกบริบท แต่จะทำให้ภาพรวมของการศึกษาครั้งนี้มีความชัดเจนขึ้นตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอแนวทางในการต่อยอดองค์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ โดยผู้วิจัยจะขอแนะนำเสนอทั้งในส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปและข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติงานในฐานะนักจิตวิทยา

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรมีการวิจัยขยายผลเพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความสามารถในการการฟื้นฟูปศุภรรคในกลุ่มชาวนา ซึ่งจากผลการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำให้เห็นว่าแนวคิดที่นักวิจัยจะเลือกมาใช้ในการพัฒนาโปรแกรมนั้นอาจยึดตามแนวคิดความสามารถในการฟื้นฟูปศุภรรคของ Stoltz (2000) หรือผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น หลักธรรมพละ ฯลฯ มาพัฒนาโปรแกรม

1.2 ควรมีการวิจัยขยายผลในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการในการฟื้นฟูปศุภรรคของชาวนา เพราะการวิจัยดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูปศุภรรคอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 ควรมีการวิจัยข้ามวัฒนธรรมในประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการฟื้นฟูปศุภรรคของชาวนา เพราะจะทำให้มิติทางวัฒนธรรมของการฟื้นฟูปศุภรรคมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติงานในฐานะนักจิตวิทยา

2.1 นักจิตวิทยาควรจัดบริการปรึกษาเชิงจิตวิทยาเพื่อช่วยเหลือด้านจิตใจแก่ชาวนาขณะกำลังเผชิญอุปสรรค เพราะจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าชาวนาเผชิญอุปสรรคพวกเขาจะตกอยู่ภายใต้สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ หากไม่ช่วยเหลืออย่างทันที่ที่ ชาวนาจะจมปลักอยู่ในสภาวะนั้นและอาจส่งผลให้ไม่สามารถฟื้นฟูปศุภรรคนั้นมาได้ แม้จะได้รับความช่วยเหลือจากปัจจัยภายนอกแล้วก็ตาม

2.2 นักจิตวิทยาควรพัฒนาบริการเชิงรุกเพื่อป้องกันมิให้ชาวนาตกอยู่ในสภาวะบีบคั้นทางจิตใจขณะเผชิญอุปสรรค ซึ่งอาจจัดโครงการให้ชาวนาหลังฤดูเพาะปลูกได้มีโอกาสฝึกสติ เพราะจาก

ผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าสติเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ชานาก้าวข้ามอุปสรรคที่เกิดขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว และส่งผลถึงมุมมองการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความจริงปัจจุบัน

2.3 นักจิตวิทยาควรนำหลักการให้บริการปรึกษาเชิงจิตวิทยาครอบครัว (Family Counseling) มาใช้ในการช่วยเหลือครอบครัวชานา เพราะจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า และเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลให้ชานามองเห็นแนวทางแก้ไขปัญหาต่อไป

2.4 นักจิตวิทยาควรนำหลักการกลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยา (Group Counseling) มาใช้ในการช่วยเหลือด้านจิตใจให้แก่ชานา เพราะจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าเพื่อนชานาเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า กลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชานาด้วยกันอันนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมต่อไป

ประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้วิจัย

จากการศึกษาเรื่องประสบการณ์การฟื้นฝ่าอุปสรรคของชานาไทยครั้งนี้ถือเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งแรกในชีวิต ผู้วิจัยเองจึงตกอยู่ในสถานะที่ไม่ต่างจากผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากต้องฟื้นฝ่าอุปสรรคจากการวิจัยเช่นกัน แต่เมื่อผู้วิจัยเดินทางมาจนปลายทางของการศึกษา สิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสัมผัสอย่างชัดเจนคือ “ประสบการณ์” จากการทำงาน ผู้วิจัยมีโอกาสดำสำรวจภาวะจิตใจของตนเองตั้งแต่ก่อนลงสนามว่ามีลักษณะกระเพื่อมเช่นใด ครั้นได้ลงสนามจริงก็ปรากฏเรื่องราวอันเป็นคุณค่าเฉพาะตนอีก ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอใช้พื้นที่ในบทสุดท้ายนี้ถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ในฐานะนักวิจัยซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. “สติ” เกิด “ความกลัว” ดับ
2. ผลลัพธ์จากความสับสนกับบทบาทนักวิจัย
3. “มิตรภาพ” คุณค่าที่เงินซื้อไม่ได้

1. “สติ” เกิด “ความกลัว” ดับ

แม้ว่าสนามในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นพื้นที่คุ้นเคยของผู้วิจัย แต่การเดินทางในทุกครั้งที่ผ่านมามักอยู่ในรูปแบบการเดินทางไปพักผ่อนหรือไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ ซึ่งจะมีความแตกต่างกับการเดินทางในครั้งนี้ที่บทบาทของผู้วิจัยได้เปลี่ยนแปลงไป ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นภายในใจคือความรู้สึกกลัว เป็นความรู้สึกที่ผู้วิจัยนึกถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ครุ่นคิดถึงสถานการณ์วันข้างหน้าที่ไม่แน่ใจว่าจะเป็นเช่นไร ส่งผลให้ช่วงสัปดาห์แรก ๆ ที่ลงพื้นที่ ผู้วิจัยขาดความเป็นธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัดเจน กินได้น้อย นอนก็ไม่ค่อยหลับ ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอาการของตนเองสักระยะจึงเริ่มเห็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเอง ชั่ววูบของความคิดในคำคืนวันหนึ่ง ผู้วิจัยได้ทบทวนสาเหตุที่ตั้งใจเลือกศึกษาในพื้นที่นี้ การทบทวนครั้งนั้น

ทำให้พบว่าการเดินทางมาครั้งนี้มาด้วยความตั้งใจที่ดี แต่หากมาพบอุปสรรคอันเกิดจากตนเองคงไม่ใช่เรื่องที่น่าชื่นชมนัก ขณะเดียวกันก็มองเห็นความกลัวของตนเองที่มีได้อยู่กับปัจจุบัน สถิติก็พลันกลับมาอีกครั้ง ความกลัวที่เกิดขึ้นภายในใจสลายตัวไป ผู้วิจัยได้สัมผัสประสบการณ์ตอนแรกจากการวิจัยในทันที ซึ่งแม้จะเคยอยู่ในบทบาทนักจิตวิทยา แต่เมื่อมาสวมบทบาทนักวิจัยและสถิติเกิดไม่ทัน นักจิตวิทยาก็มีสิทธิ์ตกอยู่ในห่วงแห่งความบีบคั้นได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

2. ผลลัพธ์จากความสับสนกับบทบาทนักวิจัย

บทเรียนที่ 2 ของผู้วิจัยเกิดขึ้นในช่วงประมาณเดือนที่ 2-3 ของการเก็บข้อมูล ช่วงนี้ผู้วิจัยจะเริ่มสนิทสนมกับครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลักมากขึ้น ซึ่งความสนิทสนมนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นเรื่องราวต่าง ๆ ลึกซึ้งขึ้น ผู้ให้ข้อมูลหลักเองก็ไว้วางใจผู้วิจัยมากขึ้น ความทุกข์ใจทั้งหลายทยอยไหลเข้าสู่ระบบการวิจัย ช่วงนี้ผู้วิจัยเริ่มมองเห็นว่าอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของชาวนามิได้มีเพียงเรื่องดินฟ้าอากาศ ศัตรูข้าว ระบบชลประทาน หรือปัจจัยราคาเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องจิตใจอื่น ๆ ที่เข้ามากระทบ ขณะนั้นผู้วิจัยเริ่มตื่นตัวกับข้อมูลใหม่ที่ได้รับ ความตื่นตัวนี้นำมาสู่ความขัดแย้งในตนเองเนื่องจากผู้วิจัยมีฐานความรู้เดิมมาจากการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ซึ่งเมื่อนักจิตวิทยาการปรึกษาฝึกหัดพบเห็นปมแห่งความทุกข์แล้ว ด้วยนิสัยมักเข้าไปให้ความช่วยเหลือ ครั้นให้ความช่วยเหลือแล้วกลับมาเก็บข้อมูลในบทบาทนักวิจัยอีกครั้งกลับพบว่าข้อมูลที่ได้มีความคลาดเคลื่อนไปจากความจริงทั้งหมด ความแปรปรวนของข้อมูลเกิดขึ้นจากการให้ความช่วยเหลือของผู้วิจัย ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในผู้ให้ข้อมูลหลัก 2-3 ราย ทำให้ผู้วิจัยตระหนักชัดในตนเองทันทีถึงความไม่มั่นคงกับบทบาทของตน ผู้วิจัยหวนนึกถึงคำเตือนของอาจารย์ที่สอนวิชาการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งหนึ่งว่า สำหรับนิสิตจิตวิทยาการปรึกษาที่เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแล้วไม่สามารถแยกบทบาทนักวิจัยกับบทบาทนักจิตวิทยาได้ ข้อมูลที่ได้มักจะไม่คลาดเคลื่อน ซึ่งขณะนั้นผู้วิจัยไม่เข้าใจคำกล่าวนี้ ต่อเมื่อได้เรียนรู้ด้วยตนเองจึงพบว่าบทบาทนักวิจัยและนักจิตวิทยามีความแตกต่างกัน หากนำมาปะปนกันจะส่งผลให้เกิดความเสียหายในสิ่งที่รับผิดชอบได้ ดังนั้นในผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อ ๆ มา ผู้วิจัยจึงต้องกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจน มีความหนักแน่นในการทำงาน แม้จะรู้สึกบีบคั้นทางจิตใจเพราะไม่สามารถช่วยเหลือได้ในทันที แต่กระนั้นในรายที่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่าอยู่ในสภาวะควรรับการช่วยเหลือเร่งด่วน ผู้วิจัยก็ไม่ยอที่จะสัมภาษณ์ต่อไป ยินดีตัดออกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งการตัดสินใจลักษณะนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย กล่าวคือ ในด้านผลดี ผู้วิจัยก็ได้ช่วยเหลืออย่างทันท่วงที ขณะที่ผลเสียก็จะมาตกที่ผู้วิจัยที่ต้องค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ ส่งผลให้การทำงานมีความล่าช้ามากขึ้น

3. “มิตรภาพ” คุณค่าที่เงินซื้อไม่ได้

บรรยากาศแห่งความประทับใจเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าการสร้างมิตรภาพที่ยั่งยืนนั้นแท้จริงแล้วไม่จำเป็นต้องใช้เงินเลยสักบาท มิตรภาพที่เริ่มต้นจากการเชื่อเชิญ

ให้ผู้วิจัยร่วมรับประทานอาหารกับครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลัก อาหารที่ปรากฏต่อสายตาขณะนั้นเป็นเพียงอาหารพื้นบ้าน หาเก็บหากินจากบริเวณใกล้ตัว คุณค่าเป็นหน่วยเงินคงไม่สูงลิ้น แต่ “น้ำใจ” ที่ซ่อนในอาหารเหล่านั้นมีคุณค่ามากมายยิ่งกว่าการรับประทานเพื่อให้ท้องอิ่ม กระทบถึงมิตรภาพที่เกิดจากผู้ให้ข้อมูลหลักขอโอกาสได้รับส่งผู้วิจัยในบางช่วงบางตอนของการเก็บข้อมูล เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมิได้คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นจากการศึกษาครั้งนี้ จึงถือเป็นการเรียนรู้อีกบทหนึ่งของผู้วิจัยที่ถ่ายทอดให้เห็นมิตรภาพของชาวบ้านอันเกิดขึ้นโดยปราศจากเงินเป็นสื่อกลาง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกพร อ่อนศรี. (2551). *การศึกษาชาวน้ำหอม และความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคของนักศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2546). *ข้อมูลการเกษตรทั่วประเทศ พ.ศ. 2546*.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กฤษฎา บุญชัย และคณะ. (2547). *เกษตรกรรมยั่งยืน : อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหาการเกษตรและอัตลักษณ์ของชาวนาไทย*. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการจัดงานมหกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน เนื่องในงานสมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 3 มหกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน วันที่ 18 - 21 พฤศจิกายน 2547 ณ สำนักพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

การทำนา. (2549). กรุงเทพมหานคร: *มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์* [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: http://www.thairice.org/html/aboutrice/about_rice3.htm [19 มีนาคม 2553]

กิ่งกานต์ เลิศอนันต์. (2542). *กระบวนการปรับตัวของชุมชนเกษตรในพื้นที่ปริมณฑลกรุงเทพฯฝั่งตะวันตก : กรณีศึกษา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุศล สุนทรธาดา. (2545). *สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย. วารสารประชากรและการพัฒนา*, 3, 25-36.

เกษร ภูมิดี. (2546). *การศึกษาความสามารถในการเผชิญและฟ้ฟื้นอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนที่มีบุคลิกภาพและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- จิราพร สุขेमโอบุส. (2552). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรคของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยช่างศิลป์ และวิทยาลัยนาฏศิลป์ สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สาขาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉัตรวรรษ องคสิงห์. (2545). กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวนา. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชาย โทธิสิตา. (2528). ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนกับพฤติกรรมทางการเกษตร: ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการรับนวัตกรรมของชาวนา. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาย โทธิสิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. (2543). การศึกษาดุลยภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนาไทย: กรณีศึกษาเฉพาะบ้านหนองประดู่ ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชิน โคเวย์. (2545). 7 อุปนิสัยให้วัยรุ่นเป็นเลิศ. แปลโดย อมรรัตน์ ศรีสุรินทร์. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน).
- เดโช ไชยทัฬ. (2539). การปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ศึกษากรณี: การประกอบอาชีพนอกไร่ไ่นากับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สาขาการพัฒนาลังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เตชชัฐ วรรณภรณ์. (2551). การขับเคลื่อนนโยบายแก้ไขปัญหาหนี้สินของชนชั้นชาวนาไทย กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทิพวัลย์ สีจันทร์. (2546). พลวัตการเกษตรและเศรษฐกิจชุมชนภาคกลาง: กรณีศึกษา ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- ธัญญามาศ คำมาตา. (2551). *ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธันวา ใจเที่ยง. (2546). *หมู่บ้านชาวนาปฏิวัติบนแผ่นดินอีสานตอนบน*. ชุดโครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ธันวา ใจเที่ยง และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). *ชาวนา: ประวัติศาสตร์ชีวิต ความหวัง และทางออก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ธิดา ลีติพานิชยางกูร. (2550). *ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอารมณ์และความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 3*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธิดา สาระยา. (2544). *ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง.
- ธีร์จุฑา จรัสโยธินนุวัฒน์. (2547). *ประสบการณ์ความสะเทือนใจของผู้ประสบเหตุการณ์ไฟไหม้ : กรณีศึกษาชุมชนในเขตบางเขน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภดล คำเต็ม. (2545). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัวกับความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลศูนย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิลภา สุอังคะ. (2550). *ผลของกระบวนการกลุ่มทางจิตวิทยาแบบผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมและปัญญานิยมต่อความคิดเชิงบวกและความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคของเยาวชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- นันทิยา วชิรลาภไพฑูริย์. (2547). การเพิ่มระดับความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค โดยการเรียนรู้พฤติกรรมและการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค: กรณีศึกษาเยาวชนกระทำผิดชาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นุสรา วรภัทราทร. (2547). ประสบการณ์การจัดการอาการของผู้ป่วยโรคซึมเศร้า. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2546). ครัวเรือนชาวนาอีสานภายใต้การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจสังคม ชนบท. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 4, 1-25.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ. (2552). การวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นในรอบ 10 ปี. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 25 (2), 111-136.
- ปาริชาติ รัตนกิจ. (2549). ปัญหาหนี้สินเกษตรกรรายย่อย: ศึกษากรณีเกษตรกร หมู่บ้านสมานมิตร ตำบลดอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://84000.org/tipitaka/dic/> [4 เมษายน 2552]
- ภิเชก จันทรเยี่ยม. (2546). AQ องค์ประกอบของความสำเ็จในชีวิต. วารสารเพชรบุรีวิทยาลัยการณ, 1, 33-40.
- ภูมิบัณฑิต หัตถนิรันดร์. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและฝ่าฝืนอุปสรรค (AQ) และเชาวน์ปัญญาด้านธรรมจริยธรรม (MQ) กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวัดผลการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มณีมัย ทองอยู่. (2546). การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 3, 40-52.

มัทนทรา ธรรมบุศย์. (2544). AQ กับความสำเร็จของชีวิต. *วารสารวิชาการ*, 4(9), 12 – 17.

มาลินี สมงาม. (2543). แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้าน
เกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*.
สาขาการวางแผนภาค บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เมธาวดี สังขะมาน. (2548). ตัวแปรคัดสรรที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟัน
อุปสรรค (AQ) ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จังหวัดหนองคาย ปีการศึกษา 2547.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ยุติธรรม ศิริภัทร. (2544). ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และพฤติกรรมในการแก้ปัญหา
ของชาวนา: กรณีศึกษาอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. *วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต*. สาขาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัชนิดา สบายวรรณ. (2547). การสร้างแบบวัดความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนิสิตระดับ
ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*. สาขาวิชา
การวัดผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วสี ศรีชลาคม. (2547). การศึกษาประสบการณ์ทางกายและจิตใจของผู้ฝึกปฏิบัติหะฐะโยคะ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันชนะ ห่วงเจริญ. (2546). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนาอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา.
คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วิเชียร เกิดสุข, วชิราพร เกิดสุข และ สมศักดิ์ สุขจันทร์. (2548). การศึกษาความเปราะบางและ
การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาท่งกุลาร้องไห้ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ. *ขอนแก่น:*
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วันเพ็ญ สมภพรุ่งโรจน์. (2547). การศึกษาและพัฒนาความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในการ
ปฏิบัติงานของพนักงานโดยใช้การฝึกอบรมแบบเพื่อนช่วยเพื่อน. *วิทยานิพนธ์ปริญญา*

ดุขปฏิบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิทยา นาควัชระ. (2537). *เลี้ยงลูกให้เก่งดีมีความสุข IQ EQ MQ AQ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

วิทยา นาควัชระ. (2544). *วิธีเลี้ยงลูกให้ เก่ง ดี และมีสุข = IQ EQ MQ AQ*. กรุงเทพมหานคร: Goodbook.

วิสุทธิ วนาอินทรายุธ. (2548). *การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของความฉลาดทางเชาวน์ปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ ความฉลาดทางจริยธรรม และความฉลาดในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วินัส ภัคตินรา. (2546). *ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางบุคลิกภาพกับเชาวน์อารมณ์ (EQ) และความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค (AQ)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2549). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศศิธร แสงใส. (2550). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะบางประการกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา และสถิติทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2545). *เทคนิคการสร้าง IQ EQ AQ 3Q เพื่อความสำเร็จ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสร้างสรรค์ศักยภาพสมองศรีเอทีเฟเบอร์.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2545). *การเลี้ยงลูกในยุคปฏิรูปการศึกษา*. วารสารวิชาการ วิทยาลัยภาคกลาง, 1, 5-9.

สมพร เทพสิทธิ์า. (2541). *ภาวะวิกฤตของสังคมไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.

- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สมใจ จุฑาผาด. (2549). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดกาฬสินธุ์: การวิเคราะห์พหุระดับ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ. (2544). *รายงานการศึกษาปัญหาหนี้สินเกษตรกร*. เชียงใหม่: อนุกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2540). *ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2546). *รายงานเชิงวิเคราะห์: ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ.2546*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). *รายงานเชิงวิเคราะห์: ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. (2549). *ความหมายของ “ผู้ด้อยโอกาส” [ออนไลน์]*. แหล่งที่มา: <http://intranet.opp.go.th/src/fls/260220081512407471.doc> [29 มีนาคม 2551]
- สุกิจ รัญกิจพรรณ. (2544). *ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอำเภอปากพลีกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุนทร ฉายเหมือนวงศ์. (2538). *การพัฒนาศักยภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ระดับล่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อแก้ภาวะความยากจนและการกระจายรายได้*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2545). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุภาวงศ์ จันทวานิช. (2550). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรศักดิ์ ศิริ. (2532). *วัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน : ศึกษากรณีบ้านดอนดู่ ตำบลหัวดง อำเภอนาดูนจังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา-เน้นมนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อสมมา มาตยาบุญ. (2550). *การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย*. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนัญญา ภูซงคกุล. (2530). "อะไรกำหนดพฤติกรรมของชาวนา?: วิพากษ์หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ของเจมส์ สก็อตและแซมมวล ฟ็อบคิน". *วารสารเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมศาสตร์*, 5(1), 88 – 128.
- อนันต์ ดุลยพีรดิศ. (2547). *ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค การรับรู้ความสามารถของตนด้านการเรียน และนิสัยในการเรียนของนิสิตนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์ นวลใหม่. (2549). *การศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอ่างทอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อรพินท์ ตราโต. (2546). *ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในงาน ความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค กับการปฏิบัติงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลศูนย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถพล ระวีโรจน์. (2547). *ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคของนิสิตนักศึกษา คณะสัตวแพทยศาสตร์ชั้นปีที่ 6 ในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อริษา ฤทธิบาล. (2548). *การพัฒนาแบบวัดความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) สำหรับวัยรุ่นในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวัดผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อัปษรศรี ธนไพศาล. (2551). *ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค การตั้งเป้าหมายและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี*. การค้นคว้าแบบอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

Banister, P. (1994). *Qualitative methods in psychology: A research guide*. Buckingham: Open University Press.

Drew, N. (1993). Reenactment Interview: A methodology for phenomenological research. *Journal of Nursing Scholarship*, 4, 345-351.

Guba, E. G., and Lincoln, Y. S. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Imprint Beverly Hills.

Guillet, D. (1981). Surplus extraction risk management and economic change among Peruvian Peasants. *The Journal of Development Studies*, 18(1), 3-24.

Heidegger, M. (1996). *Being and time: A translation of "Sein und Zeit"*. Translated by J. Stambaugh. New York: State University of New York.

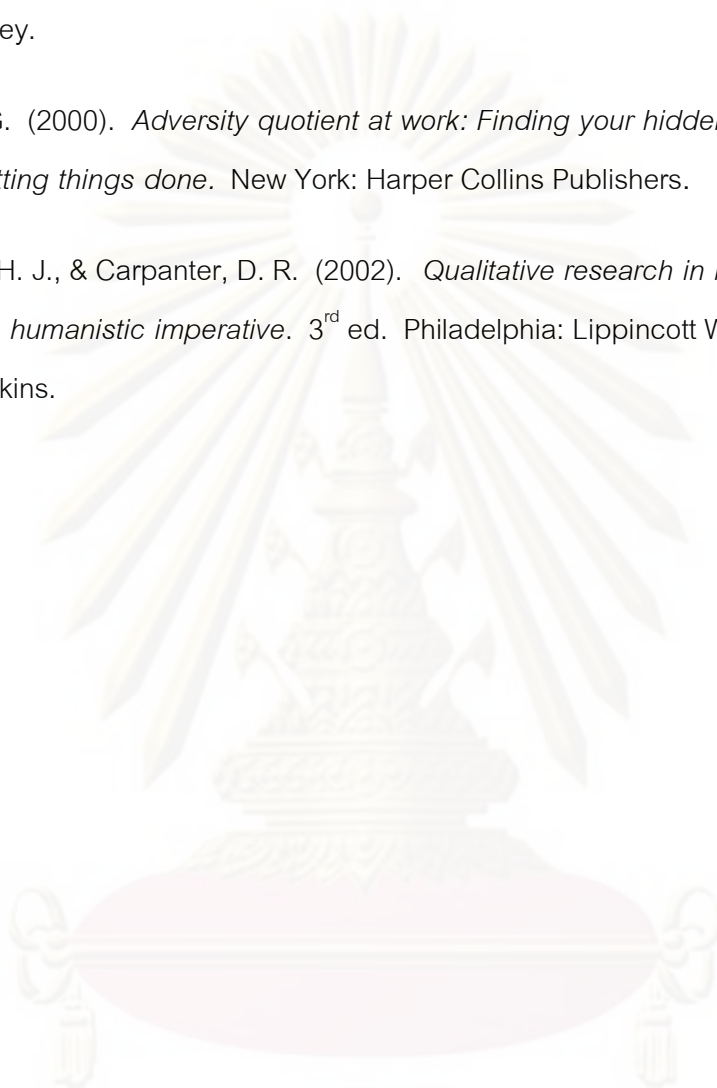
Janesick, V. J. (1998). *"Stretching" exercises for qualitative researchers*. CA: Sage Publications.

Leininger, M. M. (1985). *Qualitative research methods in nursing*. Orlando: Grune & Stratton.

Stoltz, P. G. (1997). *Adversity quotient: Turning obstacles into opportunities*. New York: Wiley.

Stoltz, P. G. (2000). *Adversity quotient at work: Finding your hidden capacity for getting things done*. New York: Harper Collins Publishers.

Streubert, H. J., & Carpenter, D. R. (2002). *Qualitative research in nursing: advancing the humanistic imperative*. 3rd ed. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

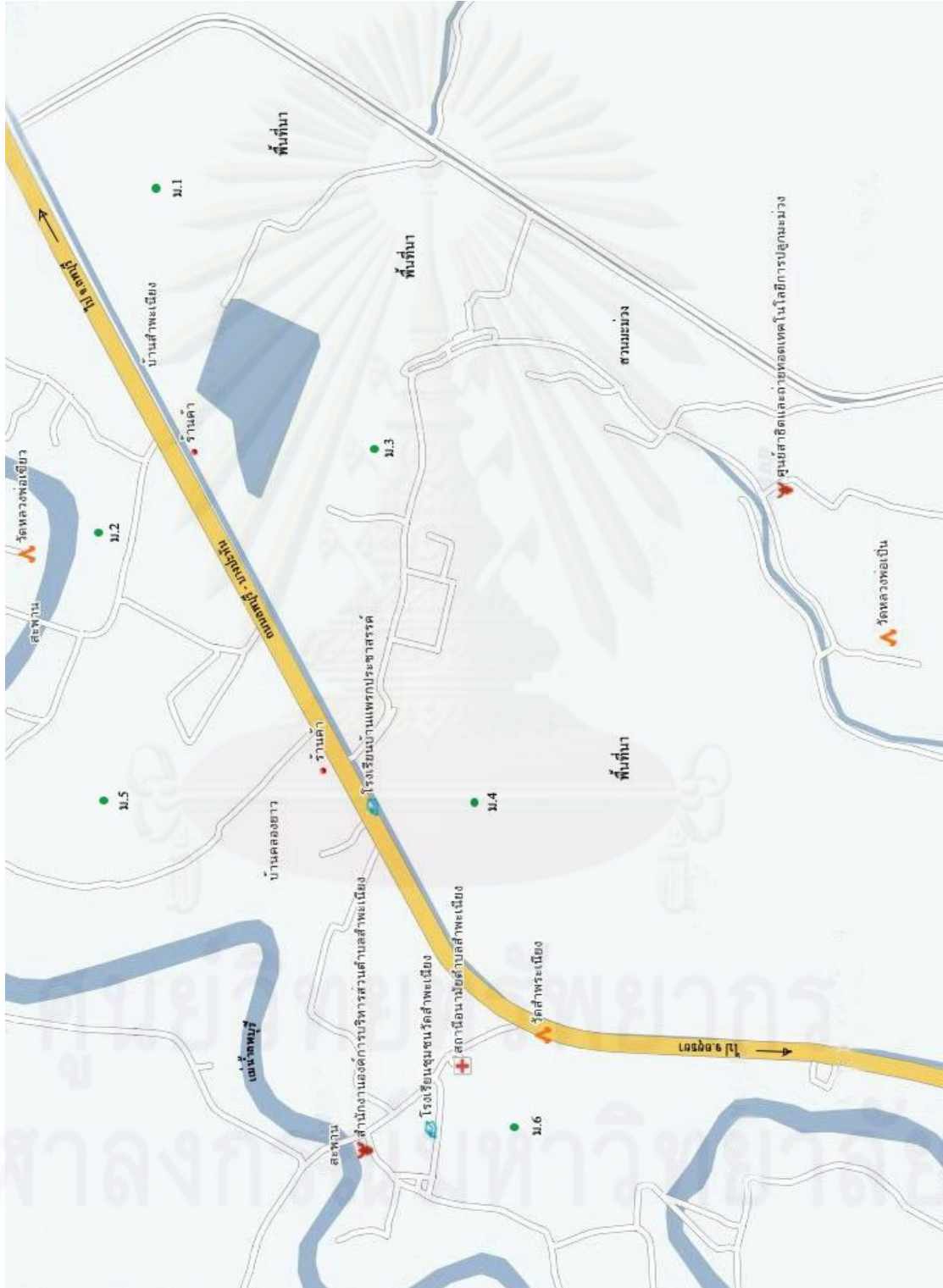

ภาคผนวก ก

สนามในการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนามในการวิจัย ตำบลสำพะเนียง อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะภูมิประเทศ (ภูมิอากาศ / ฤดูกาล)

ตำบลลำพะเนียง มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบกว้างใหญ่ ราบเรียบเสมอกัน ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการทำนาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ในฤดูน้ำหลากของทุกปีมีน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลาหลายเดือนติดต่อกัน ลักษณะอากาศ มีอากาศร้อนเกือบทั้งปี ในช่วงฤดูฝนมีฝนตกเล็กน้อยถึงปานกลาง

ลักษณะกายภาพ

พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน 1 สาย คือ แม่น้ำลพบุรี มีคลองชลประทานมาจากคลองใหญ่จังหวัดลพบุรี (ปัจจุบันเป็นคลองดิน เป็นลักษณะคลองสำหรับปล่อยน้ำ ถ้ามีปริมาณน้ำในคลองใหญ่มาก) ในอนาคตกำลังดำเนินการก่อสร้างเป็นคลองปูนซีเมนต์)

ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. 4,269 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,146 หลังคาเรือน

ลักษณะที่ตั้ง อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ ต.โก่งธนู อ.เมือง จ.ลพบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ต.พิตเพียน อ.มหาราช จ.อยุธยา

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ดอนทอง อ.ดอนพุด จ.สระบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.คลองน้อย อ.บ้านแพรก จ.พระนครศรีอยุธยา

การคมนาคม

ที่ตั้งของหมู่บ้าน ติดถนนสายหลักของอำเภอ คือถนนบางปะหัน – ลพบุรี ประมาณ 500 เมตร และมีถนนสายรอง เป็นถนนคอนกรีต และถนนลูกรังทั่วทั้งหมู่บ้าน มีรถประจำทางผ่านจากจังหวัดลพบุรี ไปจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตลอดวัน

การสาธารณูปโภค

มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ครบทุกครัวเรือน ซึ่งน้ำประปาได้รับจ่ายมาจากเทศบาลตำบลบ้านแพรก และอบต.ลำพะเนียง

การสื่อสารและโทรคมนาคม

ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ ส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชากร

1. รับจ้าง คนทำงานก่อสร้างมีประมาณ 200 คน แบ่งงานเป็น

1) งานก่อสร้าง คนทำงานก่อสร้างมีประมาณ 200 คน แบ่งงานเป็น

- ช่างรับเหมาสร้างบ้านคิดค่าจ้างเป็นราคาเหมา ไม่มีงานตลอดปี
- ลูกจ้างงานก่อสร้าง คิดค่าจ้างตามฝีมือ และชนิดงาน ช่างฝีมือ

ค่าจ้างวันละประมาณ 350-250 บาท

- คนงานก่อสร้าง วันละ 150-200

2) งานโรงงาน วิทยาลัยและนักเรียนที่เพิ่งจบใหม่ อายุ 18 ปี ขึ้นไป

นิยมไปทำงานมากเนื่องจากมีรายได้ค่อนข้างแน่นอน มีรถรับส่งแต่ต้องเสียค่ารถเดือนละ 600 บาท โรงงานตั้งอยู่ที่นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน โรงงาน นวนคร เป็นต้น ต.ลำพะเนียงมีคนงานโรงงานประมาณ 250 คน

3) งานในแปลงเกษตร ชาวบ้านส่วนหนึ่งนิยมทำงานในนาข้าว สวนผัก ไร่ข้าวโพด เนื่องจากมีงานให้ทำเกือบทั้งปี มีรายได้เป็นรายวัน ๆ ละประมาณ 150-200 บาท ในหมู่บ้านมีคนทำงานในแปลงเกษตรประมาณ 200 คน

2. ทำนา มีการทำนาปีและนาปรัง (ข้าวพันธุ์อายุสั้นทำได้ปีละหลายครั้ง) แต่ส่วนใหญ่ทำนาปี มีคนทำนาทั้งสิ้น 310 คน ดังนี้

- ครัวเรือนทำนาไม่เกิน 5 ไร่ จำนวน 20 ราย
- ครัวเรือนทำนา 6-10 ไร่ จำนวน 80 ราย
- ครัวเรือนทำนา 11-20 ไร่ จำนวน 170 ราย
- ครัวเรือนทำนา 21- 50 ไร่ จำนวน 40 ราย

ในจำนวนนี้มีการทำนาปรัง จำนวน 50 ราย 21-50 ไร่ โดยมีนาของตัวเองและการเช่าจากผู้อื่นบางส่วน

3. การปลูกพืชไร่อายุสั้น

- การทำไร่ข้าวโพด 140 ครัวเรือน
- พื้นที่ปลูกทั้งหมด 70 ไร่
- รายได้ต่อปีต่อครัวเรือน 40,000 บาท

4. การเลี้ยงวัว

- มีการเลี้ยงวัวเพื่อขาย 70 ครัวเรือน
- รายได้ครัวเรือนละ 80,000 บาท/ปี
- จำนวนวัวทั้งหมดในหมู่บ้าน 30 ตัว

5. การเลี้ยงเบ็ด

- มีการเลี้ยงเบ็ด 30 ครัวเรือน
- รายได้ครัวเรือนละ 100,000 - 20,000 บาท/ปี
- จำนวนเบ็ดครัวเรือนละ 2,000-100 ตัว

อาชีพรองของประชากร

1. การจักสาน ในชุมชนลำพะเนียง มีอาชีพเสริมที่ทำกันมากคือ การทำพัดไม้ไผ่สาน ตำบลลำพะเนียงมีผู้ทำพัดไม้ไผ่สาน ประมาณ 80 ราย

2. ปลาย่างรมควัน มีกลุ่มอาชีพปลาย่างรมควันแคลเซียม 1 กลุ่ม สมาชิก 15 คน เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีการย่างปลาและรับซื้อผลผลิตจากกลุ่มต่าง ๆ ทุกหมู่บ้าน ได้ผ่านการคัดสรรผลิตภัณฑ์ระดับประเทศและมีการรับรอง อย. สามารถไปจำหน่ายในงานแสดงสินค้าที่เมืองทองธานีทุกปี และได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลบ้านแพรง กรมประมง ฯลฯ เนื่องจากมีผลงานสม่ำเสมอตลอดปี นอกจากนั้นก็มีชาวบ้านทั่วไปมักใช้เวลาเข้ามิด ออกหาปลาหากมีเวลาว่างจากงานอื่น แหล่งน้ำได้แก่แม่น้ำลำคลองทั่วไป หากเป็นฤดูน้ำหลาก จะมีปลาชุมมาก เมื่อได้ปลามาแล้วคัดเลือกชนิดปลาแต่ละชนิดเสียไปไม่ยั้ง คนที่หาเป็นประจำ จะมีรายได้ประมาณวันละ 300 บาท การขายจะขายส่งแม่ค้าที่มาซื้อหรือนำไปขายตลาดนัด

3. การเจียรไนพลอย มีผู้ประกอบการอาชีพด้านนี้ 4 ราย รายได้ต่อคนต่อเดือน ประมาณ 2,500 บาท

สถานที่สำคัญของตำบล

1. วัดหลวงพ่อเขียว
2. ที่ทำการสภาตำบล
3. ธนาคารออมสิน
4. หนองอ้อ
5. พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน
6. โรงเรียนบ้านแพรงประชาสรรค์
7. วัดหลวงพ่อเป็น

ภาคผนวก ข

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

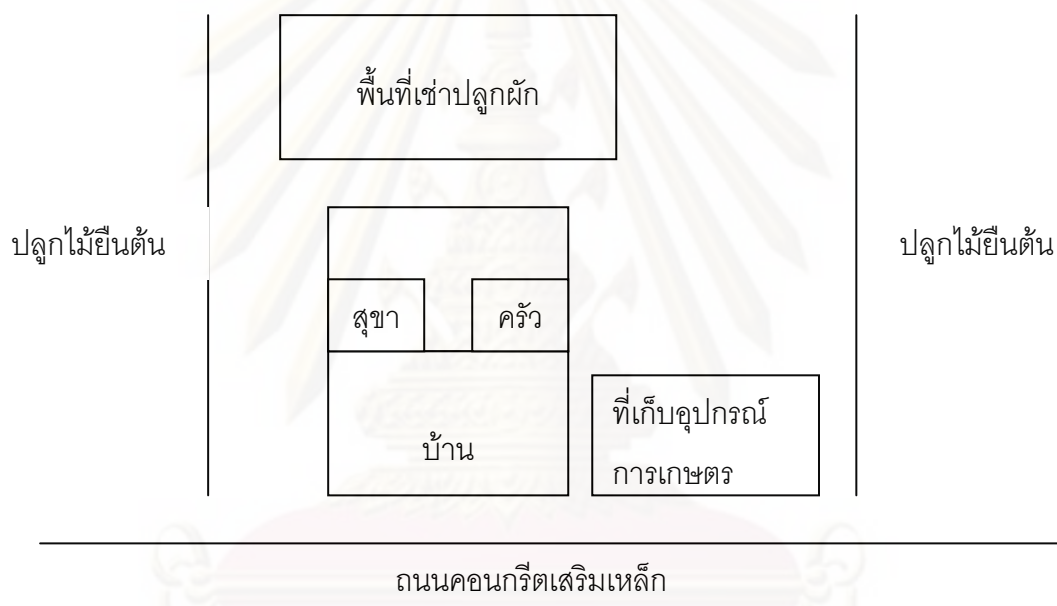
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 1

ข้อมูลทั่วไป

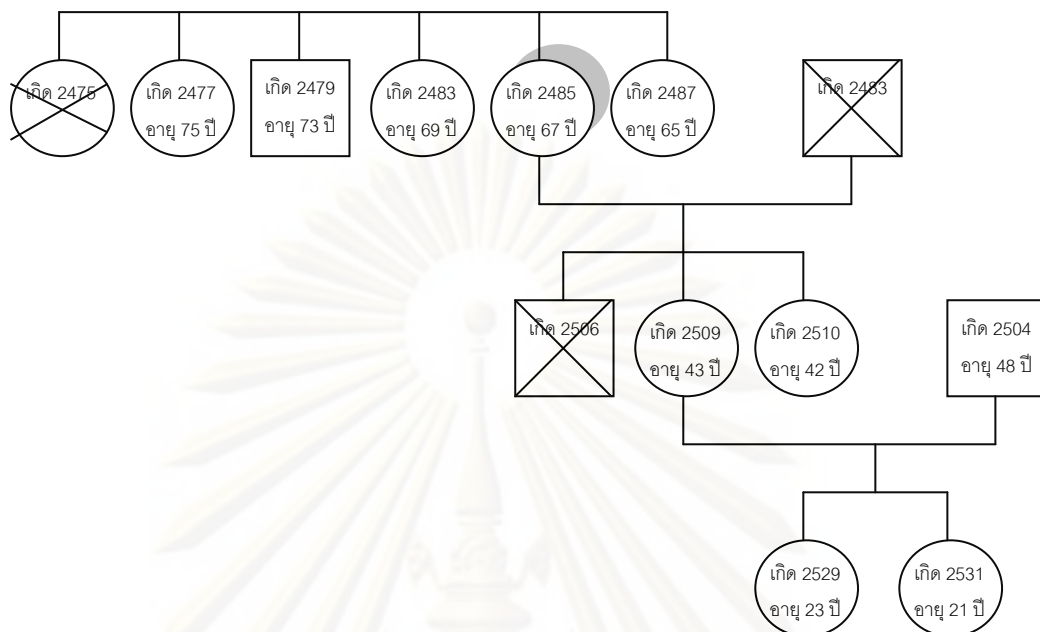
เพศหญิง อายุ 67 ปี ส่วนสูง 168 เซนติเมตร น้ำหนัก 70 กิโลกรัม ผิวดำ
 ใบหน้าใหญ่ยาว ผมสั้นหยิก สีผมเป็นสีขาว การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 สถานภาพหม้าย
 มีประสบการณ์ในการทำงานมาทั้งสิ้น 57 ปี ปัจจุบันยังประกอบอาชีพหลักเป็นชาวนา นาที่ทำอยู่
 เป็นนาปีที่การถือครองอยู่ในลักษณะของการเช่าในจำนวนพื้นที่ 25 ไร่ นอกจากนี้ยังหารายได้เสริม
 จากการเช่าที่ปลูกผัก เช่น มะระ แดงกวาในช่วงนอกฤดูทำนาปี

ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 4 ตัวบ้านสร้างเป็น 2 ชั้น
 ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน หลังคามุงกระเบื้อง ซึ่งมีความกว้างอยู่ที่ 8 เมตร ความยาวอยู่ที่
 10 เมตร ส่วนของห้องน้ำและส่วนทำครัวอยู่ชั้นบน ส่วนที่ติดกับตัวบ้านใช้สำหรับเก็บอุปกรณ์ทาง
 การเกษตร ส่วนหลังบ้านมีทางเชื่อมต่อกับพื้นที่เช่าทำผักซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักใช้ปลูกมะระ แดงกวา
 ถั่วฝักยาว นอกจากนี้บริเวณรอบบ้านยังปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว บริเวณหน้าบ้าน
 ติดกับถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในพื้นที่ไม่พบสัตว์เลี้ยงเพื่อการใช้งานแต่พบเพียงสุนัขที่เลี้ยง
 ไว้เฝ้าบ้านจำนวน 2 ตัว ซึ่งหากนับพื้นที่ทั้งของตนเองและเช่าปลูกผักจะอยู่ที่ประมาณ 3 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรสาวคนที่ 5 จากจำนวนพี่น้องทั้งหมด 6 คน พี่สาวคนโต เกิดปี 2475 ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว พี่สาวคนที่ 2 เกิดปี 2477 ปัจจุบันอายุ 75 ปี พี่ชายคนที่ 3 เกิดปี 2479 ปัจจุบันอายุ 73 ปี พี่สาวคนที่ 4 เกิดปี 2483 ปัจจุบันอายุ 69 ปีและ น้องสาวคนสุดท้อง เกิดปี 2487 ปัจจุบันอายุ 65 ปี คนที่ 2 และ 4 ประกอบอาชีพเกษตรกร คนที่ 3 บวชพระ คนที่ 6 ค้าขาย

จากนั้นในปี 2505 แต่งงานกับสามีซึ่งไม่มีพี่น้อง สามีของผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดในปี 2483 แต่ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว ทั้งคู่มีบุตรรวม 3 คน โดยคนโตเป็นผู้ชาย เกิดในปี 2506 แต่ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วจากการประสบอุบัติเหตุ คนที่ 2 เป็นผู้หญิงเกิดในปี 2509 ปัจจุบันอายุ 43 ปี มีอาชีพรับจ้างปลูกผักและทำสวนทั่วไป คนสุดท้องเป็นผู้หญิงเกิดในปี 2510 ปัจจุบันอายุ 42 ปี อยู่บ้านดูแลผู้ให้ข้อมูลหลักและช่วยงานในครัว

สำหรับบุตรของผู้ให้ข้อมูลหลักได้แต่งงานไปแล้วเพียงคนเดียวคือลูกสาวคนกลาง เธอแต่งงานไปในปี 2528 ซึ่งสามีอายุมากกว่า 5 ปี จากนั้นมีลูก 2 คน คนโตเป็นผู้หญิงเกิดปี 2529 ปัจจุบันอายุ 23 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป คนเล็กเกิดปี 2531 ปัจจุบันอายุ 21 ปี กำลังศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ทั้งนี้บุคคลที่พักอาศัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยลูกสาวทั้งสองคน ลูกชายและหลานสาวทั้งคู่

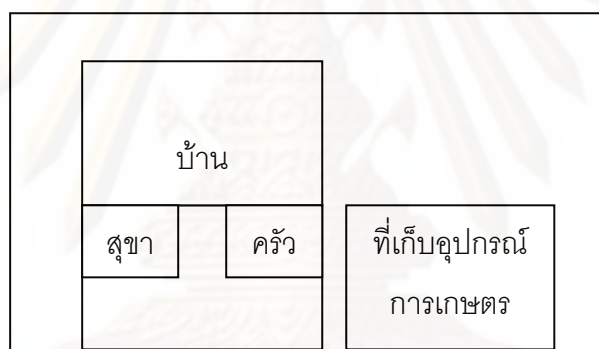
ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 2

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้ประกอบด้วยสามีและภรรยา โดยสามีอายุ 44 ปี ความสูง 160 เซนติเมตร น้ำหนัก 55 กิโลกรัม ผิวดำแดง ใบหน้ารูปไข่ ผมสั้นรองทรง การศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 6 ปี ขณะที่ภรรยาอายุ 40 ปี ความสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 45 กิโลกรัม ผิวขาว ใบหน้าเล็กยาว ผมหยิกยาว การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 20 ปี ปัจจุบันทั้งคู่ร่วมกันทำนาในลักษณะของนาปี โดยใช้วิธีการเช่าเป็นจำนวนพื้นที่ 17 ไร่ นอกจากนี้ในช่วงนอกฤดูนาปีทั้งคู่จะหารายได้เสริมจากการเช่าที่ปลูกผัก เช่น แตงกวาและถั่วฝักยาว

ลักษณะที่พักอาศัย

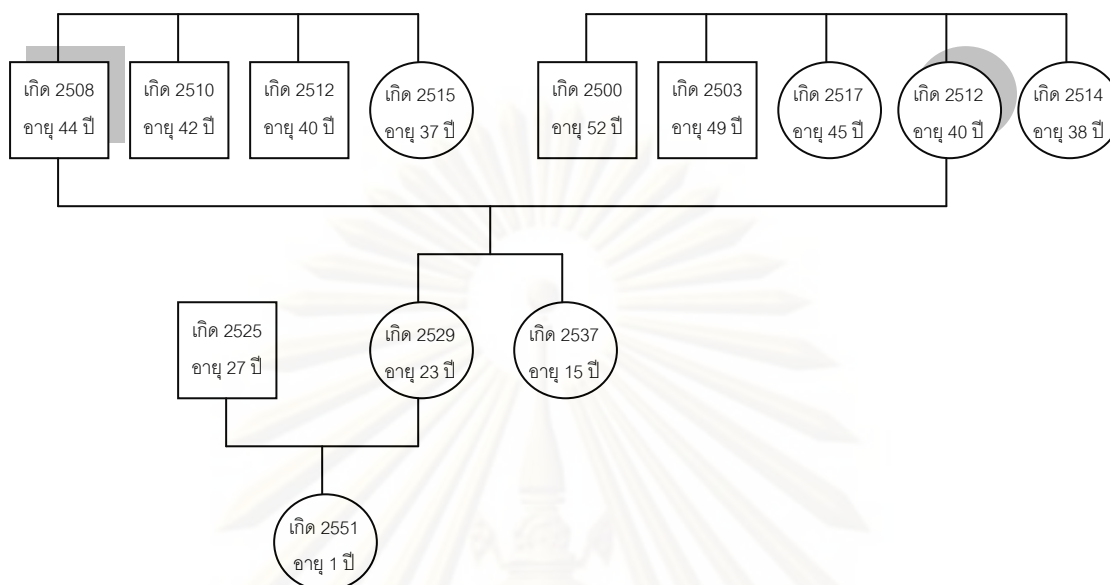
ปลูกไม้ยืนต้น

ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 4 ลักษณะที่พักอาศัยตัวบ้านสร้างในลักษณะ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน หลังคามุงกระเบื้อง ซึ่งมีความกว้างอยู่ที่ 6 เมตร และความยาวอยู่ที่ 8 เมตร ส่วนของห้องน้ำและส่วนที่ใช้ทำครัวอยู่ชั้นล่าง ติดกับตัวบ้าน ทำเป็นที่เก็บเครื่องมือการเกษตร บริเวณหน้าบ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก บริเวณรอบบ้านปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว ซึ่งจากการสังเกตไม่พบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักเลี้ยงสัตว์ใด ๆ ภายในพื้นที่ทั้งหมดประมาณไร่เศษ

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักฝั่งสามีเป็นบุตรคนโตจากพี่น้องรวม 4 คน โดยตนเองเกิดในปี 2508 น้องชายคนที่ 2 เกิดในปี 2510 อายุ 42 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดในปี 2512 อายุ 40 ปีและน้องสาวคนสุดท้องเกิดในปี 2515 อายุ 37 ปี โดยน้องคนที่ 2 เป็นเกษตรกร คนที่ 3 ชายข่าวแกงและคนสุดท้องทำงานในโรงงาน

จากนั้นในปี 2528 ได้แต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นลูกสาวคนที่ 4 จากพี่น้องรวม 5 คน โดยพี่ชายคนโตเกิดในปี 2500 ปัจจุบันอายุ 52 ปีพี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2503 ปัจจุบันอายุ 49 ปี พี่สาวคนที่ 3 เกิดในปี 2517 ปัจจุบันอายุ 45 ปี และน้องสาวคนสุดท้องเกิดในปี 2514 ปัจจุบันอายุ 38 ปี ทั้งหมดประกอบอาชีพชาวนาและรับจ้างทั้งหมดแต่แยกย้ายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ

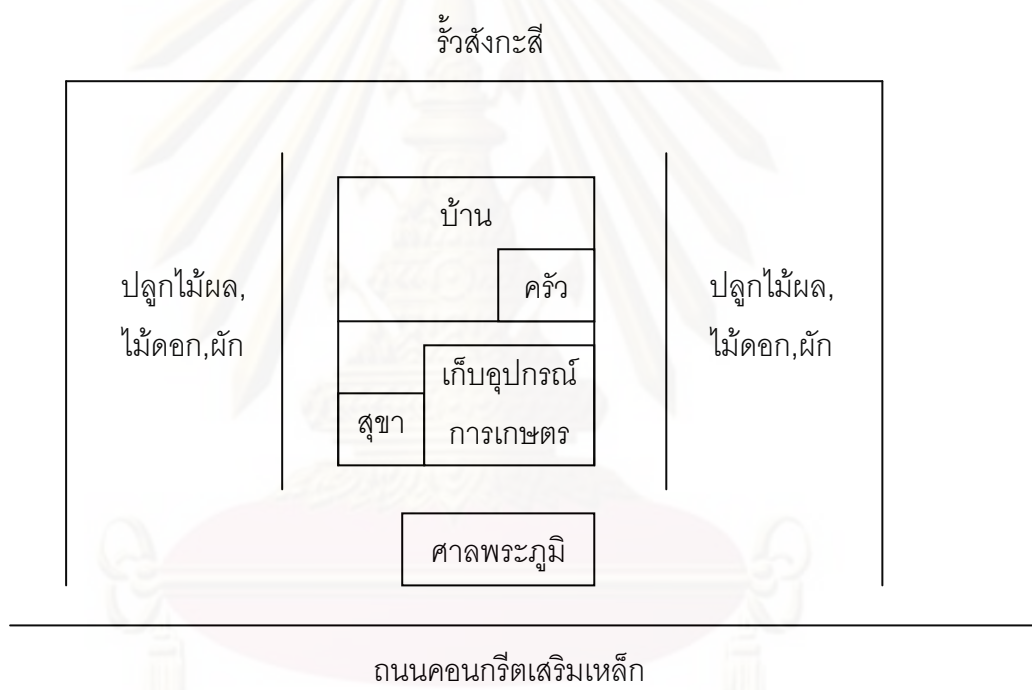
หลังจากแต่งงานแล้วในปี 2529 ก็ให้กำเนิดลูกสาวคนแรก ปัจจุบันอายุ 23 ปี จากนั้นให้กำเนิดลูกสาวอีกคนในปี 2537 ปัจจุบันอายุ 15 ปี สำหรับลูกสาวคนโตของผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นได้คบกับผู้ชายคนหนึ่งซึ่งมีอายุมากกว่า 4 ปีและให้กำเนิดหลานสาวแก่ผู้ให้ข้อมูลหลักมา 1 คน เกิดในปี 2551 ปัจจุบันอายุ 1 ปี ขณะที่ลูกสาวคนเล็กปัจจุบันศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งนี้ภายในบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักจะพักอาศัยกัน 3 คน คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักและลูกสาวคนเล็ก ส่วนลูกสาวคนโตและหลานไปพักกับสามีนาน ๆ จึงจะกลับมาเยี่ยม

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 3

ข้อมูลทั่วไป

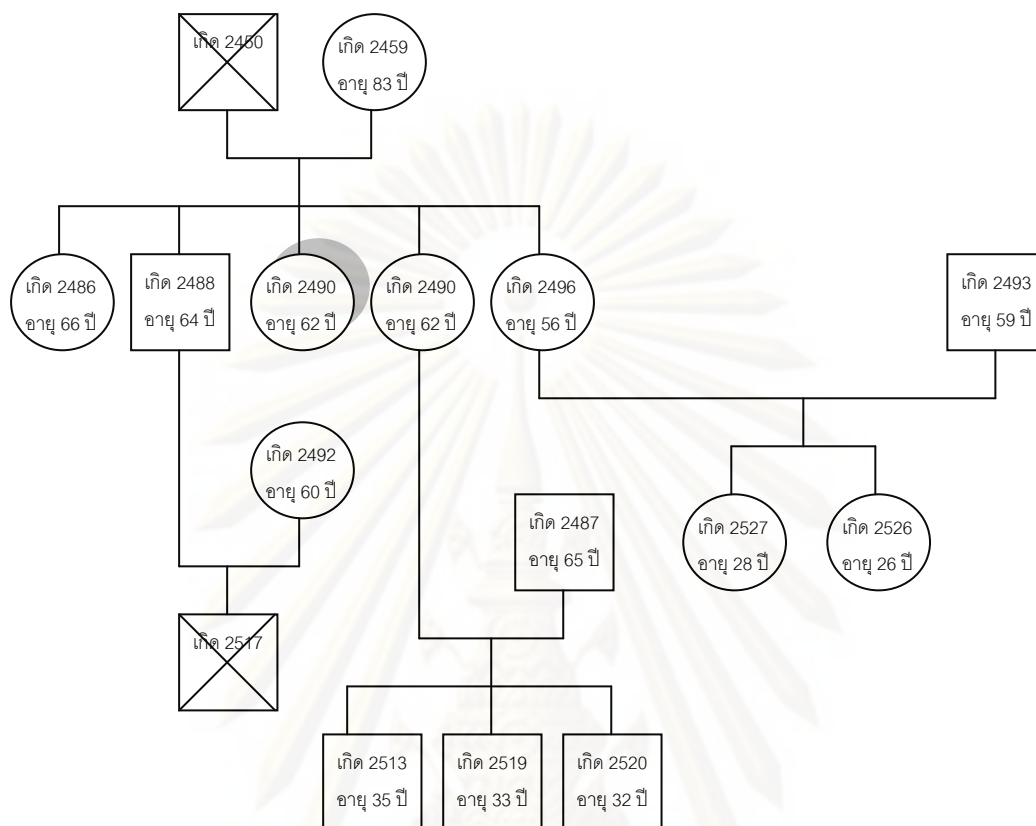
เพศหญิง อายุ 62 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 50 กิโลกรัม ผิวดำแดง ใบหน้ากลม ผมหันหยิก สถานภาพโสด การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 52 ปี ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพชาวนาในลักษณะของนาปรังโดยการเช่าจำนวนพื้นที่ทั้งสิ้น 18 ไร่ นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริมในช่วงวันว่างคือการหาเก็บผักสวนครัวที่ปลูกไว้บริเวณบ้านไปขายในตลาดนัดเป็นรายได้เพิ่มเติมจากการทำงาน

ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ตัวบ้านมีลักษณะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวแต่ยกใต้ถุนให้สูง พื้นใต้ถุนบ้านมีได้เทปูนจึงมีลักษณะคล้ายดินร่วนปนทราย หลังคามุงกระเบื้อง ซึ่งความกว้างของตัวบ้านอยู่ที่ 10 เมตร ความยาว อยู่ที่ 12 เมตร ใต้ถุนบ้านมีห้องน้ำ ส่วนที่ทำครัวอยู่ชั้นบน นอกจากนี้บริเวณใต้ถุนบ้านยังกั้นไว้สำหรับเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร บริเวณด้านข้างปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ผักสวนครัวหลากหลายชนิด นอกจากนี้ยังมีไม้ผลและไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว สำหรับบริเวณรั้วบ้านนำสังกะสีมาตีเป็นรั้ว บริเวณหน้าบ้านมีศาลพระภูมิ มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กผ่านหน้าบ้าน ซึ่งจากการสังเกตพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักเลี้ยงสุนัขไว้มากกว่า 10 ตัวและไม่พบสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น พื้นที่บ้านทั้งหมดประมาณ 20 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นลูกสาวคนที่ 3 จากพี่น้องทั้งหมด 5 คน พี่สาวคนโตเกิดปี 2486 ปัจจุบันอายุ 66 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดปี 2488 ปัจจุบันอายุ 64 ปี น้องสาวคนที่ 4 เกิดปี 2490 ปัจจุบันอายุ 62 ปี และน้องสาวคนที่ 5 เกิดปี 2496 ปัจจุบันอายุ 56 ปีซึ่งแต่ละคนประกอบอาชีพแตกต่างกันไป โดยพี่สาวคนโตช่วยงานบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักและช่วยดูแลแม่ พี่ชายคนเดียวทำนาและทำสวน แต่มีได้อยู่ในตำบลลำพะเนียง น้องสาวคนที่ 4 ปลูกข้าวโพดอยู่ที่ลพบุรีและน้องสาวคนเล็กขายขนมจีนอยู่ที่เพชรบูรณ์

สำหรับพี่น้องของผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นต่างแยกย้ายกันไปมีครอบครัวใหม่ เช่น พี่ชายแต่งงานในปี 2516 โดยภรรยาอายุน้อยกว่า 4 ปี และมีลูกชาย 1 คนในปี 2517 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วจากอุบัติเหตุ น้องสาวคนที่ 4 แต่งงานในปี 2515 โดยสามีอายุมากกว่า 3 ปี และมีลูกด้วยกัน 3 คน ทั้งสามคนเป็นผู้ชายทั้งหมด โดยคนโตเกิดในปี 2517 ปัจจุบันอายุ 35 ปี คนกลางเกิดปี 2519 ปัจจุบันอายุ 33 ปี คนเล็กเกิดปี 2520 ปัจจุบันอายุ 32 ปี ซึ่งคนโตและคนกลางช่วยพ่อแม่ทำข้าวโพด คนเล็กค้าขาย น้องสาวคนที่ 5 ของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่งงานในปี 2521 โดยสามีอายุมากกว่า 3 ปี และมีลูกสาว 2 คน คนโตเกิดปี 2524 ปัจจุบันอายุ 28 ปีและคนเล็กเกิดปี 2526

ปัจจุบันอายุ 26 ปี ทั้งคู่ช่วยแม่ค้าขาย ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักยังคงพักอาศัยที่บ้านเกิดของแม่ ซึ่ง
ปัจจุบันแม่ของผู้ให้ข้อมูลหลักยังมีชีวิตอยู่ด้วยวัย 83 ปี ส่วนพ่อเกิดปี 2450 เสียชีวิตแล้ว ดังนั้นใน
บ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีสมาชิกอยู่กันรวม 3 คน คือ แม่ พี่สาวคนโตซึ่งไม่ได้แต่งงานและ
ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งไม่ได้แต่งงานเช่นกัน

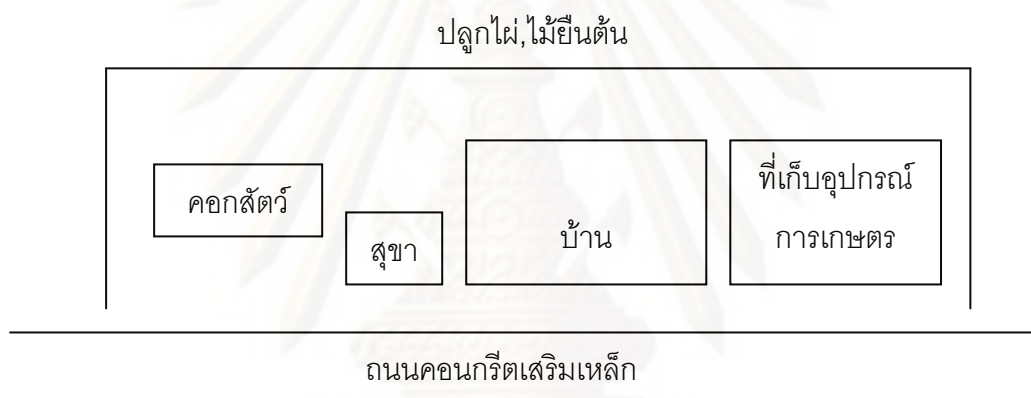
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 4

ข้อมูลทั่วไป

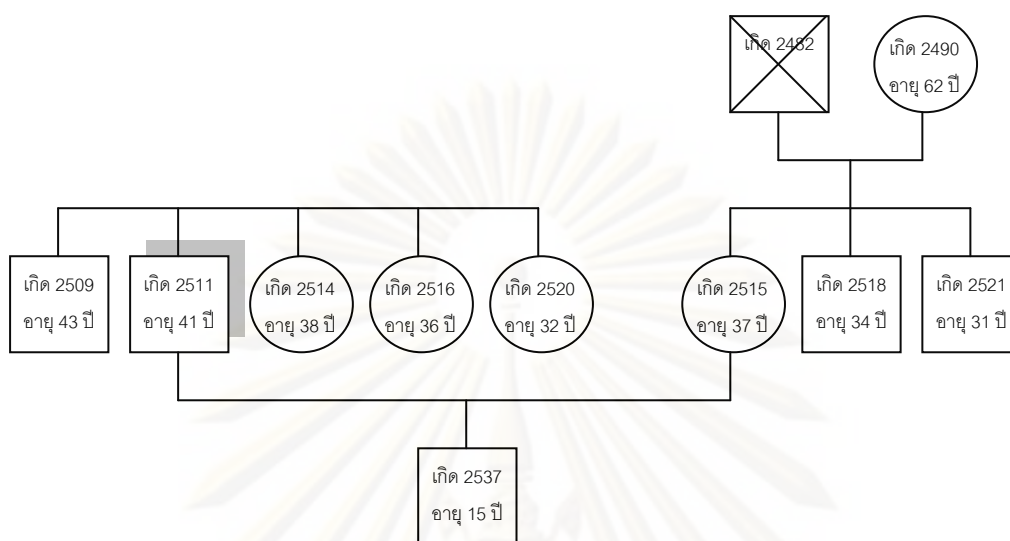
เพศชาย อายุ 41 ปี ส่วนสูง 170 เซนติเมตร น้ำหนัก 65 กิโลกรัม สถานภาพสมรส ผิดขาว ใบหน้ากลม ผมหงอก การศึกษาสูงสุดมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 6 ปี ปัจจุบันทำงานในลักษณะของนาปรังโดยการเช่า จำนวนพื้นที่รวม 9 ไร่ นอกจากนี้ในช่วงเวลาว่างของแต่ละวันสมาชิกทุกคนในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลหลักจะหารายได้เสริมให้ครอบครัวโดยการรับจ้างล้างถ่วงอกในตลาดนัดที่ไม่ห่างจากบ้านพักซึ่งเป็นอาชีพที่ทำได้ตลอดปี แต่รายได้หลักของครอบครัวยังมาจากการทำนา

ลักษณะที่พิกอาศัย

ที่พิกอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ลักษณะที่พิกอาศัยตัวบ้านมีลักษณะชั้นเดียวติดดิน ปลูกสร้างด้วยปูนซึ่งมีความกว้างอยู่ที่ 6 เมตร ความยาวอยู่ที่ 8 เมตร หลังคามุงกระเบื้อง ส่วนที่ติดกับตัวบ้านทำเป็นที่เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร ห่างจากตัวบ้านไปประมาณ 8 เมตรปลูกเป็นคอกเลี้ยงสัตว์ ภายในคอกพบวัวอยู่ 5 ตัว มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กผ่านหน้าบ้าน บริเวณรอบบ้านปลูกไผ่ใช้กั้นอาณาเขตกับบ้านข้างเคียง นอกจากนี้ยังพบไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ปลูกแซมบริเวณบ้าน นอกจากนี้วัวซึ่งใช้ในการทำมาหากินแล้วยังพบสุนัขที่เลี้ยงไว้เฝ้าบ้านอีกจำนวน 3 ตัว บนพื้นที่ทั้งหมดมีประมาณ 1 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นลูกชายคนที่ 2 จากพี่น้องรวม 5 คน คนโตเป็นพี่ชายเกิดในปี 2509 ปัจจุบันอายุ 43 ปี คนที่ 3 เป็นน้องสาวเกิดในปี 2514 ปัจจุบันอายุ 38 ปี คนที่ 4 เป็นน้องสาวเกิดในปี 2516 ปัจจุบันอายุ 36 ปี และคนสุดท้ายเป็นน้องสาวเกิดในปี 2520 ปัจจุบันอายุ 32 ปี โดยแต่ละคนมีอาชีพแตกต่างกันไป ผู้ให้ข้อมูลหลักและพี่ชายเป็นชาวนา คนที่ 3 ทำสวนมะม่วง คนที่ 4 และ 5 ทำงานโรงงาน

จากนั้นในปี 2535 ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นลูกสาวคนโตในจำนวนพี่น้อง 3 คน โดยภรรยาเกิดในปี 2515 ปัจจุบันอายุ 37 ปี น้องชายคนกลางเกิดในปี 2518 ปัจจุบันอายุ 34 ปี และน้องชายคนเล็กเกิดในปี 2521 ปัจจุบันอายุ 31 ปี โดยน้องของภรรยา ผู้ให้ข้อมูลหลักทำงานในโรงงานทุกคน

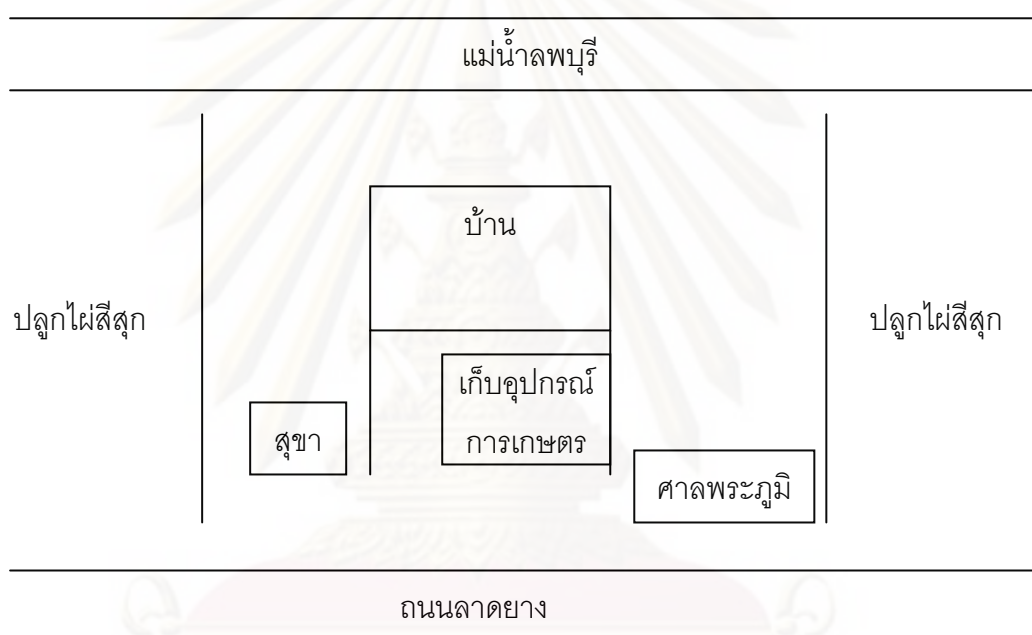
หลังจากแต่งงานแล้วทั้งคู่มีลูกชายเพียงคนเดียวซึ่งเกิดในปี 2537 ปัจจุบันอายุ 15 ปี กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่ถือเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลืองานทางบ้านทั้งงานในนาและงานในครัว ทั้งนี้ในบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลัก นอกจากจะมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ภรรยาและลูกชายแล้ว ยังมีแม่ของภรรยา ซึ่งอายุ 62 ปีอาศัยร่วมด้วย ส่วนพ่อของภรรยา เกิดในปี 2482 เสียชีวิตแล้ว

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 5

ข้อมูลทั่วไป

เพศชาย อายุ 75 ปี ส่วนสูง 160 เซนติเมตร น้ำหนัก 50 กิโลกรัม ผิวขาว ใบหน้าแหลม ผอมทรงสั้น สถานภาพสมรสหม้าย ไม่ปรากฏวุฒิการศึกษา มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 51 ปี ปัจจุบันยังคงทำนาในลักษณะของนาปีโดยการเช่า พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 50 ไร่ อาชีพเสริมอื่นไม่มีเนื่องจากสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง

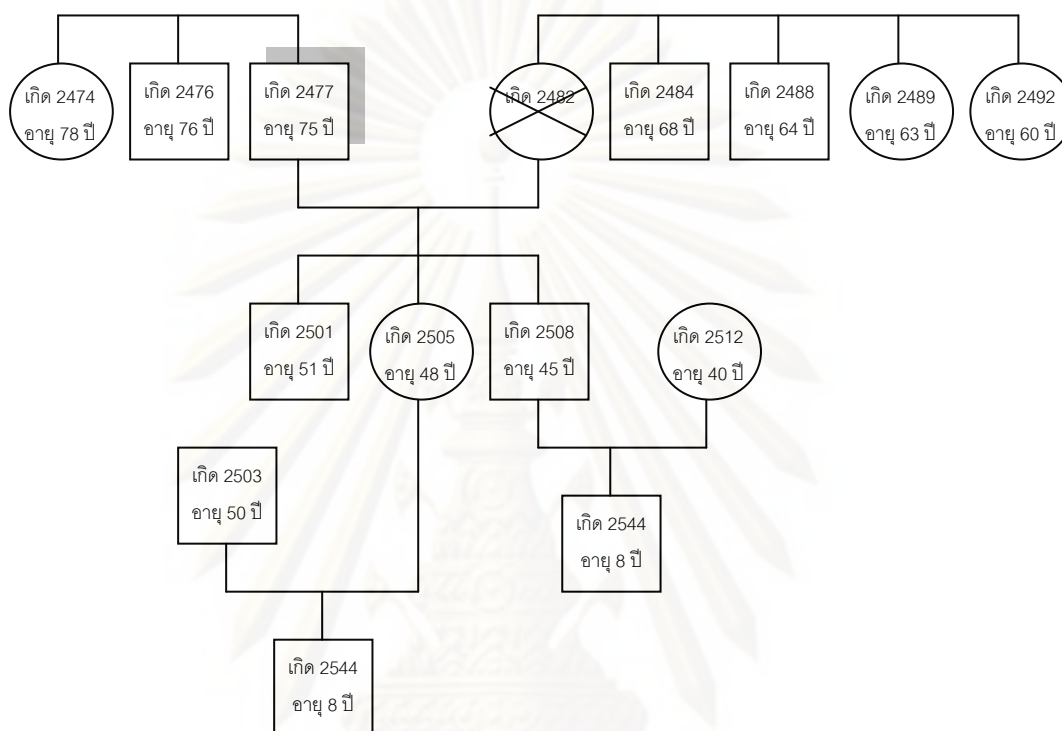
ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 ตำบลบ้านปลูกสร้างจากไม้ มีลักษณะชั้นเดียวแต่ยกใต้ถุนให้สูงเหนือหัว พื้นบ้านใต้ถุนเป็นดินร่วนปนทราย ความกว้างตัวบ้านอยู่ที่ 10 เมตร ความยาวอยู่ที่ 12 เมตร ใต้ถุนบ้านใช้สำหรับเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร และใช้สำหรับเลี้ยงสุนัขจำนวน 3 ตัว นกขุนทองจำนวน 4 ตัว หากมองจากมุมมองของผู้วิจัยจะเข้าใจว่าด้านหน้าของบ้านติดถนนลาดยาง ด้านหลังติดแม่ น้ำลพบุรี แต่เมื่อพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักกลับมองว่าหน้าบ้านของตน คือด้านแม่ น้ำลพบุรี ส่วนด้านติดถนนเป็นหลังบ้าน เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักเคยชินกับการเดินทางทางเรือนั่นเอง นอกจากนี้บริเวณรอบบ้านรอบด้วยไม้ไผ่สีสุก ด้านหลังติดถนนลาดยางมีศาลพระภูมิ ประตูลงบ้านทำจากไม้ไผ่นำมาผ่าซีกแล้วต่อ

กันเป็นลักษณะคล้ายแพ เรียกตามศัพท์ของผู้ให้ข้อมูลหลักว่า “ตะะ” เนื้อที่ทั้งหมดอยู่ประมาณ 4 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นลูกชายคนสุดท้ายจากพี่น้องทั้งหมด 3 คน คนโตเป็นพี่สาว เกิดในปี 2474 ปัจจุบันอายุ 78 ปี คนกลางเป็นพี่ชายเกิดในปี 2476 ปัจจุบันอายุ 76 ปี ทั้งหมดประกอบอาชีพชาวนาแต่แยกย้ายกันไปตามภรรยา ซึ่งเมื่อผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดได้ 2 ปี พ่อก็มาเสียชีวิต แม่จึงต้องรับภาระเลี้ยงลูกทั้งหมดมาด้วยตนเอง

จากนั้นในปี 2500 ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นลูกสาวคนโตจากพี่น้อง 5 คน ภรรยาเกิดในปี 2482 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว น้องชายคนที่ 2 เกิดในปี 2484 ปัจจุบันอายุ 68 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดในปี 2488 ปัจจุบันอายุ 64 ปี น้องสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2489 ปัจจุบันอายุ 63 ปี จากและน้องสาวคนสุดท้ายต้องเกิดในปี 2492 ปัจจุบันอายุ 60 ปี จากซึ่งในพี่น้องของภรรยาผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นประกอบอาชีพไม่แตกต่างกันมาก ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเกษตรกร เช่น ชาวนา ชาวสวน และชาวไร่

หลังจากแต่งงานแล้วผู้ให้ข้อมูลหลักและภรรยามีลูกด้วยกันรวม 3 คน คนโตเป็นผู้ชายเกิดในปี 2501 ปัจจุบันอายุ 51 ปี ลูกสาวคนที่ 2 เกิดในปี 2505 ปัจจุบันอายุ 48 ปีและลูก

ชายคนเล็กเกิดในปี 2508 ปัจจุบันอายุ 45 ปี ลูกชายหญิงแต่ละคนของผู้ให้ข้อมูลหลักได้งานเป็น
หลักแหล่งชัดเจนและไม่มีใครเป็นชาวนา โดยลูกสาวคนโตรับราชการในกระทรวงเกษตร คนกลาง
รับราชการครูอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และคนเล็กรับราชการตำรวจสังกัดกองปราบปราม

ลูกของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสามคนได้แต่งงานไป 2 คน คือ ลูกสาวคนกลางและ
ลูกชายคนเล็ก ลูกสาวคนกลางแต่งงานในปี 2540 โดยสามีอายุมากกว่า 2 ปี และมีลูกชาย 1 คน
ในปี 2544 ปัจจุบันอายุ 8 ปี และลูกชายคนเล็กแต่งงานในปี 2543 โดยภรรยาอายุน้อยกว่า 5 ปี
และมีลูกในปี 2544 ปัจจุบันอายุ 8 ปีเช่นกัน หลานของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งคู่เป็นชายและอาศัยกับ
พ่อแม่ ดังนั้นในบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีกันแค่ 2 คน คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักและลูกสาวคนโตที่
ไม่ได้แต่งงาน สำหรับลูกคนอื่นและหลานจะมาเยี่ยมเฉพาะโอกาสสำคัญเพราะต่างอยู่กันคนละ
จังหวัด

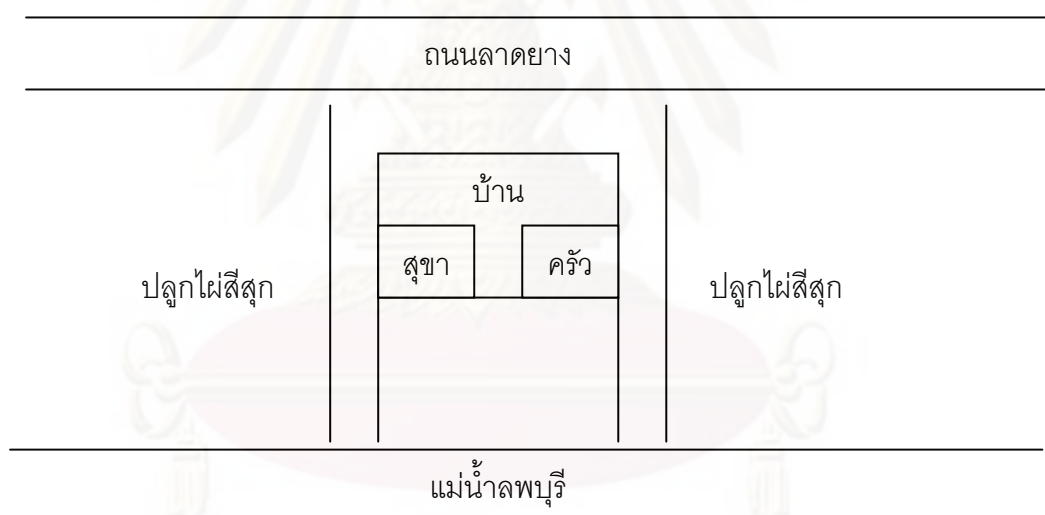
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 6

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้ประกอบด้วยสามีและภรรยา สามีอายุ 71 ปี ส่วนสูง 160 เซนติเมตร น้ำหนัก 45 กิโลกรัม ผมดำ ไบหน้าเล็กแหลม ผมสั้นขาว การศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 46 ปี ขณะที่ภรรยาอายุ 64 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 60 กิโลกรัม ผมดำแดง ไบหน้าใหญ่ ผมสีชาวดอกเลา การศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 39 ปี ปัจจุบันทั้งคู่ยังคงประกอบอาชีพ ชาวนาโดยการทำนาอยู่ในลักษณะของนาปีซึ่งเป็นพื้นที่เช่าจำนวน 21 ไร่และของตนเองจำนวน 6 ไร่ สำหรับรายได้เสริมส่วนใหญ่จะมาจากกรนำผลไม้ในสวนของตนไปขายตามตลาดนัด แต่ไม่ได้ถือเป็นอาชีพหลักเพราะจะนำไปขายเมื่อเหลือจากการรับประทานในครอบครัวและแจกเพื่อนบ้านแล้ว

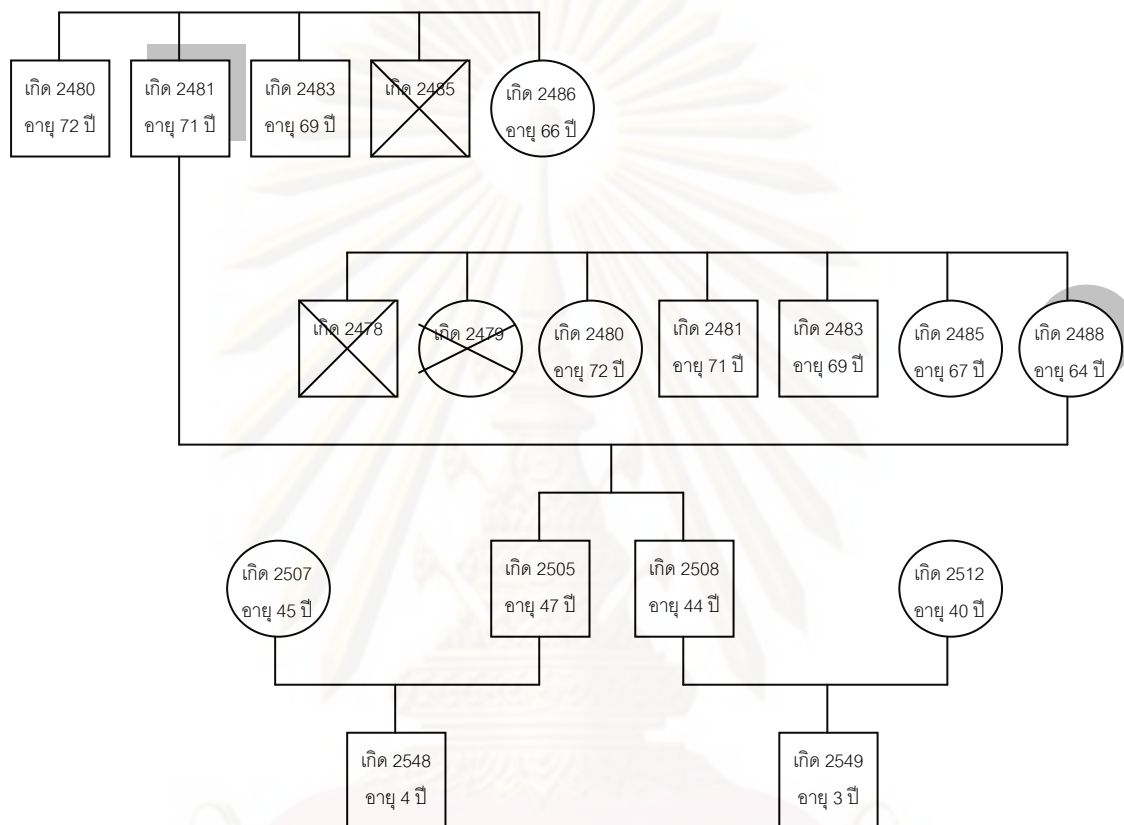
ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 ตัวบ้านสร้างจากไม้ชั้นเดียว แต่ยกพื้นสูง พื้นดินใต้ถุนบ้านเป็นดินร่วนปนทราย ไม่มีการเทพูน แต่มีการนำ ไม้ตะพืดมาวางใน ตัวบ้าน ความกว้างของตัวบ้านอยู่ที่ 10 เมตร ความยาวอยู่ที่ 12 เมตร ด้านหน้าติดแม่น้ำลพบุรี ด้านหลังติดถนนลาดยาง ปลูกไม้สีสุกไว้ในบริเวณโดยรอบ ประตูด้านหลังของบ้านทำจาก ไม้ไผ่ ซึ่งลักษณะโดยรวมคล้ายคลึงกับบ้านของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5 มากเนื่องจากอยู่ในภูมิภาค เดียวกัน ความแตกต่างจึงอยู่ที่ลักษณะการจัดวางห้องต่าง ๆ ห้องน้ำและส่วนทำครัวอยู่ชั้นบน มีการปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง เพียงสองสามต้น สำหรับสัตว์เลี้ยงที่มีในบริเวณบ้านคือสุนัขซึ่ง

ผู้ให้ข้อมูลหลักเลี้ยงไว้เฝ้าบ้านจำนวน 3 ตัว ไม่มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีพ พื้นที่ทั้งหมดอยู่ที่ประมาณ 3 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักฝ่ายสามีเป็นลูกชายคนที่ 2 จากพี่น้องทั้งหมด 5 คน ซึ่งพี่น้องของผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบอาชีพขานนาทุกคน เพียงแต่แยกย้ายกันไปตามถิ่นที่อยู่ของตน พี่ชายคนโตเกิดในปี 2480 ปัจจุบันอายุ 72 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดในปี 2483 ปัจจุบันอายุ 69 ปี น้องชายคนที่ 4 เกิดในปี 2485 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว และน้องสาวคนคนที่ 5 เกิดในปี 2486 ปัจจุบันอายุ 66 ปี

จากนั้นในปี 2502 ได้แต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นบุตรสาวคนสุดท้ายจากพี่น้องทั้งหมด 7 คน พี่คนโตเป็นชาย เกิดในปี 2478 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว พี่คนที่ 2 เป็นหญิง เกิดในปี 2479 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว พี่สาวคนที่ 3 เกิดในปี 2480 ปัจจุบันอายุ 72 ปี พี่ชายคนที่ 4 เกิดในปี 2481 ปัจจุบันอายุ 71 ปี พี่ชายคนที่ 5 เกิดในปี 2483 ปัจจุบันอายุ 69 ปี พี่สาวคนที่ 6 เกิดในปี 2485 ปัจจุบันอายุ 67 ปี ทั้งหมดประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร มีทั้งขานนาและชาวสวน

สามีภรรยาคู่นี้มีบุตรด้วยกันรวม 2 คนเป็นชายทั้งคู่ โดยบุตรชายคนแรกเกิดในปี 2505 ปัจจุบันอายุ 47 ปี คนที่ 2 เกิดในปี 2508 ปัจจุบันอายุ 44 ปี โดยคนโตประกอบอาชีพรับราชการทหารและคนเล็กประกอบอาชีพพนักงานธนาคารเอกชนในจังหวัดลพบุรี หลังจากได้งานแล้วบุตรของผู้ให้ข้อมูลหลักจึงแต่งงาน คนโตแต่งงานเมื่อปี 2545 โดยภรรยาอายุน้อยกว่า 2 ปี ส่วนคนเล็กแต่งงานในปี 2546 โดยภรรยาอายุน้อยกว่า 4 ปี และมีหลานให้ผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 2 คน มาจากบุตรชายคนโต 1 คน อายุ 4 ปี และคนเล็ก 1 คน อายุ 3 ปี เป็นชายทั้งหมด บุตรและหลานทั้งหมดไม่มีใครพักกับผู้ให้ข้อมูลหลักเนื่องจากต้องไปทำงานต่างถิ่น ดังนั้นในบ้านจึงมีเพียงผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสองคนอยู่ด้วยกันตามลำพัง การมาเยี่ยมเยียนของบุตรหลานจะมาเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญเท่านั้น

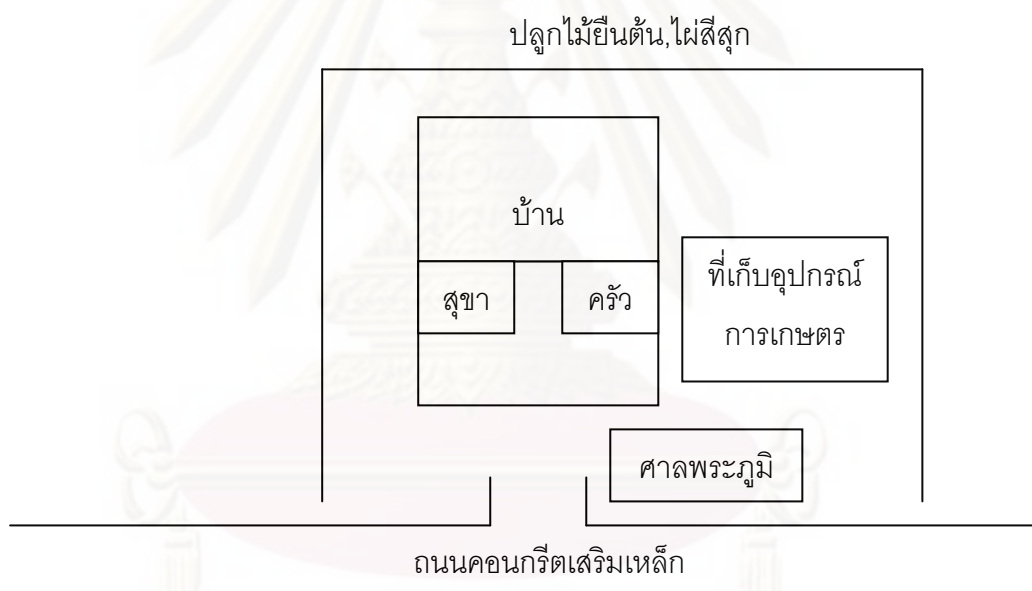
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 7

ข้อมูลทั่วไป

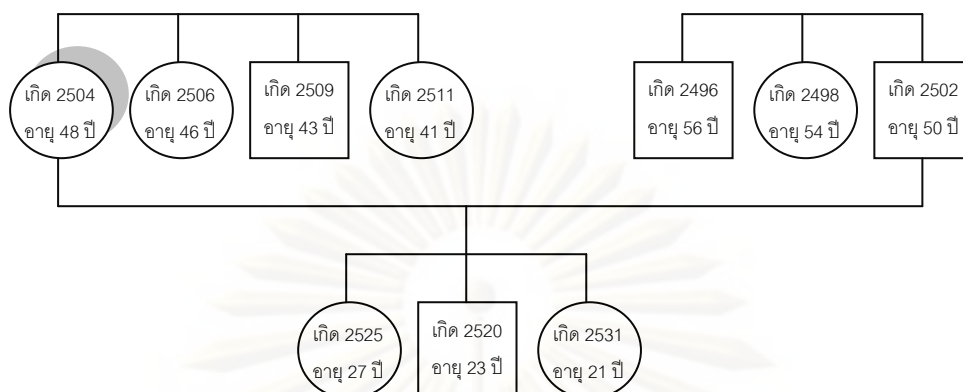
เพศหญิง อายุ 48 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 50 กิโลกรัม ผิวขาวเหลือง ใบหน้าเล็กแหลม ผมยาวรัดผมด้วยยางม้วนผม การศึกษาสูงสุดมัธยมศึกษาปีที่ 3 สถานภาพสมรสอยู่ด้วยกันกับสามีและลูก มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 35 ปี ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพชาวนาโดยการทำงานในลักษณะของนาปีซึ่งได้พื้นที่มาจากการเช่า จำนวนพื้นที่ทั้งหมด 50 ไร่ สำหรับรายได้จากครอบครัวนี้จะมาจาก 2 ทาง คือ รายได้จากภรรยาซึ่งเป็นชาวนาและสามีซึ่งเป็นภารโรงของโรงเรียนประจำอำเภอ ยามว่างผู้ให้ข้อมูลหลักก็มักเก็บผลไม้ในสวนไปขายแต่มีใช้รายได้หลักเพราะเป็นการขายเนื่องจากมีเหลือหลังการรับประทานและแจกจ่ายแล้ว

ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ตัวบ้านสร้างในลักษณะสองชั้น ชั้นล่างเป็นปูน ชั้นบนเป็นไม้ ส่วนทำครัวและห้องน้ำอยู่ชั้นล่างของตัวบ้าน ความยาวโดยประมาณอยู่ที่ 10 เมตร ความกว้างอยู่ที่ 12 เมตร จากถนนคอนกรีตเสริมเหล็กผู้ให้ข้อมูลหลักได้เทปูนเข้ามาถึงบริเวณตัวบ้าน บริเวณโดยรอบปลูกไม้สี่สูกไว้เป็นแนวกัน ด้านข้างสร้างเป็นโรงเก็บรถไถนาและอุปกรณ์ทางการเกษตร บริเวณหน้าบ้านด้านทิศเหนือมีศาลพระภูมิ บริเวณด้านข้างปลูกไม้ดอกไม้ประดับต่าง ๆ รวมถึงไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ละมุด มะปราง สัตว์เลี้ยงที่พบคือสุนัขจำนวน 2 ตัว ไม่มีรั้วบ้านด้านหน้าที่ชัดเจน อาศัยแนวไม้เป็นการแสดงขอบเขต พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรสาวคนโตในจำนวนพี่น้อง 4 คน ซึ่งน้องสาวคนที่ 2 เกิดในปี 2506 ปัจจุบันอายุ 46 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดในปี 2509 ปัจจุบันอายุ 43 ปี น้องสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2511 ปัจจุบันอายุ 41 ปี โดยพี่น้องสามคนแรกประกอบอาชีพชิวาณา ส่วนคนสุดท้ายทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

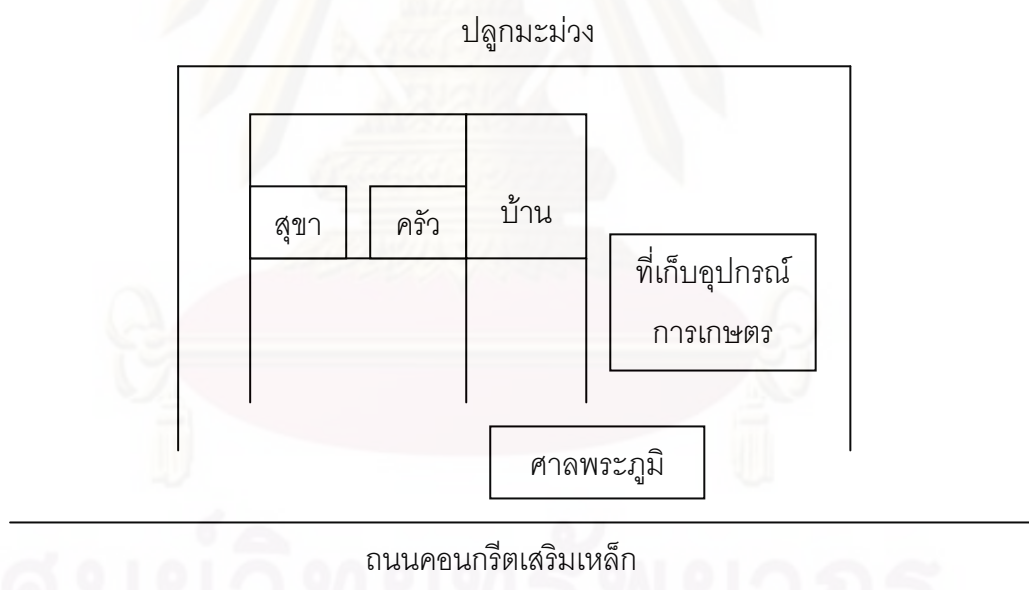
หลังจากนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักแต่งงานในปี 2526 กับสามีซึ่งเป็นบุตรคนที่ 3 จากพี่น้อง 3 คน โดยคนแรกเป็นพี่ชาย เกิดในปี 2496 ปัจจุบันอายุ 56 ปี พี่สาวคนกลางเกิดในปี 2498 ปัจจุบันอายุ 54 ปี และสามีเกิดในปี 2502 ปัจจุบันอายุ 50 ปี ซึ่งสามีของผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบอาชีพภารโรงในโรงเรียน ส่วนพี่ทั้งสองคนประกอบอาชีพชิวาณา ทั้งนี้หลังจากแต่งงานแล้วผู้ให้ข้อมูลหลักและสามีได้มีบุตรด้วยกันรวม 3 คน คนโตเป็นผู้หญิงเกิดในปี 2525 ปัจจุบันอายุ 27 ปี ประกอบอาชีพค้าขายในกรุงเทพฯ ยังไม่ได้แต่งงาน คนกลางเป็นผู้ชายเกิดในปี 2520 ปัจจุบันอายุ 23 ปี กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏในจังหวัดลพบุรี และคนสุดท้ายเป็นผู้หญิงเกิดในปี 2531 ปัจจุบันอายุ 21 ปี กำลังศึกษาที่เดียวกับพี่ชาย ดังนั้นในบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีสมาชิกอยู่กันรวม 4 คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามี และลูกที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี ขณะที่คนโตต้องไปค้าขายที่กรุงเทพฯ จึงมิได้อยู่กับครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 8

ข้อมูลทั่วไป

เพศหญิง อายุ 50 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 60 กิโลกรัม ผิวสีดําแดง ใบหน้ากลม ผมหยิก การศึกษาสูงสุดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สถานภาพสมรสอยู่ด้วยกันกับสามีและลูก มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 31 ปีปัจจุบันยังประกอบอาชีพชาวนาโดยลักษณะการทำนาเป็นนา มีทั้งนาปีและนาปรังซึ่งพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในลักษณะการเช่า จำนวนพื้นที่รวม 20 ไร่ สำหรับรายได้หลักภายในครอบครัวจะมาจาก 2 ทาง คือ ภรรยาที่เป็นชาวนาและสามีที่จับสัตว์น้ำ เช่น ปลาขายแต่รายได้หลักส่วนใหญ่มาจากการทำนาของภรรยา ขณะที่สามีไม่สามารถช่วยงานในนาได้ เนื่องจากไม่มีความรู้ทางการทำนา นอกจากนี้รายได้เสริมบางส่วนมาจากการรับจ้างสานพัด และทำขนมบ้างประปรายแต่ผู้ให้ข้อมูลหลักเองมองว่ามีได้ทำเพื่อหารายได้แต่ทำเพื่อเป็นงานอดิเรกและพักผ่อนหย่อนใจ

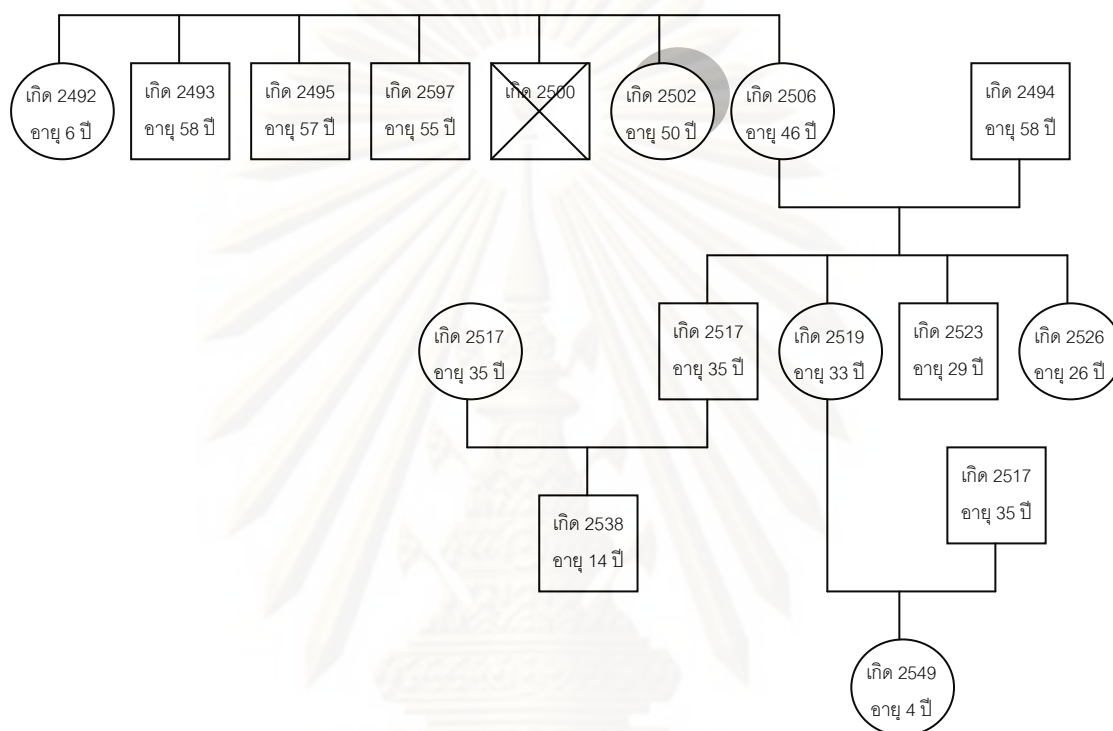
ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 6 ตัวบ้านมีลักษณะเป็นใต้ถุนสูง ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างยกพื้นสูงไม่กั้นห้องแต่นำโต๊ะเก้าอี้มาวางสามารถนั่งหรือนอนเล่นได้ ความกว้างตัวบ้านอยู่ที่ 10 เมตร ความยาวอยู่ที่ 12 เมตร ลักษณะการปลูกบ้านจะปลูกสองหลังติดกัน เนื่องจากอีกหลังเป็นญาติกัน พื้นที่ส่วนหนึ่งกั้นไว้เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตรและรถไถนาห้องน้ำและส่วนทำครัวอยู่ชั้นบนทั้งหมด บริเวณหน้าบ้านติดถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก มีศาลพระภูมิอยู่หน้าบ้าน บริเวณรอบบ้านปลูกมะม่วง โดยการปลูกมิได้จัดวางอย่างเป็นระเบียบ

พื้นที่โดยรอบไม่มีรั้วแบ่งเขต เนื่องจากเป็นพื้นที่ดั้งเดิม พื้นที่ยังมิได้แบ่งโฉนดที่ชัดเจน พื้นที่โดยรวมจึงมีอยู่ประมาณ 3 ไร่ สัตว์เลี้ยงที่พบมีเพียงสุนัขที่เลี้ยงไว้ได้ดูบ้านจำนวน 3 ตัว และแมวซึ่งอยู่บนบ้าน 1 ตัว

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรสาวคนที่ 6 จากพี่น้องทั้งหมด 7 คน โดยพี่สาวคนโตเกิดปี 2492 ปัจจุบันอายุ 60 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2493 ปัจจุบันอายุ 58 ปี พี่ชายคนที่ 3 เกิดในปี 2495 ปัจจุบันอายุ 57 ปี พี่ชายคนที่ 4 เกิดในปี 2497 ปัจจุบันอายุ 55 ปี พี่ชายคนที่ 5 เกิดในปี 2500 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วจากอุบัติเหตุ น้องสาวคนที่ 7 เกิดในปี 2506 ปัจจุบันอายุ 46 ปี สำหรับพี่น้องคนที่ 1, 3, 5 และ 7 ประกอบอาชีพชาวนา ขณะที่คนที่สองบวชพระและยังไม่ลาสิกขาถึงปัจจุบัน คนที่ 4 เป็นทหาร และทุกคนแต่งงานมีครอบครัวหมดแล้วยกเว้นน้องสาวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่ได้แต่งงาน เนื่องจากต้องดูแลแม่และทำอาหารให้สมาชิกในบ้าน

ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่งงานกับสามีในปี 2516 ซึ่งขณะนั้นสามีเป็นบุตรชายคนเดียวของครอบครัว สามีเกิดในปี 2494 หลังจากแต่งงานก็มีบุตรด้วยกันรวม 4 คน บุตรชายคนโตเกิดในปี 2517 ปัจจุบันอายุ 35 ปี ทำงานที่โรงงานในตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีภรรยาซึ่งมีอายุเท่ากันและมีลูกชาย 1 คน เกิดในปี 2538 ปัจจุบันอายุ 14 ปี บุตรสาวคนที่ 2 เกิดในปี 2519 ปัจจุบันอายุ 33 ปี ทำงานในห้างสรรพสินค้าในจังหวัดลพบุรี แต่งงานแล้วโดยสามีอายุ

มากกว่า 2 ปี และมีลูกสาว 1 คน เกิดในปี 2549 ปัจจุบันอายุ 4 ปี บุตรชายคนที่ 3 เกิดในปี 2523 ปัจจุบันอายุ 29 ปี ทำงานที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแพรง ยังไม่แต่งงาน และ บุตรสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2526 ปัจจุบันอายุ 26 ปี ทำงานที่เดียวกับบุตรชายคนที่ 3 ยังไม่แต่งงาน เช่นกัน ซึ่งจากรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักดังที่ได้กล่าวไปจะมี เพียงแม่ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลักและสามี บุตรคนที่ 3-4 เท่านั้นที่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน นอกนั้นจะกระจายกันอยู่ตามถิ่นที่ตนเองทำงาน

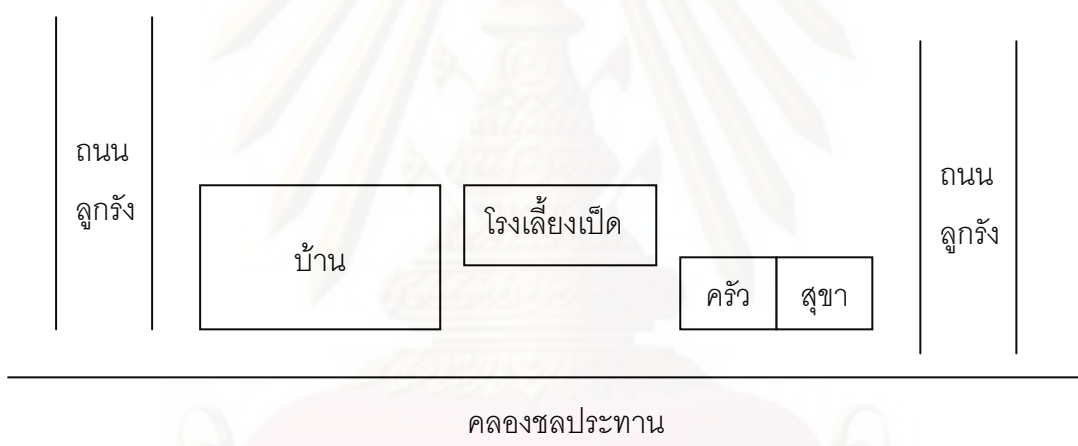
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 9

ข้อมูลทั่วไป

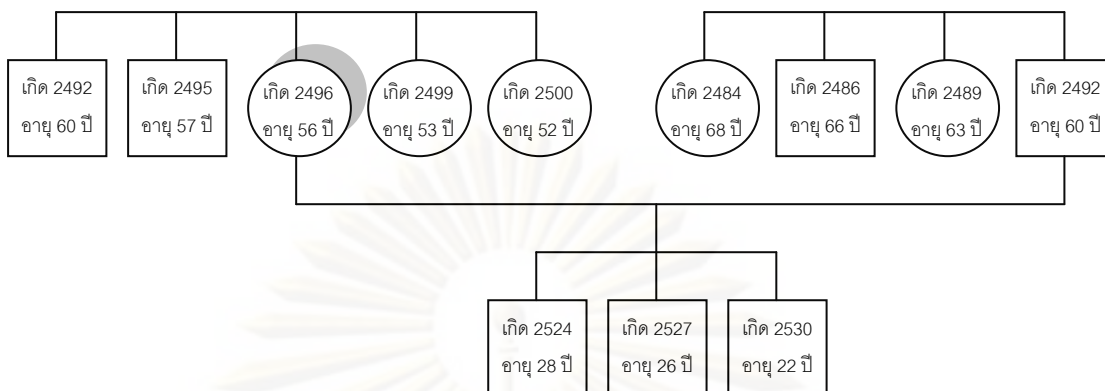
เพศหญิง อายุ 56 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 65 กิโลกรัม ใบหน้ากลม ผิวดำแดง ผมขอยสั้น รูปร่างโดยรวมค่อนข้างอวบ การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 สถานภาพสมรสอยู่ด้วยกันกับสามีและลูก มีประสบการณ์ในการทำนาทั้งสิ้น 45 ปี ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพชาวนาในลักษณะนาปีโดยการเช่า พื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 30 ไร่ ซึ่งในที่ดินแบ่งเป็นนาข้าวจำนวน 27 ไร่และพื้นที่บ้านรวมกันกับโรงเลี้ยงเป็ดไข่อีก 3 ไร่ รายได้หลักของครอบครัวมาจาก 2 ทาง คือ ภาระยาทำนาและสามีเลี้ยงเป็ดไข่ นอกจากนี้อาจมีการหาปลาขายบ้างเนื่องจากสามีมีความชำนาญในการหาปลา

ลักษณะที่พิกอาศัย

ที่พิกอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ลักษณะตัวบ้านปลูกเป็นชั้นเดียวติดพื้นดิน หลังคามุงสังกะสี ยาวออกไปจากตัวบ้านสำหรับทำเป็นโรงเลี้ยงเป็ดไข่ ห้องน้ำและส่วนทำครัวอยู่ติดกันแต่ห่างจากโรงเลี้ยงเป็ดไข่ พื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่เช่า หน้าบ้านติดคลองชลประทาน ด้านข้างเป็นถนนลูกรัง ไม่มีรั้วที่แสดงอาณาเขตชัดเจน แต่จะใช้คลองและถนนเป็นจุดแบ่งอาณาเขต ตัวบ้านกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร มีส่วนเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ ไม่มีไม้ผลหรือไม้ดอก ขณะที่สัตว์เลี้ยงนอกจากเป็ดที่เลี้ยงไว้ขายไขแล้วยังพบสุนัขที่เลี้ยงไว้เฝ้าบ้านอีก 3 ตัว พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรคนที่ 3 จากพี่น้องทั้งหมด 5 คน พี่ชายคนโตเกิดในปี 2492 ปัจจุบันอายุ 60 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2495 ปัจจุบันอายุ 57 ปี น้องสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2499 ปัจจุบันอายุ 53 ปี และน้องสาวคนที่ 5 เกิดปี 2500 ปัจจุบันอายุ 52 ปี ทั้งหมดประกอบอาชีพชานาทั้งหมดแต่แตกต่างกันไปตามถิ่นที่อยู่และลักษณะในการทำงาน

จากนั้นในปี 2520 ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แต่งงานกับสามีซึ่งเป็นบุตรชายคนที่ 4 จากพี่น้องทั้งหมด 4 คน พี่สาวคนโตเกิดในปี 2484 ปัจจุบันอายุ 68 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2486 ปัจจุบันอายุ 66 ปี พี่สาวคนที่ 3 เกิดปี 2489 ปัจจุบันอายุ 63 ปี และสามีของผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดปี 2492 ปัจจุบันอายุ 60 ปี สำหรับอาชีพอาจแตกต่างกันเล็กน้อย โดยพี่ชายคนที่ 1 และ 2 ประกอบอาชีพรับจ้าง แต่ในปัจจุบันได้เลิกทำงานแล้วเนื่องจากสุขภาพไม่แข็งแรง คนที่ 3 และ 4 เป็นชานา สำหรับสามีของผู้ให้ข้อมูลหลักมีได้ทำนาเช่นกรรยาและพีคนที่ 3 แต่ประกอบอาชีพเลี้ยงเป็ดไข่ชานา

ภายหลังแต่งงานผู้ให้ข้อมูลหลักมีบุตรรวม 3 คน บุตรชายคนโตเกิดปี 2524 ปัจจุบันอายุ 28 ปี ทำงานรับจ้างทั่วไป ยังไม่แต่งงาน บุตรชายคนกลางเกิดปี 2527 ปัจจุบันอายุ 26 ปี ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ และบุตรสาวคนเล็กเกิดปี 2530 ปัจจุบันอายุ 22 ปี กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ ซึ่งจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักดังที่ได้กล่าวไปจะมีเพียงแม่ของผู้ให้ข้อมูลหลัก สามี และบุตรทั้งสามเท่านั้นที่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน นอกนั้นจะแยกย้ายกันไปตามครอบครัวของตนเอง แต่ทุกคนจะกลับมาเยี่ยมแม่ของผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างพร้อมเพรียงกันในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี

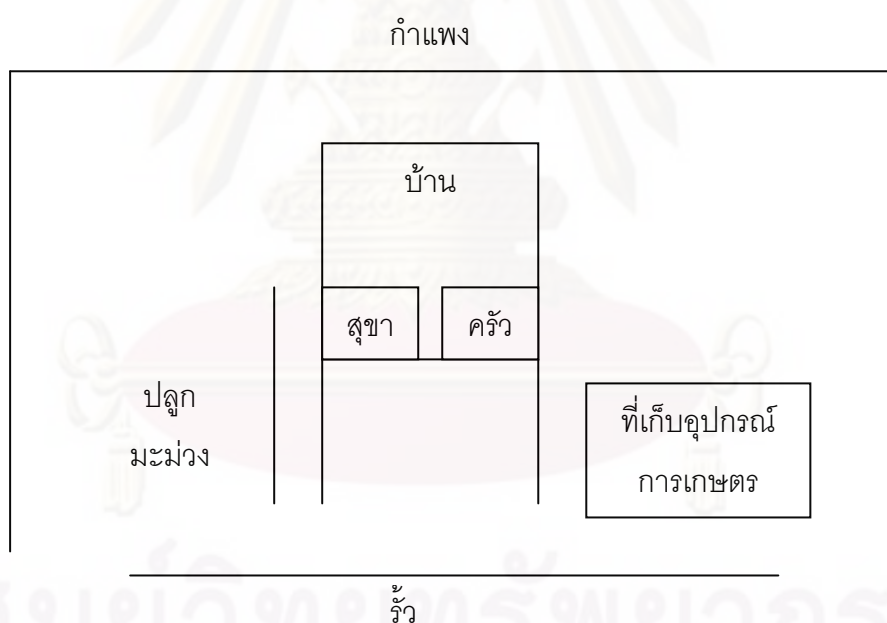

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 10

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้ประกอบด้วยสามีและภรรยา โดยสามีอายุ 65 ปี ส่วนสูง 170 เซนติเมตร น้ำหนัก 80 กิโลกรัม ผิวดำแดง ใบหน้ากลม ผมสีชาวดอกเลา รูปร่างโดยรวมค่อนข้างอ้วน การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 50 ปี ขณะที่ภรรยาอายุ 60 ปี ส่วนสูง 160 เซนติเมตร น้ำหนัก 70 กิโลกรัม ผิวดำแดง ใบหน้ารูปไข่ ผมชอยสั้น สีผมแซมดอกเลาเล็กน้อย รูปร่างค่อนข้างอ้วน การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 50 ปี ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสามีและภรรยาร่วมกันทำงานตั้งอดีตถึงปัจจุบัน ลักษณะนาที่ทำเป็นนาปี ซึ่งมีทั้งการเช่าและทำนาของตนเอง แบ่งเป็นเช่า 70 ไร่ และที่ของตนเองอีก 10 ไร่ นอกจากนี้ในช่วงว่างทั้งคู่จะหารายได้เสริมจากการนำผลไม้ในสวนของตนไปขาย เช่น กัลยัม มะพร้าว ละมุด เป็นต้น

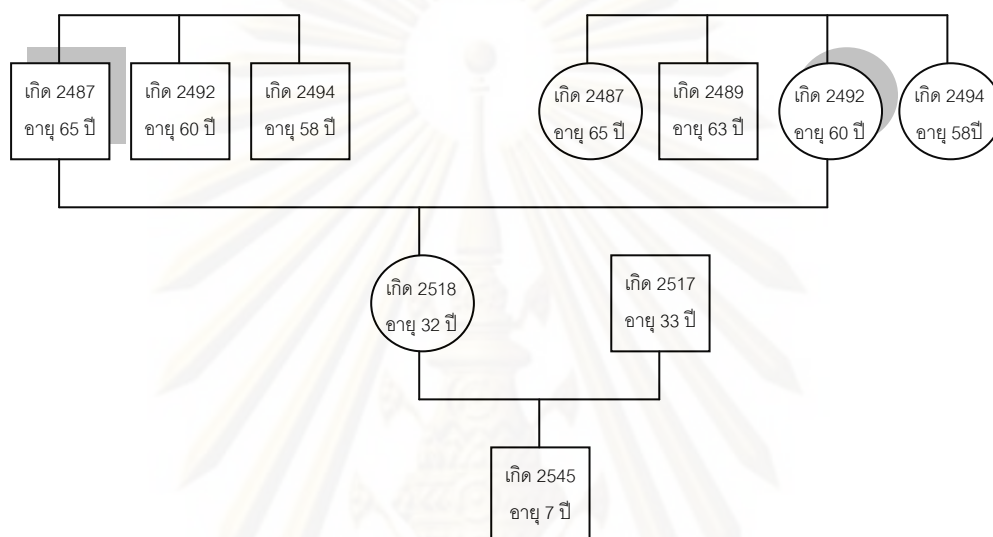
ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 2 ตัวบ้านมีลักษณะเรือนไทยโบราณ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวว่า เป็นบ้านเก่าที่รื้อมาจากบ้านเก่า ตัวบ้านทั้งหลังจึงทำจากไม้สักโบราณ แต่หลังคามีการซ่อมแซมโดยการนำกระเบื้องไปมุงเพิ่มเติมในจุดที่ผุ ความกว้างยาวของตัวบ้านเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีความยาว 10 เมตร แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร หอ้งน้ำและส่วนทำครัวอยู่ชั้นบน ชั้นล่างเป็นใต้ถุนสูงแต่เพดานทั้งหมด บริเวณรอบบ้านก่อเป็นกำแพงปูนสูงประมาณ 150 เซนติเมตร หน้าบ้านเป็นรั้วเหล็กเลื่อนเปิดปิดได้ มีต้นมะม่วงปลูก

ประปราย สัตว์เลี้ยงที่พบคือสุนัขและแมว พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 300 ตารางวา ถือเป็นบ้านหลังเดียวที่มีความแตกต่างระหว่างตัวบ้านกับอาณาบริเวณโดยรอบ กล่าวคือ ตัวบ้านเป็นเรือนไทย แต่ล้อมรอบด้วยรั้วปูนและรั้วเหล็ก ขณะที่บ้านหลังอื่นจะเป็นบ้านไม้ทั่วไปและล้อมรอบด้วยไผ่สีสุกหรือไม้ยืนต้นอื่น ๆ

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักฝ่ายสามีเป็นบุตรชายคนโตจากพี่น้องทั้งหมด 3 คน พี่น้องทั้งสามคนเป็นผู้ชายทั้งหมด คนกลางเกิดในปี 2492 ปัจจุบันอายุ 60 ปี ทำงานเป็นลูกจ้างประจำสังกัดกรมพลศึกษา กรุงเทพมหานคร น้องชายคนเล็กเกิดในปี 2494 ปัจจุบันอายุ 58 ปี รับราชการตำรวจสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ขณะที่น้อง ๆ ทำงานในกรุงเทพฯ แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องรับผิดชอบการทำงานเนื่องจากมองว่าตนเองไม่ได้เรียนหนังสือที่สูง จึงให้โอกาสน้องได้มีหน้าที่การงานที่ดี จากนั้นตัดสินใจแต่งงานในปี 2515 กับผู้ให้ข้อมูลหลักฝ่ายภรรยา ซึ่งเธอเป็นบุตรสาวคนที่ 3 จากพี่น้อง 4 คน โดยพี่สาวคนโตเกิดในปี 2487 ปัจจุบันอายุ 65 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2489 ปัจจุบันอายุ 63 ปี และน้องสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2494 ปัจจุบันอายุ 58 ปี ทั้ง 4 คนประกอบอาชีพช่างวนาทั้งสิ้น

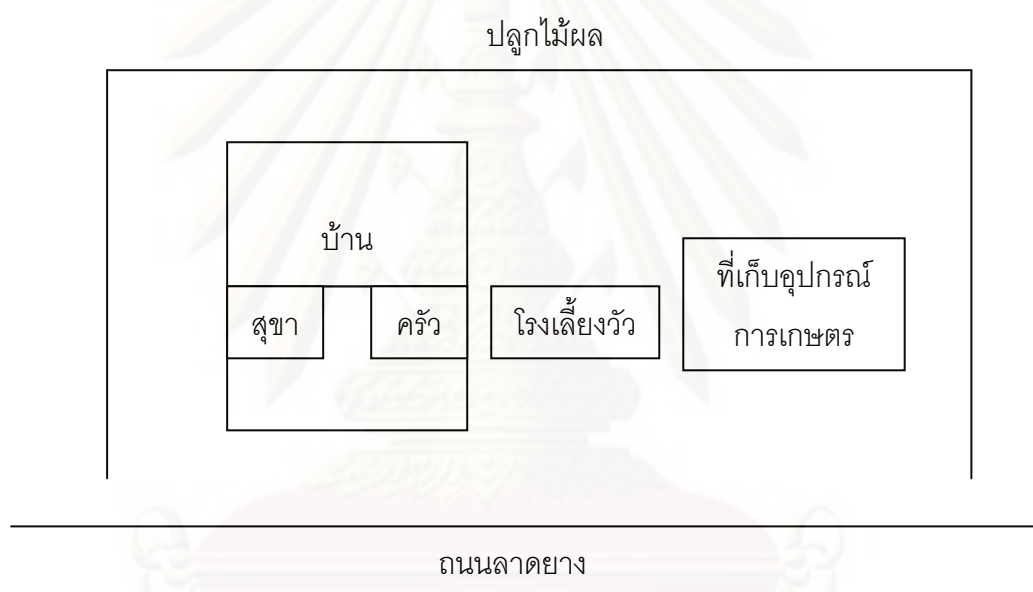
จากนั้นในปี 2518 ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสองก็ให้กำเนิดบุตรสาว และถือเป็นบุตรสาวเพียงคนเดียวของครอบครัว และในปี 2543 บุตรสาวก็แต่งงานกับสามีที่อายุมากกว่า 1 ปีและมีหลานให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 1 คน เป็นหลานชาย เกิดในปี 2545 ปัจจุบันอายุ 7 ปี ปัจจุบันบุตรสาวของผู้ให้ข้อมูลหลักทำงานในเทศบาลและไม่เคยมีโอกาสดำเนินการเลยแม้ในปัจจุบันผู้ให้ข้อมูลหลักจะยังคงทำงานอยู่ก็ตาม

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 11

ข้อมูลทั่วไป

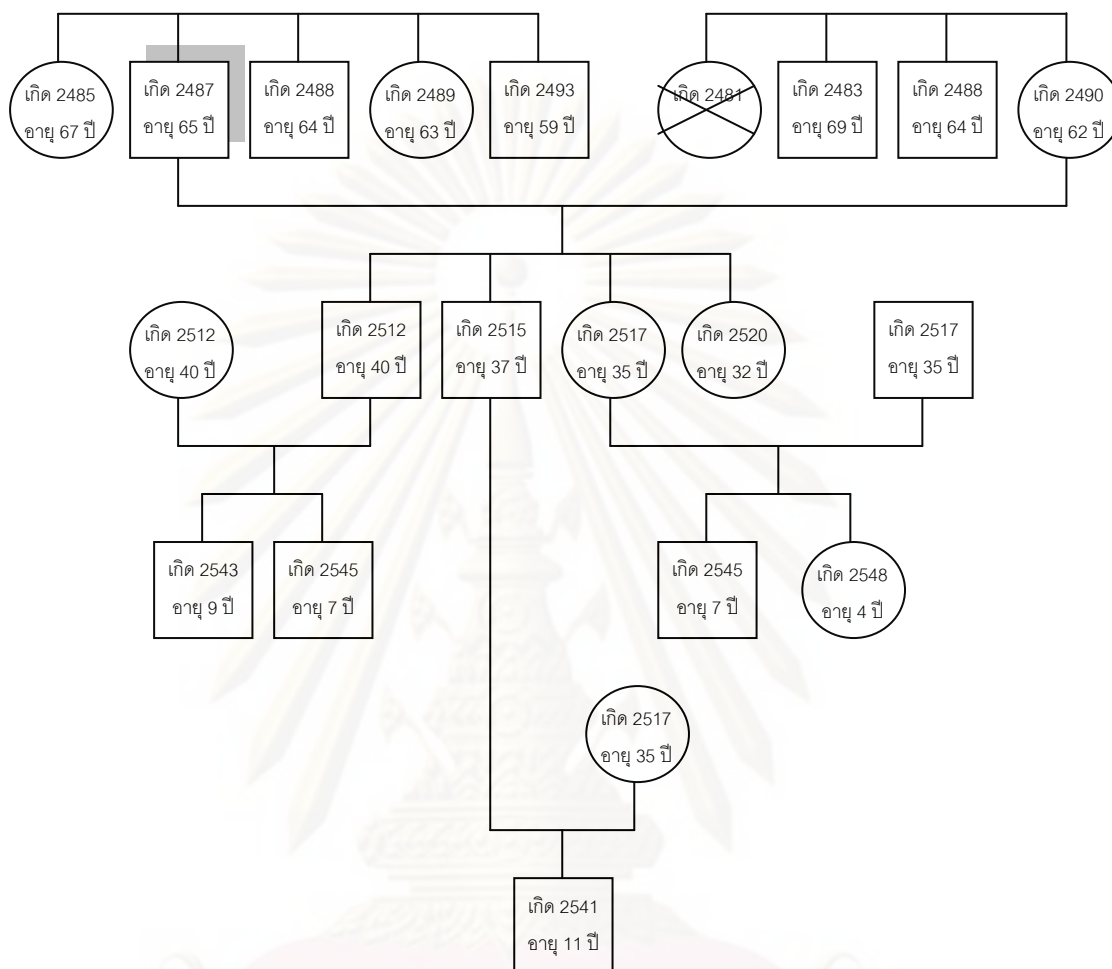
เพศชาย อายุ 65 ปี ส่วนสูง 170 เซนติเมตร น้ำหนัก 65 กิโลกรัม ผิวดำแดง ไบพเนติก ตัดผมทรงทรงค่อนข้างสั้น สวมแว่นสายตายาว การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 4 สถานภาพสมรสอยู่กับตัวกับภรรยาและลูก มีประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น 30 ปี ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพชาวนาโดยเป็นการทำนาในลักษณะนาปีซึ่งได้มาจากการเช่า พื้นที่จำนวนรวม 80 ไร่ นอกจากนี้ยังเลี้ยงวัวเพื่อผสมพันธุ์ขายซึ่งเป็นวัวที่ได้มาจากการช่วยเหลือของรัฐบาล

ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 2 ตัวบ้านสร้างในลักษณะสองชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง หีองน้ำและส่วนทำคัวอยู่ด้านข้าง ความกว้างของตัวบ้านอยู่ที่ 8 เมตร ความยาวอยู่ที่ 10 เมตร ห่างจากตัวบ้านประมาณ 10 เมตร ปลูกเป็นโรงเรียน ภายใต้มีวัวทั้งหมด 10 ตัว ข้างโรงเรียนมีที่สำหรับเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตรและเครื่องสูบน้ำ บริเวณรอบบ้านปลูกไม้ผล เช่น มะม่วงไว้รอบบ้าน หน้าบ้านติดถนนลาดยาง พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1 ไร่

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรชายคนที่ 2 จากพี่น้องจำนวน 5 คน โดยพี่สาวคนโตเกิดในปี 2485 ปัจจุบันอายุ 67 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดในปี 2488 ปัจจุบันอายุ 64 ปี น้องสาวคนที่ 4 เกิดในปี 2489 ปัจจุบันอายุ 63 ปี และน้องชายคนที่ 5 เกิดในปี 2493 ปัจจุบันอายุ 59 ปี สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักและพี่น้องผู้ชายจะประกอบอาชีพชาวนา แต่ผู้หญิงจะไม่ได้ทำงานอะไรเป็นหลัก เพราะส่วนใหญ่พ่อแม่จะให้ทำงานในครัวเรือนมากกว่างานนอกบ้าน

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แต่งงานในปี 2510 กับภรรยาซึ่งเป็นบุตรสาวคนที่ 4 จากพี่น้อง 4 คน พี่สาวคนที่ 1 เกิดในปี 2481 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว พี่ชายคนที่ 2 เกิดในปี 2483 ปัจจุบันอายุ 69 ปี พี่ชายคนที่ 3 เกิดในปี 2488 ปัจจุบันอายุ 64 ปี พี่น้องทั้งหมดประกอบอาชีพชาวนา

หลังจากผู้ให้ข้อมูลหลักแต่งงานได้ระยะหนึ่งจึงมีบุตรคนแรก โดยบุตรคนแรกเป็นเพศชายเกิดปี 2512 ปัจจุบันอายุ 40 ปี ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน บุตรชายคนที่ 2 เกิดปี 2515 ปัจจุบันอายุ 37 ปี ทำงานรับจ้างทั่วไปแต่ส่วนใหญ่จะรับจ้างขับรถส่งของ บุตรสาวคนที่ 3 เกิดปี 2517 ปัจจุบันอายุ 35 ปี ทำงานเป็นภารโรงของโรงเรียน บุตรสาวคนที่ 4 เกิดปี 2520 ปัจจุบันอายุ 32 ปี ประกอบอาชีพค้าขายและส่วนใหญ่จะเป็นการนำผลไม้ในสวนของผู้ให้ข้อมูลหลักไปขาย ซึ่งบุตรของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดได้แต่งงานไปแล้วทั้งสิ้น 3 คน คือ บุตรคนโตแต่งงานในปี 2542 มีภรรยาอายุเท่ากันและมีบุตรด้วยกัน 2 คน คนโตเกิดปี 2543 ปัจจุบันอายุ 9 ปี เป็นชาย คนเล็กเป็นชายเช่นกันเกิดปี 2545 ปัจจุบันอายุ 7 ปี บุตรคนที่ 2 แต่งงานในปี 2540 โดยภรรยาอายุน้อยกว่า 2 ปี และมีบุตรด้วยกัน 1 คนเกิดในปี 2541 ปัจจุบันอายุ 11 ปี เป็นชาย และบุตรคนที่ 3 แต่งงานในปี 2541 มีสามีอายุเท่ากันและมีบุตรด้วยกัน 2 คน ชายเกิดในปี 2545 ปัจจุบันอายุ 7 ปี หญิงเกิดปี 2548 ปัจจุบันอายุ 4 ปี ทั้งนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดที่กล่าวมาจะมีเพียงภรรยา ลูกหลานของบุตรคนโตและบุตรสาวคนสุดท้ายที่อยู่นั้นที่อยู่รวมบ้านเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูล สำหรับบุตรที่เหลือได้แยกครอบครัวไปแล้วและตัดสินใจย้ายไปอยู่ตามลำพัง

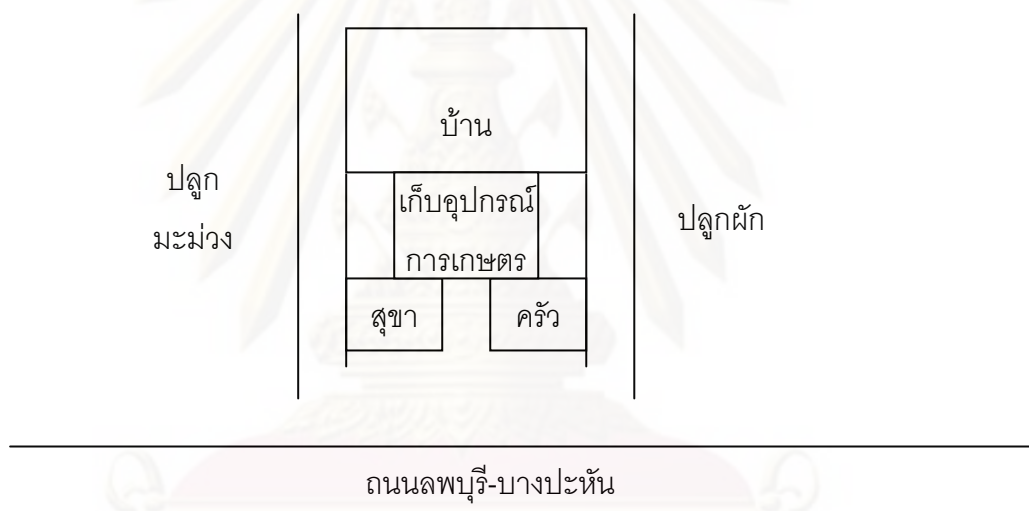
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 12

ข้อมูลทั่วไป

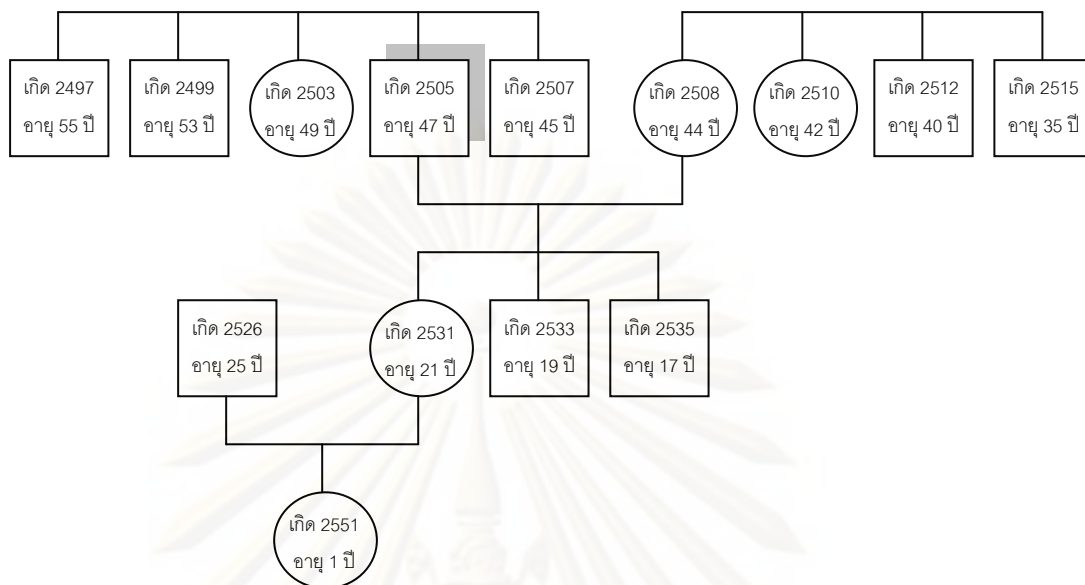
เพศชาย อายุ 47 ปี ส่วนสูง 150 เซนติเมตร น้ำหนัก 45 กิโลกรัม ผิวดำแดง ใบหน้าแหลมเล็ก ตัดผมสั้น รูปร่างโดยรวมค่อนข้างผอมเล็ก การศึกษาสูงสุดประถมศึกษาปีที่ 6 สถานภาพสมรสอยู่ด้วยกันกับภรรยาและลูก มีประสบการณ์ในการทำงาน 37 ปี ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพชาวนาโดยเป็นการทำนาในลักษณะนาปีและนาปรัง ที่ดินทั้งหมดมาจากการเช่าซึ่งรวมทั้งสิ้น 10 ไร่ นอกจากนี้ในช่วงว่างจะเช่าพื้นที่ปลูกผัก เช่น แตงกวาหรือข้าวโพด ขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่เช่าได้ และเลี้ยงเป็ดไข่ไว้ขายไข่เป็นรายได้เสริมเล็กน้อย

ลักษณะที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้อยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ตัวบ้านสร้างในลักษณะชั้นเดียวแต่ยกพื้นสูงเหนือศีรษะ หลังคามุงกระเบื้อง ความกว้างของตัวบ้านอยู่ที่ 6 เมตร ความยาวอยู่ที่ 8 เมตร บริเวณใต้ถุนกั้นด้วยปูนเป็นห้องน้ำและห้องครัว ขณะที่บางส่วนของตัวบ้านก็กั้นเป็นที่เก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร ข้างบ้านแบ่งเป็นที่เพาะปลูกผักพื้นบ้าน สำหรับสัตว์เลี้ยง ในบริเวณบ้านที่สังเกตได้มีสุนัข เป็ด และไก่ เป็ดและไก่นี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวว่าเลี้ยงไว้กินไข่ หากเหลือจึงนำไปขาย แต่ส่วนใหญ่จะไม่เพียงพอเพราะญาติเยอะ ต้องนำไปแจกจ่ายกัน บริเวณบ้านไม่มีรั้วที่บ่งบอกอาณาเขตชัดเจนเนื่องจากในพื้นที่ทั้งหมดปลูกอยู่กันเป็นเครือญาติ ยังไม่มีการแบ่งโฉนดที่ชัดเจน พื้นที่ทั้งหมดจึงมีประมาณไร่เศษ หน้าบ้านติดถนนลพบุรี-บางปะหัน ด้านข้างปลูกต้นมะม่วงและปลูกผักสวนครัว เช่น พริก กะเพรา โหระพา มะกรูด ไข่ไว้ในครัวเรือน

แผนผังครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุตรคนที่ 4 จากพี่น้องทั้งหมด 5 คน พี่ชายคนโตเกิดปี 2497 ปัจจุบันอายุ 55 ปี พี่ชายคนที่ 2 เกิดปี 2499 ปัจจุบันอายุ 53 ปี พี่สาวคนที่ 3 เกิดปี 2503 ปัจจุบันอายุ 49 ปีและน้องชายคนที่ 5 เกิดปี 2507 ปัจจุบันอายุ 45 ปี พี่น้องของผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนประกอบอาชีพทำนา ยกเว้นน้องชายคนสุดท้ายที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือมากกว่าคนอื่นจึงได้ทำงานเป็นครู

ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่งงานกับภรรยาซึ่งมีอาชีพทำสวนในปี 2530 ภรรยาเป็นบุตรสาวคนโตจากพี่น้องรวม 4 คน ภรรยาเกิดปี 2508 ปัจจุบันอายุ 44 ปี น้องสาวคนที่ 2 เกิดปี 2510 ปัจจุบันอายุ 42 ปี น้องชายคนที่ 3 เกิดปี 2512 ปัจจุบันอายุ 40 ปี น้องชายคนที่ 4 เกิดปี 2515 ปัจจุบันอายุ 35 ปี สำหรับอาชีพของพี่น้องภรรยาของผู้ให้ข้อมูลหลักจะแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา โดยพี่น้องคนที่ 1-3 ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท ขณะที่คนสุดท้ายรับราชการในกระทรวงมหาดไทย

หลังจากแต่งงานได้ไม่นานผู้ให้ข้อมูลหลักก็มีบุตร 3 คน บุตรสาวคนโตเกิดปี 2531 ปัจจุบันอายุ 21 ปี บุตรชายคนที่ 2 เกิดปี 2533 ปัจจุบันอายุ 19 ปี และบุตรชายคนที่ 3 เกิดปี 2535 ปัจจุบันอายุ 17 ปี ทั้งหมดยังคงศึกษา สำหรับบุตรสาวคนโตนั้นได้แต่งงานไปแล้วในปี 2551 ที่ผ่านมา โดยสามีอายุมากกว่า 4 ปีและมีหลานสาวให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 1 คนอายุ 1 ปี ที่เหลือยังศึกษาเล่าเรียนอยู่ ซึ่งจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นจะพบว่ามีเพียง 4 คนที่พักอาศัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวของผู้ให้ข้อมูลหลักเอง ภรรยา และบุตรคนที่ 2 และ 3 เพราะบุคคลอื่นได้แยกย้ายกันไปมีครอบครัวหมดแล้ว

ภาคผนวก ค

การปฏิบัติงานในสนามของผู้วิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงรายละเอียดการปฏิบัติงานในสนามของผู้วิจัย
(ระยะเวลาปฏิบัติงานตั้งแต่ 18 พ.ย. 2551 ถึง 30 มี.ค. 2552)

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
1	<p>สัปดาห์แรกผู้วิจัยมีโอกาสได้สำรวจพื้นที่ทั้งหมดในตำบลลำพะเนียงโดยความเชื่อเฝ้าจากผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล โดยการพาผู้วิจัยขึ้นรถจักรยานยนต์ขึ้นเนินรอบพื้นที่ ระหว่างทางผู้วิจัยได้หยุดพักทักทายกับชาวบ้านหลายราย อันเกิดจากการแนะนำของผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล การสนทนาเริ่มต้นจากการแนะนำตนเองของผู้วิจัยและแจ้งวัตถุประสงค์ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้สนใจวัตถุประสงค์ที่แจ้งเลย พวกเขากลับได้ถามถึงต้นตระกูลของผู้วิจัย ชาวบ้านหลายรายพยายามลำดับญาติกันจนดูงุนวาย แต่กระนั้นก็ทำให้พวกเขา รู้สึกสนุกกับการพูดคุยในเรื่องราวเก่า ๆ บางรายพยายามขุดคุยวีรกรรมของตนเองมาเล่าให้ผู้วิจัยฟังซึ่งผู้วิจัยเองก็ไม่ได้รู้สึกเบื่อกลับยิ่งเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การพูดคุยดังกล่าวยังไม่ได้จัดเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเพราะผู้วิจัยต้องการให้สัปดาห์แรกเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน ดังนั้นในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยจึงมีโอกาสได้พูดคุยกับชาวบ้านประมาณ 20-30 ครอบครัว ก่อนที่ช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยจะได้มีโอกาสในการปรึกษากับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่ตรงตามเกณฑ์ในการวิจัยครั้งนี้</p>
2	<p>หลังจากช่วงปลายสัปดาห์ที่แล้วผู้วิจัยได้ปรึกษาร่วมกับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์แล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มเข้าไปนัดหมายวันเวลาในการสัมภาษณ์ การเดินทางในแต่ละครั้งผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลอาสาไปส่งถึงบ้านพักของผู้ให้ข้อมูลหลักเนื่องจากบางรายหากผู้วิจัยเข้าไปเพียงลำพังผู้ให้ข้อมูลหลักอาจปฏิเสธการสัมภาษณ์ได้เนื่องจากความไม่คุ้นเคย ซึ่งการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักโดยผ่านผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลก็พบปัญหาอยู่บ้าง คือช่วงเวลาที่นัดตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก บางครั้งเข้าไปพบแล้วไม่เจอเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักไปอยู่ที่นา ครั้นเมื่อตามไปที่นาก็ไม่เจอเนื่องจากเขาไปที่นาของคนอื่น ความคลาดเคลื่อนเรื่องเวลาทำให้ผู้วิจัยได้นัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักได้เพียง 2 ราย ก่อนที่ผู้วิจัยจะได้สัมภาษณ์ในช่วงปลายของสัปดาห์ ซึ่งการสัมภาษณ์ก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยใช้เวลาในการอยู่ที่บ้านพักของผู้ให้ข้อมูลหลักรายละเอียดประมาณครึ่งวัน แต่ได้สัมภาษณ์ประมาณ 45 นาที เนื่องจากการสัมภาษณ์มักถูกขัดจังหวะจากเพื่อนบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักที่มักเดินมา</p>

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	<p>สนทนาด้วย จากนั้นในช่วงกลางคืนผู้วิจัยใช้เวลาในการถอดความบทสัมภาษณ์ ซึ่งการถอดความบทสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งจะใช้เวลาประมาณ 2 คืน ผู้วิจัยจึงได้เรียนรู้ว่าหากต้องการให้การทำงานไม่หนักจนเกินไป ผู้วิจัยควรสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักประมาณ 2-3 รายต่อสัปดาห์</p>
3	<p>สัปดาห์นี้ชาวบ้านในตำบลรวมถึงผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายค่อนข้างงุ่นงายกับการประชุมของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ดังนั้นในสัปดาห์นี้ ผู้วิจัยจึงมีโอกาสได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพียงรายเดียว ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลจึงชักชวนผู้วิจัยเข้าร่วมการประชุมดังกล่าวด้วย แม้ผู้วิจัยจะไม่มีความรู้ในประเด็นที่เข้าร่วมประชุม แต่ก็มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกับบุคคลต่าง ๆ รวมถึงได้เห็นการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่เมื่อประชุมก็มักกันพร้อมหน้าพร้อมตา สำหรับช่วงเวลากลางคืนผู้วิจัยยังคงใช้เวลากับการถอดความบทสัมภาษณ์ที่เหลือและทดลองวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งทำให้เห็นโครงสร้างเบื้องต้นของการศึกษาคั้งนี้</p>
4	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ 3 ราย และกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมอีก 3 ราย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ไม่พบปัญหาใด แต่การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมซึ่งเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลในบางประเด็นนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักกลับเอ่ยถึงความรู้สึกทุกข์ใจของตนเองและครอบครัวให้ผู้วิจัยฟัง ผู้วิจัยจึงให้ความช่วยเหลือตามกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาดังที่ได้ศึกษามา ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ข้อสังเกตหนึ่งของผู้วิจัยคือเรื่องราวที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเพิ่มเติมมาถือเป็นอุปสรรคหนึ่งในการดำรงชีวิตซึ่งไม่ได้มีเพียงแค่อุปสรรคจากการทำนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดสินใจที่จะเก็บข้อมูลในประเด็นนี้เพิ่มเติมด้วย ผู้วิจัยจึงตั้งใจว่าในสัปดาห์ถัดไปจะเข้ามาสัมภาษณ์ในเรื่องราวที่เกิดขึ้นครั้งนี้</p>
5	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ 2 ราย และกลับไปเพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมซึ่งไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลักในสัปดาห์ที่แล้ว การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ไม่มีปัญหา แต่ในรายเดิมผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักเริ่มเปิดเผยเรื่องราวของตนเองมากขึ้นอุปสรรคที่นอกเหนือไปจากการทำนาเริ่มพรั่งพรูมาเรื่อย ๆ ผู้วิจัยจึงต้องพักบทบาทนักวิจัยไว้ชั่วคราวเนื่องจากบางกรณีความทุกข์ใจก็มีมากเกินไปจนจะปล่อยทิ้งไว้ ผู้วิจัยเริ่มสังเกตว่าความผูกพันที่แน่นแฟ้นนี้มีผลต่อความลุ่มลึกของข้อมูล ซึ่งเมื่อผนวกกับบทบาทนักจิตวิทยาที่</p>

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	<p>มีในตัวผู้วิจัย ทำให้การเข้าถึงเรื่องราวในส่วนลึกเป็นไปได้ง่ายขึ้น ดังนั้นในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยจึงได้ข้อมูลเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่เท่านั้น สำหรับการเพิ่มเติมรายเดิมไม่สามารถบันทึกเทปได้เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการระบายความทุกข์ใจและการให้ความช่วยเหลือของผู้วิจัยมากกว่า ทั้งในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการพูดคุยกับครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลหลักมากขึ้นทำให้มองเห็นภาพรวมของอุปสรรคได้กว้างขวางขึ้นจากเดิม</p>
6	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยชะลอการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ไว้ก่อนเนื่องจากภาพรวมของข้อมูลเริ่มมีความชัดเจนขึ้นและมีแนวโน้มที่จะอิ่มตัวในเร็ววันนี้ ผู้วิจัยจึงตั้งใจเข้าไปเพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมซึ่งผ่านการให้ความช่วยเหลือด้วยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาจากผู้วิจัยในสัปดาห์ที่ผ่านมา การเก็บข้อมูลในสัปดาห์นี้ทำให้ผู้วิจัยตระหนักในคุณค่าเตือนของอาจารย์ที่สอนการวิจัยเชิงคุณภาพในทันทีที่พยายามเตือนไม่ให้ผู้วิจัยนำบทบาทนักจิตวิทยาและนักวิจัยไปปะปนกัน เพราะข้อมูลที่ได้ในสัปดาห์นี้มีความคลาดเคลื่อนไปจากเดิมทั้งหมด ประสพการณ์ในการฟื้นฟูอุปสรรคมีความเปลี่ยนแปลงไปอันเกิดจากการให้ความช่วยเหลือของผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงตัดสินใจทิ้งข้อมูลทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูลหลัก 8 รายจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 10 ราย แต่การตัดสินใจละทิ้งข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ก็ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงผลลัพธ์จากความสับสนระหว่างบทบาทนักวิจัยกับนักจิตวิทยาได้เป็นอย่างดี ในช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยนำของที่ระลึกไปกราบขอพรปีใหม่จากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดโดยไม่ได้สัมภาษณ์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเพิ่มเติม</p>
7	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 ราย ซึ่งการสัมภาษณ์ในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยค่อนข้างระมัดระวังบทบาทของตนเองเป็นอย่างมาก จนทำให้ผู้วิจัยรู้สึกเกร็งกับการทำงาน แม้จะมองเห็นปัญหาอันเป็นความทุกข์ใจบางประการซ่อนอยู่ แต่ก็ยังไม่ได้เข้าไปแตะประเด็นเหล่านั้น ต่อเมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ก็รู้สึกได้ถึง ความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลในมิติของอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชาวนา ผู้วิจัยจึงตั้งใจว่าสัปดาห์หน้าจะเข้าไปเพิ่มเติมข้อมูลในมิติอื่นที่แสดงถึงอุปสรรคในชีวิตของผู้ให้ข้อมูลหลักเช่นกัน แต่จะระมัดระวังการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น</p>
8	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยได้เข้าไปเพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในสัปดาห์ที่ผ่านมาและเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่อีก 2 ราย การเพิ่มเติมข้อมูลหลักจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมไม่มีปัญหาใด ๆ เนื่องจากผู้วิจัยตระหนักในบทบาทของตนเอง</p>

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	<p>มากขึ้น พยายามใช้ทักษะทางจิตวิทยาในการพูดคุยข้อมูลเชิงลึก</p> <p>ในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยเริ่มพบข้อสังเกตหนึ่งจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมา คือ ในช่วงแรก ผู้ให้ข้อมูลหลักจะกล่าวถึงอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำนา ต่อเมื่อสัมภาษณ์ครั้ง ต่อมาผู้ให้ข้อมูลหลักเริ่มเปิดเผยตนเองมากขึ้น อีกทั้งการมองเห็นประเด็นเล็ก ๆ แล้วหยิบขึ้นมาขยายก็จะทำให้เรื่องราวมีความลึกซึ้งขึ้น ซึ่งประเด็นเล็ก ๆ นี้ หลายครั้งมิได้เกิดขึ้นเฉพาะการสัมภาษณ์ แต่ปรากฏขึ้นขณะผู้วิจัยร่วม รับประทานอาหารกับครอบครัวผู้ให้ข้อมูลหลักหรือการที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเดินทางไปส่งผู้วิจัยที่บ้านพักหรือพื้นที่เกษตรกรรมของผู้ให้ข้อมูลหลักรายอื่น ดังนั้นเมื่อ ผู้วิจัยกลับมาถึงที่พักจึงต้องรีบบันทึกไว้ก่อนลี้มนอนจะนำไปสู่การสัมภาษณ์เพิ่มเติม ในครั้งต่อไป</p>
9	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่เพราะต้องเข้าไป เพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลรายเดิม ซึ่งในสัปดาห์นี้มีผู้ให้ข้อมูลหลักหนึ่งรายที่ จำเป็นต้องตัดทิ้งจากการวิจัยเนื่องจากอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีความหนักหนาสาหัส มาก ผู้วิจัยประเมินแล้วว่าควรได้รับการบำบัดทางจิตวิทยา ก่อน ผู้วิจัยจึงตัดสินใจ ยุติบทบาทนักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักรายนี้และเปลี่ยนบทบาทไปสู่นักจิตวิทยาอีก ครั้ง ทั้งนี้ช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยมองเห็นว่าอาการจะทวีความรุนแรงมากขึ้นจึง ตัดสินใจปรึกษามาชิกในครอบครัวเพื่อส่งต่อการรักษาไปที่โรงพยาบาลในตัว จังหวัดต่อไป</p>
10	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่เพียงรายเดียวเพราะต้องการให้ เวลาส่วนใหญ่กับการเพิ่มเติมข้อมูลในผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิม การสัมภาษณ์เพื่อ เก็บข้อมูลในสัปดาห์นี้เริ่มอยู่ในบทบาทนักวิจัยมากขึ้น ปัญหาที่เกี่ยวกับการวิจัย จึงไม่ค่อยมี การค้นพบประเด็นที่นำไปสู่การปรึกษาเชิงจิตวิทยายังคงพบบ้าง แต่ ผู้วิจัยปล่อยผ่านไปก่อน แต่ได้บันทึกไว้ว่าหากมีโอกาสจะเข้ามาให้ความ ช่วยเหลือในประเด็นเหล่านั้น ช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปติดตามผล การให้ความช่วยเหลืออดีตผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งก็พบว่าพวกเขามีภาวะจิตใจที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้ผู้วิจัยรู้สึกมีกำลังใจในการทำงานต่อไปท่ามกลางความรู้สึกเหนื่อยล้า จากการทำงานในสัปดาห์ที่ผ่านมา</p>
11	<p>สัปดาห์นี้ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปเพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิมจึงมีเวลาเข้าไป สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ ซึ่งสัปดาห์นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 3 ราย การ ทำงานด้านการวิจัยในสัปดาห์นี้ไม่พบปัญหาใด แต่ช่วงปลายสัปดาห์มีชาวบ้าน</p>

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	หลายรายเข้ามาพบเพื่อขอรับบริการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ซึ่งชาวบ้านเหล่านี้ไม่ได้ อยู่ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แต่รู้จักผู้วิจัยจากการบอกต่อของเพื่อนบ้านที่แนะนำให้ มาปรึกษาปัญหากับผู้วิจัยซึ่งผู้วิจัยก็ให้บริการไปตามบทบาทนักจิตวิทยา
12	สัปดาห์นี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเฉพาะผู้ให้ข้อมูลรายเดิม การทำงานด้าน การวิจัยไม่พบปัญหาใด แต่ด้วยความสนิทสนมกับชาวบ้านมากขึ้นตาม ระยะเวลาที่เข้ามาในสนาม เมื่อมีชาวบ้านในตำบลคนใดที่สูญเสียญาติพี่น้อง ผู้วิจัยจะถูกตามให้ไปดูแลภาวะจิตใจจนบางครั้งผู้วิจัยรู้สึกอ่อนเพลียเพราะใน บทบาทหนึ่งผู้วิจัยก็ต้องอยู่ในฐานะนักวิจัย แต่อีกบทบาทหนึ่งก็ต้องอยู่ในฐานะ นักจิตวิทยา ส่งผลให้เมื่อกลับถึงที่พักผู้วิจัยไม่สามารถถอดความบทสัมภาษณ์ได้ ตามที่ตั้งใจไว้
13	สัปดาห์นี้ผู้วิจัยไม่มีกำหนดการณ้ไปเพิ่มเติมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายเดิม เนื่องจากยังถอดความบทสัมภาษณ์ไม่แล้วเสร็จ ผู้วิจัยจึงมีโอกาสได้เข้าไปพบ ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ 2 ราย ซึ่งรายหนึ่งสามารถให้ข้อมูลได้ดี ไม่มีปัญหาใด แต่ อีกรายผู้วิจัยประเมินแล้วว่าควรให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาก่อน หากข้อมูล ยังไม่อิมตัวจะย้อนกลับมาสัมภาษณ์เพิ่มเติม ดังนั้นในสัปดาห์นี้ผู้วิจัยจึงมีช่วง ว่างมากกว่าสัปดาห์ที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงใช้เวลาดังกล่าวในการถอดความบท สัมภาษณ์ที่ค้างไว้จากสัปดาห์ที่ผ่านมา ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลภายหลังจาก ถอดความแล้ว ผู้วิจัยเริ่มเห็นว่าข้อมูลที่ปรากฏมีความซ้ำในประเด็นต่าง ๆ จึง ตั้งใจว่าจะเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่อีก 2 รายเท่านั้นเพื่อยืนยันความ อิมตัวของข้อมูลที่ได้มา
14	สัปดาห์นี้ผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่เพราะต้องกลับไป เพิ่มเติมประเด็นจากการสัมภาษณ์ในครั้งที่ผ่านมา ช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยเดินทาง เข้ากรุงเทพฯ เพื่อนำข้อมูลบางส่วนให้ผู้ที่มีความรู้ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ตรวจสอบและปรึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินการทั้งในช่วงต้นสัปดาห์ เกี่ยวกับการเพิ่มเติมข้อมูลและปลายสัปดาห์ที่เข้ามาพบผู้เชี่ยวชาญเป็นไป ด้วย ความเรียบร้อย
15	ผู้วิจัยกลับเข้าพื้นที่อีกครั้งในช่วงต้นสัปดาห์เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักราย อีก 2 รายเพื่อยืนยันความอิมตัวของข้อมูล จากนั้นในช่วงกลางและปลายสัปดาห์ ผู้วิจัยได้นำบทสัมภาษณ์ที่ถอดความเป็นตัวอักษรแล้วไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในบางประเด็นที่ช่วงเวลา

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	<p>สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักหลงลืมไป พวกเขาก็ได้ใช้ช่วงเวลานี้อธิบายเพิ่มเติมหรือบางประเด็นผู้วิจัยเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความต้องการของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยก็บันทึกไว้เพื่อจัดการแก้ไขในครั้งต่อไป นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 รายล่าสุดยังไม่ปรากฏข้อมูลใหม่เพิ่มเติมจึงสรุปได้ว่าข้อมูลทั้งหมดมีความอึดตัวที่จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 12 ครอบครัว คิดเป็นผู้ให้ข้อมูล 15 ราย เนื่องจากบางครอบครัวมีการทำนาทั้งสามีและภรรยา ผู้วิจัยจึงนับสามีและภรรยาเป็นหนึ่งครอบครัว</p>
16	<p>หลังจากปริมาณผู้ให้ข้อมูลหลักอึดตัวที่ 12 ครอบครัว สัปดาห์นี้ผู้วิจัยจึงยุติการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายใหม่ แต่เน้นทุ่มเทเวลาไปที่การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้ โดยผู้วิจัยนำบทความที่ถอดความแล้วไปอ่านให้ผู้ให้ข้อมูลหลักฟัง การอ่านบทถอดความดังกล่าวผู้วิจัยดำเนินการผ่านผู้ช่วย แม้ว่าผู้วิจัยจะมีได้อ่านเอง แต่ตลอดระยะเวลาการอ่านนั้น ผู้วิจัยก็นั่งฟังด้วยทุกครั้ง และเมื่อผู้ให้ข้อมูลหลักเพิ่มเติมประเด็นใดก็บันทึกไว้เพิ่มเติม การอ่านบทถอดความนี้หลายครั้งที่คู่สมรสหรือบุตรหลานของผู้ให้ข้อมูลหลักมานั่งฟังด้วย ผู้วิจัยจึงถือโอกาสนี้ตรวจสอบเรื่องราวกับพวกเขาไปในตัว สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักบางรายที่เรื่องราวเกี่ยวพันกับบุคคลอื่น ผู้วิจัยก็ปรึกษากับผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์ให้พาไปพบบุคคลเหล่านั้น ซึ่งผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยไปพบก็มีได้แสดงความรังเกียจการให้ข้อมูล ทั้งยังเพิ่มเติมข้อมูลของตนเองเข้าไปอีกด้วย แต่ผู้วิจัยมิได้นำข้อมูลส่วนตัวของผู้เกี่ยวข้องเหล่านั้นมาอภิปรายผลเพิ่มเติม เพราะการเข้าไปพูดคุยครั้งนี้เป็นไปเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเท่านั้น</p>
17	<p>สัปดาห์นี้เป็นอีกสัปดาห์หนึ่งที่ผู้วิจัยอุทิศเวลาทั้งหมดไปกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ซึ่งการพูดคุยในบางประเด็นก็ลงลึกไปถึงสภาวะบิบบคั้นทางจิตใจ ซึ่งขณะนั้นผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่า การให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาจะไม่ส่งผลต่อข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยจึงตัดสินใจให้ความช่วยเหลือด้วยกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ในรายที่ไม่มีปัญหาทางจิตใจ แต่ข้อมูลที่ได้แสดงให้เห็นความมองงามในระดับหนึ่งซึ่งอาจต่อยอดความมองงามไปได้ไกลกว่านี้ ผู้วิจัยจึงส่งเสริมความมองงามจากประสบการณ์เหล่านั้นด้วยการให้กำลังใจ และเปิดโอกาสให้คู่สมรสและบุตรหลานได้กล่าวความรู้สึกซึ่งกันและกัน ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับกลุ่ม</p>

สัปดาห์ที่	การปฏิบัติงาน
	<p>การปรึกษาเชิงจิตวิทยาซึ่งมีสมาชิกในกลุ่มเป็นบุคคลภายในครอบครัว ซึ่งผลที่ได้ทำให้สมาชิกหลายคนรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและได้เห็นแง่มุมบางประการที่ในอดีตพวกเขาไม่เคยได้มองเห็นมาก่อน สำหรับช่วงปลายสัปดาห์ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าข้อมูลต่าง ๆ มีความอึดอัดมากขึ้นแล้ว สมควรแก่การถอนตัวจากสนาม ผู้วิจัยจึงตัดสินใจบอกผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลถึงกำหนดการณ์ที่ผู้วิจัยจะถอนตัวจากสนามในสัปดาห์หน้าเพื่อให้ผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลได้รู้ตัวไว้ล่วงหน้า</p>
18	<p>ช่วงต้นของสัปดาห์ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายสุดท้ายเพื่อเติมเต็มความมอกลงามในชีวิตจากประสบการณ์ด้วยการปรึกษาเชิงจิตวิทยา จากนั้นใช้เวลาที่เหลือเดินทางไปตามบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายเพื่อถอนตัวจากสนามภาพแห่งความประทับใจเกิดขึ้นกับผู้วิจัยทุกครั้งที่ได้เข้าไปในบ้านแต่ละหลังผู้ให้ข้อมูลหลักทุกรายอวยพรให้การศึกษาของผู้วิจัยสำเร็จพร้อมกับแบ่งปันผัก ผลไม้หรือเนื้อปลาให้ผู้วิจัยได้นำกลับไปรับประทานที่กรุงเทพฯ การแสดงออกดังกล่าวสร้างความรู้สึกตื่นตันใจแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างมากแม้จะเป็นระยะเวลาเพียงแค่ 18 สัปดาห์เท่านั้น</p>

ภาคผนวก ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ตัวอย่างบันทึกการถอดความและการให้รหัสเบื้องต้น

	บันทึกการสัมภาษณ์	วิเคราะห์ข้อมูล
ผู้วิจัย	ที่นี้ลุง ID11 ครับมันมืออยู่ช่วงหนึ่งที่ลุงกับป้ามีปัญหากัน แล้วลุงเองคิดว่าจะไม่เอาแล้วกับชีวิต ตอนนั้นเหตุการณ์มันเป็นอย่างไรครับ	
ID11	ตอนนั้นสักปี 47 ได้นะ ก็ออกไปนาเนี่ยละ แล้วผมมันเข้าตา ตาเคืองมาก ก็ได้ยินว่าเขาเอาน้ำผึ้งมาหยอดตา เขาว่าตามันจะดีขึ้นก็ให้	
	<u>ลูกคนเล็กอะนะเอาน้ำผึ้งมาหยอดที่ตา หยอดไปมันก็แสบ</u> <u>ลุงก็เข้าใจว่ามันคงเข้าไปกัดไอที่เคือง ๆ มั้ง ก็ไม่ได้คิดอะไร</u> <u>ตะนี่มันยังงเริ่มตามัวดี แล้วมัวขึ้น ๆ ชักใจไม่ดีแล้วก็ไป</u> <u>โรงพยาบาลบ้านแพรกกหมอเขาวัวรักษาไม่ได้แล้วตาบอดแน่ ๆ</u>	อาการเจ็บป่วยทางกาย
	เขาก็ลองส่งไปโรงพยาบาลอยุธยา เขาก็ไม่แน่ใจแบ่งรับแบ่งสู้ว่าจะรักษาได้มัย เขาไม่แน่ใจเหมือนกัน แต่หมอใหญ่มาเห็นว่า นี่มันเน่าแล้วนะตานะ	
ผู้วิจัย	ที่นี้คิดหนึ่งนะครับ ตอนแรกที่เริ่มรู้ว่าตามัว จนมาถึงที่บ้านแพรกกเขาว่าบอดแน่ ๆ ตอนนั้นรู้สึกยังไงครับ	
ID11	ใจเสียเลยว่ะ โห...กูไม่น่าเลย แคน้ำผึ้งหยดเดียวเองนะ มันจะเป็นได้ขนาดนี้เลยหรอ ไม่ได้หยดเยอะเลยนะ หยอดแค่หยดเดียวจริง ๆ แล้วก็ครั้งเดียวด้วย	
	<u>ตอนนั้นคิดมากเลย เหมือนความคิดมันวิ่งวุ่นไปหมด แล้ว</u> <u>เมียจะอยู่ยังไง ลูกจะยังไง เป็นห่วงไปหมด</u>	กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง
	แล้วมันนอนแต่บนเตียงไง คนอื่นลุงไม่ให้มาเฝ้านะ ให้เขาไปทำงานแทนเรา ตะนี่พออยู่คนเดียวมันก็ฟุ้งซ่านลึความคิด มันเตลิดเปิดเปิงไปหมด คิดถึงขั้นว่าถ้าตาบอดเราคงทำงานไม่ได้ ทำงานไม่ได้เราจะอยู่ไปทำไม คิดขนาดนั้นเลยนะ	
ผู้วิจัย	ฟุ้งซ่านไปหมดเลยนะครับตอนนั้น ขนาดว่าคิดว่าจะอยู่	

	บันทึกการสัมภาษณ์	วิเคราะห์ข้อมูล
	ทำไมละชีวิต	
ID11	ตอนนั้นคิดอย่างนั้นจริง ๆ มันหมดหวังไปหมดแล้วชีวิต ข้าวปลาเขาเอามาเยี่ยมนี้กินไม่ลง แค่มองตาปริบ ๆ เท่านั้น มันเหนื่อยหน่ายไปหมดชีวิต	กินร้อนนอนทุกข์
ผู้วิจัย	ตอนนั้นมีใครมาดูแล ID11 บ้างครับ	
ID11	บอกเขาว่าไม่ต้องมา ดูแลตัวเองได้ แต่ใจนะไม่อยากจะ กับใคร อยากอยู่กับตัวเอง แต่ป่าเขาคงจับสังเกตอะไรได้ ล่ะ เขาไม่ยอมทำเดี่ยว จะมานอนเฝ้า แรกก็รำคาญนะ คือ	
	<u>คนป่วยนะมันหงุดหงิดไปหมด อะไรก็ไม่ได้ตั้งใจ</u>	หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ ตั้งใจ
	<u>แต่เขาทนมาก เราตวาดตะคอก เขาเบือนหน้าหนีแต่ไม่ โกรธเลย ตอนนั้นร้ายกับเขามาก แต่เขาก็ดีกับเรามาก</u>	สัมพันธ์ภาพใน ครอบครัว
	ที่ร้ายกับเขา ใจหนึ่งคืออยากให้เขาไปจากเรา เรามาคิดว่า เราเป็นแบบนี้ เขาจะได้มีโอกาสไปอยู่กับลูก ไม่อยากให้มา จมกับตรงนี้ แต่เขาไม่อะไรเลย	
	<u>คนอื่นในครอบครัวพี่น้องบอกไม่เอาแล้ว โมโหร้าย</u>	สัมพันธ์ภาพใน ครอบครัว
	แต่เขาอยู่ เขาทนได้	
	<u>ดูบึงเห็นเขาแอบไปนั่งร้องไห้ ลูกก็เริ่มสำนึกว่า เฮ้ย... นี่กูทำอะไรลงไปวะ</u>	สภาวะการเกิด “สติ”
	ก็เข้าไปกอดเขา กราบแทบเท้าเขาเลยว่า ขอโทษ เขาไม่ถือ สาเลย เรากอดกันร้องไห้ เขาว่าไม่เป็นไรตาบอดก็เลี้ยงเอง ตอนนั้นร้องไห้ไม่คิดว่าชีวิตคนนี้จะโหดขนาดนี้	
ผู้วิจัย	จากจุดที่แย ๆ เนี่ยครับ ตรงไหนที่เป็นจุดพลิกให้ลูก กลับมาเผชิญชีวิตอีกครั้ง	
ID11	ก็เห็นป่าเขานั่งร้องไห้ไง มันก็เลยนึกดูขึ้นมาว่านี่ทำอะไร ลงไป กับคนอื่น พี่น้องแท้ ๆ เขาทนไม่ได้ เขาเห็นเราร้าย มาก ทนไม่เอาแล้ว เขาตัดทางเราปล่อยวัดไปแล้ว	
	<u>แต่กับผู้หญิงคนนี้เป็นใครทำไมเขาอยู่กับเราได้ ลูกก็เริ่มได้</u>	ภาวะการเกิด “สติ”

	บันทึกการสัมภาษณ์	วิเคราะห์ข้อมูล
	<u>คิดว่า นี่ทำร้ายคนที่รักมากที่สุดได้ไง ร้องให้เข้าไปหาแกเลย</u>	
ผู้วิจัย	ที่นี้เหมือนตรงนั้นเราได้สติจากที่เห็นป่าเขาร้องให้ แล้วมันก็มีอุปสรรคมาอย่างที่เราว่า พอมาถึงตรงนั้นความคิดอะไรเราเปลี่ยนมั๊ยครับ	
ID 11	<u>เปลี่ยน เปลี่ยนนะ ลุงเริ่มเห็นว่าตามอดนะถ้ายังไงก็ยังไม่ทำงานได้เนี่ย เดี๋ยวนี้ทำนาเราก็จ้างเขาเกือบหมดอยู่แล้ว ไร่ที่เราหวังกังวลไม่ใช่เรื่องใหญ่ เราคุมมันได้</u>	มองว่าสามารถจัดการได้
	ตรงนี้ไม่เป็นปัญหา มันควบคุมได้ แล้วอีกอย่าง	
	<u>ลุงก็คิดว่ายังไงก็ต้องสู้ มันเป็นหน้าที่ที่ลุงต้องทำ ต้องรับผิดชอบ ไร่ปัญหาแค่นี้ไม่ได้ทำให้เราทำงานไม่ได้เนี่ย</u>	ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ
	ในเมื่อเราก็มีคูชีวิตอยู่ข้าง ๆ เราไม่กลัวอะไรหรอก	
ผู้วิจัย	พอคิดงี้แล้วใจเป็นไงครับ	
ยุทธ	ก็โปร่งขึ้น ได้กำลังใจจากป่าเขานั้นแหละ	
ผู้วิจัย	ตรงนั้นเหมือนเราเตรียมใจไปส่วนหนึ่งแล้วปะครับ	
ID11	ใช่	
ผู้วิจัย	พอมารักษาที่อยู่ยามอมเข้ารักษาให้ เขาฉีดสีให้สุดท้ายหายกลับมามองเห็นได้เหมือนเดิม ตอนนั้นเป็นไงบ้างครับ	
ID11	อย่างแรกที่แรกลุงก็ทำใจมาแล้วส่วนหนึ่งว่ายังไงซะมันต้องบอด แต่พอมามองเห็นนี่เหมือนเกิดใหม่เลยที่นี้ ลองคิดดูละกันว่าคนที่สิ้นหวังไปแล้ว วันหนึ่งมัน กลับมามองเห็นจะเป็นไง ป่าเขาก็ดีใจมาก ร้องให้เลย เขาว่าเขาโชคดีที่สุด แต่ลุงว่าไม่หรอก คนที่โชคดีที่สุดคือลุงตะหาก โชคดีที่มีผู้หญิงคนนี้เป็นคูชีวิต มันได้เห็นเลยว่าที่ผ่านมามลุงเลือกคนไม่ผิด ตอนนั้นเขาจน เราก็จน แต่เขาไม่จนน้ำใจ ทั้ง ๆ ที่เขาจะทิ้งลุงไปก็ได้ แต่เขาไม่ทำ คนมันเห็นน้ำใจกัน ตอนทุกขนี่ละ	
	<u>ถ้าไม่ผ่านช่วงที่ทุกขที่สุดมันไม่เห็น ต้องผ่านถึงจะเห็น</u> <u>คราวนี้กลับมารักป่า รักครอบครัวมากขึ้นหลายเท่าเลย</u> <u>เรื่องทะเลาะไม่มีแล้วคราวนี้ ให้อภัยทุกอย่าง</u>	ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่

	บันทึกการสัมภาษณ์	วิเคราะห์ข้อมูล
ผู้วิจัย	ผมฟังแล้วก็รู้สึกตื่นตากับลูกด้วยนะครับ	
ID11	<u>ชีวิตคนหนึ่งคนนะ มันจะมีโอกาสเจอคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรารู้สึกกันแน่นเชียว กับแค่คนเดียวพอแล้ว ไม่ขอมากไปกว่านี้แล้ว</u>	ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่
ผู้วิจัย	บางทีของที่สำคัญที่สุด ก็มองเห็นได้ตอนที่มืดที่สุด เหมือนกันนะครับ อย่างดวงดาวบนท้องฟ้าสวยงามแค่ไหน แต่ถ้าเป็นกลางวันส่องให้ตาไม่เห็นเลยนะ แต่ถ้าเป็นคืนที่มืดที่สุด กลับเห็นได้ ใสให้...สวยที่สุดเหมือนกัน	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ตารางแสดงประสบการณ์การฟื้นฝ้าอุปสรรครายบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 1

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด	
อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา	สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง		
		น้ำท่วม		
		ลม		
	การรบกวนจากศัตรูข้าว	วัชพืช	โรคพืช	“ละมานมันคล้าย ๆ ข้าวเราเนี่ยแหละแต่ มันจะมีหาง มีดอกเป็นหาง ๆ ที่นี้พอมันมีปุ๋ยมันจะกินข้าวหมดเลย”
			โรคพืช	“อีกปีก็เป็นโรคคอจ้อ ข้าวออกมาคาคอจ้อ ก็ไม่ได้กินทั้ง 2 ปี”
			สัตว์	
	ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง			
	ความผันผวนด้านปัจจัยราคา	ค่าเสียหายในการทำนา		“อีคนใหม่นี้เขาไม่ได้ดูเหตุการณ์เลยนะ อยากจะโทรให้เขามาดูจ้งเลยที่ว่าข้าวปลา มันเป็นไง เขาจะเอาข้างเดียวเลยอะ เห็นว่าข้าวราคาดีก็จะเอาราคาเช่าขึ้น”
			ราคาขาย	
	ความยากจน	ความยากลำบากในชีวิต		“ชีวิตลำบากมาซ้ำโชค สมัยก่อนนะ ข้าวสารถึงละ 20 บาทยังไม่มีเงินซื้อเป็นถังเลย”
เงินทุน			“ไอ้คนจนเนี่ยนะลูก เรื่องไปค้าขายไม่ต้องพูดเลยนะ ไม่มีเพราะมันไม่มีทุน คนจนอย่างเดียวที่ทำได้คือใช้แรง เอาแรงแลกเงินเท่านั้น”	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
		หนี้สิน	“พอ ธกส. เขาเปิดให้กู้เราก็ไปกู้เขา ตามชาวบ้านก็ไม่มี มันก็ต้องกู้หนี้ลูก เพราะอย่างทำนาเดี๋ยวนี้อายุมันก็แพง หนี้ลูก ถ้าไม่กู้ก็ไม่ได้ทำอะไรเลย”
	พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม		“ที่แรกที่แต่งงานกันใหม่ ๆ ก็ไม่กินเหล้า นะ พอลูกโต ๆ หนอยก็เริ่มมากินแล้วก็เริ่มติดเลย ตะก่อนก็กินนิดหน่อย ก็กินก็ตกห้าสสิ่งหกสสิ่ง พอเหนื่อยมากก็กินก็กินหนึ่ง หนักเข้าก็กินชกไม่พอซะแล้ว จากก็กลายเป็นขวดซะแล้ว กินวันยันค่ำ”
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	“เขาถูกรถชนเขานะทำงานทอกระสอบ อยู่สระบุรีแล้วเขาก็ไปโดนรถชนตาย”
		ทรัพย์สิน	

เส้นทางสู่การพึ่งพาอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	“บางครั้งมันน่าน้อยใจนะ มานอน ๆ คิด หรือเป็นเพราะชีวิตมันไม่เกิดมารวยกับเขาถึงต้องเจอแบบนี้ ชีวิตคนจนที่มันไม่มีที่ทางเป็นของตัวเองเนี่ยมันเลือกอะไรไม่ได้เลยนะ”
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด		
			ตรอมใจใน ความ ผิดหวัง	“ไฉ่เราเป็นยาย ก็มาซ้ำใจ บอกกับมัน ให้อีกปี ถ้าไม่ผ่านก็เลิกกัน ไม่ถูกลู่ถู๊ง แล้วเรื่องเรียน แล้วจะไปทำอะไร โรงงานเขาก็ปลดกันเป็นร้อยเป็นพัน”		
			เคืองแค้น บุคคล ต้นเหตุ			
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต	“ตอนนี้ที่เครียดก็เรื่องนาเช่าเนี่ยนะ ตอนนี้เจ้าของเดิมเขาขายก็เปลี่ยนคน ใหม่”		
			กังวลใจห่วง หน้าพะวง หลัง	“ป่าละหนักใจจริง ๆ มันบอกไปทำ รายงาน บ้านช่องไม่อยากจะกลับ ไปที่ สองคืนสามคืน คิดดูสิมันไปทำรายงาน อะไรของมัน”		
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ			
			เสียดาย ทรัพย์สินที่ สูญเสียด	“เสียดาย แต่เป็นหนี้เขา แล้วเงินเป็น หมื่น ๆ นะ สมัยก่อนหาไม่ถายนะลูก คิดดูสิอย่างชุดดินน่ะหลุมละ 20-25 บาท แล้วต้องชุดสักกี่หลุม”		
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง			
			ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง	ใจลอยขาด สติ	
					กินร้อนนอน ทุกข์	
					ดื่มเหล้า ระบายทุกข์	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		สัมพันธ์ภาพในครอบครัว		
		ภาระงาน	ทิ้งการทิ้งงาน	“งานการไม่ทำอะไรทั้งนั้น ทั้งทุกอย่างข้าวปลาก็ไม่อยากกิน”
		รับผิดชอบ	ไม่เต็มทีกับการทำงาน	
ประสบการณการผันฝาคอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การผันฝาค		สภาวะการเกิด"สติ"	“แต่พอเหมือนกันได้อยู่กับตัวเองมากขึ้น พวกบ้านเขาก็เอารรรมะมาให้อ่านให้ฟังมันก็ พอเราฟังมากขึ้น ก็ฟังนะ พระท่านก็ว่า เขาหนีมาเกิดนะ ถึงเวลาเขาแล้ว เขาก็ต้องไป มาฟังสติมันมีขึ้นว่า ก็จริงที่ท่านว่านะ”
			แรงใจจากในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ	
			รักในสายเลือด	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด			
			ชานา				
			ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต				
			มองว่า สามารถ จัดการได้				
			ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ				
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค			เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง			
				ฮึดสู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“ลำบาก ต้องเอาทุกอย่าง หนักเอาเบา สู้ หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินจริง ๆ เลย ทำงาน ทุกอย่าง รับจ้างเขาไม่มีเลือกอะนะ ว่าเหยยเป็นผู้หญิง กูจะเอาเฉพาะसान ตะกร้า ทำขนม”		
				ทำใจ ยอมรับ ความจริง			
				มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง			
				คุณค่า ชีวิต จาก ประสบ การณ์	มานะบาก บันไม่ ท้อถอย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
					หารายได้ เพิ่มเติมหลัง	“ชีวิตก็ต้องดิ้นรนใช้มัยจะให้ทำนาปี อย่างเดียวก็ไม่พอกิน ป้าเห็นที่มันว่างก็	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ฤดู เพาะปลูก	มาทำผักด้วย"
		ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง	พอใจในสิ่งที่ตนมี	
			วางแผนใช้จ่ายเงิน	
		ใช้สติในการแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ปัญหา	"บ๊าวมนุษย์จะต้องมีความอดทนนะ ให้อุปสรรคที่มันเข้ามามันถึงจะผ่านไป ได้ สำคัญคือต้องมีสติ ทำใจดีๆ ไว้ อย่างที่ผู้ใหญ่เขาพูดเคยได้ยินมั๊ย"
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินย้อยชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 2

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	
		น้ำท่วม	“แต่ปัญหาหลัก ๆ ก็จะเป็นเรื่องน้ำ เพราะมันเป็นที่ยุ่ม ป็นิ่งทำได้แค่ครั้งเดียว ปีไหนที่น้ำมาก นา ก็จะลุ่ม ปีนั้นก็จะไม่ได้เลย สูญไปเลย”
		ลม	
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าเสียหายในการทำนา	
		ราคาขาย	“ส่วนที่ผ่าน ๆ มาเรื่องราคาก็เป็นปัญหานะ บางปีได้ข้าวเยอะแต่ราคาตกมาก หักทุนกำไรแล้วแทบไม่เหลือ”
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
		เงินทุน	“ทำไม่เยอะ มันก็ได้ไม่เยอะ ไม่มีทุน มีเท่านี้ก็ทำเท่านี้”
		หนี้สิน	
พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม		“อยากเฝ้าที่เก็บเงินมาขนาดนี้เพื่อใครละถ้าไม่ใช่ลูก อยากให้มันได้เรียนสูง ๆ อย่างน้อยปริญญาเนี่ยมันต้องมี แต่นี่อะไรส่งไปเรียนดันไปมี	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
			แฟน มั่นนอกกลุ่มนอกทางสื่ออย่างจัง”
	อาการเจ็บป่วย ทางกาย		
	การสูญเสีย บุคคลใน	บุคคลในครอบครัว	
	ครอบครัวและ ทรัพย์สิน	ทรัพย์สิน	

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะ จิตใจ ท่ามกลาง อุปสรรค	สภาวะ บีบคั้น ทาง จิตใจ		น้อยเนื้อต่ำ ใจในชีวิต	
			ท้อแท้ เบื่อหน่าย กับอุปสรรค	“ตอนนั้นก็รู้สึกเบื่อชีวิตไปเลยนะ เพราะที่ เราทำเนี่ยนะก็เพื่อเขานะ ไม่ได้ทำเพื่อ ตัวเอง คิดจะเลิกทำมันเลยนาไรนี่”
			ตรอมใจใน ความ ผิดหวัง	“เสียใจ เสียใจมาก ไม่คิดว่าลูกเราจะ มามีแฟนก่อนเรียนจบ อะไร ๆ เขาก็ดี หมดนะ เชื้อฟังกเราทุกอย่าง แต่เรื่องนี้เขา ขอ เราก็เลยเสียใจ”
			เคืองแค้น บุคคล ต้นเหตุ	
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต	“กลัวนะ กลัวว่าข้าวจะเสีย แล้วพอมัน มาจริง มันก็เสียตามที่เรากลัว”
			กังวลใจ ห่วงหน้า พะวงหลัง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด		
			หยุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ			
			เสียชีวิตาย ทรัพย์สินที่ สูญเสียชีวิต			
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง			
	ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง		ใจลอย ขาดสติ		
				กินร้อน นอนทุกข์		
				ดื่มเหล้า ระบายทุกข์		
		สัมพันธ์ภาพ ในครอบครัว			ทิ้งการ ทิ้งงาน	
					ไม่เต็มທີ່กับ การทำงาน	
					ทิ้งการ ทิ้งงาน	
					ไม่เต็มທີ່กับ การทำงาน	
ประสบ การณ์ การฟื้นฟู ฝ่า อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่ การฟื้นฟู ฝ่า		สภาวะการ เกิด"สติ"	"แต่ที่นี้แฟนเราเขามาเตือนว่า ช่างเขา เถอะ ลูกเราก็เลี้ยงได้แต่ตัวแหละ วันหนึ่ง เราก็ต้องจากเขา หรือไม่เขาก็ต้องจากเรา ให้เขาเลือกชีวิตเองเถอะ"		
			แรงใจจาก ในหลวง			
			การนึกถึง หน้าลูกเมีย	"ลำพังตัวคนเดียวมันไม่เท่าไร ที่นี้มันมี ลูกต้องดูแล เราก็ต้องดิ้นรนกันไป"		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	“หลวงเขาก็ช่วยเรื่องข้าวเบาที่มันโล่งไปเลย ก็แจ้งเสียไป ก็ได้คืนมาซื้อพันธุ์บ้าง”
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ	
			รักในสายเลือดชาวนา	
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต	“เก็บเงินกัน อยากมีบ้านเป็นของตัวเอง คือสมบัติอะไรจะไม่มีติดตัวเลย แม้เราจะจน แต่ขอมีที่ซุกหัวนอนสักหลังได้มัย”
	ลักษณะการเผชิญอุปสรรค		มองว่าสามารถจัดการได้	
			ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ	
			เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	“หลายครั้งนะที่ผลผลิตมันไม่ได้ผล พวกวัชพืชไร่มันลง คนอื่นเขาเห็นท่าไม่ดีเขาก็ไถทิ้งเลยนะ ลงใหม่ ทุนเดิมก็สูญเลยทีนี้ แต่เราไม่อะ หรือพอราคาถูกหน่อยก็ถอยแล้ว ประชดประชันบ้างละ เอาไปเททิ้งบ้างละ ของน้ำไม่อะ ราคาถูกเราก็สู้ คิดว่ามันคงไม่ถูกตลอดปีตลอดชาติหรอก”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			ยึดผู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“มีวันนี้ได้เพราะความอดทน ไม่ว่าจะอะไร จะเข้ามา ลำบากแค่ไหน น้ำหน แล้วทน จริง ๆ ไม่ปริปากบ่น อดกลั้น”	
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	“ต้องยอมรับความจริง เพราะเราทำใจไว้แล้ว”	
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“พอมีโอกาสก็เลยได้ลองอะไรใหม่ ๆ ก็ว่าดีเหมือนกันนะ ถือว่าบางทีมันอาจเป็น ช่วงชีวิตของเราที่มันต้องเป็นแบบเนี้ย เหมือนกับว่าเพราะคำว่าโอกาสนี่ละที่ทำให้หน้าได้เปลี่ยนจากถูกจ้างมาลองทำเอง”	
	คุณค่าชีวิต จาก ประสบ การณ์	มานะบาก บันไม่ ท้อถอย	มานะบาก บันไม่ ท้อถอย	มานะบาก บันไม่ ท้อถอย	“มีวันนี้ได้เพราะความอดทน ไม่ว่าจะอะไร จะเข้ามาลำบากแค่ไหน น้ำหน แล้วทน จริง ๆ ไม่ปริปากบ่น อดกลั้น”
				อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
				หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	“ก็มันมันเป็นนาปีไ่มั้ยละ ปีหนึ่งมันก็ทำได้แค่ครั้งเดียว เวลาวางถ้างอมืองอเท้าก็อดตาย น้ำก็เลยทำผักไปด้วย”
		ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง		พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	“ทำงานเนี้ยทำได้เงินน้อยกว่าคนอื่นนะ แต่ว่าประหยัด ไม่งั้นไม่เป็นวันนี้หรอก คือไม่ได้หมายความว่าวันนี้รวยนะ ก็ยังจนเหมือนเดิม ก็เราส่งลูกเรียนได้ เรามีกินครบทุกมื้อ มีชีวิตตามอัตภาพ”
				วางแผนใช้ จ่ายเงิน	“บอกตัวเองว่าไม่เป็น ไม่เป็นหนี้ ถ้าไม่มีเราก็ไม่กินไม่ใช้ แต่ไม่ถึงขนาดอดนะ แต่เลือกใช้เฉพาะที่สำคัญหรือจำเป็นจริง ๆ”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		ใช้สติในการแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ปัญหา	
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
	มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	มองเห็น	
			เงินย้อยชีวิตไม่ได้	“อย่างเราไปเข้าใจว่าเขาต้องดีสมใจเรา เราก็เสียใจ ถ้าไม่ยอมเสียใจเราก็ต้องให้เขาเลือกชีวิตเอง”
	ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่			“อย่างน้ำนี่มีวันนี้ได้เพราะแพนน้ำนะ เวลาที่เราทุกข์ที่สุด เขาคอยปลอบใจเรา เป็นกำลังใจให้เราเป็นที่ปรึกษา ขณะที่เวลาที่เขาต้องการที่พึ่ง เราก็เป็นให้เขาได้”

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 3

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	“ดินฟ้าอากาศคนะ หว่านไปแล้วฝนไม่ ตก มันก็ไม่ขึ้น พอมันไม่ขึ้นมันก็ เสีย”
		น้ำท่วม	“หว่านแล้วก็เสียหายหมดเลย ข้าวยังไม่ ท้องเลยนะ น้ำขึ้นจำได้ว่าสามสี่ เดือนนะ กันยา ตูลา พุศจิกา กันวา แต่น้ำนี่นอนอยู่ในทุ่งสอง เดือนไม่เขี่ยออกไปไหนเลย”
		ลม	
	การรบกวน จากศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		“น้ำมันเข้าไม่ถึงก็เลยต้องดูคน้ำเข้า นา แล้วอีตอนจะเกี่ยวข้องดูอีกนะ ที่มันดอนน้ำไม่ออกอีก ดูสิ...เลย กลายเป็นเสียสองต่อ”
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าเสียหายในการทำนา	“ข้าวราคาแพงขึ้น ไซ้...แต่ต้นทุนก็ แพงขึ้น เออ...นี่น้ำมันราคาลง ข้าวก็ ราคาลงตามน้ำมันนะ แต่ปุ๋ยยาไม่ ลง”
		ราคาขาย	“เวลาไปขาย ข้าวเปียกโดนตัดราคา อีก”
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
เงินทุน			
หนี้สิน			

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม		
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		“แล้วทำเนี่ยนะ เวลาเดินไปมันก็ขาไปแถบหนึ่ง ใจส่วนอื่นนะหมอเขาว่าไม่เป็นไร แต่มือเนี่ยต้องผ่า”
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	
		ทรัพย์สิน	“เพราะของมันถูกขโมยไป เราก็ต้องไปเสียเงินซื้อใหม่ซะนี่ล่ะ”

เส้นทางสู่การฟื้นฟ้อุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้ เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	
			ตรอมใจในความผิดหวัง	
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด		
			กังวลใจ ห่วงหน้า พะวงหลัง	“มันก็กังวลเหมือนกันนา ก็คนทำงานนะ นะ แล้วมือมันก็สำคัญเสียด้วยสิ”		
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ			
			เสียดาย ทรัพย์สินที่ สูญเสียบ			
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง			
	ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง		ใจลอย ขาดสติ		
				กินร้อน นอนทุกข์		
				ดื่มเหล้า ระบายทุกข์		
		สัมพันธ์ภาพ ในครอบครัว				
		ภาระงาน รับผิดชอบ			ทิ้งการ ทิ้งงาน	
					ไม่เต็มที่กับ การทำงาน	
ประสบ การณ์ การฟื้น ฝ่า อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่ การฟื้น ฝ่า		สภาวะการ เกิด"สติ"			
			แรงใจจาก ในหลวง			
			การนึกถึง			

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			หน้าลูกเมีย	
			กำลังใจจากเพื่อน ชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ	
			รักในสายเลือด ชาวนา	
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต	
	ลักษณะการเผชิญอุปสรรค		มองว่าสามารถจัดการได้	
			ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ	“ป้าว่าหน้าที่รับผิดชอบของคนเรานี้มันสำคัญมากนะ อย่างถ้าเราหว่านข้าวไปแล้วนี้ ไชชะก็ต้องดิ้นรนไปกันให้ถึงละ จะมาทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ นี่มันทำไม่ได้ล่ะ อันนี้สำคัญมากเลยจ้ะ”
			เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	
			ยึดผู้ด้วยความอดทน	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			อดกลั้น		
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	“ในเมื่อตอนนี้ของมันก็ไม่มีอยู่ตรงหน้าเราแล้ว เราก็สมควรยอมรับว่ามันไม่มีแล้ว”	
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“คิดดี ๆ ไว้ละ น้ำท่วมดีซะอีกจะได้ออกจากบ้านทางหน้าต่าง นี่ถ้าน้ำไม่ท่วมคงใช้ประตูตามปกตินะ”	
	คุณค่าชีวิต จาก ประสบการณ์	มานะบาก บันไม่ ทอดอຍ		อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
				หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	
		ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง		พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	“ปลามีแล้ว ข้าวมีแล้ว ผักก็สบายผักนึ่ง สายน้อก็กินกันไป แล้วมันจะอยู่ไม่ได้ได้ ยังไงล่ะ มันจะไปยากอะไรละจริงมัย แล้วอย่างปลาร้า น้ำปลามันก็มีอยู่ใน ครัวอยู่แล้ว”
				วางแผนใช้ จ่ายเงิน	
		ใช้สติใน การ แก้ปัญหา		สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	“น้ำท่วม ๆ ก็ทอดแหหาปลากินกันไป เหลือก็ไปขาย ปลามันเยอะใช้มั้ยล่ะ”
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 4

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา	สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	
		น้ำท่วม	“พอหว่านปุ๋ย ฝนตกลงม ล่มไปเลย โชคดียังไม่ได้ใส่ปุ๋ยนะ ก็ไปเลยหมื่นห้า ห้าพัน ก็รวมค่าไถ ค่าหว่าน ค่าสูบน้ำ ค่าข้าวปลูกอยู่ในหมื่นห้านั่น”
		ลม	“ตอนนี้เลยเนี่ยนะก็เรื่องลม ช่วงข้าวกำลังจะออกรวงนะ มันก็ทำให้ข้าวออกไม่สุดบ้าง ออกครึ่งรวงบ้าง”
	การรบกวนจากศัตรูข้าว	วัชพืช	“ชาวนาถ้าสังเกตหน่อยจะดูออกนะ เพราะสีมันจะผิดกัน ข้าวนาปรังนี่สีออกเขียวดำ ข้าวดีดนี่ปลายจะออกเหลืองจะเหลือง ใส่ปุ๋ยยังไงมันก็ไม่เขียวดำ แล้วมันจะโตกับข้าวนาปรัง แล้วพอออกรวงมาอาทิตย์กว่า ๆ นี้ มันจะร่วงเลย ที่นี้ระบาคเต็มก็เตรียมขาดทุนเลย”
		โรคพืช	“โรคมันเกิดขึ้นเยอะ ไบรงไบราไรเงี้ย รายได้เราไม่คุ้มกับค่ายาค่าปุ๋ย พอจะได้ฝักมันก็เป็นโรคตาย หนอนบ้าง กินต้น กินฝักบ้าง บางที่ได้ฝักมากก็กินไม่ได้หนอนมันกินก็ต้องทิ้งหรือบางที่มันเป็นโรค อันนี้มันเป็นตอนหลัง 7 วันไปแล้วสิ เราใส่ปุ๋ยไปแล้ว ลงทุนค่าปุ๋ยไปแล้ว แล้วมันมาเป็นโรคใบเหลือง มีเชื้อรา เราก็ต้องไถทิ้งสิเพราะมันฉีดไม่หาย”
		สัตว์	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าเสียหายในการทำนา	“ตอนนี้ราคามันกำลังจะตกลง แต่ ของไม่ลง อย่างปุ๋ยยังแพงอยู่ พันธุ์ ข้าว ค่าไถ ค่าอะไรงี้แพงอยู่”
		ราคาขาย	“รัฐประกันราคาที่สูง همینนะ ถ้าฟัง ข่าวมันหมิ่นกว่า แต่ในความจริงนะ ไม่ได้ เพราะมันถูกหักความขึ้น ค่า โหม่งนั้น เหลือหมิ่นหนึ่งอย่างเก่ง บางที่เก๋พันกว่า ๆ คือนี้คือระดับ ราคาที่เราพออยู่ได้ แต่ถ้าลงไปแปด พันนี้เราชักหนาว ๆ ร้อน ๆ แล้วถ้า ไปที่ห้าหกพันเหมือนแต่ก่อนตาย ชาวนาตายจริง ๆ”
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	“3 ปีเป็นหนี้แสนสอง มันมาจากปี สองปีแรกเนี่ยมันก็เป็นหนี้เขาพัน สองพันบ้าง ห้าพันแปดพันบ้าง อี เดือนสุดท้ายเนี่ยรวมเป็นหนี้เขา แสนสองเลย เพราะมันทำปีนึง 4 เที่ยว ไร่ปีนั้นอะนะ พออีครั้ง สุดท้ายนี้มันตกเข้าหมิ่นเลย”
	พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	
		ทรัพย์สิน	

เส้นทางสู่การฟื้นฝ่าอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	“เครียดไปหมด หงุดหงิด แล้วมันพาลท้อไปหมด ทำอะไรก็ขาดทุนนะ”
			ตรอมใจในความผิดพลาด	
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	“ตอนที่โดนก็ตกใจ กลัวจะเจ๊ง เครียด”
			กังวลใจ ห่วงหน้าพะวงหลัง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ		
			เสียชีวิต ทรัพย์สินที่ สูญเสียชีวิต		
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง		
	ผลกระทบต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง		ใจลอย ขาดสติ	
				กินร้อน นอนทุกข์	
				ดื่มเหล้า ระบายทุกข์	
		สัมพันธ์ ภาพใน ครอบครัว		“ทะเลาะกันบ้าง ครอบครัวยุติทะเลาะกัน มีแต่ หนีมีแต่สิน”	
		ภาระงาน รับผิดชอบ		ทิ้งการท้ง งาน	
	ไม่เต็มที่กับ การทำงาน				
				สภาวะการ เกิด "สติ"	
แรงใจจาก ในหลวง					
การนึกถึง หน้าลูกเมีย				“เหลือบไปเห็นหน้าลูก หน้าเมียนะสิ พาด ให้ตอมนั้นคิดว่า เอ...เราไม่ได้มีตัวคนเดียว นี่หว่า ถ้าจะตัดสินใจทำอะไรไปนี่คนข้าง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ประสบ การณ์ การฟื้น ฝ้า อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่ การฟื้น ฝ้า			หลังมันจะยังไงต่อ”
			กำลังใจจาก เพื่อน ชาวนา	“กำลังใจเราดีไง เห็นข้าง ๆ เขาทำกันได้ เขาสำเร็จกัน เราก็ต้องทำได้”
			การ ช่วยเหลือ จากภาครัฐ	“ลำบากเลยนะ ภูคนั้น ยืมคนนี้ ไปกู้ ธกส. ด้วย”
			สำนึก บุญคุณแม่ โพสพ	“แต่เขาก็ยังยึดมั่นว่ายังไงก็จะมีแม่ โพสพเว้นจะมีคจริง ๆ ถ้าเห็นแค่คอยงเงี้ย รถเกี่ยวไม่ได้ ก็ต้องให้คนลงไปเกี่ยว”
			รักใน สายเลือด ชาวนา	
	ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต		“ตอนนั้นลำบากเห็นเขาขี่รถไปทำงานกัน น้ำตั้งเป้าหมายเลย สักวันต้องมีรถขับแบบ เขา เขียนใส่กระดาษแล้วเผาไฟเลยว่า แผ่นดินไม่กลบหน้ากูต้องมีอย่างเขา”	
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค		มองว่า สามารถ จัดการได้	“บอกตัวเองเลยว่าเฮ้ยมีงเข้ามาเลย อะไร ลำบากมีงเข้ามา กูจัดการได้หมด เดี่ยวกู จะให้มีงตายคาตีนกูนี้ล่ะ”
			ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ	
			เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ยึดผู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“เราสู้ไม่ถอยนะ แล้วพอมาทำข้าวนี้มันก็ พอลืมตาได้นะ”
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“ลงทุนสามหมื่นนะ เกี้ยวแล้วขายได้ หมื่นหนึ่งก็ถือว่ายังดีนะ ได้คืนมาตั้งหมื่นหนึ่ง ถ้าไม่เกี้ยวปล่อยจมน ใ้สามหมื่นที่ลงไปสูญ เลยนะ คือได้น้อยนะยังดีกว่าไม่ได้เลย อย่างน้อยยังดีไปหาเงินมาใช้หนี้แค่สอง หมื่น”
	คุณค่า ชีวิต จาก ประสบ การณ์	มานะบาก บั่นไม่ ท้อถอย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
			หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	“ไปรับจ้างเขาล้างถ่วงอก ไปกับแฟนสอง คนได้วันละ 120 สองคน 240 แล้วก็ไป รับจ้างฉีดยาบ้าง หว่านปุ๋ยบ้าง บางวันก็ได้ เงิน บางวันก็ไม่ได้ รับจ้างมันหมดทุกอย่าง”
		ดำเนิน ชีวิตตาม แนวทาง ความ พอเพียง	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	
			วางแผนใช้ จ่ายเงิน	
			ใช้สติใน การ แก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู้

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			แนวทางแก้ปัญหา	
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินย้อยชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		“พอมันผ่านมาแล้วนี่ถึงเริ่มเห็นว่าคู่ผัวเมียนี้ ถ้าช่วงที่ลำบากนะ ไม่ช่วยเหลือเดือดร้อนกันนะ มัวขัดแย้งขัดขากันล่มทุกราย”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 5

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด	
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง		
		น้ำท่วม		
		ลม		
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช		
		โรคพืช		
		สัตว์		
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		“เราก็พูดอะไรไม่ได้ นาปีมันสู้นา ปรังไม่ได้ เพราะนาปรังเขาเยอะ นา ปีเรามันพูดอะไรไม่ขึ้น นาปีน้ำเข้า น้ำออกมึงทำได้ไม่ได้ไม่สนใจหรอก เขานี้ก็จะเปิดก็เปิดนี้ก็จะปิดก็ปิด มันมั่วไปหมด มันถึงได้ลำบากไง”	
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าเสียหายในการทำนา		“สมัยนี้นะจ้างลูกเดียว โสหุ้ยมันเลย เยอะ ที่นี้ไม่จ้างได้ไงมันไม่ทันเขาสี ไปมั่วแล้ว ๆ เขาไปถึงไหนหมดแล้ว ไม่ได้ แล้วเดี๋ยวนี้แขกเกี่ยวก็ไม่มี”
			ราคาขาย	
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต		“ผ้ายังไม่มีจะห่ม หน้าเกี่ยวข้าว นอนกันใต้ถุนเอากระโถงแม่มานอน ห่มกันสามคนหน้าหนาว เห็น ผ้าชีวรี่ที่ไ้พวกนี้มันทั้งบอกดีก็ว่า เสื้อกุสุมัยไปเรียนอีก”
เงินทุน			“พวกที่เขาหว่านปุ๋ย ข้าวมันจะแกร่ง น้ำหนักมันจะดี ถ้าไม่หว่านข้าวมัน จะไม่แกร่ง ดูเมล็ดมันจะลีบจะแฟบ แต่ก็คิดว่าคงไม่หว่านละสู้ราคาไม่ ไหว”	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
		หนี้สิน	
	พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม		
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		“เรามันเป็นต่อมลูกหมาก นี่ก็เป็นมา 2-3 ปีแล้ว ที่แรกเนี่ยจะฉี่ออกเป็นเลือดเลย”
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	“คนเราเนี่ยมันร่วมสุขร่วมทุกข์กันมา พอจะดีขึ้นจะล้มตาอำปากได้หน่อยแกมาจากไปซะอีก”
		ทรัพย์สิน	“พอค่อยยังชั่ว แม่ไ้พวกนี้ก็มาเจ็บลูกก็รักษามา 35 ปี 85 ไร่ หหมดเลย”

เส้นทางสู่การพึ่งพาอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	“นี่ก็น้อยใจชีวิตตัวเองเหมือนกันนะ เห็นผ้าเมียคนอื่นเขาออกไปดูนาดูไร่กันเป็นคู่ ๆ ไ้เราเดินงก ๆ ไปคนเดียว”
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	“ตอนแกอยู่อะนะ ไ้เราก้โมโห มันหงุดหงิด เหนื่อยใจนี่มันไม่เท่าเหนื่อยกายนะ คนเราเนี่ยพอเหนื่อยใจมันเหนื่อยหน่ายไปหมด เห็นอะไรมันไม่อยากจะไปหมด ไม่อยากทำไปหมด”
			ตรอมใจในความผิดหวัง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			เคืองแค้น บุคคล ต้นเหตุ	“เจ็บจิตเข้าไปข้างในเลย มันเจ็บใจ มันทำเหมือนเราไม่มีค่าทำอะไรเลย เราพูดไรนี่ไม่มีคนฟัง คำพูดเป็นน้ำลายเลย ถ่มขึ้นฟ้า รดหน้าตัวเอง”	
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต		
			กังวลใจ ห่วงหน้า พะวงหลัง		
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ	“หงุดหงิดใจนะสิ แล้วหมอก็ยังมาบอกอีกว่า ใ้ใจของกันเนี่ยนะต้องระวังนะ เพราะมันเสี่ยงจะเป็นโรคหัวใจอีก”	
			เสียดาย ทรัพย์สินที่ สูญเสียน	“เสียดายนะ แล้วช่วงนี้ข้าวราดแกงมันก็ดีด้วย พอเขามาเอาคืนเราก็กินเสียดายเหมือนกัน”	
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง		
	ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง		ใจลอยขาด สติ	“แต่พอไม่มีแกเขานะ ใจเราเนี่ยมันแว็บไปเลยนะ คล้ายเนี่ยมันลอย รู้เวลาที่เขาพูดมา แต่คล้ายความจำมันลอยไปไหน ๆ ไม่รู้เหมือนคนเป๋อนะ”
				กินร้อนนอน ทุกข์	
				ดื่มเหล้า ระบายทุกข์	“ก็ไประบายลงขวดกะพวกเหมือนกัน ดื่มไปเยอะเหมือนกันตอนนั้น เนี่ยข้างบ้านนี่ก็โดนเหมือนกันก็เลยชวนกันไปกินดื่มล้างชวยหน่อย”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		สัมพันธภาพในครอบครัว		“ไอ้เรามันก็ไม่ใช่พระอิฐพระปูนนะ เจอใส่เข้าไปมาก ๆ ก็ไม่ไหวเหมือนกันก็พูดกะแกไปตรง ๆ เลยว่า นี่แกเมื่อไหร่จะตาย ๆ ไปเสียที่เนี่ย”
		ภาระงานรับผิดชอบ	ทิ้งการทิ้งงาน	“ตอนแกอยู่อะนะไอ้เราก็มโห มันหงุดหงิดเหนื่อยใจนี่มันไม่เท่าเหนื่อยกายนะ คนเราเนี่ยพอเหนื่อยใจมันเหนื่อยหน่ายไปหมดเห็นอะไรมันไม่อย่างได้ไปหมด ไม่อย่างทำไปหมด”
			ไม่เต็มที่กับการทำงาน	“งานการก็ทำไม่ได้เต็มที่ มันห่วงหน้าพะวงหลังใจไม่รู้ อยู่นาก็คิดว่า ตอนนี้อย่าเหยี่ยวจะเป็นไ้มั้ง อยู่บ้านก็คิดว่า นาเรามันจะไ้มั้ง”
ประสบการณ์การฟื้นฝ่าอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า		สภาวะการเกิด"สติ"	“ตอนนั้นคนมันเหม่อไปหมดนะ ลูกก็พาไปหาหมอก็มาคิดว่า เอจจะตายตามยายเหยี่ยวชะละมั้ง แต่ก็มาแว็บขึ้นมาว่าแล้วมันตายยังไ้มละ ความรู้สึกตัวอะไร ๆ มันกลับมาอีกครั้ง ก็ว่าเอละยังไ้มชะต้องมีชีวิตต่อกันละที่นี้”
			แรงใจจากในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	“ส่วนหนึ่งก็เห็นลูก ๆ ด้วยละก็ว่า เอละยังตายไม่ได้ เลยกลับมาสู้กันอีกครั้งนี่”
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			สำนึก บุญคุณแม่ โพสพ	
			รักใน สายเลือด ชาวนา	“ชาวนาที่เขาทำนามากันตั้งแต่เล็ก ๆ นะ เขาไม่ทิ้งอาชีพกันหรอก อันนี้ลุงหมายถึงตัวลุงนะ ก็ทำกันมาตั้งแต่เด็ก รุ่นพ่อแม่ ไน่นล่ะ มันก็ต้องทำกันไป ได้น้อยมั่งมาก มั่งก็ยิ่งดีกว่าไม่ได้เลยจริงมั๊ย”
			ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต	
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค		มองว่า สามารถ จัดการได้	
			ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ	
			เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง	
			สู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“ต้องมีมานะอดทน มีความรู้สึกรู้ว่าทำอะไรได้ เรามันคนจน ไม่ทำอะไรมันจะได้กิน มีดคำ ยังไงก็ต้องไปไม่งั้นเดี๋ยวพรุ่งนี้ไม่มีกิน”
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	“จะไปฝันไปล่ะ เราไม่ดีเหมือนเมื่อก่อนแล้ว นีนา เราก็ต้องยอมรับว่ามันเป็นแบบนี้ ใ้อเงินทองมันจะได้เหนื่อยหน่อยก็ช่างมัน”
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์การใช้สติในการแก้ปัญหา	คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์	มานะบากบั่นไม่ทอดย	อดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค	"อย่างที่เขาว่าอย่าไปอายหามา มันนะ คือเกิดเป็นคนชีวิตมันต้องสู้ นะ คืออยู่แบบสู้เฉพาะวันนี้"
			หารายได้เพิ่มเติมหลังฤดูเพาะปลูก	
		ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง	พอใจในสิ่งที่ตนมี	
			วางแผนใช้จ่ายเงิน	"ต้องวางแผนไปเลยว่าวันนี้ใช้เงินเท่านี้ อันนี้ส่วนกิน อันนี้ส่วนรถ ที่เหลือถ้ายังเหลือนะ ก็เป็นส่วนเก็บ"
		ใช้สติในการแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ปัญหา	"สติมันกลับมาอีกครั้งไง พอผ่านมามันเลยเห็นเลยนะว่าสตินี้สำคัญมากนะ เวลาที่มีเรื่องอะไรนี้สติต้องให้มาก่อนเลย"
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	"เงินเท่าไรก็ซื้อชีวิตคนไม่ได้นะจำไว้ เงินน่าจะอาจจะยืดเวลาให้ตายช้าลง แต่ให้เขาอยู่กับเราตลอดไปไม่ได้หรอก"

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		ตระหนัก ในคุณค่า ของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 6

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา	สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	
		น้ำท่วม	
		ลม	
	การรบกวนจากศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง		“เวลาใกล้ ๆ เขาก็จะปล่อยน้ำมามันก็มานานเราสิ ก็นาเรามันเป็นทีลุ่ม”
	ความผันผวนด้านปัจจัยราคา	ค่าเสียหายในการทำงาน	
		ราคาขาย	
	ความยากจน	ความยากลำบากในชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	
	พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม		
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		“ตั้งกะไปผ่านี้่วมานะสิ ก็ไ่ก่อนนะพอเหยี่ยวมามันก็แสบ ๆ ชัด ๆ นะ มันก็ปวด มันก็ไม่ดีอะนะ”
การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว		
	ทรัพย์สิน		

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	“เบื่อ ๆ เหมือนกัน เช็งมานั่งนึกว่านาเดี๋ยวนีมันไม่ค่อยดีเลยนะ ใ้พวกอุปสรรคมันรอบไปหมด”
			ตรอมใจในความผิดพลาด	
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	“เรามันไม่เคยต้องไปนอนโรงมดโรงหมอละเลย มันจะยังงั๊วะเนี่ย ใจนะไม่อยากจะเข้าเลยนะ ยังงั๊วะละ มันกลัวไปหมด ก็คนไม่เคยเข้านี่”
			กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง	“ใจเรานะนะ มันก็ห่วงนานะสิ มันยังไม่แล้วนี่ แหม...ตะอีแค่เป็นนี่มันมั่วไปหมดเลยนะ ใ้ความรู้สึกนี่”
			หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ	
			เสียดายทรัพย์สินที่สูญเสียน	
	รู้สึกผิดคิดโทษตนเอง			
ผลกระทบต่อบทบาท	พฤติกรรมของตนเอง	ใจลอยขาดสติ		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
	วิถีชีวิต		กินร้อนนอน ทุกข์	“แล้วตอนนี้กินร้อนนอนทุกข์เลยนะ”
			ดื่มเหล้า ระบายทุกข์	
		สัมพันธ์ ภาพใน ครอบครัว		
		ภาระงาน รับผิดชอบ	ทิ้งการ ทำงาน	“ตอนนั้นก็พาล่านไปหมดเลยนะสิ ใ้อานอะไร นี่ไม่เป็นอันทำอะไรเลย ปล่อยทิ้งเลย เสียหาย หมดก็ยังไม่ว่าละ คนมันไม่เคยเข้าหามาหา หมอนะอะ”
			ไม่เต็มทีกับ การทำงาน	“พอเราป่วยไข้มั้ย เราก็ทำงานไม่ได้ ไปดูนา ดูสวนไม่ได้ ข้าวของเสียหายตั้งเท่าไร”
ประสบ การณ์ การฟื้น ฝ้า อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่ การฟื้น ฝ้า		สภาวะการ เกิด"สติ"	
			แรงใจจาก ในหลวง	“เหมือนเห็นในหลวงเราเป่านกหวีดปิดไป ต่อ ลำบากยังไงเห็นท่านเราได้แรงข้างในนะ ไปต่ออีก”
			การนึกถึง หน้าลูกเมีย	“ผ่านชีวิตมาลำบาก ก็คิดเพียงแต่ว่าไม่ อยากให้รุ่นลูกลำบาก อยากให้เขาสบาย”
			กำลังใจจาก เพื่อน ชาวนา	“จะอดอยากลำบากแค่ไหนก็ทำ แล้วเป็น สัญญาใจที่เราต้องแข่งกัน ที่แข่งเนี่ยนะ ไม่ได้จะมาเอาแพ้ชนะอะไรกันนะ แต่มันคือ ต้องการให้เราไม่ท้อ ต้องสู้ตัวเองขึ้นมา”
			การ ช่วยเหลือ จากภาครัฐ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			สำนึก บุญคุณแม่ โพสพ		
			รักใน สายเลือด ชาวนา	“ชาวนาเนียบเกิดแล้ว เขาจะไม่ทิ้งอาชีพนะ ไม่ว่าจะตกทุกข์ได้ยากยังไง ถ้าไม่ สิ้นเนื้อประดาตัว”	
			ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต		
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค			มองว่า สามารถ จัดการได้	
				ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ	
				เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง	
				ยึดผู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“เราไปขายข้าว เขากดราคาเรา บางทีก็พูด ให้เราเจ็บหัวใจ เราก็อดกลั้นไป ไม่ไปด่าเขา ไม่ทำอะไรแรง ๆ ใส่เขาไป”
				ทำใจ ยอมรับ ความจริง	
				มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	
	คุณค่า ชีวิต	มานะบาก บั่นไม่	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
	จากประสบการณ์	ข้อถ้อย	อุปสรรค		
			หารายได้เพิ่มเติมหลังฤดูเพาะปลูก		
		ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง	พอใจในสิ่งที่ตนมี	วางแผนใช้จ่ายเงิน	“ข้าวมันทำเอง ไม่ต้องซื้อหา กับก็พวกผักหญ้าหาเก็บหากิน หาปลูกกันเอา เราไม่ได้ไปเกินตัวไง ก็พอดี พอเพียงใช้มัย”
					“ที่ผ่านมานี้เนี่ยนะ อยู่ได้ก็เพราะรู้จักกินรู้จักใช้ แล้วสังเกตนะพวกที่ทำ ๆ แต่ไม่รู้จักใช้นะ เสรีจทุกราย”
		ใช้สติในการแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ปัญหา	รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	เงินยื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่			

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 7

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	“ฝนมันไม่ตกตามฤดูกาลนะ พอเรา ต้องการฝนเนี่ย มันไม่ได้ มันไม่ตกให้ เรา”
		น้ำท่วม	
		ลม	
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		“เวลาเราต้องการน้ำ ทางเหนือเขาไม่ ต้องการ เขาให้เราปล่อยออก คือทุ่งเรา มันเป็นทุ่งรับน้ำ เราต้องการน้ำนาปีแต่ ทางเหนือเขาเป็นนาปรังเขาต้องการให้ เราปล่อยน้ำออก มันก็ขัดกัน”
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าใส่หุ้ยในการทำงาน	“ต้นทุนก็แพง แล้วเราก็อ้อ เหนื่อยใจว่า เอามาขายแล้วก็ราคาถูก”
		ราคาขาย	“บางทีที่แรกดีใจแทบตายเห็นข้าวดี มาก แต่พอไปขายกลับราคาถูกสุด ๆ”
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	
พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม			
อาการเจ็บป่วย ทางกาย			

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	
		ทรัพย์สิน	“ข้าวปลุกน่ะสิ เอาไปตากไว้ที่ลานตากโรงเรียนกะว่าพฤษจะไปเก็บ เอาไว้สัก 4-5 แดด ดันมาหายซะก่อน”

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	“ก็ท้อใจนะตอนที่ว่ารัฐบาลประกันราคามาก แต่ก็ตัดเราเหมือนกัน บางครั้งเคยคิดว่ นะว่าเราทำแทบตาย เหนื่อยไม่เอาแล้ว”
			ตรอมใจในความผิดหวัง	
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	“ใจเราก็ไม่ชอบนะสิ เขามารุกของเราไป นาเราอยู่อย่างนี้ เราก็ไม่โหนะสิ ใจเราก็คือเคืองเลยนั่นแหละ ว่าทำอย่างนี้ไม่ได้ จะมารุกหัวคั่นนากันแบบนี้ไม่ชอบ”
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	
			กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง	“ใจหายเลยว่ มันจะหมดใหม่หว่า แบบว่าตอนนั้นร้อนใจไปหมด เหมือนมันยังงั้ละแบบนั้งไม่ติดที่เลยตอนนั้น”
			หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			เสียชีวิต	
			ทรัพย์สินที่สูญเสียชีวิต	
			รู้สึกผิดคิดโทษตนเอง	
			ใจลอย	
	ผลกระทบต่อวิถีชีวิต	พฤติกรรมของตนเอง	ขาดสติ	
			กินร้อนนอนทุกข์	
			ดื่มเหล้าระบายทุกข์	
			สัมพันธภาพในครอบครัว	
ภาระงานรับผิดชอบ		ทิ้งการทิ้งงาน		
		ไม่เต็มที่กับการทำงาน	“มันไม่มีความสุข จะเรียกว่าทุกข์ก็ได้ อย่างตอนนี้ใจมันคอยระแวงว่า เขาจะโถเข้ามาที่เรามั้ย บางครั้งทำให้ไม่เต็มที่กับการทำนา”	
ประสบการณการผันฟ้าอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การผันฟ้า		สภาวะการเกิด"สติ"	
			แรงใจจากในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	“งานไร่นาไรที่ทำเนี่ย ก็ทำเพื่อพวกเขาแหละ เรามันวันหนึ่งก็แก่ลง แล้วก็ตายไป แต่ลูกเราจะยังอยู่”
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	“พอได้เห็นว่ามีปัญหามันไม่ได้มีเราคนเดียวนะ คนอื่นก็เป็น แล้วได้เห็นคนเดือดร้อนมาช่วยกัน ผลัดเวรกันหมุนเปิดปิดประตูน้ำเนี่ย

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
				ก็เหมือนกำลังใจกลับมาละ”
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	
			สำนักบุญคุณแม่โพสพ	
			รักในสายเลือดชาวนา	“มันเป็นอาชีพของเรา เราทำมันมาตั้งกี่ปีเกือบทั้งชีวิตเชียวนะ มันต้องรักต้องผูกพันแน่ ๆ โดยเฉพาะกับข้าว”
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต	
	ลักษณะการเผชิญอุปสรรค		มองว่าสามารถจัดการได้	“ลุงเริ่มเห็นว่าตาบอดนะ ถ้ายังไงก็ยังทำงานได้นี้ เดียวนี้ทำนาเราก็จ้างเขาเกือบหมดอยู่แล้ว ไอ้ที่เราห่วงกังวลไม่ใช่เรื่องใหญ่ เราคุมมันได้”
			ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ	“ทำของใครก็ต้องดูแลให้เขาด้วย ต้องดูแลนะนาของเขาก็เหมือนนาของเรา เพราะเราคนทำ”
			เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	“เอาทุนคืนมาให้มากที่สุด ให้ขาดทุนน้อยสุดละกัน เดียวปีหน้าฟ้าใหม่ค้อยกว่ากัน นาปีมันทำได้ครั้งเดียวไ่มั้ยละ”
			ฮึดสู้ด้วยความอดทนอดกลั้น	“สมัยก่อนลำบากกาย แต่เดี๋ยวนี้ลำบากใจเหนียว แต่ว่าเราก็ต้องทนนะ เพราะมันเป็นอาชีพของเรา”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	“พอนึกถึงว่าเมื่อก่อนมันก็เคยมีมาแล้วเรื่องแบบนี้ ชาวนา กับเรื่องพวกนี้มันเป็นเรื่องของเรา เป็นชาวนาเมื่อเลือกแล้วต้องรับตรงนี้ให้ได้ เรายังเลยคิดว่า ช่างมันก็ได้”
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“ถ้าเราค่อย ๆ มาคิดมา เออ คนที่ทำนี่คงแยจริง ๆ เนี่ย แล้วอย่างเราไปโกรธเขา พยาบาทเขามันก็ไม่ดีกับเราใช้มั้ยล่ะ เพราะเขาก็ไม่ได้มาอะไรกับเราสักหน่อย ขโมยไปแล้วก็หายจ้อยเลย”
	คุณค่า ชีวิต จาก ประสบการณ์ การณ์	มานะบาก บั่นไม่ ทอดย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	“แล้วเวลาเกิดเรื่องอะไรขึ้นมา ก็อย่าท้อ มันจะทำให้เราไม่เห็นทางออก บางทีเรื่องบางเรื่องมันก็ไม่ได้แก้ไขยาก แต่ถ้าเราทำเรื่องง่าย ๆ ก็กลายเป็นยากขึ้นมาได้”
			หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	
		ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	
		ใช้สติในการ แก้ปัญหา	วางแผนใช้ จ่ายเงิน	
			สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	
			รู้จักพลิก วิกฤตเป็น	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			โอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	“ทำให้รู้ว่าไ้ตอนแรกที่เราว่าอ่อนใจ จริง ๆ มันก็อยู่ที่ความคิดของเรา ถ้าไม่ใส่ใจ มามองว่าคนอื่นก็เป็นแบบเรา แอมเขายังมาช่วยกันแก้ แล้วจะมาเครียดทำไม ก็ไม่เครียด”
			เงินย้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 8

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	“พวกฟ้าฝนไง บางทีมันก็แล้งข้าว ตาย บางทีเราหว่านฝนไม่ตก ข้าว มันก็ไม่ขึ้น”
		น้ำท่วม	
		ลม	
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าเสียหายในการทำนา	“ค่าเช่านาถูกแต่ไ้ค่าอื่น ๆ มันก็ แพง บ่วยแพง ยาแพงมันก็ลำบาก”
		ราคาขาย	
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	
	พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม		
	อาการเจ็บป่วย ทางกาย		
การสูญเสีย บุคคลใน	บุคคลในครอบครัว	“เขาโทรมาว่าไอ้เหกรกข์บรกดชนเสา ไฟฟ้าซะแล้ว รถก็พังยับเลย คนก็ ตายคาที่”	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	ครอบครัวและ ทรัพย์สิน	ทรัพย์สิน	

เส้นทางสู่การพ้นฝ่าอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะ จิตใจ ท่ามกลาง อุปสรรค	สภาวะ บีบคั้น ทาง จิตใจ		น้อยเนื้อ ต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อ หน่ายกับ อุปสรรค	
			ตรอมใจใน ความ ผิดหวัง	
			เคืองแค้น บุคคล ต้นเหตุ	
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต	
			กังวลใจ ห่วงหน้า พะวงหลัง	“พอน้ำขึ้น ฝนมานะ ชาวนา ก็กระสับกระส่าย แบบลื้อน ๆ ว่ามันจะเป็นยังไงวะปีนี้”
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			เสียชีวิต	“แต่มันก็ต้องมีบ้างละที่ต้องเสียใจ เศร้าใจที่เราจะได้เงินเนี่ยมันก็หลุดลอยไปซะแล้ว มันก็มีความเสียใจ เสียตาย”	
			สูญเสียชีวิต	“เสียใจมากเลย เพราะว่าเขาก็เป็นพี่อะนะ แล้วมันเหมือนเป็นเพราะเราด้วยไง เขามาตายเพราะงานแต่งลูกเรา”	
	ผลกระทบต่อวิถีชีวิต	พฤติกรรมของตนเอง	ใจลอยขาดสติ		
			กินร้อนนอนทุกข์	“ไม่ทำอะไรมันแล้วตอนนั้น งานการไม่แต่ละเลย แล้วข้าวอะไรนี่ไม่กินเลย ให้...ตัวนี้ผอมแห้งเลย ไม่มีแรงเดินเลย นี่กว่าผีเดินได้”	
			ดื่มเหล้า ระบายทุกข์		
		สัมพันธ์ภาพในครอบครัว			
		ภาระงานรับผิด ชอบ	ทิ้งการทิ้งงาน	“ตอนนั้นหว่านนาใช้มีโยคะ ก็ไม่เป็นอันทำอะไรเลย งานการไม่ทำมันละ นั่งเศร้าคนเดียว คนเขาก็เป็นห่วงว่าเราจะเป็นอะไรตามไปมีโยคะ ข้าวปลาไม่กินนะ มันกินไม่ลง คิดถึงเขา”	
			ไม่เต็มทีกับการทำงาน		
	ประสบการณ์การฟื้นฝ่าอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า		สภาวะการเกิด“สติ”	“แล้วเรามาเสียใจทำไม ก็เลยเหมือนสติกลับมา คนก็ตายไปแล้ว เราก็ทำอะไรได้อีก คิดว่าสู้เราหมั่นทำบุญไปให้น่าจะดีกว่า เลยลุกมาทำบุญ ก็ค่อย ๆ กลับมาเหมือนเดิมนะชีวิต”
				แรงใจจาก	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ	“ตายแล้วไม่มีดิน สำลักน้ำเน่ามั่งอะไรมั่ง เหลือนิดหน่อย ทีนี้ถ้าเหมาเกี่ยวกันมันก็ขาดทุนอยู่ดีเิง ก็ต้องเกี่ยว ก็โบราณเขาว่าแม่โพสพ ก็บุญคุณข้าว”
			รักในสายเลือดชาวนา	
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต	
	ลักษณะการเผชิญอุปสรรค		มองว่าสามารถจัดการได้	
			ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ	
			เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	
			ยึดผู้ด้วย	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ความอดทน อดกลั้น	
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	“ต้องอยู่กับความจริง คนตายก็คือคนตาย จะไปให้พื้นที่ไม่ได้ ในเมื่อคนมันหมดอายุแล้ว เขาก็ต้องไปนะ”
			อยู่เฉยๆ ปล่อยให้ เวลาผ่านไป	“มันทุกข์นะช่วงนั้น ทุกข์จริง ๆ มันจะรอดมั้ยะ แต่พอออกพรรษาแล้วมันก็โล่งใจ มันเหมือนโล่งจริง ๆ นะเป็นอันว่าได้เกี่ยว”
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“ลำบากนะ ไม่ได้สบายเหมือนเด็กอื่นหรอก แต่เราไม่ได้ใส่ใจกับความลำบากตรงนั้นไง
			อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
	คุณค่า ชีวิต จาก ประสบการณ์	มานะบาก บั่นไม่ ท้อถอย	หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	“พอหมดหน้าไถนาไ้ไ้มัย เราก็ช่วยกันสานพัด แม่ตัดไม้ไผ่มา เราก็จักตอกย้อมสี ก็พอได้เงิน ค่ากับข้าวไปโรงเรียนเล็กน้อย”
		ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี วางแผนใช้ จ่ายเงิน	“เราเองแค่ว่าเรามีอยู่ เนี่ยก็บอกพวกบ้าน บอก ลูกเต้าว่าเอาที่เราที่อยู่เนี่ยสบายใจ ไม่ต้องไปคิดมาก”
		ใช้สติใน การ แก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	“เมื่อคนก็ตายไปแล้ว เรามาเสียใจก็ไม่มีประโยชน์ คนตายไม่ฟื้น คนเป็นกำลังจะตายแทน”
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		“มันก็ทำให้เห็นล่ะว่าเรามีหัวหน้าครอบครัวที่ดี เราตัดสินใจเลือกคู่ชีวิตที่ไม่ผิด เรามีหัวหน้าครอบครัวที่ไม่ละอะ สิ่งเนี่ยสำคัญที่สุด”

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 9

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	
		น้ำท่วม	
		ลม	
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	“ตอนนี้ที่เป็นศัตรูเลยนะก็เรื่องนก นกพิราบนี่ต้องคุมหลายวันเลยนะ”
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าไถหุ่ยในการทำนา	
		ราคาขาย	“ข้าวนี้เป็นคนทำนะ แต่ราคาเราตี เองไม่ได้นะ เป็นหน้าที่ของโรงสี”
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	
	พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม		“เรื่องผู้หญิงไง จะไปเอาเขามา ข่มขืน ให้อีกเรานะไม่ได้ทำกับเขา หรอก แต่ไปกันเป็นกลุ่มไง แล้วรัก เพื่อน ก็เลยโดนเป็นกลุ่มเลย”
อาการเจ็บป่วย ทางกาย			
การสูญเสีย บุคคลใน ครอบครัวและ ทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว		
	ทรัพย์สิน	“ไต้บ่อกกลางทุ่งนะสิ พวกเขาหวังดี มาลักซื้อตชะไม่เหลือเลย”	

เส้นทางสู่การพ้นฝ่าอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	“มันน่าซ้ำใจมั๊ยละเราทำของมา แทนที่เราจะเป็นคนกำหนดราคาเหมือนของแบบอื่น”
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	“ชวานาเนี่ยนะถ้าราคาข้าวไม่พอทุนนะ มันหมดแรงใจเลยนะ”
			ตรอมใจในความผิดหวัง	
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	“ใจก็นึกโมโหสิ ว่ามึงรักเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ที่ปล่อยนะ เพราะโมโห ปล่อยเลยไม่ติดตาม”
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	
			กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง	
			หงุดหงิดร่างกายไม่ได้ตั้งใจ	
			เสียดายทรัพย์สินที่สูญเสียน	
			รู้สึกผิดคิดโทษตนเอง	“ห่วงลูกมาก รู้ตัวเองเลยว่าเราทำผิดไปนอนน้ำตาร่วงเลย ทำไงได้ละ เราทำผิดไปแล้ว”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
	ผลกระทบต่่วิถีชีวิต	พฤติกรรมของตนเอง	ใจลอย	
			ขาดสติ	
			กินร้อนนอนร้อนทุกซั่	
		ดื่มเหล้าระบายทุกซั่		
		สัมพันธ์ภาพในครอบครัว		
	ภาระงานรับผิดชอบ		ทิ้งการทิ้งงาน	
			ไม่เต็มทื่กับการทำงาน	
ประสบการณื่การพินฉ่าอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การพินฉ่า		สภาวะการเกิด"สติ"	“นอนน้ำตาไหลคิดว่าที่ลูกต้องไปอยู่อย่างนั้นส่วนหนึ่งก็เพราะที่สิ้เรา ถ้าเรายังปล่อยไว้แบบนี้ ปล่อยลูกไปลำบากในคุก ไม่ไปเยี่ยมก็เท่ากับทำร้ายลูก ทำร้ายตัวเองด้วย”
			แรงใจจากในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	
			กำลังใจจากเพื่อนชานา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			สำนึก บุญคุณแม่ โพสพ	
			รักใน สายเลือด ชานา	“เรามีกินอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะข้าว ในนา เวลาลำบากมันก็ต้องลำบาก ด้วยกันสิ ชานานะถ้าไม่ที่สุดจริง ๆ ไม่ ทิ้งอาชีพหรอก จะต้องกู้หนี้ยืมสินมาทำ ก็ ต้องเอากันล่ะ มันอยู่ในสายเลือดไปแล้ว”
			ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต	
			มองว่า สามารถ จัดการได้	
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค		ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ	“เราเกิดมาเป็นชานา เรามีกินอยู่ได้ จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะข้าวในนา เวลา ลำบากมันก็ต้องลำบากด้วยกันสิ ชานา นานะถ้าไม่ที่สุดจริง ๆ ไม่ทิ้งอาชีพหรอก จะต้องกู้หนี้ยืมสินมาทำก็ต้องเอากันล่ะ มันอยู่ในสายเลือดไปแล้ว”
			เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง	
			ฮึดสู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	
	คุณค่า ชีวิต จาก ประสบ การณ์	มานะบาก บั่นไม่ ท้อถอย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
			หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	
		ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	
			วางแผนใช้ จ่ายเงิน	
		ใช้สติในการ แก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	“แต่บางที่เราก็กไม่มีสตินะ โพล่งออกไปมัน ก็อาจทำให้เราทะเลาะกันได้”
			รู้จักพลิก วิกฤตเป็น โอกาส	“แต่เดี๋ยวนี้นหนูก็เริ่มบางละ เพราะเริ่มมี ตลาดรับซื้อ เราก็กหาขายแทน แพงซะด้วย นี่เขาเรียกพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส”
		มองเห็น ความจริง ของชีวิต	มองเห็น ทุกข์เกิด จากตนเอง	“ทุกข์จากความรู้สึกละเลยดายนะ ก็อย่าง ว่าละ มันเหมือนทุกข์สองชั้นเลย ใช้อัน แรกนี่เขาทำเรา ใช้อันหลังนี่เราทำตัวเรา เอง”
			เงินย้อชีวิต	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 10

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด	
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า	ฝนแล้ง		
	อากาศไม่ เอื้ออำนวย	น้ำท่วม		
		ลม		
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช		
		โรคพืช		
		สัตว์		
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง			
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าไถ่หุ้ยในการทำนา		“สมัยนี้มันไม่เหมือนเมื่อก่อน เดี๋ยวนี้จ้างเขาทั้งนั้น ค่าไถ่หุ้ยมัน เลยสูงมาก เหมือนมันบังคับว่าถ้า ทำ 10-20 ไร่ที่อยู่ไม่ได้ หักกำไร แล้วแทบไม่เหลือ”
			ราคาขาย	
	ความยากจน		ความยากลำบากใน ชีวิต	
			เงินทุน	
			หนี้สิน	
	พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม			“แต่ลูกจบแล้วไม่ได้เข้างานซะนี่สิ อุตส่าห์ส่งเรียนจนจบบัญชี ยัง ไม่ได้เข้างานทำงาน ก็ดันมา แต่งงานซะนี่”
	อาการเจ็บป่วย ทางกาย			
การสูญเสีย บุคคลใน	บุคคลในครอบครัว			
		ทรัพย์สิน		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	ครอบครัวและ ทรัพย์สิน		

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะ จิตใจ ท่ามกลาง อุปสรรค	สภาวะ บีบคั้น ทาง จิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจ ในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อหน่าย กับอุปสรรค	“มันท้อ สู้กะซี่นี่ไม่ไหว เสียดอกไม้ ไหว”
			ตรอมใจในความ ผิดพลาด	“เราเสียดายใจ ที่ขายนะเพราะเรา จำเป็นต้องขาย เพราะเราทนเสียดอก ไม่ไหว”
			เคืองแค้น บุคคลต้นเหตุ	
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต	“ตอนลูกจบใหม่ ๆ เครียดมากเลยนะ แทนที่ลูกจบเราจะยินดีนะ นี่ไม่เลย เครียดจัง เครียดมากทำงานไม่ได้”
			กังวลใจห่วงหน้า พะวงหลัง	
			หงุดหงิดร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ	
			เสียดายทรัพย์สิน ที่สูญเสียชีวิต	“เราเสียดายใจ ที่ขายเพราะเรา จำเป็นต้องขาย เพราะเราทนเสียดอก ไม่ไหว”
			รู้สึกผิดคิดโทษ ตนเอง	
	ผลกระทบ	พฤติกรรม	ใจลอยขาดสติ	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
	ทบทวนวิธีชีวิต	ของตัวเอง	กินร้อนนอนทุกข์	
			ดื่มเหล้าระบายทุกข์	
		สัมพันธภาพในครอบครัว		
ภาระงานรับผิดชอบ	ทิ้งการทิ้งงาน			
	ไม่เต็มทีกับการทำงาน			
ประสบการณ์การฟื้นฝ่าอุปสรรค	จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฝ่า		"สภาวะการเกิด" สติ"	
			แรงใจจากในหลวง	
			การนึกถึงหน้าลูกเมีย	"มันก็มีเพียงแต่ว่าเธอจะทำไมให้มีเงิน อนาคตลูกต้องเรียนหนังสือนะ"
			กำลังใจจากเพื่อนชาวนา	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ	
			รักในสายเลือดชาวนา	
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต	"คิดอย่างเดียวตั้งแต่วันแรกที่ขายเลย คือต้องซื้อคืน แพงหน่อยก็เอา คือให้เขาอย่างเดียว แพงเท่าไรก็สู้ ขอให้เราได้คืนก็แล้วกัน"

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ลักษณะการเผชิญอุปสรรค			มองว่าสามารถจัดการได้	
			ไม่ท้อทึงหน้าที่รับผิดชอบ	
			เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	“เอาทุนคืนมาให้มากที่สุด ให้ขาดทุนน้อยสุดละกัน เดี่ยวปีหน้าฟ้าใหม่ค่อยว่ากัน นาปีมันทำได้ครั้งเดียวไหม้ย่ะละ”
			ยึดสู้ด้วยความอดทนอดกลั้น	“ชีวิตต้องอด ต้องอดแล้วก็ต้องทน ต้องมีทั้งคู่ อดคือบางทีก็ไม่มีกินนะ ทนคือต้องทนทุกอย่าง แล้วชีวิตตอนนี้ไม่มีคำว่าท้อนะ”
			ทำใจยอมรับความจริง	
			มองข้อดีไม่ใส่ใจข้อบกพร่อง	
คุณค่าชีวิตจากประสบการณ์	มานะบากบั่นไม่ท้อถอย		อดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค	“สิ่งเดียวคือเราต้องมานะ พอมานะมามันก็พอขลุกขลิก ๆ มาเรื่อย ๆ ก็ค่อย ๆ เก็บเงินกันไป”
			หารายได้เพิ่มเติมหลังฤดูเพาะปลูก	“ตะกอนนะพออ๊อแมวเขาหาลำไย ออกไปก่อสร้างเงินที่ได้ก็พอเป็นค่ากับข้าว เงินในนาก็พอได้มากก็หักจ่ายธกส. ไป”
	ดำเนินชีวิตตามแนวทางความพอเพียง		พอใจในสิ่งที่ตนมี	“โอ้ไหนควรซื้อก็ซื้อ อันไหนไม่ควรก็ไม่เอา ไม่ก็ปีทั้งหมด คือพอจังหวะปีไหนข้าวได้มากก็ใช้ได้มากไป หลักง่าย ๆ คือ หาให้มาก ใช้ให้น้อย มันจะเหลือไปใช้หนี้เขา”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		ใช้สติในการแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้งรับสู่แนวทางแก้ปัญหา	
		แก้ปัญหา	รู้จักพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	“ความรู้สึกลอยๆ ได้เนี่ยนะ มันห้ามไม่ได้นะ จริงมั๊ย แต่พอเรากลับมาที่ตัวเรา เออ...เราจะมาคิดมากไม่ได้นะ”
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อที่ 11

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด	
อุปสรรคใน วิถีชีวิต ชาวนา	สภาพดินฟ้า อากาศไม่ เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	“อย่างปีเน็งนะฝนไม่ค่อยดี ฝนแล้ง หว่านข้าวขึ้นมาก็อาจจะตาย แต่ มันก็ต้องเสี่ยงอะเป็นปี ๆ ไป ชีวิต ชาวนาอย่างเรามันก็ต้องขึ้นอยู่กะฟ้า กะฝนอยู่แล้ว”	
		น้ำท่วม		
		ลม	“ช่วงนี้ลมโยกข้าวมันก็ชาวเลยที่นี่ มันก็เลยมีเสียบ้าง ไม่เต็มร้อย ไม่ เต็มเม็ดเต็มหน่วย”	
	การรบกวนจาก ศัตรูข้าว	วัชพืช		
		โรคพืช		
		สัตว์		
	ระบบ ชลประทานไม่ ทั่วถึง		“เรื่องชลประทานเนี่ย มันไม่ให้ความ สะดวกกับประชาชน มันเน้นแต่นา ปรัง เปิดน้ำแล้วก็ไม่ยอมปิด คือ ประตุมันไม่ดี แล้วก็ไม่ได้คิดจะแก้ไข อะไร”	
	ความผันผวน ด้านปัจจัย ราคา	ค่าไถหุ้ยในการทำนา		
		ราคาขาย		
	ความยากจน	ความยากลำบากใน ชีวิต		“ตะก่อนเงินไม่มี หน้าหนาวก็เจียด เงินนะไปซื้อผ้าห่มให้ลูก ส่วนเราก็ กระสอบป่านห่มไป”
			เงินทุน	
		หนี้สิน		

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	พฤติกรรมของ บุคคลใน ครอบครัวไม่ เหมาะสม		
	อาการเจ็บป่วย ทางกาย		“ลูกคนเล็กอะนะเอาน้ำผึ้งมาหยอดที่ ตา หยอดไปมันก็แสบลูกก็เข้าใจว่า มันคงเข้าไปกัดไอ้ที่เคือง ๆ มัน ก็ ไม่ได้คิดอะไร ตะนี้มันยังงเริ่มตามัว สิ แล้วมัวขึ้น ๆ ชักใจไม่ดีแล้วก็ไปโรง บาลบ้านแพรกดหมอเขาว่ารักษาไม่ได้ แล้วตาบอดแน่ ๆ”
	การสูญเสีย บุคคลใน ครอบครัวและ ทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	
		ทรัพย์สิน	

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็น หลัก	ประเด็น รอง	ประเด็น ย่อย	ประเด็น ย่อย	คำพูด
ภาวะ จิตใจ ท่ามกลาง อุปสรรค	สภาวะ บีบคั้น ทาง จิตใจ		น้อยเนื้อ ต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อ หน่ายกับ อุปสรรค	
			ตรอมใจใน ความ ผิดหวัง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			เคื่องแค้น บุคคล ต้นเหตุ	“พูดแล้วจะชวนให้ล้มขึ้นนะเนี่ย ข้าวนาปีใช้เรื่องที่จะต้องมาวิดน้ำ เลย มันก็เฉอะแฉะไป คือมันจะ รออีกสักนิด รอหลังปีใหม่แล้ว ค่อยปิดอันนี้ไม่ว่า มันไม่สมควร จะมาทำช่วงนี้เลย รอปีใหม่อีก เดี๋ยรรอไม่ได้”
			หวาดหวั่น สถานการณ์ อนาคต	
			กังวลใจ ห่วงหน้า พะวงหลัง	“ตอนนั้นคิดมากเลย เหมือน ความคิดมันวิ่งวุ่นไปหมด แล้ว เมื่อยจะอยู่ยังไง ลูกจะยังไง เป็น ห่วงไปหมด”
			หงุดหงิด ร่างกาย ไม่ได้ตั้งใจ	“คนป่วยนะมันหงุดหงิดไปหมด อะไรก็ไม่ได้ตั้งใจ”
			เสียดาย ทรัพย์สินที่ สูญเสีย	
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง	
			ใจลอยขาด สติ	
	ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง	กินร้อน นอนทุกข์	“ตอนนั้นคิดอย่างนั้นจริง ๆ มัน หมดหวังไปหมดแล้วชีวิต ข้าว ปลาเขาเอามาเยี่ยมนี้กินไม่ลง แถมองตาปริบ ๆ เท่านั้น มัน เหนื่อยหน่ายไปหมดชีวิต”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ดื่มเหล้า ระบายทุกข์	
		สัมพันธ์ ภาพใน ครอบครัว		“คนอื่นในครอบครัวพี่น้องบอกไม่ เอาแล้ว โมโหร้าย”
		ภาระงาน รับผิดชอบ	ทิ้งการ ทิ้งงาน	
			ไม่เต็มທີ່กับ การทำงาน	
ประสบ การณ์ การฟื้น ฝ้า อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่ การฟื้น ฝ้า		สภาวะการ เกิด"สติ"	“ดูบึงเห็นเขาแอบไปนั่งร้องไห้ ลุงก็เริ่มสำนึกว่า เฮ้ย...นี่ภูทำ อะไรลงไปวะ ก็เข้าไปกอดเขา กราบแทบเท้าเขาเลยว่าขอโทษ เขาไม่ถือสาเลย เรากอดกัน ร้องไห้ เขาว่าไม่เป็นไรตาบอดก็ เลี้ยงเอง ตอนนั้นร้องไห้ไม่คิดว่า ชีวิตคนนึงจะโชคดียขนาดนี้”
			แรงใจจาก ในหลวง	
			การนึกถึง หน้าลูกเมีย	“เราคนจนนะ เห็นเขามีอะไรก็ อยากได้อะไรมีนะ เห็น ข้าราชการเขาทำงานสบาย ใจก็ นึกแล้วว่าชาตินี้กูไม่มีโอกาส อย่างมึง แต่กูต้องส่งลูกกูเรียนให้ สูงที่สุด ลูกกูต้องไม่ลำบากแบบ กู”
			กำลังใจจาก เพื่อน ชาวนา	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			การช่วยเหลือจากภาครัฐ	“ชีวิตเนี่ยนะ ภู่ ธกส. มาตลอด ก็เราไม่มีเงินก้อนงั ไม่งั้นลูกเรียนไม่ได้ถ้าไม่ภู่เขามาเป็นก้อน”	
			สำนึกบุญคุณแม่โพสพ		
			รักในสายเลือดชาวนา		
			ตั้งเป้าหมายในอนาคต		
	ลักษณะการเผชิญอุปสรรค			มองว่าสามารถจัดการได้	
				ไม่ทอดทิ้งหน้าที่รับผิดชอบ	“ลุงก็คิดว่ายังงัก็ต้องสู้ มันเป็นหน้าที่ที่ลุงต้องทำ ต้องรับผิดชอบ ใ้อปัญหาแค่นี้ไม่ได้ทำให้เราทำงานไม่ได้เนี้ ในเมื่อเราก็มีคู่ชีวิตอยู่ข้าง ๆ เราไม่กลัวอะไรหรอก”
				เชื่อว่าวันหน้ายังมีหวัง	
				สู้ด้วยความอดทนอดกลั้น	
				ทำใจยอมรับความจริง	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“เราต้องพยายามมองคนที่เขาแ่ กว่าเรานะ แ่กว่าเรายังมี ถ้าเรา มองสูงกว่าเรานี้แ่เลยนะ”
		มานะบาก บั้นไม่ ท้อถอย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	“สู้ชีวิตไง ต้องขยัน ทำนาปัดน้ำ ปัดทำไปกันคู่ผิวเมีย ช่วยกันปัด ท่อน้ำเข้านาจนกว่าจะได้ต้น ถ้า เราไม่มานะ ข้าวเราไม่ได้”
			หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	“ลำบากมาตั้งกะรุ่นพ่อแม่แล้ว ก็ รับจ้างนะ เรียกว่าไม้คานต้องถึง ป่าหาบข้าวหาบดินขึ้นป่า ไร่ให้... เรียกว่าเป็นทุกอย่างนะ ไปไร่ไป จ้างทำไร่ใครจ้างไปทำหมด แหละ”
	คุณค่า ชีวิต จาก ประสบ การณ์	ดำเนินชีวิต ตาม แนวทาง ความ พอเพียง	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	
			วางแผนใช้ จ่ายเงิน	“เราเป็นหนี้เราก็ต้องประหยัด เอาเงินเขามานะ ทุกบาททุก สตางค์เนี่ยเราต้องใช้ให้ได้ ประโยชน์ เราจะไปใช้ฟุ่มเฟือย ไม่ได้เดี๋ยวเราไม่มีใช้คืนเขา”
		ใช้สติใน การ แก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	
			รู้จักพลิก วิกฤตเป็น โอกาส	
		มองเห็น	มองเห็น	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		ความจริงของชีวิต	ทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		“ชีวิตคนหนึ่งคนนะ มันจะมีโอกาสเจอคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรารู้สึกก็คนกันเขี้ยว กับแค่คนเดียวพอแล้ว ไม่ขอมากไปกว่านี้แล้ว”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายชื่อ 12

อุปสรรคในวิถีอุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
อุปสรรคในวิถีชีวิตชาวนา	สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย	ฝนแล้ง	
		น้ำท่วม	
		ลม	
	การรบกวนจากศัตรูข้าว	วัชพืช	
		โรคพืช	
		สัตว์	
	ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง		“ชาวนาเราก็จะมีปัญหาเรื่องน้ำนี่แหละมาก โดยเฉพาะช่วงเมษาเนี่ย เรื่องน้ำเรื่องชลประทานเนี่ยถ้าไม่จัดการกันดี ๆ บางปีถึงกับมีปัญหาขัดแย้งกันก็มี”
	ความผันผวนด้านปัจจัยราคา	ค่าไถหุ่ยในการทำนา	“เขาเห็นเราทำนาได้ดีใช้มัย เขาขอขึ้นค่าเช่านาเราแล้วนะ จาก 500 นี่ตอนนี้ขอเป็น 1,000 แล้วนะ”
		ราคาขาย	
	ความยากจน	ความยากลำบากในชีวิต	
		เงินทุน	
		หนี้สิน	“ถ้าข้าวไม่มีน้ำมา แล้วจะไปเอาเงินจากตรงไหนละ ไหนจะกู้เงินเขามา ข้าวก็ไม่ได้ ชาวนาส่วนใหญ่ก็เลยจะเป็นหนี้เป็นสินกันซะเยอะ”
พฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไม่เหมาะสม			

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	คำพูด
	อาการเจ็บป่วยทางกาย		
	การสูญเสียบุคคลในครอบครัวและทรัพย์สิน	บุคคลในครอบครัว	
		ทรัพย์สิน	“เปิดตัวเมียนะสิ กำลังไข้อยู่ ถูกลักไปซะแล้ว”

เส้นทางสู่การฟื้นฟูอุปสรรค

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
ภาวะจิตใจท่ามกลางอุปสรรค	สภาวะบีบคั้นทางจิตใจ		น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต	
			ท้อแท้เบื่อหน่ายกับอุปสรรค	
			ตรอมใจในความผิดหวัง	“นั่งกอดเข้าร้องไห้ ข้าวเรากลายเป็นนาุ้งนาปลาไปแล้วหรือจะเนี่ย เงินทุนที่กู้เขามาองเต็มมา”
			เคืองแค้นบุคคลต้นเหตุ	
			หวาดหวั่นสถานการณ์อนาคต	“ใจไม่ดีนะสิ น้ำมันไม่พอกันเนี่ย ทำเข้าไปแล้วนี่ คือเรากลัวว่าจะไม่ได้เท่าที่ควรนะสิ”
			กังวลใจห่วงหน้าพะวงหลัง	
			หงุดหงิดร่างกาย	

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด	
			ไม่ได้ตั้งใจ		
			เสียชีวิต ทรัพย์สินที่ สูญเสียชีวิต	“เสียชีวิตนะสิ แล้วเราใช้ทำพันธุ์ด้วยไง”	
			รู้สึกผิดคิด โทษตนเอง		
	ผลกระทบ ต่อ วิถีชีวิต	พฤติกรรม ของตนเอง	ใจลอย ขาดสติ		
			กินร้อน นอนทุกข์		
			ดื่มเหล้า ระบายทุกข์		
		สัมพันธ์ ภาพใน ครอบครัว			
			ภาระงาน รับผิดชอบ	ทิ้งการ ทิ้งงาน	
			ไม่เต็มทีกับ การทำงาน		
		ประสบ การณ์ การฟื้น ฝาคู อุปสรรค	จุดเริ่ม ต้นสู่การ ฟื้นฝาคู		สภาวะการ เกิด“สติ”
แรงใจจาก ในหลวง					
การนึกถึง หน้าลูกเมีย					
กำลังใจจาก					

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			เพื่อน ชาวนา	
			การ ช่วยเหลือ จากภาครัฐ	“กำลังใจมันมาจากความกลัวเรื่องนี้ที่ผู้มา มันหมดไป เราไม่กังวลกับเรื่องนี้ที่ผู้มาเพราะ เขาพักหนี้ให้ กำลังใจก็กลับมา รู้สึกเหมือน ลมหายใจมันถูกยึดไปอีกนะ เขาก็พักให้ 3 ปี นะ”
			สำนัก บุญคุณแม่ โพสพ	
			รักใน สายเลือด ชาวนา	
			ตั้งเป้าหมาย ในอนาคต	
	ลักษณะ การ เผชิญ อุปสรรค		มองว่า สามารถ จัดการได้	“ความตั้งใจที่จะแก้ไขอุปสรรคนี้ ก็อย่างที่ บอกแล้วว่าถ้าเราสนใจมันชอบมันจริง เวลา เพลี้ยลง หรืออะไรมาเราคุมมันได้”
			ไม่ทอดทิ้ง หน้าที่ รับผิดชอบ	“ในเมื่อเราคิดจะเลี้ยงแล้วต้องดูแลให้ดี ถ้า ไม่รับผิดชอบ ปล่อยปละละเลย ของข้าวมัน ก็ไม่อยู่กับเรา จะเลี้ยงอะไร จะปลูกอะไรก็ ต้องดูแลให้มีล่ะ”
			เชื่อว่าวัน หน้ายังมี หวัง	
			ยึดสู้ด้วย ความอดทน อดกลั้น	“นานี้ไม่คิดเลิกแน่นอน คือจะลำบากเหนื่อยใจ ยังไงนี่ไม่เลิกแน่ ๆ”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
			ทำใจ ยอมรับ ความจริง	
			มองข้อดีไม่ ใส่ใจ ข้อบกพร่อง	“ยังดีนะแค่เสียเบ็ด ถ้าเป็นอย่างอื่นที่ใหญ่กว่านี้คงตัดใจยากเหมือนกัน”
		มานะบาก บันไม่ ทอดย	อดทนไม่ย่อ ท้อต่อ อุปสรรค	
			หารายได้ เพิ่มเติมหลัง ฤดู เพาะปลูก	
		ดำเนินชีวิต ตาม	พอใจในสิ่ง ที่ตนมี	
	คุณค่า ชีวิตจาก ประสบ การณ์	แนวทาง ความ พอเพียง	วางแผนใช้ จ่ายเงิน	
		ใช้สติใน การแก้ปัญหา	สติ: เครื่องมือตั้ง รับสู่ แนวทาง แก้ปัญหา	“วิกฤตชีวิตเกิดได้กับทุกคนนะ แต่เราต้องตั้งสติให้ไว”
			รู้จักพลิก วิกฤตเป็น โอกาส	“นั่งร้องไห้เลยเห็นนาข้าวกลายเป็นวังกุ่มกุ่มปลา มันก็ต้องท้อนะตอนนั้น แต่พอเห็นคนอื่นเขาออกมาหาปลาหากุ้งไปขาย ก็เลยได้คิดว่าถ้าเราอยู่เฉย ๆ นี่สงสัยจะอดตายแน่ ก็เอาละเขาเรียกอะไรละพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสเหรออ”

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นย่อย	คำพูด
		มองเห็นความจริงของชีวิต	มองเห็นทุกข์เกิดจากตนเอง	
			เงินซื้อชีวิตไม่ได้	
		ตระหนักในคุณค่าของชีวิตคู่		

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสิทธิพร ครามานนท์ เกิดเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2527 จบระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนวัดสุทธิวราราม จบปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และปริญญาตรีการศึกษาด้านจิต สาขาวิชาการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จากนั้นเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2549

ประสบการณ์ในการเป็นนักจิตวิทยาการปรึกษาฝึกหัด ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ผู้นำกลุ่ม (Group Counseling) ประมาณ 400 ชั่วโมง
2. ผู้ให้การปรึกษารายบุคคล (Individual Counseling) ประมาณ 80 ชั่วโมง
3. ทีมงานการปรึกษาเชิงจิตวิทยาครอบครัว (Family Counseling) ประมาณ 20 ชั่วโมง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย